

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
УКРАЇНИ**

**ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Ю.М. ВОРОБІЙОВ, В.В. ВОРОШИЛО

**ФІНАНСИ ДОМАШНІХ
ГОСПОДАРСТВ У ФІНАНСОВІЙ
СИСТЕМІ ДЕРЖАВИ**

Монографія

*Присвячена 150-й річниці
з дня народження академіка В.І. Вернадського
та 95-й річниці Таврійського національного
університету імені В.І. Вернадського*

Сімферополь
ВД «АРІАЛ»
2013

УДК 336.011:330.567.2

ББК 65.261.5

В75

Рецензенти:

Омелянович Л.О., д.е.н., професор, зав. кафедрою фінансів, перший проректор Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського;

Вожжов А.П., д.е.н., професор, зав. кафедрою фінансів і кредиту Севастопольського національного технічного університету;

Чепурко В.В., д.е.н., професор, зав. кафедрою фінансів Кримського економічного інституту ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».

*Рекомендовано Вченою радою
Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського
(протокол № 1 від 30.01.2013 року)*

Воробйов Ю.М.

В75 Фінанси домашніх господарств у фінансовій системі держави : монографія / Воробйов Ю.М., Ворошило В.В. – Сімферополь : ВД «АРІАЛ», 2013. – 232 с.

ISBN 978-617-648-144-7

У монографії узагальнені теоретичні підходи щодо сутності фінансів домашніх господарств і їх функцій, обґрунтовано місце фінансів домашніх господарств у фінансовій системі держави. Вперше запропоновано визначення поняття «фінансова безпека домашніх господарств», визначена ієрархічна система прояву фінансових ризиків, факторів впливу, напрямів і заходів забезпечення фінансової безпеки домогосподарства. Обґрунтовані фінансові індикатори фінансової безпеки домогосподарства.

У монографії розкриті особливості формування та використання доходів домогосподарств у різний період часу і регіональному розрізі. Удосконалені наукові підходи щодо оцінки фінансових потоків домогосподарств.

Запропоновано підходи щодо розвитку фінансів домогосподарств в умовах глобалізації економіки шляхом розробки функціональної моделі поведінки і підходи щодо збільшення фінансових ресурсів домогосподарств шляхом формування інвестиційного портфеля.

Монографія може бути корисною науковцям, спеціалістам-практикам, викладачам, аспірантам, студентам вищих навчальних закладів.

УДК 336.011:330.567.2

ББК 65.261.5

ISBN 978-617-648-144-7

© Воробйов Ю.М., 2013

© Ворошило В.В., 2013

© ВД «АРІАЛ», 2013.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Фінанси домашніх господарств як самостійна сфера фінансової системи держави	7
1.1 Сутність і призначення фінансів домашніх господарств у сучасній фінансовій системі держави	7
1.2 Специфічні ознаки і взаємозв'язок фінансів домашніх господарств з іншими сферами фінансової системи	26
1.3 Фінансова безпека домогосподарств у ринковій економіці ...	43
РОЗДІЛ 2. Науково-методичні підходи до оцінки функціонування фінансів домогосподарств у фінансовій системі України	67
2.1. Доходи домогосподарств і напрями їх використання в регіонах України	67
2.2. Наукові підходи до оцінки фінансових потоків домогосподарств	99
2.3. Аналіз стану фінансів домашніх господарств України	115
РОЗДІЛ 3. Перспективи розвитку фінансів домашніх господарств в умовах глобальних економічних процесів	132
3.1. Глобалізація економіки та її вплив на фінанси домашніх господарств	132
3.2. Шляхи збільшення фінансових ресурсів домогосподарств .	143
3.3. Забезпечення фінансової безпеки домашніх господарств.....	157
Висновки	168
Список використаних джерел	171
Додатки	189

ВСТУП

На сучасному етапі функціонування фінансової системи України одним із пріоритетних напрямів є вдосконалення та розвиток фінансів домашніх господарств. Фінанси домашніх господарств постійно взаємодіють з іншими сферами фінансової системи держави, що об'єктивно сприяє створенню відповідних передумов для подальшого розвитку фінансового і нефінансового секторів економіки, формуванню та розподілу ВВП країни, державних і місцевих бюджетів.

За період з 2001 по 2010 рік доходи домашніх господарств у відношенні до ВВП країни збільшилися з 4,6% до 5,4%. Сума грошових доходів в середньому на одне домашнє господарство за той же період збільшилася з 394,8 грн до 3125,7 грн., а доходи, отримані від заробітної плати, зросли за досліджуваний період з 212,5 грн. до 1661,7 грн. При цьому обсяг податкових надходжень домашніх господарств до державного бюджету країни збільшився з 11054 млн. грн до 52329 млн. грн. Ці зміни були обумовлені підвищенням значення фінансів домогосподарств у фінансовій системі держави, зростанням добробуту населення [57].

Ринкові перетворення у фінансовій системі держави все ще не відповідають національним потребам і світовим стандартам, що не дає змогу повною мірою розкрити фінансовий потенціал домашніх господарств України. Держава повинна реалізувати систему заходів, включаючи зміни в законодавстві, які в сукупності можуть забезпечити підвищення добробуту домашніх господарств, збільшити інвестиції в людський капітал, створити умови для зміцнення фінансової безпеки домашніх господарств, підвищити значення фінансів домашніх господарств у фінансовій системі країни. Усе це зумовило актуальність дослідження фінансів домашніх господарств у фінансовій системі держави.

Значний внесок у розвиток теоретико-методологічних, методичних і практичних проблем фінансів домашніх господарств зробили українські вчені: Гордієнко Л. [54], Гридчина М. [200], Карлін М. [184], Кізима Т.О. [95], Мікитенко І. [126], Скібіна А. [173], Станкевич Ю. [182], Федосов В. [202], Шикіна Н.[222], Юрій С.[202], а також зарубіжні вчені Белозьоров С.[6], Беккер Г.[236], Бескоровайна С. [8],], Боді З. [9], Геронин Н. [53], Дмитрієва Є. [66], Єфімов В. [75], Мертон Р.[9], Поляк Г. [205], Фетисов В. [195], Чернов А. [217], Шульц Т. [238], Янін О. [232] та інші.

Проте постійні ринкові перетворення у країні, світові фінансові кризи, глобальні економічні тенденції визначають необхідність подальшого дослідження питань фінансів домашніх господарств. У наукових працях недостатньо розкрито сутність, значення і функції фінансів домашніх господарств, їх змістовну характеристику, оцінку фінансових потоків, формування і використання доходів, вплив глобалізації економіки на фінанси домашніх господарств. Не досліджувались питання фінансової безпеки домашніх господарств в умовах нестабільності та кризових явищ на національному і світовому фінансових ринках. Ключовим при вирішенні цих питань є пошук нових підходів до обґрунтування наукових положень, які сприятимуть удосконаленню та розвитку фінансів домашніх господарств у фінансовій системі держави.

Метою монографії є дослідження теоретичних положень і обґрунтування науково-практичних рекомендацій щодо розвитку фінансів домашніх господарств у фінансовій системі держави. Реалізація поставленої мети здійснена при вирішенні наступних основних задач:

- розкрито економічну сутність, значення і функції фінансів домашніх господарств;
- з'ясовано основні специфічні ознаки фінансів домашніх господарств;
- розкрито зв'язок фінансів домашніх господарств з іншими сферами фінансової системи країни;
- обґрунтовано наукові положення щодо фінансової безпеки домашніх господарств в умовах ринкової економіки;
- здійснено оцінку формування і використання доходів домашніх господарств у фінансовій системі держави;
- обґрунтовано наукові підходи щодо оцінки фінансових потоків домашніх господарств;
- здійснено оцінку стану фінансів домашніх господарств і рівня їх фінансової безпеки;
- досліджено вплив глобалізації економіки на фінанси домашніх господарств і запропоновано підходи щодо збільшення фінансових ресурсів домашніх господарств України;
- обґрунтовано пропозиції щодо підвищення рівня фінансової безпеки домашніх господарств.

Методологічною основою дослідження є сукупність принципів, методів і прийомів наукового пізнання економічних явищ і процесів, загальнонаукові та спеціальні методи, розробки українських і зарубіжних учених. Отримані результати дослідження базуються на застосуванні таких методів: діалектичного, логічного та історичного (для розкриття

економічної сутності і функцій фінансів домашніх господарств), системного підходу, наукової абстракції (для розкриття специфічних ознак і взаємозв'язку домашніх господарств з іншими сферами фінансової системи держави), теоретичного узагальнення і систематизації (для розкриття сутності фінансової безпеки домашніх господарств); комплексний і системний аналіз, порівняння (для оцінки формування та використання доходів, фінансових ресурсів), статистичні й економіко-математичні методи (для оцінки фінансових потоків домашніх господарств, оцінки фінансового стану й рівня фінансової безпеки домашніх господарств, обґрунтування напрямів щодо збільшення фінансових ресурсів і підвищення рівня фінансової безпеки домашніх господарств).

Інформаційною базою при підготовці монографії були законодавчі і нормативні акти з питань фінансів домашніх господарств України, статистичні матеріали Державної служби статистики України, дані Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Національного банку України, матеріали власних обстежень домогосподарств. Для обробки статистичних даних використано пакет прикладних програм Microsoft Excel.

Автори монографії висловлюють щиру подяку рецензентам: д.е.н., професору Омелянович Л.О., д.е.н, професору Вожжову, д.е.н., професору Чепурко В.В. за їх поради щодо викладання матеріалу та підтримку наукової праці.

РОЗДІЛ 1

ФІНАНСИ ДОМАШНІХ ГОСПОДАРСТВ ЯК САМОСТІЙНА СФЕРА ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ

1.1. Сутність і призначення фінансів домашніх господарств у сучасній фінансовій системі держави

Домашнє господарство є окремою економічною одиницею, на діяльність якої впливають безліч соціальних, економічних, політичних, психологічних чинників. Тому вивчення домашніх господарств знаходиться на стику багатьох наук, таких як соціологія, психологія, економіка, демографія, статистика. Не є виключенням і фінансова наука.

Домашнє господарство є тим елементом, який утворює фундамент, над яким надбудовуються інші функціональні елементи, утворюючи складну соціально-економічну систему. Функціонування й розвиток даної системи безпосередньо залежить від існування домашнього господарства.

Дослідження домашніх господарств, їх інтересів повинні бути пріоритетними, оскільки зростання їх добробуту укріплює всю соціально-економічну систему, а породжувані суперечності між домогосподарством та іншими суб'єктами системи веде до виникнення різних проблем.

На сучасному етапі взаємодія домашніх господарств відбувається, перш за все, через формування та використання їхніх фінансів, що припускає регулювання доходів, витрат та заощаджень домогосподарств, а останні у свою чергу виступають фінансовим базисом для розвитку практично всіх елементів фінансової системи держави.

Формування перших держав дало поштовх для розвитку початкових фінансових систем. Саме доходи домашніх господарств були первинним джерелом наповнення бюджетів за рахунок грошових і натуральних повинностей, що були направлені на фінансування армії й державного апарату. Опис домашніх господарств було відображено в трактатах стародавніх мислителів.

Так, опис зразкового домашнього господарства можна знайти у давньогрецького мислителя Ксенофонта в трактаті «Домострой» [68, с. 115]. У ньому розкрито економічні відносини того часу, облаштування побуту, а також розглянута економічна самостійність

сім'ї не тільки в споживанні і виробництві матеріальних благ, але і в наданні трудового ресурсу.

Подальший розвиток держави і товарно-грошових відносин впливають на домогосподарство, яке постійно трансформується, а тому стає об'єктом для дослідження вчених різних наукових напрямів. Впродовж багатьох століть вчені вивчали доходи домашніх господарств, споживання і заощадження, їх залежність; взаємозв'язок домашніх господарств з іншими економічними суб'єктами.

У радянський період фінанси домашніх господарств були підпорядковані інтересам держави, що не сприяло їх розвитку. Перехід України до ринкових відносин, глобалізація економіки і демократизація суспільства формують об'єктивну необхідність не тільки по-новому поглянути на такі поняття як «домашнє господарство», «сфера фінансової системи», «фінанси домашніх господарств», але й наповнити їх новим економічним змістом.

Дослідженню домашнього господарства, його сутності та необхідності в соціально-економічній системі присвячені роботи вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких можна виділити: Гладуна О.М. [51, с. 342-345], який розглянув домогосподарство як елемент соціально-економічної системи; Денисову Д.Є. [65, с. 5-27], що поглиблено дослідила відтворювальні функції домогосподарств і їх підтримку державою; Литвак М. Л. [118, с. 213-218], що опублікував дослідження теорії економіки домогосподарств; Мочерний С.В. [134, с. 5-8], розглянув домогосподарство як економічну категорію; Беляєв О.О. [151, с. 119-127] досліджував домогосподарство як самостійний суб'єкт економіки; сутність домашнього господарства в різні історичні періоди освітили Синицина Л.М., Попов М.В. [171, с. 1 - 6].

На початку ХХІ століття роль домашнього господарства в національній економіці зростає, змінюються взаємовідносини між домашніми господарствами й іншими секторами економіки. Болотіна Є.В., Семеренко Є.Є. [11, с. 45], Кізіма Т.О. [89, с. 35], Скібіна А.С. [173, с. 79] вбачають підвищення ролі домашніх господарств у розвитку економіки в подальшому: «а) активна участь домогосподарств в кругообігу ринкової економіки як самостійні незалежні суб'єкти господарювання, які мають певні потреби й інтереси; б) домашні господарства одночасно діють і як виробники і споживачі; в) задоволення потреб домогосподарств у різних товарах і послугах є метою національного виробництва; г) частина доходу, що залишилася невикористаною домашніми господарствами впродовж поточного періоду, перетворюється на заощадження і може на певному етапі та за певних обставин стати могутнім додатковим джерелом зростання

держави; д) домогосподарство – основа для формування виробництва і реалізації людського капіталу; е) можливість домогосподарств налагоджувати сімейний бізнес сприяє не тільки зростанню особистого добробуту, але і розвитку ринкової економіки в цілому».

Дослідження фінансів домашніх господарств в умовах трансформаційних процесів неможливо без попереднього вивчення сутності домашнього господарства. У сучасній економічній науці існує два підходи до визначення поняття «домашнє господарство».

Прихильники першого Єфимов В.С. [75, с. 120] і Соколов М.Г. [174, с. 15] вважають, що поняття «домашнє господарство» і «сім'я» тотожні. Велика радянська енциклопедія поняття «сім'я» визначає як «групу людей, члени якої пов'язані спільністю побуту, взаємною моральною відповідальністю і взаємодопомогою[12]».

В українському законодавстві використовується обидва терміни, що викликало певні нестыковки даних понять. Деякі законодавчі акти, як то Сімейний кодекс України [172], Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [156], Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» використовують термін «сім'я» [158].

Існує й інша точка зору, якої дотримуються автори Дмитрієва Є.А. [66, с. 6], Бабич А. М., Павлова Л. Н. [210, с. 351] суть якої полягає в тому, що поняття «домогосподарство» значно ширше, ніж поняття «сім'я». Так, Янін О.Є. [232, с. 100], Дадашев А.С. і Черник Д.Г. [62, с.221] розглядаючи відмінності між цими поняттями, дійшли до висновку, що домогосподарства можуть складатися з однієї особи, а також можуть включати не тільки родичів.

Узагальнюючи дослідження вчених можна зробити такі висновки:

1. Поняття «сім'я» включає як мінімум дві особи, які пов'язані шлюбом, але існують і особи, що проживають окремо та забезпечують себе самі і їх необхідно прирівнювати до окремої сім'ї.

2. У складі сім'ї іноді існують фінансово-відособлені домогосподарства (наприклад, при знаходженні одного з подружжя за кордоном тривалий період).

3. Існують домогосподарства, які зв'язують не узи браку або спорідненості, а територіальні межі і сумісні економічні відносини, так звані колективні домогосподарства (наприклад, члени монастиря; співмешканці).

4. Окрім сумісного мешкання групи осіб не зв'язаних родинними зв'язками, необхідні ще спільно ухвалені господарські рішення з формування і використання бюджету, а це більше властиво домогосподарству сімейного типу.

Система Національних Рахунків (СНР) була розроблена в 1993 році і упроваджена в усіх країнах, у тому числі і в Україні. На її основі було розроблено в нашій країні класифікацію інституційних секторів економіки, направлену на виконання Програми розвитку системи національних рахунків на період до 2010 року, яку було затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 07.04.2003 р. № 475 [162]. Саме з цього часу у вітчизняній економіці з'являється поняття «домашнє господарство» як ринковий інститут.

Але сам термін «домашнє господарство» було введено лише Законом України «Про Всеукраїнський перепис населення», який було проведено в 2001 році: «Домашнє господарство – це сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують та витрачають кошти. Ці особи можуть знаходитися в споріднених зв'язках або в зв'язках свояків, не знаходитися ні в яких з цих зв'язків, або бути в тих і в інших. Домогосподарство може складатися з однієї особи [140]».

При розробці класифікації інституційних секторів економіки в основу була покладена ознака інституційності, яка надає право домашнім господарствам рівноправно брати участь в економічних відносинах у порівнянні з державою і підприємствами. Дослідження домашнього господарства як інституційної одиниці розглядалися в наукових працях ряду авторів, серед яких можна виділити Мірошник А., Цищик Н. [126, с. 7-21], Зухба Є.Н. [79, с. 28-35].

Під інституційною одиницею розуміється «господарська одиниця, основними ознаками якої є право самостійного володіння товарами і активами від власного імені, що дає їй можливість обмінюватися правами власності на ці товари і активи в операціях з іншими одиницями; здатність ухвалювати самостійні економічні рішення і здійснювати господарську діяльність, за яку вона сама несе пряму відповідальність і відповідає перед законом; здатність приймати фінансові та інші зобов'язання від свого імені, а також укласти договори; існування для неї повного набору рахунків, включаючи баланс активів і пасивів або практичні можливості – як з економічної, так і з юридичної точки зору щодо підготовки повного набору рахунків, а також статистичної звітності у разі потреби [158]». Сектор домашніх господарств у межах його економічної діяльності поділяється на підсектори: найманих робітників, роботодавців, самостійно зайнятих працівників, одержувачів доходу від власності і трансфертів.

Характеристику сектора «домашні господарства» в межах його економічної діяльності подано на рис. 1.1.

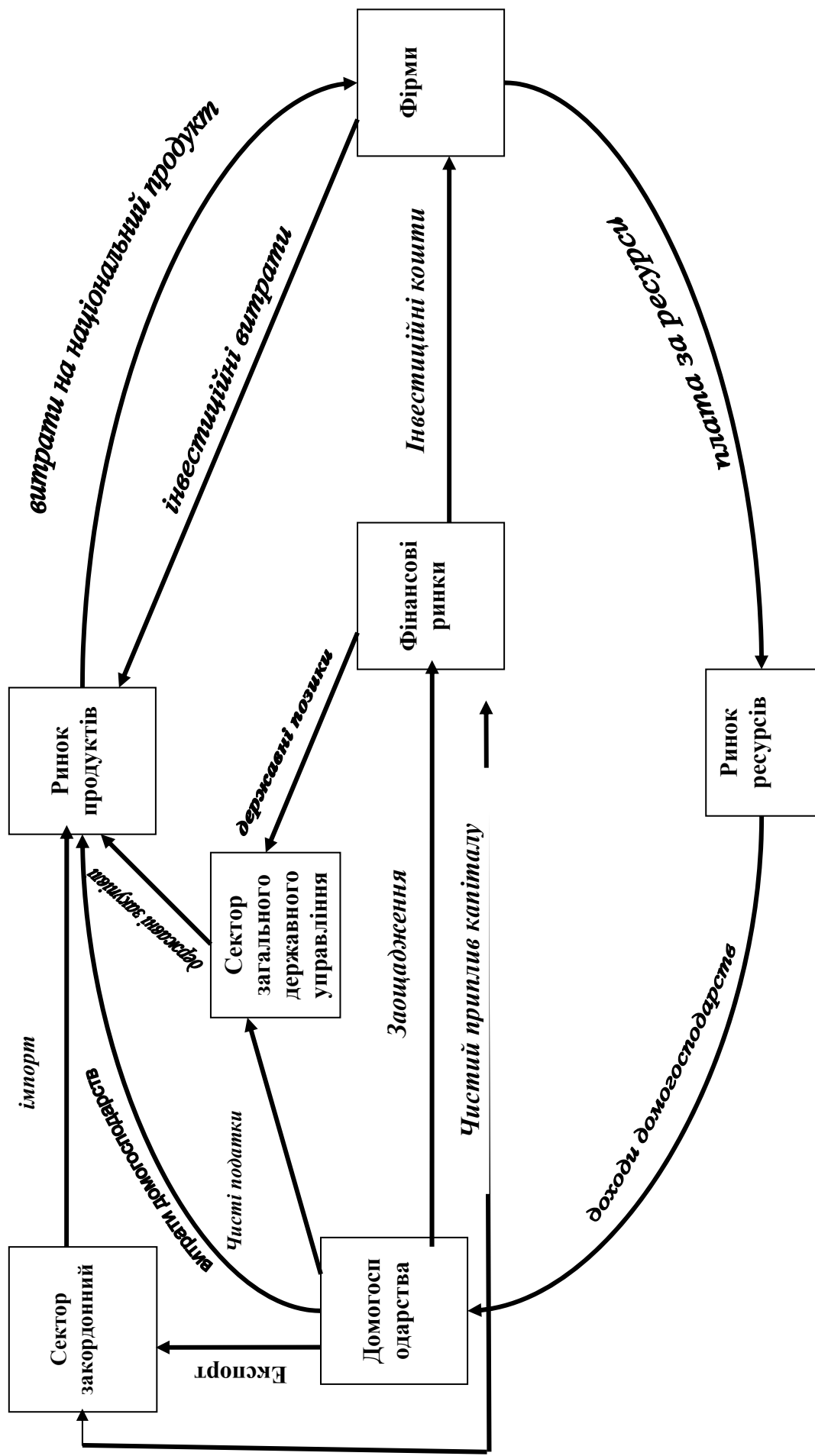

Рис. 1.1.1. Домогосподарство в економічному кругообігу ресурсів в умовах глобалізації (джерело [137])

Велику роль в самозайнятості населення відіграє оформлення підприємництва. Така форма зайнятості дозволяє не тільки істотно поліпшити економічне становище домогосподарств, а й реалізувати інтелектуальний, трудовий потенціал членів сімей у зручному для них режимі.

Підприємництво становить собою діяльність з виробництва матеріальних благ та послуг. Для існування домогосподарств–підприємців необхідні певні передумови, зокрема економічні, політичні, юридичні та психологічні. Але згідно з діючим законодавством не всі домогосподарства та їх члени можуть бути підприємцями.

Як самостійна економічна одиниця домогосподарство виступає власником різноманітних чинників виробництва: земля, праця, капітал, природні ресурси, які вона може реалізувати, отримуючи прибуток, спрямований на витрати і заощадження. Значення домогосподарств в економічному кругообігу ресурсів в умовах глобалізації економіки наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Характеристика сектора домашні господарства

Підсектори	Характеристика
Наймані працівники	Фізичні особи, які відповідно до законодавства уклали письмовий або усний трудовий договір (контракт) на підприємстві, в установі та організації або у фізичної особи про умови праці та її оплату й отримують гарантовану винагороду за працю згідно з цим договором.
Роботодавці	Власники підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, виду діяльності або уповноважений ними орган чи фізична особа, яка відповідно до законодавства використовує найману працю. Між роботодавцями та найманими працівниками укладаються трудові договори у письмовій (відповідно до законодавства) або усній формі про умови праці та її оплати, а також визначаються інші права та обов'язки сторін.
Самостійно зайняті працівники	Це особи, які здійснюють трудову діяльність на самостійній основі, без залучення постійних найманих працівників. Роботодавці та самостійно зайняті особи володіють засобами виробництва, несуть відповідальність за вироблену продукцію й отримують змішаний дохід, який поєднує компенсацію за власну працю та дохід на вкладений капітал. Крім того, цей підсектор включає безкоштовно працюючих

	<p>членів домогосподарства. До них відносяться особи, що працюють без оплати праці разом з іншими членами домогосподарства, яке очолює родич. За свою роботу вони отримують частину сукупного доходу домогосподарства в опосередкованому вигляді для кінцевого споживання.</p>
<p>Одержувачі доходу від власності та трансфертів</p>	<p>Цей підсектор, що охоплює домашні господарства, для яких головним джерелом доходу є дохід від власності та трансфертів, поділяється на такі групи: одержувачі доходу від власності; одержувачі пенсій; одержувачі доходу від інших трансфертів.</p> <p>Доход від власності визначається як економічна вигода, одержана власником невироблених активів - матеріальних (землі тощо) і нематеріальних (майнових прав), а також фінансових активів (акцій, депозитів, позик тощо) внаслідок передачі їх для використання іншої інституційній одиниці.</p> <p>Пенсії займають основне місце серед трансфертних доходів домашніх господарств. Пенсії виплачуються Пенсійним фондом відповідно до раніше зроблених внесків і у рамках програм соціального страхування.</p> <p>Інші трансферти, що одержують домашні господарства від Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, включають соціальні допомоги при тимчасовій непрацездатності, при народженні дитини, по догляду за дитиною, громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, на поховання тощо.</p>

Джерело: [156]

Учені-економісти Булатов А.С. [15, с. 48], Косов Н.С. [104, с. 28], Янова В.В. [234, с. 34] вважають «головною відмінністю підприємства (фірми) від домашніх господарств, у тому, що вони в основному здійснюють виробничу діяльність, а також інвестування. Держава ж орієнтована на рішення інтересів суспільства в цілому, зростання суспільного добробуту». Проте таку відмінність підприємств від домогосподарств як інвестування не можна визнати справедливим, оскільки домогосподарства як і підприємства здійснюють інвестування.

На сучасному етапі вивчення домашнього господарства необхідно розглядати його економічну сутність з двох позицій: як

самостійного суб'єкта господарювання і як відтворювальну структуру. Так, сутність домашнього господарства як самостійного суб'єкта господарювання розкриває Кізима Т.О: «Домашнє господарство – це невелика група осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні, ділять сумісний побут, постачають на відповідні ринки різноманітні ресурси і спільно ухвалюють економічні рішення щодо формування своїх доходів і здійснення основних витрат з метою задоволення власних матеріальних і духовних потреб [89, с. 51]». Не можна не погодитися з думкою автора, проте домашнє господарство є не лише суб'єктом господарювання, а й суб'єктом власного відтворення (відтворення людського капіталу).

Сутність домашнього господарства як відтворювальної структури розглянув Базилевич В.Д.: «Домогосподарство – це об'єднання свідомо організованих індивідів (осіб) на основі загального формування і використання ресурсного потенціалу і бюджету на принципах взаємодопомоги, яке має певну внутрішню функціональну структуру і економічну поведінку, є учасником суспільного відтворення і реалізації економічних відносин приватної власності на чинниках виробництва з метою задоволення особистих потреб та інтересів домашнього господарства, індивідів і суспільства. Домогосподарство може бути представлене однією особою і декількома особами [128, с. 19]».

На нашу думку це визначення більш повно відображає економічну суть домашнього господарства, але в той же час вимагає розглядати його внутрішні специфічні відносини і прагнення до максимального збільшення добробуту.

Для визначення сутності поняття «домашнє господарство» необхідно виділити його характерні ознаки (табл. 1.2).

Узагальнюючи і систематизуючи погляди різних авторів на основні ознаки домашніх господарств можна дійти висновку, що для сучасного домашнього господарства характерні значно більше ознак, ніж виділяють вчені.

Пропонуємо до основних ознак домашніх господарств відносити: 1) сумісне мешкання на одній території (будинок, квартира і т.п.); 2) сумісне формування, володіння і розпорядження економічними ресурсами; 3) сумісне господарювання; 4) сумісний бюджет, його формування і витрачання; 5) самостійність в ухваленні рішень з формування і використання економічних ресурсів, бюджету і т.п.; 6) максимальний ступінь задоволення внутрішніх власних потреб.

Систематизація ознак домогосподарства*

Автор	Ознаки, що виділяються
Болотіна. Є.В. [11, с. 33], Марець О.Р. [121, с. 7], Мішура В.Б., Пономарьова Л.М; [131 с. 78]	«1) сумісне використання бюджету його членами; 2) постійне проживання та харчування»
Капустіна Є.І. [84, с. 7]	«1) сумісне господарство; 2) сумісний бюджет; 3) сумісна власність; 4) загальна територія мешкання; 5) відносини спорідненості і властивості між його членами»
Попов М.В [153, с. 19]	«1) загальний бюджет; 2) місце мешкання; 3) спільність вирішуваних задач»
Можайкіна Н.В. [132, с. 89]	«1) сумісне мешкання; 2) ведення сумісного господарства; 3) загальний бюджет; 4) шлюбно-спорідненими зв'язками».

* Складено авторами на основі аналізу наукової літератури

Виходячи із запропонованих ознак домашнього господарства можна сформулювати його уточнене визначення.

Домашнє господарство – це окреме господарство, яке складається з однієї особи або сукупності осіб, що має загальну територію мешкання і сумісне господарювання, що ухвалює самостійні економічні рішення з приводу формування і використання економічних ресурсів, загального бюджету, направлені на максимальне задоволення поточних і довгострокових потреб і відтворення умов життєдіяльності. Саме у такому розумінні домашнє господарство буде розглянуто надалі у нашому дослідженні.

Сформульоване визначення сутності «домашнє господарство» виступає передумовою для теоретичного осмислення домогосподарства як суб'єкта фінансових відносин і виділення фінансів домашніх господарств в окрему самостійну сферу фінансової системи.

Сутність домашніх господарств реалізується через здійснювані ними функції. У сучасній економічній науці існують різні погляди на кількість і зміст функцій домашніх господарств, що виділяються (табл. 1.3).

Систематизація наукових поглядів на функції домогосподарств*

Вчені - економісти	Функції домогосподарств, що виділяються	
Кізіма Т. [88, с. 31]	а) постачальник ресурсів; б) виробник товарів і послуг; в) споживач благ; г) заощадження доходів; д) відтворювальна.	
Можайкіна Н.В. [133, с. 90]	Специфічні: а) постачальницька; б) виробнича; в) ошадна; г) споживча	Неспецифічні: а) репродуктивна; б) соціалізації; в) рекреації
Міроненко О.В. [130, с. 8]	а) особистого споживання; б) забезпечення пропозиції на ринку праці; в) виробничий-трудова; г) економічні невиробничі функції.	
Федоренко В.Г [199, с. 10]	а) споживання; б) заощадження; в) постачальник.	
Марець О.Р. [122, с. 7]	а) відтворення людського капіталу; б) володіння виробничими ресурсами і їх пропозиція на відповідних ринках; в) виробництво благ; г) формування споживчого попиту; д) ошадна; е) інвестиційна.	
Мазна Є.О. [121, с. 12]	Мікрорівень: а) споживча; б) виробнича; в) відтворювальна; г) підтримка непрацездатних членів домогосподарств; д) організаційна.	Макрорівень: а) постачальник ресурсів; б) споживча; в) виробнича; г) ошадна; д) забезпечення самозайнятості членів домогосподарств; е) зайнятості населення; ж) згладжування нерівності доходів
Попов М.В. [155, с. 17]	а) виробництво; б) споживання; в) відтворення; г) заощадження.	

* Складено авторами на основі аналізу наукової літератури

Сутність фінансових відносин і фінансів постійно знаходилося під впливом трансформаційних процесів у вітчизняній і зарубіжній фінансовій науці.

Аналіз вітчизняних і зарубіжних літературних джерел з фінансів [19, 113, 147, 166, 168, 209] свідчить про те, що не існує єдиної думки. Це, перш за все, пов'язано з тим, що одна група авторів розглядає фінанси з погляду відтворювальної функції, коли враховується

сукупність фінансових відносин, що виникають на стадії відтворювального процесу, включаючи стадії обміну, виробництва, споживання й розподілу.

Так, Опарін В.М. вважає: «Фінанси – сукупність грошових відносин, пов'язаних з формуванням, мобілізацією і розміщенням фінансових ресурсів та з обміном, розподілом і перерозподілом вартості створеного на основі їх використання валового внутрішнього продукту, а за певних умов і національного багатства [147, с. 5]». Леоненко П.М., Юхименко П.І., Ільєнко А.А. [113, с. 14] мають аналогічну точку зору.

Група авторів, що дотримується розподільної концепції, вважає, що фінансові відносини можуть виникати тільки на стадії розподілу і перерозподілу вартості суспільного продукту. Дана концепція вважається найбільш поширеною у фінансовій літературі.

Дробозіна Л.А. вважає, що «фінанси - це, перш за все, розподільна категорія. З їх допомогою здійснюється вторинний розподіл або перерозподіл національного доходу. Фінанси як економічна категорія виражають економічні відносини з приводу виробництва, розподілу і використання валового внутрішнього продукту і національного доходу [209, с. 64 Аналогічну точку зору можна знайти в дослідженнях Сабанті Б.М. [168, с. 43], Романенко О. Р. [166, с. 7], Родіонової В.М [203, с. 18], Василика О.Д. [19, с. 7].

У сучасному фінансово-економічному словнику фінанси розглядаються як «сукупність економічних відносин, що виникають у процесі формування та використання централізованих і децентралізованих грошових фондів [76, с. 940]».

Автор розділяє погляди групи учених, що дотримуються розподільної концепції. У той же час вважає, що в умовах глобалізації економіки в цілому і фінансів відбувається переосмислення існуючих концепцій і суті терміну «фінанси». Такий підхід до визначення «фінансів» склався в рамках розкриття економічних категорій. Хоча, багато сучасних учених уже сумніваються в правильності даного підходу: Соколов Б.І. [176, с. 85], Сабанті Б.М. [168, с. 6], Барулін С.В., Ковальова Т.М. [5, с. 3].

Що стосується західної літератури з фінансів, то в ній теоретичному обґрунтуванню суті й функціям приділяється менше уваги, про що свідчать дослідження Харріса Л. [215, с. 103], Томас А., Герріті П [212, с.7], Боді З. і Мертон Р.К. [9, с. 38]. Досвід західних учених призводить до того, що опорою фінансів виступають грошові доходи. «Формування, розподіл і використання грошових доходів -

ось що породжує фінанси. Стисло можна сказати, що фінанси - це рух грошових доходів [216, с. 55]».

На наш погляд, в рамках деяких трактувань поняття «фінанси» на сучасному етапі складно виділити об'єкт фінансових відносин.

Необхідно відзначити, що багато вітчизняних і зарубіжних авторів виділяють таку відмітну ознаку фінансів як фондовий характер. З цього приводу висловлювався Геронін Н.М.: «В умовах ринкової економіки така відмітна ознака фінансів, як фондовий характер (особливо для фінансів підприємств або фінансів домашніх господарств), втрачає свою актуальність, оскільки ринок, як правило, відкидає процес фондування коштів, оскільки створення цільових фондів припускає виведення з господарського обігу грошових ресурсів, тоді як в умовах ринкової економіки «гроші повинні постійно працювати [53, с. 29]». Проте, на наш погляд, фондування грошових коштів в умовах ринку також присутнє, від нього не можна відмовитися повністю. Хоча в даному випадку він носить короткостроковий характер і непостійний, а не довгостроковий і постійний як це було в умовах командно-адміністративної економіки.

Як видно з проведеного аналізу наукової літератури, існують дискусійні питання з приводу суті історико-економічної категорії «фінанси». Саме це є основою для виникнення питань з виділення фінансів домашніх господарств в окрему сферу фінансової системи. У зв'язку з цим, у сучасній вітчизняній та зарубіжній економічній науці існує два напрями. До першого напрямку відносять авторів, думка яких ґрунтується на тому, що фінанси домашніх господарств не можуть бути окремою сферою фінансової системи. Інші ж, навпаки, вважають, що виділення їх в окрему сферу необхідне.

Опарін В.М. розглядає фінансову систему з погляду управління і стверджує, що «функціонування кожної ланки фінансової системи забезпечується конкретними фінансовими органами або інститутами, а у фінансів домашніх господарств не передбачено відповідного фінансового забезпечення [147, с. 87-88]».

Сабанті Б.М. також вважає, що фінанси домашніх господарств не є самостійною сферою фінансовою системою. При цьому аргументує дану думку тим, що: «У кожній системі повинна бути частина, що управляє. У сімейних бюджетах стільки структур, що управляють, скільки сімей. Тобто про систему говорити не доводиться. Доходи домашніх господарств утворюються не як наслідок спеціальних відносин, а як результат участі людей у відтворювальному процесі, що регулюється зовсім іншими економічними законами й категоріями. Не може бути спеціальних методик і рекомендацій щодо

використання грошових доходів, оскільки ці процеси в кожній сім'ї погоджується з безліччю індивідуальних особливостей [169, с. 176]».

Аналізуючи думки авторів даної концепції, слід навести аргументи, які допоможуть по-новому поглянути на суть проблеми. Так, домашнє господарство можна зіставити з малим підприємством. Фінанси підприємств знаходилися у сфері розповсюдження фінансових відносин ще з командно-адміністративної економіки та залишаються за ринкової. Фінанси домашніх господарств і фінанси малого підприємства характеризується рядом загальних рис.

По-перше, зовнішнє управління відсутнє, в той же час є внутрішнє управління. Об'єктом фінансового управління у домашніх господарств і малих підприємств виступає їх фінансова діяльність. Суб'єктами управління фінансами в домашніх господарств є їх члени, у малих підприємств – їх засновники, тобто фізичні особи, які у свою чергу є членами певного домогосподарства.

По-друге, фінанси підприємств, як і фінанси домогосподарств, прямо не знаходяться в управлінні конкретних фінансових органів або інститутів. Тут має місце непряме управління: при сплаті податків і внесків через податкову службу й апарат управління державними цільовими фондами; як власник фінансових активів – Державну комісію з цінних паперів і фондового ринку, Державну комісію з регулювання ринку фінансових послуг, Національний банк і комерційні банки, комітет з нагляду за страховою діяльністю. Також, необхідно відзначити, що дані державні фінансові органи в процесі взаємодії регламентують фінансові відносини з домашніми господарствами за допомогою ухвалення відповідної правової бази, що дає можливість частково контролювати формування доходів і здійснення витрат даного суб'єкта економіки.

По-третє, частина фінансів домашніх господарств, що є фінансами індивідуальних підприємців, вступає у відносини з іншими підприємствами, страховими компаніями, банками, найманими робітниками, інвесторами, а також бере участь у внутрішньогосподарчих відносинах при формуванні і використанні фінансових ресурсів даного господарства.

По-четверте, фінанси домашніх господарств і фінанси малого підприємства для організації підприємницької діяльності використовують власні ресурси, частка ж позикових ресурсів займає мінімальну питому вагу, і вони ж отримують дохід, беручи участь у відтворювальному процесі.

По-п'яте, спеціальних методик і рекомендацій щодо використання доходів не існує, проте на сучасному етапі розроблені

спеціальні комп'ютерні програми з розподілу і використання доходів домашнього господарства, так звана домашня бухгалтерія, яка дозволяє раціонально використовувати кошти, що поступають. На державному рівні регулювання доходів і витрат домогосподарств здійснюється через ухвалення відповідних законів, нормативних актів і т.п.

Таким чином, проведений теоретичний аналіз дозволяє стверджувати, що домашнім господарствам, як і малим суб'єктам підприємництва властиво управління і взаємодія з різними економічними структурами при організації фінансових відносин.

На сучасному етапі розвитку фінансової науки багато вітчизняних і зарубіжних авторів виділяють фінанси домашніх господарств в самостійну сферу фінансової системи і наводять свої аргументи. Так, Ковальов А.П. [205, с. 91], Ковальов В.В. [206, с. 11] виділяють фінанси домашніх господарств в окрему сферу фінансової системи і вважають, що «фінанси домогосподарств відіграють значну роль як у формуванні централізованих фінансів за допомогою податкових платежів, так і у формуванні платоспроможного попиту країни». У сферу децентралізованих фінансів разом з фінансами організацій вищезгадані автори включають і фінанси домашніх господарств, оскільки саме тут відбувається формування доходів окремих домогосподарств.

Єдину думку про самостійність фінансів домашніх господарств висловлювали також і інші зарубіжні автори, такі як Поляк Г.Б. [209, с. 77], Нестеров В.В. [213, с. 35], Бабич А.М. і Павлова Л.Н [210, с. 647], Витун С.Є., Чигріна А.І. [163, с. 24]. Багато вітчизняних учених, як Романенко О.Р. [166, с. 7], Леоненко П.М., Юхименко П.І., Ільєнко А.А. [113, с. 14], Кириленко О.П. [97, с. 33], Василик О.Д. [19, с. 11], Карпинський Б.А., Герасименко В.О. [86, с. 22], дотримуються тих же поглядів щодо виділення фінансів домашніх господарств у самостійну сферу.

Кожен з авторів наводить свої аргументи на користь самостійності фінансів домашніх господарств.

Так, Карлін М.І. вважає: «Враховуючи, що ринкова економіка - це взаємодія трьох секторів: домогосподарств, фірм і держави, то і у фінансову систему необхідно включати відповідно фінанси домогосподарств, фінанси підприємств, державні фінанси, страхування, а також сполучний елемент між ними: фінансовий ринок [187, с. 15]».

В попередніх власних дослідженнях один із авторів цієї монографії висловлював думку, що «фінанси домашніх господарств

повинні розглядатися як самостійна сфера фінансової системи, оскільки їй властиві специфічні риси і особливості, яких не мають суб'єкти господарювання – юридичні особи [24, с. 136]». Подальші наші дослідження лише посилили раніше зроблені висновки.

Сидорович О.Ю. вважає, що «фінанси домогосподарств – один з важливих елементів фінансової системи, оскільки формування і використання фінансових ресурсів населення безпосередньо пов'язане з розвитком інших складових фінансової системи, розвитком банківської системи, страхування і т.д. [202, с. 345]».

Автор погоджується з точкою зору вищезгаданих авторів про необхідність виділення фінансів домашніх господарств в окрему сферу фінансової системи, оскільки дана сфера має як схожі з іншими сферами, так і специфічні риси. Саме наявність фінансових відносин визначає виділення фінансів домашніх господарств в самостійну сферу.

Кожен економічний суб'єкт вступає в фінансові відносини на рівні формування доходів, їх накопичення у вигляді яких-небудь фондів, здійснення витрат необхідних для досягнення ними різноманітних економічних цілей, при цьому, він може брати участь у формуванні, розподілі і використанні грошових фондів держави, які створюються ним для забезпечення суспільних потреб.

Фінанси домашніх господарств мають специфічні риси:

1) складну систему внутрішніх фінансово-психологічних взаємин, що впливають на фінансову поведінку в цілому, обумовлену неформальним характером фінансових, соціальних і психологічних відносин між членами домогосподарства, що впливає на ухвалення фінансових рішень;

2) соціально-фінансову стратегію, направлену на збільшення добробуту, шляхом мінімізації або уникнення ризику і забезпечення власної фінансової безпеки;

3) можливість домінування соціальної спрямованості у фінансовій діяльності.

Виокремлення фінансів домогосподарств в окрему область фінансів вимагає теоретичного обґрунтування їх суті і призначення в сучасній соціально-економічній системі держави.

Таким чином, уточнену соціально-економічну суть фінансів домашніх господарств можна розглядати як сукупність специфічних економічних відносин, заснованих на грошових і соціально-психологічних взаємозв'язках, що виникають між домашнім господарством і зовнішнім середовищем, а також усередині домашнього господарства, пов'язаних з формуванням, розподілом і

використанням фінансових ресурсів в процесі соціально-економічної діяльності.

Фінанси домашніх господарств є інструментом вартісного розподілу, метою якого є формування і використання грошових коштів. Суспільне призначення фінансів полягає в забезпеченні кожного економічного суб'єкта фінансовими ресурсами в процесі розподілу вартості валового внутрішнього продукту і виручки від реалізації. Доходи домогосподарств формуються як при первинному, так і вторинному розподілі у вигляді підприємницького доходу, заробітної плати найманих робітників, операцій на фінансовому ринку, пенсій, стипендій, субсидій, дотацій, доплат і т.п.

Отже, призначення фінансів домашніх господарств у подальшому забезпеченні процесу розподілу вартості ВВП і визначенні пропорцій кінцевого споживання і заощадження.

Прояв соціально-економічної суті фінансів домогосподарств здійснюється через їх функції. Існує безліч різноманітних поглядів на кількість функцій даної категорії, що виділяються.

Аналіз фінансової літератури дозволив узагальнити дані функції фінансів домашніх господарств у табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Систематизація поглядів вчених на функції фінансів домашніх господарств*

Автор	Функції, що виділяються							
	розподільна	ресурсо-формуюча	відтворювальна	регулююча	інвестиційна	забезпечення життєвих потреб	консолідуюча	контрольна
Белозьоров С.А. [6, с. 19]	+	+	+	+	+	-	+	-
Янін О.Є. [232, с. 101]	+	-	-	-	-	+	-	-
Дмитрієва Є.А. [66, с. 7]	+	-	-	+	+	-	-	+
Поляк Г.Б. [208, с. 431]	+	-	-	-	-	+	-	-
Юрій С.І. [202, с. 346]	+	-	-	+	+	-	-	+
Кізіма Т.О.[95, с. 97]	+	-	-	-	-	-	-	+

* Складено авторами на основі аналізу наукової літератури

Безперечним лідером в даному аналізі виступає розподільна функція. Це, перш за все, пов'язано з тим, що за допомогою цієї функції відбувається процес розподілу вартості, прибутків і фінансових коштів на рівні окремого домогосподарства.

Белозьоров С.А. вважає, що «в рамках розподільної функції фінансів домашнього господарства та частина національного доходу, яка припала на частку домашнього господарства, в тій або іншій пропорції розподіляється між всіма його учасниками [6, с. 21]». Окуньова Л.П. вважає, що розподільна функція охоплює «первинний розподіл національного доходу і формування первинних доходів домашнього господарства [205, с. 431]». На думку Дмитрієвої Є.А. «виконуючи розподільну функцію, фінанси домашніх господарств забезпечують матеріальними ресурсами безперервність процесу відтворення робочої сили - як одного з виробничих чинників [66, с. 7]».

Регулююча функція домогосподарств розкриває ту їх особливість в саморегулюванні процесу розподілу сукупного доходу між всіма його членами, в ухваленні сумісних фінансових рішень з приводу його використання. Цей процес є складним комплексом взаємин між всіма членами домогосподарств, що охарактеризований численними критеріями, до яких можна віднести: вік, досвід, рівень потреб, рівнем доходу.

Інвестиційна функція припускає процес вкладення власних фінансових ресурсів з метою збільшення капіталу домогосподарств. Дана функція має величезне значення і для економіки країни, оскільки за допомогою неї відбувається постачання фінансових ресурсів в економіку. Так, Бескоровайна Н.С. висловлює таку думку: «Причому зростанню інвестицій в економіці сприяє не тільки зростання заощаджень домашніх господарств, але і збільшення споживання [8, с. 33]». Для реалізації даної функції необхідне зростання доходів домашніх господарств, який, у свою чергу, збільшить і споживання і заощадження домогосподарств. Белозьоров С.А. указує на те, що «нерідко інвестиційну функцію домашніх господарств пов'язують тільки з часткою доходів, що капіталізуються, тобто використовуваних для вкладення коштів в різні фінансові інститути і в реальне виробництво [6, с. 19]» і додає «збільшення частки споживання також є чинником, що сприяє зростанню інвестицій в економіці [6, с. 19]». Свого часу на це звернув увагу Дж. Кейнс, який розробив концепцію ефективного попиту, що складається зі споживчого й інвестиційного компонентів [88, с. 35].

Такі функції як відтворювальна та забезпечення життєвих потреб за змістом є ідентичними і визначають створення умов для «нормального» існування домогосподарств. І, як відзначає Поляк Г.Б., «роль цієї функції зросла в умовах розвитку ринкових відносин в країні і скорочення суспільних фондів споживання [208, с. 432]».

Автор згоден з точкою зору Белозьорова С.А., який вважає, що «дохід домашнього господарства формується, як правило, за рахунок декількох джерел. Їх структуру, а також склад позикових джерел фінансування життєдіяльності, домашнє господарство визначається в межах фінансових рішень, що ним приймаються, в сукупності яких і виявляється ресурсоформуюча функція фінансів домашніх господарств [6, с. 20]».

По словам Белозьорова С.А. «в рамках консолідуючої функції фінанси домашнього господарства виступають сполучною ланкою фінансової системи, метою функціонування якої є фінансове забезпечення потреб окремих членів домашнього господарства [6, с. 20]».

Контрольну функцію домогосподарств виділяє Дмитрієва Є.А. і вказує на її необхідність у тому, що «маючи на меті підтримку звичайного рівня споживання, домашнє господарство просто не може обійтися без контролю за розподілом отриманого доходу з різних фондів, а також за цільовим використанням коштів цих фондів [66, с. 8]». Її думку поділяють Сидорович О.Ю. [202, с. 347], Кізіма Т.О. [95, с. 98].

За допомогою графічного зображення розкриємо, як відбувається взаємодія функцій фінансів домогосподарства (рис. 1.2).

На першому етапі розподілу, коли за рахунок різноманітних джерел фінансування відбувається формування сукупного доходу домогосподарств в дію вступає ресурсоформуюча функція.

На нашу думку, в цей період починає свою дію регулююча функція. Дана функція домашніх господарств дозволяє регулювати формування доходу (за рахунок яких фінансових джерел і в якому розмірі), а також в подальшому регулює розподіл сформованого сукупного доходу на заощадження і споживання в певних пропорціях. На цьому її дія не припиняється.

Коли пропорції споживання й заощадження визначені, одночасно починають діяти дві функції – забезпечення життєвих потреб та інвестиційна. Разом з ними продовжує свою дію регулююча функція, яка коректує розподіл усіх або частини грошових коштів на споживання між всіма членами домогосподарства для задоволення їх індивідуальних потреб. В сферу функції забезпечення життєвих потреб потрапляє та частина доходу, яка відводиться на споживання, і реалізація функції полягає в розподілі даної частини доходу так, щоб домогосподарство було забезпечене не тільки матеріальними, але і соціально-культурними благами.

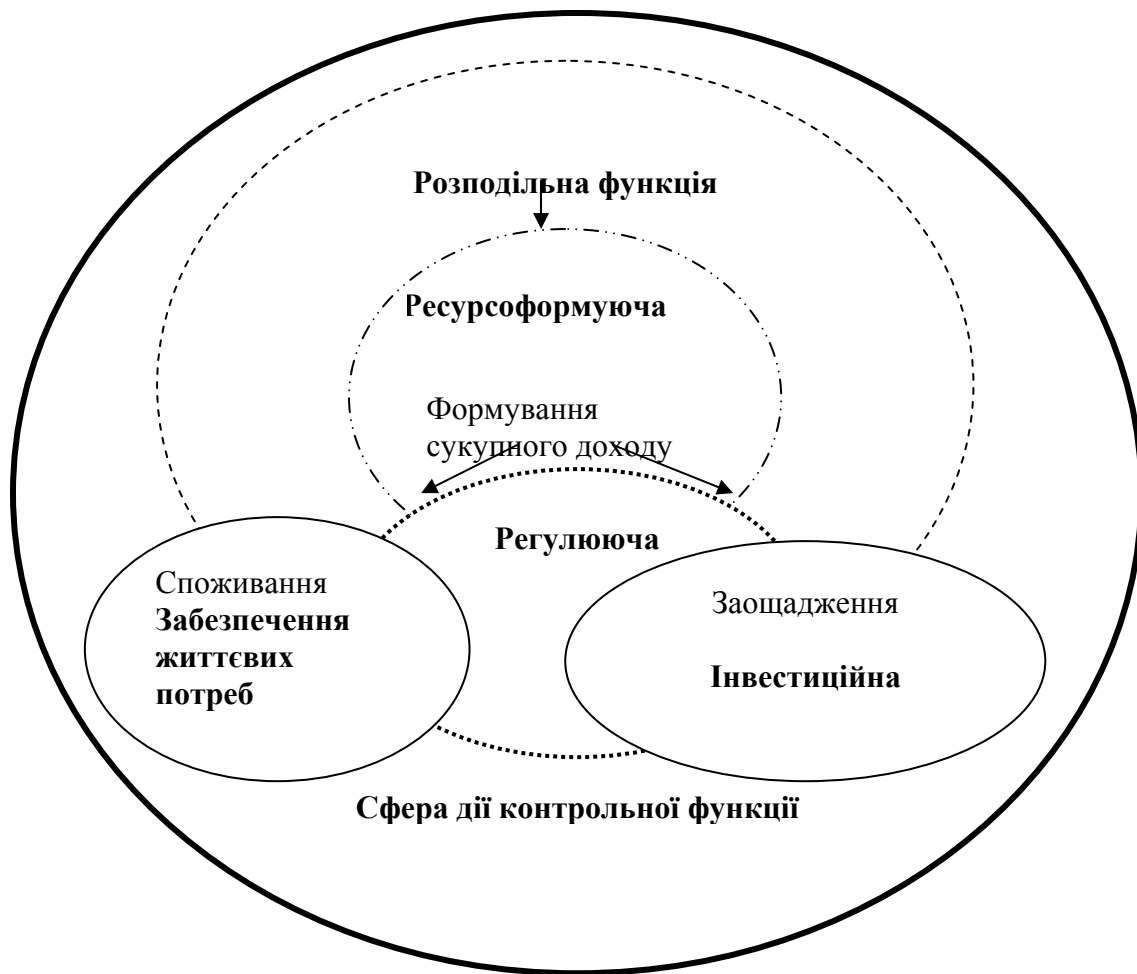

Рис. 1.2. Взаємозв'язок функцій фінансів домогосподарства (складено авторами на основі аналізу фінансової літератури)

У сфері впливу інвестиційної функції знаходиться та частина доходу, яка відноситься на заощадження і реалізується в нарощуванні капіталу домогосподарства. На даному етапі також відбувається регулювання, коли визначаються пропорції коштів, що спрямовуються в ті чи інші фінансові інструменти.

Роль контрольної функції відображається на всіх етапах ухвалення фінансових рішень і є доповненням до кожної вищенаведеної функції.

Не менш важливу роль відіграє і регулююча функція фінансів домашніх господарств, завдяки якій відбувається збалансований їх розвиток. У той же час, соціальна спрямованість регулювання дозволяє досягти поліпшення добробуту домашнього господарства. Саме соціальна функція фінансів домашніх господарств відрізняє їх від інших сфер фінансової системи. В даному випадку соціальна функція нерозривно пов'язана з регулюючою, що дає можливість виділення такої специфічної функції фінансів домашніх господарств як соціально-регулюючої.

Таким чином, систематизація поглядів різних учених і теоретичне узагальнення дозволили виділити такі основні функції фінансів

домашніх господарств: 1) розподільна, за допомогою якої розподіляється ВВП; 2) ресурсоформуюча, що виявляється у формуванні доходу домогосподарства за рахунок різних джерел; 3) соціально-регулююча, така, що дозволяє поліпшити добробут за рахунок соціальної спрямованості регулювання розподілу фінансових коштів, у тому числі і між його членами; 4) інвестиційна, що забезпечує формування капіталу домогосподарства, його розміщення у фінансових інструментах; 5) контрольна, що виявляється в контролі за формуванням і використанні коштів.

Всі функції, які виконують фінанси домогосподарства, грають безпосередню роль в системі суспільного відтворення. Оскільки за рахунок трудових, інвестиційних ресурсів відбувається безперервний відтворювальний процес і зростання розвитку національної економіки. Саме функції фінансів домогосподарств визначають ту їх специфіку, яка властива тільки їм як самостійному елементу фінансової системи. І, як елемент цієї системи, певним чином впливає на процес суспільного відтворення.

Таким чином, уточнене визначення фінансів домашніх господарств і виділені основні їх функції мають наукове значення для формування глибших знань в теорії фінансів. Отримані результати дослідження доповнюють існуючі загальнотеоретичні знання в області фінансів домашніх господарств.

1.2. Специфічні ознаки і взаємозв'язок фінансів домашніх господарств з іншими сферами фінансової системи

Фінансова система держави є цілісним механізмом, елементи якого знаходяться в постійній взаємодії між собою. Всі сфери фінансової системи мають як схожі ознаки, так і специфічні. Схожі ознаки є підставою для об'єднання окремих елементів в одну систему.

Одним з елементів цієї системи виступають фінанси домашніх господарств. Основою для функціонування їх у фінансовій системі є наявність фондів фінансових ресурсів у домашніх господарств і фінансові відносини, що виникають з іншими сферами.

У науковій літературі відсутнє єдине трактування фінансової системи, оскільки її розглядають з трьох точок зору: з інституційної, функціональної і фондової концепції. Основні погляди вчених на сутність та складові сфери фінансової системи наведено у Додатку А.1.

Існуючі відмінності в поглядах на суть фінансової системи обумовлено різними методологічними підходами учених до її змісту. Характерним зауваженням для більшості визначень є відсутність у них змісту категорії «система».

У той же час кожна сфера фінансової системи має свої відмінні ознаки.

По-перше, це характерні особливості й методи мобілізації коштів для формування фінансових ресурсів і основні напрями їх використання. Мобілізація коштів домашніх господарств відбувається за рахунок кожного члена домашнього господарства при реалізації трудових ресурсів, фінансування держави, реалізації своїх активів і таке ін. Домашні господарства мають певні особливості використання фінансових ресурсів, до яких необхідно віднести підтримку життєдіяльності, розвиток людського потенціалу тощо.

По-друге, фінанси домашніх господарств найменш регулюються державою.

Кожна зі сфер фінансової системи посідає чинне місце і відіграє свою роль у фінансовій системі держави. На сучасному етапі не визначено місце і роль фінансів домашніх господарств у фінансовій системі держави.

У зв'язку з цим, ми пропонуємо таку схему взаємозв'язку фінансів домогосподарств з іншими сферами фінансової системи держави (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Місце фінансів домашніх господарств у фінансовій системі і їх взаємозв'язок з іншими сферами (Складено авторами)

На наш погляд, фінанси домашніх господарств повинні посідати центральне місце у фінансовій системі держави, оскільки без них неможливе існування і розвиток решти сфер фінансової системи.

Дане положення підтверджує ряд висновків:

1) розвиток і функціонування фінансів суб'єктів господарювання неможливий без фінансів домашніх господарств, оскільки для створення будь-якого підприємства (формування статутного капіталу) необхідні фінансові ресурси домашніх господарств. У подальшому, функціонування підприємства неможливе без залучення трудових ресурсів;

2) без домашніх господарств немає і держави, а формування державного і місцевих бюджетів, а також цільових фондів залежить від податків, зборів та інших обов'язкових платежів, які безпосередньо вносять домашні господарства;

3) функціонування і розвиток фінансового ринку також залежить від фінансів домашніх господарств перш за все від їхніх фінансових ресурсів.

Елементи фінансової системи знаходяться не тільки у взаємозв'язку, але і взаємозалежності один від одного, що обумовлено суттю категорії «фінанси».

Фінанси домашніх господарств пов'язані з іншими сферами фінансової системи такими елементами: 1) фінансовими відносинами; 2) фінансовими ресурсами; 3) доходами і витратами; 4) грошовими потоками тощо.

Умови функціонування ринкової економіки припускають, що домашні господарства постійно знаходяться у фінансових відносинах з іншими сферами фінансової системи. Фінансові відносини, що виникають у домашніх господарств у процесі їх діяльності, можна умовно розділити на внутрішні і зовнішні.

Автор погоджується з думками Дмитрієвої Є.А. [66, с. 6], Ковальова А.П. [205, с. 80], Яніна О.Є. [232, с. 100], які вважають, що зовнішні фінансові відносини виникають при взаємодії фінансів домашніх господарств з: «а) суб'єктами господарювання щодо розподілу частини проведеного валового внутрішнього продукту в його вартісній формі; б) фінансовими інститутами щодо залучення споживчих кредитів, їх погашення; з приводу розміщення тимчасово вільних грошових коштів на банківські рахунки; в) державою в особі державних установ і цільових фондів щодо створення і використання бюджетних і цільових фондів; г) страховими компаніями щодо формування і використання різного роду страхових фондів; д) іншими учасниками відносин».

Внутрішні фінансові відносини виникають усередині самої сфери фінансів домогосподарств (Додаток А.2).

Внутрішні фінансові відносини формують основу соціально-економічних і психологічно-соціальних процесів домашнього господарства. У той же час вони впливають на зовнішні фінансові відносини через систему зворотних зв'язків.

Сфери фінансової системи пов'язані між собою фінансовими ресурсами, які переміщуються від однієї сфери фінансової системи до іншої. На думку Василика О.Д. «Матеріальними носіями фінансових відносин завжди виступають фінансові ресурси [18, с. 55]».

Один із авторів цієї монографії не тільки підтримує дану думку, але і наголошує про те, що «фінансові ресурси є об'єктивною економічною категорією, яка пов'язана з діяльністю суб'єктів підприємництва, домогосподарств, держави, її регіонів і місцевої влади. Вони створюються завдяки фінансовому розподілу вартості валового внутрішнього продукту або вартості суспільного продукту [25, с. 16-24]».

У фінансовій літературі немає єдиного трактування категорії «фінансові ресурси» (Додаток А.3).

Виходячи з розглянутих наукових підходів до визначення поняття «фінансові ресурси», ми запропонували розглянути фінансові ресурси як сукупність коштів у грошовій або іншій формі, що формуються у суб'єктів економіки за рахунок різних джерел і можуть бути ними використані для задоволення економічних і соціальних потреб та отримання прибутків.

Один із авторів монографії раніше висловлював думку, що існує «необхідність чітко розділяти фінансові ресурси, тобто: а) фінансові ресурси держави; б) фінансові ресурси регіонів і місцевої влади; у) фінансові ресурси суб'єктів підприємництва і домашніх господарств [25, с. 17]». Автори цієї монографії згодні з цим підходом. Це дає можливість пов'язувати такий розподіл з відмінностями в методах формування і використання фінансових ресурсів, оскільки фінансові ресурси домогосподарств мають відмінні риси при формуванні і використанні фінансових ресурсів.

Визначення фінансових ресурсів домогосподарств повинне розкривати його сутність, основні джерела формування, напрями використання. Так, Юрій С.І. вважає: «Фінансові ресурси домогосподарства - грошові кошти (власні й заохочені), які знаходяться в його розпорядженні та призначені для виконання

фінансових зобов'язань і здійснення різного роду витрат [202, с. 22]». Янін О.Є. розглядає фінансові ресурси домогосподарств як «сукупний фонд грошових коштів, який знаходиться у розпорядженні сім'ї [232, с. 100]». Геронін Н.М. же розглядає дане визначення з урахуванням їх капіталоутворення: «Фінансові ресурси домашніх господарств виступають як сумарний результат поточного руху доходів і накопичень, отриманих у процесі створення та перерозподілу внутрішнього валового продукту за певний період (елемент обігу) і раніше накопичених доходів як грошової частини статку на дату (елемент запасу) [53, с. 40]».

В існуючих визначеннях «фінансові ресурси домашніх господарств» не завжди відображені повністю всі критерії, що дає можливість сформулювати власне визначення.

Зробимо уточнення даного визначення з урахуванням всіх критеріїв. Фінансові ресурси домогосподарства являють собою сукупність коштів у грошовій або іншій формі, які поступають в його розпорядження за рахунок власних джерел шляхом розподілу і перерозподілу частини ВВП, а також за рахунок позикових джерел і використовуються для задоволення потреб домогосподарств, виконання фінансових зобов'язань і формування заощаджень (накопичень).

На думку Героніна Н.М., специфічний зміст фінансових ресурсів домашніх господарств достатньо повно визначається наявністю таких ознак: «по-перше, це кінцеві доходи, тобто кошти домашніх господарств, призначені до обміну на товари і послуги; по-друге, будучи кінцевим фінансовим результатом процесу відтворення, вони використовуються і можуть бути використані не тільки на кінцеве споживання, але і на накопичення (заощадження), припускають можливості їх подальшого інвестування; по-третє, конкретними носіями доходів можуть виступати різноманітні фінансові (грошові) інструменти. В умовах існування грошового ринку це не тільки готівка, але й інші фінансові інструменти, що підтверджують право їх власника на певну частину суспільного продукту (акції, облігації, векселі і т.д.); по-четверте, до складу фінансових ресурсів включається кредит [53, с. 41]».

У фінансовій літературі немає єдиної думки про склад фінансових ресурсів (табл. 1.5).

Елементи фінансових ресурсів домашніх господарств *

Автор	Елементи фінансових ресурсів, що виділяються
Янін О.Є. [232, с. 101]	« а) власні кошти, тобто отримані кожним членом сім'ї заробітна плата, доходи від підсобного господарства, прибуток від підприємницької діяльності; б) кошти, які отримані у кредитних організацій у формі позики і які мобілізовані на фінансовому ринку (дивіденди, відсотки); в) кошти, які поступили в процесі соціального забезпечення - пенсії, допомоги, позики з бюджетів і позабюджетних соціальних фондів».
Вітун С.Є., Чігірина А.І. [21, с. 9], Дмитрієва Є.А. [66, с. 13]	«1) кошти, призначені для поточних витрат, - витрати на придбання продуктів харчування, непродовольчих товарів, використовуваних протягом відносного нетривалого періоду часу (взуття, одяг і т. п.), плата за періодично споживані послуги і др.; 2) грошові кошти, призначені для капітальних витрат; 3) придбання непродовольчих товарів, використовуваних протягом достатніх тривалих проміжків часу (меблі, житло, транспортні кошти і т. д.), оплата послуг, достатньо рідко споживаних учасниками домашнього господарства (освіта, медична операція, туристична путівка); 4) грошові заощадження; 5) грошові кошти, вкладені в рухоме і нерухоме майно»

* Складено авторами на основі аналізу фінансової літератури

Така ситуація складається з урахуванням різних підходів до визначення структури фінансових ресурсів домашніх господарств. Їх утворення і використання.

У той же час у фінансовій літературі не розкриті власні і позикові джерела формування фінансових ресурсів домашніх господарств, що дає можливість детальніше їх досліджувати. До власних джерел можна віднести прибуток домашніх господарств, як різницю між їх доходами і витратами, а також цільове фінансування з боку держави у формі дотацій і субсидій; до позикових джерел можна віднести позики й кредити в усіх формах.

На нашу думку, домашні господарства, як і підприємства, повністю залежать від результатів своєї фінансово-господарської діяльності. Дані фінансові результати можуть бути позитивні, тобто домашні господарства отримують прибуток; негативні результати діяльності – утворюється збиток; а також діяльність, яка призвела до нульових фінансових результатів.

Прибуток домашнього господарства – це позитивний фінансовий результат від фінансово-господарської діяльності, який утворюється як різниця між доходами від даного виду діяльності і витратами, пов'язаними із здійсненням даної діяльності, податками та іншими обов'язковими платежами.

Домашні господарства здійснюють такі види господарської діяльності: 1) трудова (робота за наймом); 2) підприємництво; 3) ведення особистого підсобного господарства; 4) управління власністю; 5) тіньова діяльність.

Прибуток домогосподарства формується як сукупність прибутків від різних видів фінансово-господарської діяльності (Додаток А.4).

Виходячи з результатів фінансово-господарської діяльності, що здійснюють домашні господарства, можливо їх класифікувати як: а) прибуткові; б) неприбуткові; у) збиткові.

Отриманий прибуток може бути спрямований на поточне споживання домашнього господарства, здійснення обов'язкових платежів, а також штрафів і пені. За рахунок частини прибутку домогосподарства мають змогу придбати фінансові інструменти, які дають можливість отримувати додаткові доходи. Теоретично можна припустити, що частина прибутку домашнього господарства залишається нерозподіленою. Проте даний прибуток, швидше за все, є елементом заощаджень домогосподарств, але без участі інститутів та інструментів фінансового ринку.

У тому випадку, коли фінансово-господарська діяльність домашнього господарства призводить до нульових або негативних результатів, воно звертається до зовнішніх джерел фінансування: пільги, дотації, субсидії з боку держави; кредитні ресурси від фінансово-кредитних установ і (або) інших домашніх господарств.

Проведені дослідження дають можливість визначити джерела формування фінансових ресурсів домашніх господарств (рис. 1.4).

Визначення джерел формування фінансових ресурсів домашніх господарств має практичне значення для розрахунку розміру фінансових ресурсів домашніх господарств за звітний період.

Існує точка зору, що фінансові ресурси домогосподарств формують своєрідні відособлені фонди, що мають цільове призначення.

У фінансовій літературі виділяють два фонди, що формуються домашніми господарствами: споживання і заощадження. Янин О.Є. так розкриває суть цих фондів: «Фонд споживання, що призначений для задоволення особистих потреб даної сім'ї; фонд заощаджень, що

може бути використаний у майбутньому або для придбання дорогих товарів або як капітал для отримання прибутку [228, с. 101]».

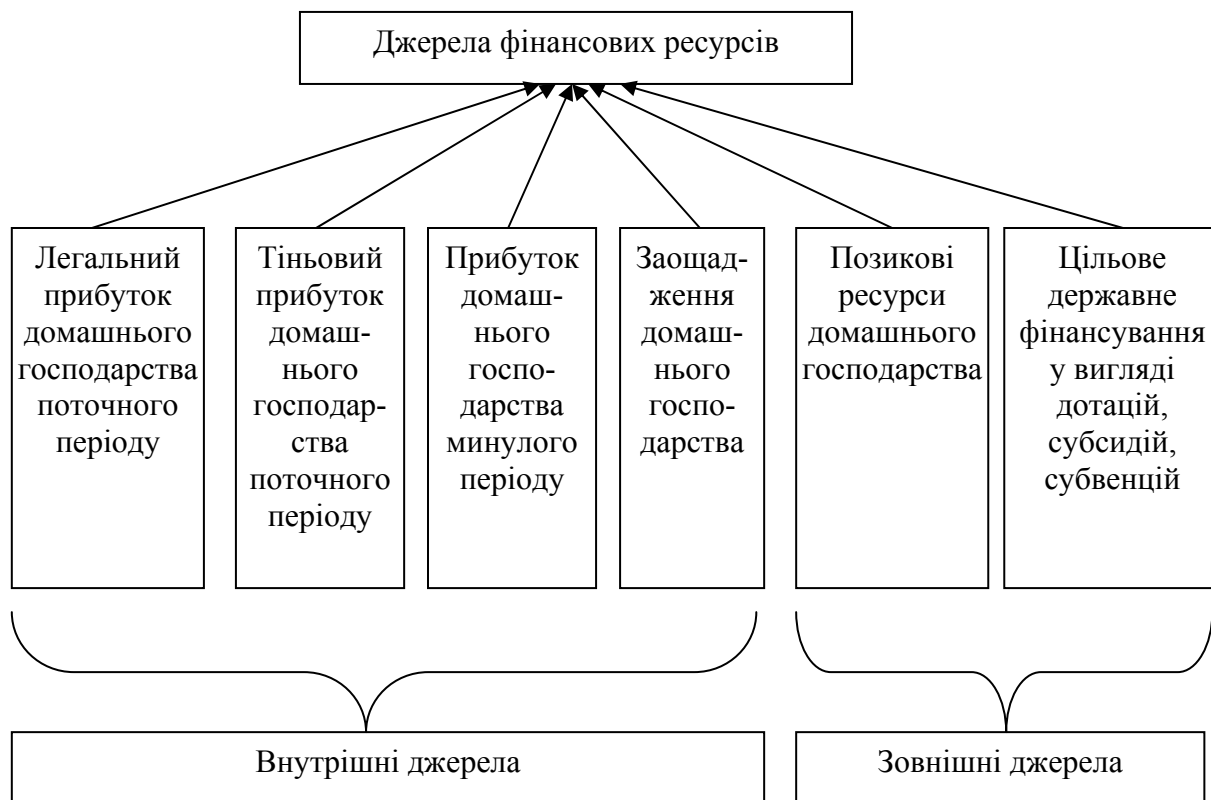

Рис. 1.4. Джерела формування фінансових ресурсів домашніх господарств (Складено авторами)

Один із авторів цієї монографії висловлював точку зору, що «для малих підприємств, а також для фізичних осіб–підприємців, домашніх господарств створення спеціальних фондів фінансових ресурсів виникає тоді, коли ці економічні суб'єкти поставили за мету накопичення власних фінансових ресурсів і зменшення в обігу позикових коштів [25, с. 19]».

Залежно від мети майбутнього використання грошових коштів і формуються відповідні фонди. Так, домашнє господарство може сформувати фонд подорожей, коли планується відпочинок або подорож країною або за її кордони; фонд розвитку, якщо планується навчання одного або декількох членів домогосподарства в навчальних закладах. Також до них можна віднести фонд повноліття, коли в банківських установах відкривається рахунок до 18 років та інші.

Таким чином, на основі наукового узагальнення різних точок зору фінансові ресурси домашніх господарств можливо класифікувати за такими ознаками:

- джерелам формування;
- напрямам використання;
- утворенню фондів цільового призначення.

В економічній літературі немає єдиної думки про сутність поняття «фінансовий потік», оскільки рух фінансових ресурсів розглядається як грошові або фінансові потоки. Існує дві думки щодо тотожності фінансових і грошових потоків. На думку Любимцева Ю., Дудкина В. [120, с. 43], Романовського М. [216, с. 29] ці поняття не тотожні: «фінансові потоки є безеквівалентними і безвідплатними, а грошові потоки є обміном еквівалентами, представленими в грошовій або товарній формах». Такі автори як Нехотін Д.В. [139, с. 18], Ячменніков В.В. [235, с. 12], «виділяють фінансові потоки з сукупності грошових потоків як спеціальну форму, зв'язуючи фінансові потоки з формуванням і використанням фінансових ресурсів і з формуванням і використанням фондів грошових коштів». Задорожна Я.Г. розглядає їх з погляду логістики: «Фінансові потоки – сукупність циркулюючих у логістичній системі, а також між логістичною системою й зовнішнім середовищем фінансових ресурсів, необхідних для управління й контролю логістичних операцій [77, с. 176]».

На нашу думку, грошовий потік є невід'ємною частиною фінансового потоку, коли відбувається рух грошових коштів. На сучасному етапі рух грошових коштів намагаються звести до мінімуму, разом з тим домінує рух фінансових інструментів.

Фінансові інструменти, що обслуговують домогосподарства, їх характеристика та який фінансовий потік вони формують подано в Додатку А.5.

Тютюкіна Є.Б і Афашагов К.М. розглядають такі сутнісні характеристики фінансового потоку, виділяючи його як: «1) рухи (мобілізації і розподіли) фінансових ресурсів; 2) платежі фіскальній системі держави, які є джерелом формування централізованих і децентралізованих державних фондів; 3) інструменту управління відтворювальними процесами, оскільки контроль і своєчасне коректування напряму руху фінансових потоків роблять визначальний вплив на забезпечення галузей і секторів економіки фінансовими ресурсами; 4) кожен фінансовий потік має своє джерело виникнення і напрям руху; 5) фінансовий потік не завжди приводить до реального руху грошових коштів і їх еквівалентів [195, с. 24]».

Вивчення фінансових потоків домашніх господарств почалося порівняно нещодавно, тому не існує єдиної точки зору щодо змісту даного поняття.

Фінансові потоки зв'язують частини фінансової системи в єдине ціле. За складністю розрізняють односторонні, двосторонні і багатосторонні грошові потоки [207, с. 71]. Сидорович О.Ю. затверджує: «Функціонування домогосподарств в умовах ринкової економіки неможливе без використання грошових коштів, рух яких здійснюється у формі грошових потоків [202, с. 348]».

У роботах учених розглядається взаємодія фінансів домашніх господарств з іншими сферами фінансової системи через рух грошових коштів. Так, Геронін Н.М. класифікує грошові потоки домогосподарств на внутрішні і зовнішні. «Зовнішні грошові потоки домашніх господарств виникають при взаємодії з фінансовою системою держави, підприємствами, структурами фінансового ринку, іншими домашніми господарствами, рештою «світу». Внутрішні грошові потоки домашніх господарств виникають при розподілі фінансових ресурсів, що мають різне цільове призначення [53, с. 34]».

Кашин Ю.І має свою думку про взаємодію внутрішніх і зовнішніх грошових потоків і виражає її таким чином: «Виділені сфери внутрішньо субординовані - друга є похідною від першої і в той же час виступає її звичайно-цільовою функцією; одночасно розрізняються і закони, що керують виділеними сферами. Для першої - визначальними виступають закони відтворення в цілому. Для другої - регулюючу роль відіграють специфічні закономірності розвитку людини як такого [87, с. 16]».

Фінансові потоки, що виникають усередині фінансової системи, наведено в Додатку А.6.

Фінансові потоки домашніх господарств є невід'ємною частиною всіх фінансових потоків усередині фінансової системи.

Вважаємо, що фінансові потоки домашніх господарств є рухом фінансових ресурсів від домашніх господарств до інших сфер і ланок фінансової системи й у зворотному напрямі, які необхідні їм для життєдіяльності, виконання фінансових зобов'язань і здійснення інвестиційної діяльності.

Фінансові потоки домогосподарств можна поділити на: вхідні і вихідні. Вхідні фінансові потоки можуть служити основою формування необхідних фондів домашніх господарств, тобто за рахунок них відбувається надходження ресурсів. Вихідні, у свою чергу, навпаки, є витрачанням фінансових коштів з даних фондів, тобто вибуттям коштів.

З кожною сферою фінансової системи у фінансів домашніх господарств виникають обидва види фінансових потоків, а тому пропонуємо об'єднати фінансові потоки домашніх господарств в групи (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Вхідні і вихідні фінансові потоки фінансів домашніх господарств *

Сфери Потоки	Фінанси домашніх господарств	
	Вхідні	Вихідні
1	2	3
Фінанси домашніх господарств	1. Кредити.	1. Позики
	2. Безвідплатна матеріальна допомога.	2. Безвідплатна матеріальна допомога
	3. Дохід від товарів, що надаються, робіт, послуг.	3. Оплата товарів, робіт, послуг
	4. Дохід від власності	4. Рента, оренда.
Фінанси суб'єктів господарювання	1. Виплата заробітної плати від комерційних і некомерційних організацій.	1. Оплата товарів, робіт, послуг підприємств виробничої сфери.
	2. Премії.	2. Оплата послуг підприємств невиробничої сфери (оплата навчання, внески в громадські організації).
	3. Матеріальна допомога	
	4. Отримані дивіденди.	3. Участь в капіталі.
	5. Дохід від власності (рента, оренда)	
Державні фінанси	1. Пенсії, допомога, стипендії.	1. Податки і обов'язкові збори.
	2. Виплата заробітної плати.	2. Штрафи, держмита.
	3. Державні кредити.	3. Покупка державних боргових зобов'язань.
Фінансовий ринок	1. Отримання відсотків, дивідендів і інших доходів від вкладених коштів.	1. Розміщення вільних фінансових ресурсів.
	2. Залучення кредитних ресурсів від фінансових організацій.	2. Повернення позик
	3. Виплата пенсій за рахунок недержавного пенсійного забезпечення.	3. Виплата відсотків по позиках.
	4. Страхове відшкодування при настанням страхового випадку.	4. Внески, у зв'язку із страхуванням життя, здоров'я, майна, відповідальності.
	5. Виплата пенсій за рахунок недержавного пенсійного забезпечення.	5. Внески в недержавне пенсійне забезпечення.

* Складено авторами

Першу групу формують фінансові потоки між самими домашніми господарствами в процесі їх господарської діяльності.

Другу групу характеризують потоки з суб'єктами господарювання щодо формування, розподілу і використання фінансових ресурсів домашніх господарств.

Третю групу об'єднують фінансові потоки, що виникають між державою і домогосподарствами, характеризують формування і використання централізованих і децентралізованих фондів.

Четверту групу утворюють фінансові потоки домогосподарств і фінансового ринку. Вони пов'язані з розміщенням і залученням вільних фінансових ресурсів, а також з отриманням додаткового доходу від вкладення цих ресурсів. А також наявністю фінансових потоків домогосподарств із страхуванням, де об'єктом фінансових потоків виступають кошти, що формують страхові фонди, а також ті, які виникають у процесі їхнього використання.

Систематизація досліджень фінансових потоків домогосподарств дозволила запропонувати їх класифікувати за чотирма ознаками: 1) складності; 2) середовище взаємодії; 3) зв'язки зі сферами і ланками фінансової системи; 4) напрям руху (рис. 1.5).

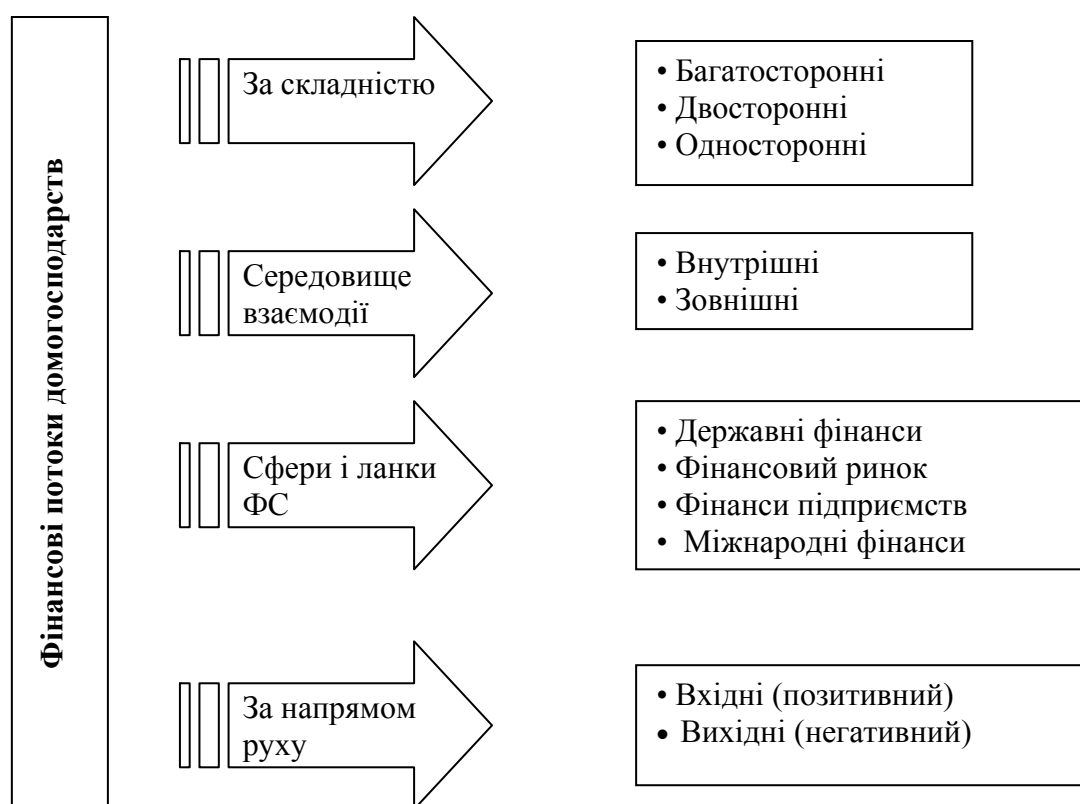

Рис. 1.5. Класифікація фінансових потоків домогосподарств (Складено авторами).

Вхідні й вихідні фінансові потоки окремих сфер фінансової системи формують їх різноманітні доходи і здійснюють витрати. Завдяки витратам одних сфер формуються доходи інших і, навпаки, формування доходів одних елементів системи спричиняє витрати інших. Тобто, доходи і витрати є елементом взаємозв'язку і взаємозалежності між сферами фінансової системи.

Вивчення складу, тенденцій зміни доходів домашніх господарств знайшли віддзеркалення в роботах вітчизняних учених: Бондарчук К.П. [13, с. 209-219], Кізіма Т.О. [93, с. 50-54], Скібіна А.С. [123, с. 77-82], Станкевич Ю.Ю. [182, с. 300]. Формування доходів домашніх господарств, здійснення витрат постійно стають об'єктом дослідження представників фінансової і економічної наук. Гнатішин Й.П. в своїх роботах вивчає особливості доходів і витрат сільських домашніх господарств [52, с. 26 - 33]; Гордієнко Л.А. досліджує не тільки регіональні особливості формування доходів і напряму використання витрат домашніх господарств, але і фінансову політику їх регулювання на державному рівні [54, с. 17-19; 54, с. 349-354]; Іванюк Т.І. [81, с. 161-166], Литвак М. Л. [117, с. 180- 186], Янель Ю.А. [233, с. 9-13] розглянули одне з джерел інвестицій для національної економіки і економічного зростання - заощадження домогосподарств; фінансову базу витрат домашніх господарств досліджує Кундіцький О. [109, с. 31-34]; аналіз кінцевих споживчих витрат домашнього господарства відображений в роботі Лавріненко Л.М. [110]; Микитенко І. [125, с. 107-111], Ходжаян А.О. [219, с. 62-64], Шерстюк Л.І. [222, с. 382-386] вивчають не тільки формування доходів домашніх господарств, їхню сучасну структуру, але і їх як чинник економічного зростання.

На сучасному етапі вивчення фінансів домашніх господарств визначення поняття «Прибуток домогосподарства» і його структура носить неоднозначний характер. Станкевич Ю.Ю. під доходами домогосподарств розуміє «частину національного доходу, що створюється членами домогосподарств і передбачає всю сукупність фінансових і натуральних ресурсів, якими вони можуть розпоряджатися для власного споживання і заощадження [208, с. 312]».

Аналогічну точку зору має Поляк Г.Б.: «Доходи домашнього господарства - частина національного доходу, що створюється в процесі виробництва і призначена для задоволення матеріальних і духовних потреб членів господарства [207, с. 312]».

Кізіма Т.О. доходи домашніх господарств розглядає з двох позицій: макроекономічної та мікроекономічної. «3 позиції

макроекономічного аналізу доходи домашніх господарств відображають сукупність економічних відносин, за допомогою яких знов створена в суспільстві вартість розподіляється між власниками чинників виробництва, а також здійснюється перерозподіл первинних доходів з метою оптимізації кінцевого споживання благ і послуг у межах суспільства. З позиції мікроекономічного підходу доходи домогосподарств - це сукупність надходжень впродовж певного часу зі всіх можливих джерел як в грошовій, так і негрошовій формах, що збільшують активи домашнього господарства і можуть бути спожиті ним без зменшення реальної вартості його майна [95, с. 142]».

Сидорович О.Ю. виділяє в структурі сукупного доходу домогосподарств такі види доходів: «1) від виробничої діяльності; 2) від власності; 3) поточні трансферти [202, с. 346]». Белозьоров С.А., у свою чергу, класифікує грошові доходи на такі види: «1) оплата праці; 2) соціальні трансферти; 3) доходи від підприємницької діяльності; 4) доходи від власності; 5) інші доходи [6, с. 39]».

Поляк Г.Б. розглядає чотири види доходів: «1) від підприємницької діяльності; 2) оплата праці; 3) соціальні виплати; 4) доходи від власності [207, с. 437]».

Дмитрієва Є.А. вважає, що грошові доходи домогосподарств складаються з трьох складових: «1) оплата праці членів сім'ї; 2) доходи від підприємницької діяльності; 3) державні пенсії, допомога, стипендії і інші соціальні трансферти [65, с. 10]». Чернов А.Ю. підтримує точку зору Дмитрієвої, але при цьому додає ще один вид доходу - «доходи від операцій з особистим майном і грошові накопичення у фінансово-кредитній сфері [218, с. 9]».

Систематизація поглядів учених дозволила виділити наступні види доходів домашніх господарств, які наведено в табл. 1.7.

Проте подальші дослідження дали можливість розширити існуючу класифікацію доходів домашнього господарства.

Кізіма Т.О. виділяє таку класифікацію доходів домогосподарств: «1) за матеріально-речовинною формою: грошові, негрошові; 2) за економічним надходженням: доходи, зароблені власною працею; доходи від реалізації активів, що знаходяться у власності; доходи від фінансових активів; трансфертні платежі з державного бюджету і позабюджетних фондів; інші; 3) рівномірність надходжень: регулярні, періодичні, випадкові; 4) можливістю розпорядження: мобільні, іммобільні; 5) за критеріями суспільного призначення: легальні, тіньові, кримінальні; 6) на стадії первинного розподілу: трудові, нетрудові; на стадії вторинного розподілу: поточні трансферти [94, с. 148]».

**Систематизація поглядів на класифікацію доходів
домашніх господарств і її недоліки***

Види доходів	Недоліки класифікації
1) доходи від трудової діяльності (заробітна плата, доходи від підприємницької діяльності, від підсобного господарства, від самозайнятості);	Відображає тільки одну класифікаційну ознаку - за економічним надходженням.
2) соціальні трансферти (пенсії, стипендії, допомога);	
3) від операцій з власністю (рента, відсотки за депозитами, дивіденди, від купівлі-продажу цінних паперів, нерухомості і т.п.);	
4) непередбачені доходи (подарунки, спадок, одноразова матеріальна допомога, страхові відшкодування, доходи за рахунок неврахованих фінансових операцій, виграші в лотереї).	

* Складено авторами

Станкевич Ю.Ю. класифікує доходи домашніх господарств, виходячи з таких ознак: «1) частота надходжень: постійні (заробітна плата, пенсії, стипендії), періодичні (доходи від володіння цінними паперами, гонорари), випадкові (виграші в лотерею); 2) надійність надходжень: гарантовані (пенсії), умовно-гарантовані (заробітна плата), негарантовані [181, с. 303]».

Існуючі погляди на класифікацію доходів домогосподарств пропонуємо розширити за допомогою нових виділених критеріїв і доповнити ними класифікацію (Додаток А.7).

У фінансовій системі витрати домашніх господарств є таким же пов'язаним елементом, оскільки за допомогою них відбувається формування доходів інших сфер і ланок фінансової системи.

В економічній літературі немало досліджень, присвячених витратам домогосподарств. Регіональні особливості витрат домашніх господарств освітили Кривой М.В. [107], Лавриненко Л.М. [111]; детальний розгляд окремого виду витрат домашніх господарств - податки здійснила Руда М.І. [167].

Думки вчених щодо суті витрат домашніх господарств неоднозначні.

Кізіма Т.О. вважає, що «витрати домашнього господарства можна охарактеризувати як фактичні витрати грошових і матеріальних ресурсів, які спрямованні на задоволення поточних

потреб домогосподарства і є необхідними для забезпечення його життєдіяльності і розвитку [92, с. 246]».

Вважаємо, що не у всьому можна погодитися з визначенням автора, оскільки витрати домашніх господарств не обмежуються тільки витратами на поточне споживання.

Більш повно відображена суть витрат домашніх господарств у Юрія С.І., Федосова В.М., які розглядають витрати домогосподарств як «сукупність платежів, що здійснюються домогосподарством з метою забезпечення його життєдіяльності, що включає витрати на придбання продовольчих і непродовольчих товарів і оплату послуг, інвестиційні витрати, податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти [202, с. 355]».

Підходи вчених до класифікації витрат домогосподарств однозначні (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Систематизація поглядів вчених на класифікацію витрат домашніх господарств*

Автор	Класифікація витрат
Белозьоров С.А. [6, с. 55]	«1) витрати, пов'язані з поточним споживанням; 2) витрати, не пов'язані з поточним споживанням».
Чернов А. Ю. [210, с.9]	«1) особисті споживчі витрати; 2) податки та інші обов'язкові платежі; 3) грошові накопичення і заощадження».
Ковальов В.В. [205, с. 498]	«1) обов'язкові платежі; 2) витрати на споживання; 3) грошові заощадження ».
Фетисов В.Д. [197, с 88]	«1) витрати громадян на особисте споживання (споживчі витрати); 2) соціально обов'язкові витрати; 3) інвестиційні витрати; 4) інші витрати».
Нестеров В.В., Желтов Н.С. [213, 136], Дмитрієва Є.А. [66, с. 16]; Поляк Г.Б [208, с. 437].	«а) споживчі витрати; б) обов'язкові платежі і добровільні внески; в) грошові накопичення і заощадження».

* Складено авторами на основі аналізу фінансової літератури

В більшості своїй, дані класифікації відображають тільки один критерій – цільове призначення витрат.

Ми погоджуємося з позицією Кізими Т.О, яка запропонувала класифікувати витрати домогосподарств за такими основними критеріями: «1) за ступенем необхідності: першочергові; бажані; 2) за цільовим призначенням: споживчі, інвестиційні; оплата податків і

обов'язкових платежів, інші; 3) за ступенем регулярності: постійні, регулярні, разові; 4) за періодичністю: короткострокові, середньострокові, довгострокові [92, с. 63]».

Разом з тим, класифікацію Кізіми Т.О. пропонуємо доповнити, виділивши такі критерії:

1) за розміром: великі (понад 5000 грн), середні (від 1000 грн до 5000), малі (до 1000 грн);

2) за джерелом: витрати з власних коштів (внутрішні), витрати з кредитних коштів (зовнішні);

3) за напрямом використання: витрати на задоволення духовних потреб, витрати на задоволенні матеріальних потреб;

4) за ступенем передбаченості: що передбачаються і непередбачені;

5) за потреби здійснення: обов'язкові (податки, збори, штрафи, пені і т.п.) і необов'язкові.

Частина доходів домогосподарств спрямована на оплату обов'язкових платежів, таких як податки і збори, на підставі яких відбувається формування бюджетів різних рівнів. Існуюча система оподаткування домашніх господарств подана в Додатку А.8.

Фінанси домашніх господарств тісно взаємозв'язані зі сферами і ланками фінансової системи окремими елементами. За допомогою формування доходів і здійснення витрат, при взаємодії з іншими сферами фінансової системи, домашні господарства задовольняють свої матеріальні і соціальні потреби на найближчі і тривалі перспективи.

У загальному обігу фінансових коштів відбувається забезпечення матеріальними ресурсами всіх суб'єктів економічної системи.

У сучасних ринкових відносинах фінансові ресурси домогосподарств виступають могутньою інвестиційною базою для національної економіки, які можуть бути мобілізовані за допомогою фінансово-кредитної системи держави у формі заощаджень.

Таким чином, здійснені дослідження дозволили: по-перше, визначити місце домашніх господарств у фінансовій системі держави і показати елементи взаємозв'язку їх з іншими її сферами, це розширило теоретичні знання про фінансову систему; по-друге, запропоноване групування фінансових потоків має практичну цінність для здійснення оцінки в розділі 2; по-третє, розширені існуючі теоретичні знання про фінансові ресурси домашніх господарств, джерела їх формування, які можуть бути застосовані на практиці.

1.3. Фінансова безпека домогосподарств у ринковій економіці

Проблематика забезпечення безпеки соціально-економічної системи в цілому і окремих її суб'єктів знаходить своє віддзеркалення не тільки в теорії, але й у практиці, оскільки неможливо забезпечити фінансову безпеку держави без забезпечення фінансової безпеки домашніх господарств.

З переходом України до ринкової економіки зросли ризики, пов'язані із зростанням невизначеності, розвитком конкуренції і використанням некоректних методів конкурентної боротьби, недосконалістю державної правової системи, нестабільністю фінансових ринків, світових і національної валют, постійним коливанням цін на природні і енергетичні ресурси. Найбільш схильні до даних ризиків домашні господарства, тому виникає необхідність в забезпеченні їх безпеки.

У етимологічному значенні «безпека» походить від грецького «володіти ситуацією». У словнику В. Даля «безпека» розглядається як «відсутність небезпеки, збереження, надійність [63, с. 13]», у такому ж контексті проводиться тлумачення безпеки у словнику Ожегова С.І. [147, с. 15]. Сучасні тлумачні словники трактують дане поняття як «стан, коли кому, чому-небудь ніщо не загрожує [20, с. 12]». Або «безпека – відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю спричинення якої-небудь шкоди для життя, здоров'я і майна громадян, а також для навколишнього середовища; комплекс заходів, а також людські і матеріальні ресурси, призначені для запобігання такій шкоді; стан захищеності населення, об'єктів оточення від небезпеки при надзвичайних ситуаціях [156, с. 11]».

Мунтіян В. тлумачить безпеку як «низький рівень загроз [135, с. 55]».

Аналіз наукової літератури свідчить про існування двох підходів до трактування категорії «безпека», перший з яких розкриває безпеку як стан; другий підхід бачить безпеку як діяльність.

В Україні на формування уявлення про поняття «безпека» мали вплив не тільки сприйняття даної категорії, що історично склалося, як стан захищеності, про що можливо знайти у підручнику «Принципи національної безпеки України» [56, с. 13]», але і прийнята вже в незалежній країні Концепція національної безпеки України [99]. Автором другого підходу виступає російський учений Іващенко Г.В., що характеризує безпеку як «умови існування суб'єкта, які контролюються ним [80, с. 34]».

На думку Кравчука Н.Я., «на сучасному етапі, який характеризується як епоха глобалізації, питання економічної безпеки не

втрапили своєї гостроти» і додає те, що «передчуття негативних наслідків глобалізації призвело до розробки в багатьох країнах концепцій національної безпеки, базовими елементами яких стали економічна і фінансова безпека [202, с. 520]».

Поза сумнівом, найважливішим елементом економічної безпеки виступає фінансова безпека. Як справедливо відзначає Осипов Ю.М., «з урахуванням пануючого становища, яке займає фінансове тридцятиріччя в сучасній економіці, ми вправі характеризувати останню як економіку, керовану в своїй основі фінансовим чином, через фінансові механізми, за допомогою фінансових важелів, фінансових стимулів і у фінансових цілях [148, с. 56]».

На думку Барановського О.І., «фінансова безпека розглядається як складна багаторівнева система, що охоплює проблеми грошового обігу та інфляції, обігу валютних коштів, заборгованості держави, бюджетної безпеки, інвестиційної діяльності тощо [4, с. 113]».

Єрмошенко М.М.: «економічна безпека повинна безпосередньо включати як основну складову фінансову безпеку або безпеку фінансово-кредитної сфери [74, с. 34]».

Кравчук Н.Я. виділяє фінансову безпеку людини і розуміє під нею «такий стан життєдіяльності, за якого забезпечується правовий і економічний захист його життєвих інтересів, дотримуючись конституційного права, забезпечується гідний і якісний рівень життя незалежно від впливу внутрішніх і зовнішніх погроз [202, с. 472]».

Систематизація поглядів на суть фінансової безпеки подано в табл. 1.9.

Таблиця 1.9

Систематизація поглядів на суть «фінансова безпека»*

Автор	Суть поняття
Ревак І. О. [164, с. 3]	«Під фінансовою безпекою розуміємо такий динамічний стан фінансових відносин, при якому створювалися сприятливі умови і необхідні ресурси для розширеного відтворення, економічного зростання і підвищення життєвого рівня населення, вдосконалення національної фінансової системи для успішного протистояння внутрішнім і зовнішнім чинникам дестабілізації фінансового стану в державі».
Фінансово-економічний словник [76, с. 997]	«фінансова безпека - захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин, забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій та установ, регіонів, галузей і секторів економіки, держави загалом фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання фінансових зобов'язань».

Мацкуляк Д.І. [124].	«Поняття фінансової безпеки характеризується сукупністю суспільно-економічних відносин між економічними суб'єктами усередині країни і із зовнішнім світом з приводу їх розширеного відтворення на основі формування і використання фондів грошових коштів в ході реалізації інтересів, підтримки стабільності держави; його економічній і технологічній незалежності, стійкості по відношенню до можливих погроз; захисту суспільства в цілому, його окремих членів, сімей і соціальних прошарків, задоволення їх потреб»
Сухоруков А.І. [189, с. 17].	«Під фінансовою безпекою держави розуміють захищеність інтересів держави у фінансовій сфері або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку і обслуговування фінансових зобов'язань»
Указ Міністерства економіки [160].	«Фінансова безпека - це такий стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання»
Юрій С.І. [202, с. 472].	«захищеність фінансових інтересів на всіх рівнях фінансових відносин; певний рівень незалежності, стабільності і стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на її зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників, які складають загрозу фінансовій безпеці; здатність фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи і стабільне економічне зростання»

* Складено автором на основі аналізу фінансової літератури

Виходячи з вище наведених положень, фінансова безпека нерозривно пов'язана з фінансовими відносинами, що виникають між усіма сферами й ланками фінансової системи. Специфічні відносини виникають і у сфері фінансів домашніх господарств, як власників чинників виробництва.

Тому, на наш погляд, фінансова безпека домашніх господарств як економічне поняття це сукупності соціально-економічних і правових відносин, що забезпечують такий стан фінансів домашніх

господарств, при якому вони стійкі до зовнішніх загроз та ризиків, незалежні в ефективному формуванні і в раціональному використанні фінансових ресурсів для реалізації своїх функцій.

Фінансову безпеку можна представити у вигляді багаторівневої системи, яка дозволяє сформувати способи захисту (рис. 1.6).

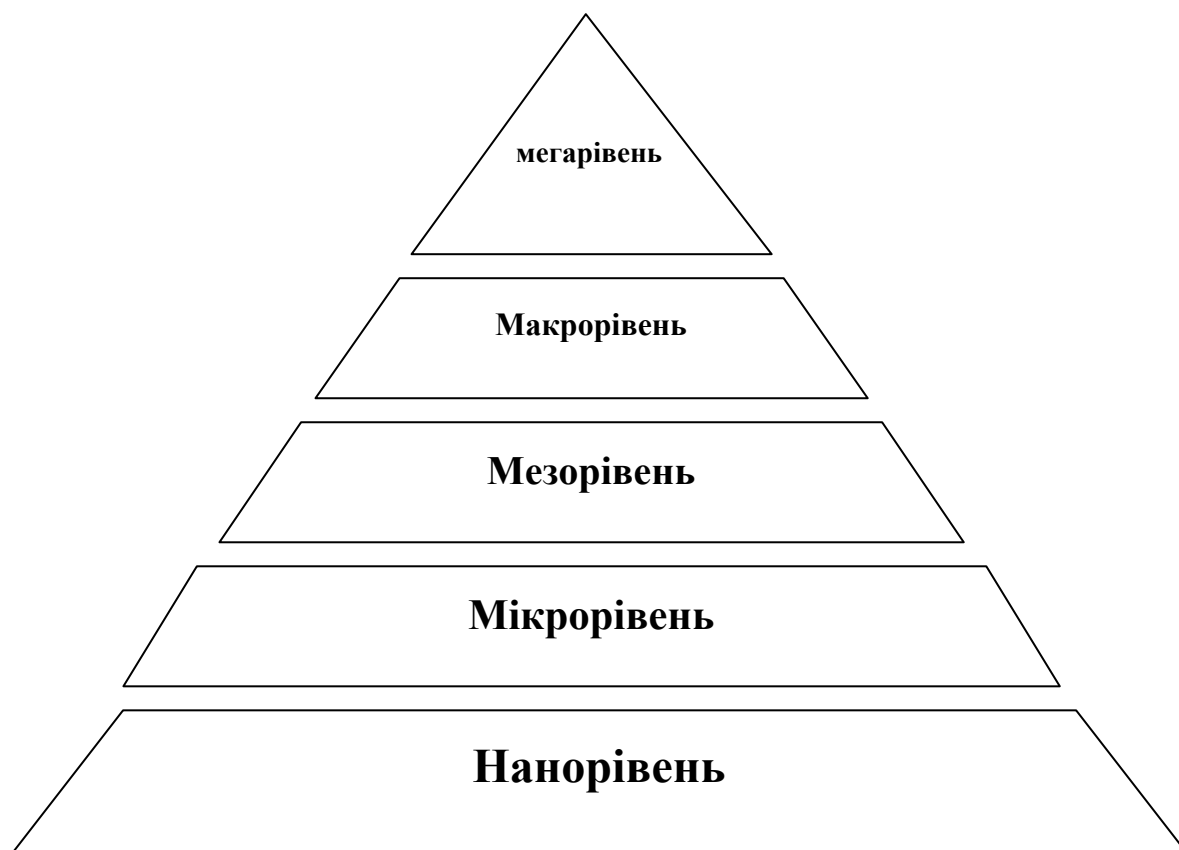

Рис. 1.6. Ієрархія фінансової безпеки на рівні держави
(складено авторами)

Першим рівнем виступає нанофінансова безпека, що розглядає діяльність і розвиток окремого домогосподарства. Мікрорівень, де фінансова безпека охоплює не тільки домашні господарства, але й пов'язані з ними фінансовими відносинами різні господарюючі суб'єкти.

Мезорівень - безпека функціонування і розвитку місцевого або регіонального господарства. Макрорівень - фінансова безпека всієї країни. Мегарівень – фінансова безпека на міжнародному рівні.

Таким чином, фінансову безпеку домогосподарств можна розглядати як ієрархічну систему, що складається із сукупності елементів, зв'язаних між собою і розташованих у порядку від нижчого до вищого. Ієрархічна система фінансової безпеки домашнього господарства зображена на рис. 1.7.

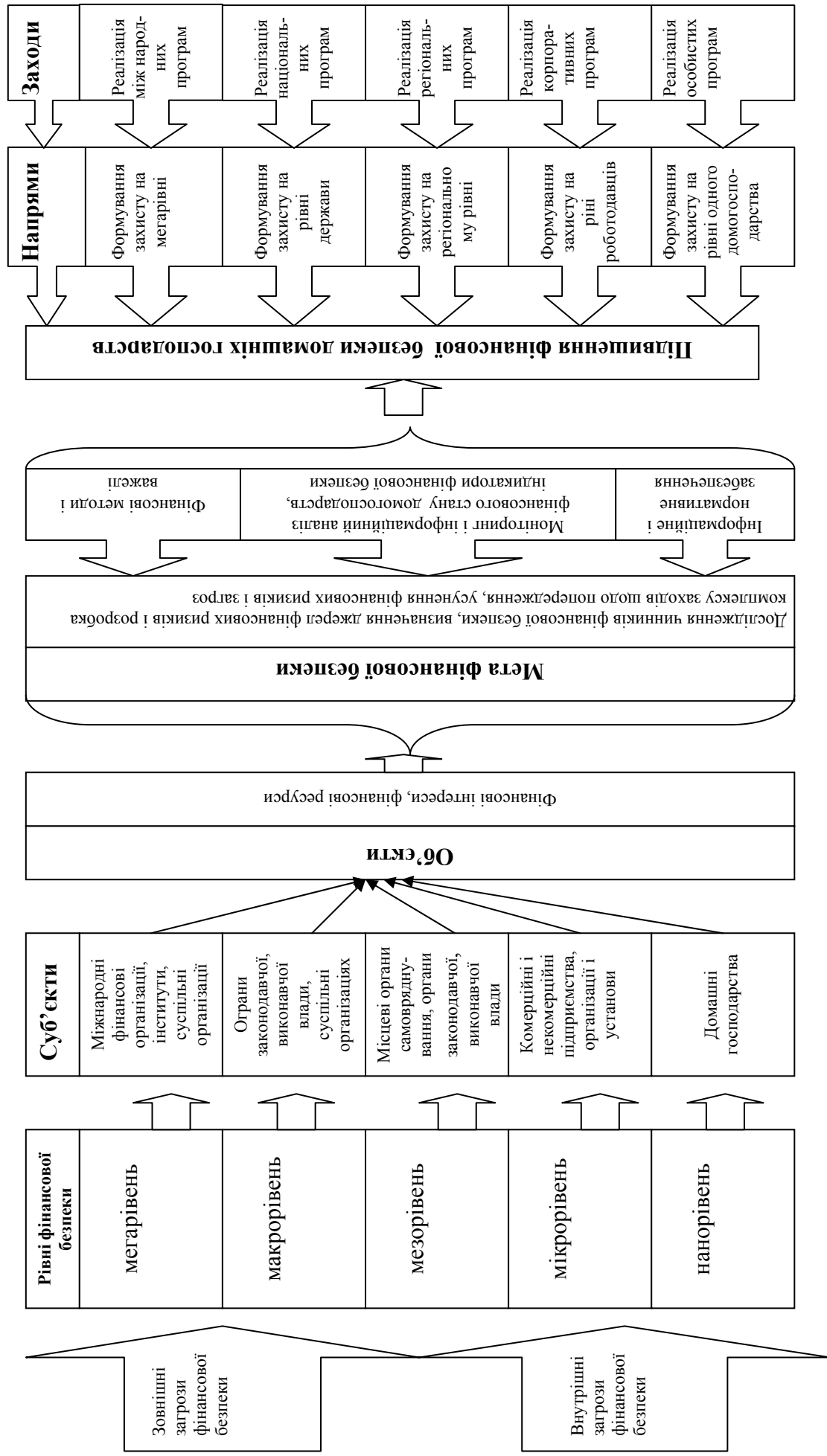

Рис. 1.7. Ієрархічна система фінансової безпеки домашніх господарств (Складено авторами)

Більш детальним дослідженням об'єктів і суб'єктів фінансової безпеки, взагалі, займався Ревак І.О. Згідно з його думки об'єктом фінансової безпеки на кожному з представлених рівнів виступають: фінансові інтереси, фінансові ресурси і фінансова система (макрорівень) [165, с. 54].

Суб'єктом забезпечення фінансової безпеки на кожному з рівнів є: 1) на мегарівні – міжнародні фінансові інститути та організації; 2) на макрорівні – законодавчі, виконавчі та судові органи, а також установи фінансово-кредитної сфери, зокрема НБУ, комерційні банки, страхові компанії, фондові біржі, кредитні спілки, інвестиційні фонди та компанії, довірчі товариства та ін.; 3) на мезорівні – регіональні фонди, асоціації, консорціуми тощо; 4) на мікрорівні – фірми, підприємства, інші суб'єкти господарювання; 5) на нанорівні – домогосподарство (якщо в одній особі) або члени домогосподарства [165, с. 56].

Фінанси домашніх господарств постійно знаходяться під впливом різних загроз, обумовлених рядом чинників, які пропонуємо згрупувати за наступними критеріями (табл. 1.10).

Таблиця 1.10

Чинники фінансової безпеки домогосподарств*

Критерії групування чинників	Чинники	Зміст чинників
1. Джерело виникнення	суб'єктивні	а) фінансова самостійність; б) психологічні особливості осіб, що входять в домашнє господарство; в) спосіб життя, яке веде домашнє господарство; г) мотивація і передбачення дій; д) рівень фінансової активності членів домашнього господарства
	об'єктивні	а) ступінь фінансової грамотності; б) зміна умов реалізації трудового потенціалу; в) рівень добробуту; г) соціальне середовище, в якому функціонує домогосподарство
2. Сфера виникнення	зовнішні	а) економічна ситуація в країні; б) рівень розвитку фінансових інститутів і інструментів; в) система соціального страхування; г) система пенсійного забезпечення; д) податково-бюджетна політика; е) соціальна політика; ж) нестабільність законодавчої бази; з) звуження соціальних і економічних можливостей домогосподарств

Продовження табл. 1.10

	внутрішні	а) фінансовий потенціал домогосподарства; б) фінансові відносини між членами домогосподарства; в) невизначеність цілей і поведінки членів домогосподарств; г) неповнота і неточність інформації про положення домогосподарства; д) результати фінансової діяльності; е) рівень економічної активності домашніх господарств
3. По ступеню передбачення	прогнозовані	а) рівень економічного розвитку домогосподарств; б) диференціація доходів і зниження життєвого рівня; в) доступність соціальних послуг
	непрогнозовані	а) спотворення інформаційного потоку і витрачання на пошук інформації; б) індивідуальна реакція на нововведення; в) невизначеність середовища; г) випадкові чинники
4. За природою походження	соціальні	а) недостатньо розвинена соціальна структура і занижені нормативи; б) рівень сукупного доходу; в) зростання диференціації доходів; г) недостатній рівень живлення, охорони здоров'я, освіти
	організаційні	а) кооперація праці; б) наявність ресурсів, що знаходяться у власності; в) раціональний розподіл обов'язків
	інституційні	а) правила сумісного господарювання; б) сумісне рішення фінансових питань; в) дотримання традицій
	природні	а) природні катаклізми, що загрожують втраті майна; б) природні умови, що загрожують втраті працездатності.
5. По тривалості дії	довготривалі	а) світова фінансова криза; б) фінансова криза країни; в) стихійні лиха.
	короткочасні	а) погіршення фінансової діяльності суб'єкта господарювання; б) часткова втрата фінансових ресурсів
6. Рівень виникнення	нанорівень	а) фінансово-господарська діяльність окремого домогосподарства
	мікрорівень	а) фінансово-господарська діяльність суб'єкта господарювання
	мезорівень	а) фінансово-економічний стан регіону
	макрорівень	а) соціально - економічний розвиток країни
	мегарівень	а) співпраця держави з іншими країнами і міжнародними фінансовими інститутами

* Складено авторами на основі аналізу наукової літератури.

Впливаючи на чинники фінансової безпеки, які породжують різноманітні види ризиків, за допомогою пропозицій за розробки практичних рекомендації фінансової поведінки домашніх господарств в тих або інших умовах, можливо досягти зміцнення фінансової безпеки або недопущення її ослаблення. В умовах ринкової економіки домогосподарства постійно стикаються з безліччю видів ризиків. Одним з видів ризиків є фінансовий ризик.

В економічній літературі дослідженнями в галузі фінансового ризику, управління ними займалися багато вчених: Астахова І.Є., Караченцева І.О., Кметик Л.М. [2], Філей С.М. [196], Філін С.А. [201] приділили увагу управлінню фінансовими ризиками; Литовських А.М. [116], Балабанов І.Т. [3] також в своїх роботах розглянули фінансові ризики і їх окремі види; Вітлинський В.В. [22] в своєму дослідженні освітив концептуальні методи ризикології у фінансовій діяльності. Існуючі погляди авторів на суть фінансового ризику обумовлені різними методичними підходами, що були покладені в основу їх дослідження (табл. 1.11).

Таблиця 1.11

Систематизація поглядів на суть поняття «Фінансовий ризик»*

Автор	Сутність поняття
Воробйов Ю.М. [26, с. 332]	«Фінансовий ризик - це економічна категорія, яка характеризує вірогідність настання певної фінансової події або явища, здатного привести до можливих втрат прибули, доходу або первинного капіталу під дією сукупності зовнішніх і внутрішніх чинників із-за невизначеності ситуації, недостатності початкових фінансових коштів».
Таран О.В. [188, с. 5]	«Фінансовий ризик - це невід'ємна частина якої-небудь фінансової діяльності, яка є неминучими фінансовими відносинами, що мають різні напрями прояву через виникнення об'єктивно наявної недостатності, неточності або надмірності економічної інформації для здійснення певних дій або їх випадковості, і обчислюється на основі оцінки вірогідності втрат унаслідок здійснення під час таких дій деякої господарської діяльності».
Лапуста М.Г. [112, с. 25]	«Фінансовий ризик - вірогідність виникнення непередбачених фінансових витрат (зниження очікуваного прибутку, доходу, втрата частини або всього капіталу) в ситуації невизначених умов фінансової діяльності підприємства».

Буряковський В.В. и Грабчук О. М. [16, с. 152]	«Економічний ризик є можливістю відхилення економічного критерію від звичайної (прогнозованої величини) і має чіткий економічний зміст (обсяг виробництва, величина ВВП), а фінансовий ризик обусловлює можливість відхилення вартості, яка формується на основі цього ж економічного змісту і розподіляється за допомогою фінансів».
--	---

* Складено авторами на основі аналізу фінансової літератури

Фінансовим ризикам властиві специфічні ознаки. Так, Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. [23], Гридчина М.В. [60], Літовських А.М. [116] як особливість фінансового ризику виділяють можливість настання збитків у результаті здійснення будь-якої операції у фінансово-кредитній та біржовій сферах.

Українська О. А. виділяє такі ознаки фінансового ризику: «1) фінансовий характер випадкової події - наприклад, зміна процентної ставки, податку і т.п. При цьому відділення випадкової (ризикового) події від його наслідків особливо важливе у сфері страхування, оскільки його настання є необхідною умовою для виплати страхового відшкодування; 2) відносини, в яких виникають дані ризики, є фінансовими - іншими словами, фінансові ризики виявляються тільки на тих етапах відтворювального процесу, на яких функціонують фінанси; 3) дані ризики впливають на об'єкти управління фінансами; 4) дані ризики є об'єктами фінансового управління; 5) такі ризики призводять до порушення фінансових цілей або фінансових результатів [192, с. 172]».

Що стосується виділення окремого поняття і класифікації фінансових ризиків домогосподарств, то їх не було виявлено в процесі систематизації та узагальнення літератури з проблем фінансових ризиків і безпеки.

Деякі автори зачіпали цю тему в своїх дослідженнях. Так, Белозьоров С.А. виділяє економічний ризик домогосподарства, під яким розуміє «вірогідність виникнення ситуації, в умовах якої знижується рівень життя домашнього господарства і його окремих учасників [6, с. 27]». Він вважає, що в процесі своєї економічної діяльності домогосподарство стикається з такими видами ризиків: «1) ризик втрати доходів; 2) ризик виникнення непередбачених витрат; 3) ризик втрати заощаджень [6, с. 27]».

Торгай Н. також виділяє три блоки загроз економічній безпеці домогосподарств: «1) пов'язані з рівнем доходів населення (низький

дохід, невчасність виплат зарплат), 2) з проблемами обмеження витратних можливостей (життєвий мінімум, ціни, тарифи) і 3) з програмами соціальної підтримки (сфери освіти, охорона здоров'я, ЖКГ, трансферти) [192, с. 18]».

Таким чином, на основі теоретичного узагальнення і систематизації сформуємо власне уявлення про фінансовий ризик. Фінансовий ризик домашніх господарств являє собою поняття, що характеризує можливість виникнення ситуації у процесі фінансово-господарської діяльності домогосподарств, при настанні якої відбувається зниження його рівня життя за рахунок втрати прибутку, доходу або збільшення фінансових зобов'язань під впливом різноманітних чинників.

Вченими-фінансистами по-різному розглядається склад фінансових ризиків. На думку Горбач Л.М., фінансові ризики теоретично можуть бути окремим видом, а також входити до складу інших ризиків – ринкових, інвестиційних [57].

Автори підтримують думку Клапкіна М., який вважає, що до складу фінансових ризиків входять всі майнові ризики, оскільки збитки, заподіяні унаслідок прояву майнових ризиків, майже завжди носять фінансовий характер, тобто вони набувають грошового вимірювання [98].

Що стосується фінансових ризиків домашніх господарств, то на думку авторів монографії, до них можна віднести ризики, пов'язані з життям і здоров'ям окремих членів домогосподарства. Ці види ризиків несуть ризик втрати не тільки фінансових ресурсів, які формують бюджет домогосподарства, але і тих непередбачених витрат, направлених на відновлення здоров'я.

Для розробки пропозицій щодо зміцнення фінансової безпеки домашніх господарств, необхідно виявити види ризику для можливості надалі управління ним. Тому необхідно класифікувати фінансові ризики домашніх господарств.

Класифікацію фінансових ризиків і способи їх усунення наведено у табл. 1.12.

«Ефективне функціонування фінансової безпеки здійснюється через механізм забезпечення фінансової безпеки, - вважає Рєвак І.О. і додає, - механізм забезпечення фінансової безпеки - це сукупність або система чітко сформульованих дій суб'єктів забезпечення за допомогою фінансових методів і фінансових важелів, направлених на виявлення, попередження і ліквідацію реальних і потенційних погроз [164, с. 5]».

Таблиця 1.12

Фінансові ризики домашніх господарств і способи їх зменшення*

Види фінансового ризику	Джерело виникнення ризику	Способи їх усунення
1	2	3
1. Ризики, пов'язані з фінансовими ресурсами домогосподарств		
1.1. Ризики, пов'язані з власними фінансовими ресурсами, що формують дохід домогосподарства	<p>1. Ризики, пов'язані з фінансовими ресурсами домогосподарств:</p> <ul style="list-style-type: none"> - низький рівень заробітної плати, пенсії, стипендій; - невчасна виплата зарплат, пенсій, стипендій, заробітних плат; - зменшення доходу від підприємницької діяльності; - втрата доходів від підсобного господарства. 	<ul style="list-style-type: none"> - пошук додаткової роботи з вищим рівнем оплати праці; - заснувати свій бізнес; - пошук альтернативних доходів для життєдіяльності, використовуючи соціальні зв'язки (допомога родичів, релігійних фондів і т.д.); - тіньова діяльність; - прагнути до самозабезпечення; - державна підтримка малого і сімейного бізнесу.
1.2. Ризики, пов'язані з позиковими фінансовими ресурсами	<ul style="list-style-type: none"> - фінансова нестабільність домогосподарства; - підвищення процентних ставок за кредитами; - тимчасова невідача кредитів; - відсутність грошових коштів для позики у інших домогосподарств; - не повернення кредитів 	<ul style="list-style-type: none"> - використовувати для забезпечення майно; - страхувати ризики; - використовувати підтримку держави.
1.3. Ризики, пов'язані з іншими фінансовими ресурсами	<ul style="list-style-type: none"> - у кризових ситуаціях тимчасова невідача депозитів банками; - нестабільний і нерозвинений ринок цінних паперів; - невіплата відшкодувань при настанні страхових випадків. 	<ul style="list-style-type: none"> - використовувати страхування ризиків;

Продовження табл. 1.12

<p>1.4. Ризики, пов'язані з фінансовими ресурсами, направлені на власне забезпечення і на погашення зобов'язань</p>	<ul style="list-style-type: none"> - високий рівень податків і зборів; - брак грошових коштів на оплату комунальних платежів; - брак грошових коштів на повноцінне живлення; - брак коштів на придбання продовольчих товарів; - неможливе придбання товарів тривалого користування; - відсутність засобів на освіту, медицину; - відсутність засобів на погашення кредиту і відсотків по ньому. 	<ul style="list-style-type: none"> - використовувати кредитування, як з боку фінансових установ, так і з боку інших домогосподарств; - зменшити споживання; - користуватися соціальним захистом населення з боку держави: субсидії, дотації і т.п.; - користуватися послугами громадських організацій і добродійних фондів.
<p>2. Ризики, пов'язані з майном і капіталом домогосподарства</p>		
<p>2.1. Ризики, пов'язані з капіталом і з втратою майна</p>	<ul style="list-style-type: none"> - втрата заощаджень; - втрата засобів вкладених в бізнес; - втрата рухомого і нерухомого майна 	<ul style="list-style-type: none"> - використання страхування; - максимальна диверсифікація вільних грошових коштів.
<p>3. Ризики зовнішнього середовища.</p>		
<p>3.1. Ризики від держави</p>	<ul style="list-style-type: none"> - нестабільність економіки; - слабкий соціальний захист; - криза грошової і фінансово-кредитної сфери; - недосконалість механізмів формування фінансової політики. 	<ul style="list-style-type: none"> - чітка і організована діяльність держави.
<p>3.2. Інфляційні ризики</p>	<ul style="list-style-type: none"> - знецінення заощаджень; - знецінення доходів 	<ul style="list-style-type: none"> - боротьба з інфляцією на державному рівні; - використання прибуткових фінансових інструментів.
<p>3.3. Валютні ризики</p>	<ul style="list-style-type: none"> - втрати фінансових коштів, пов'язані із збільшенням або зменшенням курсу валют по відношенню до іншої валюти при здійсненні фінансових операцій. 	<ul style="list-style-type: none"> - використовувати страхування фінансових ризиків
<p>3.4. Ризики ліквідності</p>	<ul style="list-style-type: none"> - втрати, пов'язані з неможливістю купити або продати актив в потрібній кількості за короткий проміжок часу при зміні ринкової кон'юнктури; - можливість виникнення дефіциту наявних засобів або високоліквідних активів для виконання зобов'язань 	<ul style="list-style-type: none"> - використовувати страхування; - використання кредитування.

* Складено авторами.

Виходячи з теоретичного дослідження Кравчука Н.Я. механізм забезпечення є «системою організаційних і інституційно-правових способів впливу, направлених на своєчасне виявлення, попередження, нейтралізацію і ліквідацію загроз фінансової безпеки держави [202, с. 480]».

Метою фінансової безпеки домашнього господарства є здійснення системи заходів, які спрямовані на: а) визначення чинників, що впливають на фінансову безпеку; б) оцінку джерел фінансових ризиків і загроз; в) розробку напрямів та шляхів щодо виявлення фінансових ризиків і загроз та усунення або зменшення їх негативної дії.

Виходячи із сформульованої мети фінансової безпеки домашнього господарства, визначимо основні її завдання:

1. Виявити чинники, ризики і загрози фінансовій безпеці.
2. Визначити індикатори фінансової безпеки і порівняти з граничною межею для домогосподарств.
3. Розробити систему моніторингу.
4. Розробити заходи, направлені на забезпечення фінансової безпеки домогосподарств.

Механізм забезпечення фінансової безпеки включає ряд елементів. Згідно з поглядами Кравчука Н.Я. такими елементами є: «об'єктивний і всебічний моніторинг економіки і фінансової сфери з метою виявлення і прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз інтересам об'єктів фінансової безпеки; розрахунок порогових, значень фінансових і соціально-економічних показників, перевищення яких може провокувати фінансову нестабільність і фінансову кризу; діяльність держави відносно виявлення і попередження внутрішніх і зовнішніх загроз фінансовій безпеці [202, с. 481]». На думку Ревака І.О., даний механізм включає такі елементи: «об'єкт, суб'єкт, фінансові методи, важелі, правове, інформаційне і нормативне забезпечення [164, с. 6]».

На основі здійснених досліджень вважаємо, що механізм забезпечення фінансової безпеки домашніх господарств повинен включати такі елементи: мета, завдання, сукупність індикаторів фінансової безпеки домашніх господарств, об'єкт, суб'єкт, моніторинг і інформаційний аналіз фінансового стану домогосподарств, фінансові методи і важелі, інформаційне і нормативне забезпечення (рис. 1.8).

Елементи механізму забезпечення фінансової безпеки домогосподарств	
	Мета фінансової безпеки
	Завдання фінансової безпеки
	Суб'єкти
	Інші держави, міжнародні організації і установи
	Держава в особі законодавчої і виконавчої влади, організації фінансово-кредитної сфери
	Місцеві органи влади, регіональні фонди та інші
	Юридичні особи (роботодавці)
	Домогосподарство
	Об'єкти
	Грошові доходи, грошові витрати, фінансові заощадження в грошовій та майновій формі, фінансові інтереси
	Фінансові методи
	Планування, фінансове забезпечення, фін. регулювання
	Фінансові важелі
	Мінімальна заробітна плата та пенсія, прожитковий мінімум, податки
	Нормативно-інформаційне забезпечення
	Інформування в ЗМІ о небезпеках, законодавство
	Індикатори
	Сукупність показників і граничні межі
	Моніторинг, аналіз
	Збір і аналіз інформації про фінансовий стан домогосподарств

Рис. 1.8. Елементи механізму забезпечення фінансової безпеки домашніх господарств (Складено авторами)

Автори згодні з думкою Ревака І.О., який вважає, що об'єктом фінансової безпеки домашніх господарств виступають: «1) фінансові ресурси: грошові доходи і грошові витрати; 2) фінансові інтереси домашніх господарств – це зростання реальних доходів населення, підвищення купівельної спроможності доходів, підвищення життєвого рівня населення» [165, с. 55]». Вважаємо, що окрім вищезгаданих об'єктів необхідно ще до них додати і фінансові кошти у вигляді заощаджень домашніх господарств в грошовій і майновій формі, зменшення або відсутність яких призведе до ослаблення фінансової безпеки.

Суб'єктами фінансової безпеки домогосподарств виступають самі домогосподарства, тому що домашнє господарство є самостійним суб'єктом, який керує своєю фінансово-господарською діяльністю. Крім того, суб'єктами фінансової безпеки домогосподарства виступають суб'єкти інших рівнів безпеки, які взаємодіють, як не посередньо з домашнім господарством, так і між собою (рис 1.9).

Хорошева А.С. розглядає державне забезпечення фінансової безпеки домогосподарств з трьох боків: «державна повинна забезпечувати безпеку цих суб'єктів як покупців товарів і послуг; повинна бути забезпечена їхня безпека як суб'єктів, що надають підприємствам чинники виробництва; держава як владний інститут повинна гарантувати збереження фінансових активів, що накопичуються цими суб'єктами [219, с. 92]».

Вважаємо, що оскільки домашні господарства взаємодіють з усіма суб'єктами фінансових відносин, то дані суб'єкти також повинні брати участь у забезпеченні фінансової безпеки домашнього господарства. Також необхідно відзначити, що фінансова безпека домашнього господарства повинна формуватися не тільки на рівні національної безпеки окремої держави, але й на рівні міжнародної безпеки.

Серед фінансових методів найбільше значення має фінансове планування, яке забезпечує саме домогосподарство, формуючи і використовуючи свій бюджет. Сидорович О.Ю. вважає, що планування на рівні домогосподарств необхідне і його впровадження обумовлене рядом причин: «1) необхідність по інформованості про наявність у домогосподарств грошових коштів для здійснення поточної, господарської і інвестиційної діяльності; 2) можливість синхронізувати наявні грошові потоки для забезпечення фінансової рівноваги домашніх господарств; 3) здатність забезпечення домогосподарств необхідними ресурсами; 4) здатність раціонального використання грошових ресурсів; 5) можливість вирівнювання

коливань грошових потоків з метою усунення ризиків втрати платоспроможності; б) здійснення контролю за надходженнями і використання грошових коштів [202, с. 349]».

Рис. 1.9. Взаємодія суб'єктів фінансової безпеки домогосподарств за їх ієрархічним рівнем (Складено авторами)

Фінансове забезпечення і фінансове регулювання здійснюється з боку держави у вигляді збору податків та інших обов'язкових платежів, при цьому формуючи цільові фонди, а надалі виплата соціальних трансфертів і надання субсидій, дотацій.

Серед елементів механізму виділяють фінансові важелі, які повністю залежать від держави. До них можна віднести: щорічне встановлення мінімального прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати, мінімального пенсійного забезпечення, встановлення мінімальної допомоги, встановлення ставок податків і зборів, дотації і субвенції.

Ревак І. О. вважає, що «умовою ефективного функціонування механізму забезпечення фінансової безпеки України, і одночасно і складовим його елементом, є наявність правового, нормативного і інформаційного забезпечення, яке регулює взаємодію всіх його елементів [164, с. 5]». Інформаційне, нормативне, правове забезпечення також повністю залежить від держави. Своєчасне інформаційне забезпечення домогосподарств може зменшити фінансові втрати. Нормативне і правове забезпечення сприяє захисту прав і свобод домогосподарств, його захист як споживача товарів і послуг, як власника чинників виробництва і фінансових ресурсів.

Моніторинг і аналіз інформації про фінансовий стан, а також розрахунок індикаторів фінансової безпеки домашніх господарств і порівняння показників з граничними межами безпосередньо здійснюється державними органами.

Дана інформація необхідна для змін у фінансовій політиці держави. Індикатори фінансової безпеки домогосподарств охоплюють не тільки фінансову сторону життєдіяльності домогосподарства, але і соціальну, а також решту сфер суспільного життя (табл. 1.13).

Складовими елементами фінансової безпеки домашнього господарства є: соціальна безпека, валютна безпека, інвестиційна безпека, грошово-кредитна безпека.

Збільшення фінансової безпеки домашніх господарств на рівні окремої держави повинно відбуватися комплексом заходів, не тільки з боку самого домашнього господарства, але і з боку всіх сфер фінансової системи, направлених на підвищення фінансової стійкості, фінансовій незалежності домашніх господарств. В умовах глобалізації також суб'єктами фінансової безпеки домогосподарства виступають інші держави і міжнародні фінансові інститути та організації.

Владимирова І.Г. вважає, що «процес глобалізації охоплює різні

сфери світової економіки, а саме: 1) зовнішню, міжнародну, світову торгівлю товарами, послугами, технологіями, об'єктами інтелектуальної власності; 2) міжнародний рух чинників виробництва (робочої сили, капіталу, інформації); 3) міжнародні фінансово-кредитні і валютні операції (безвідплатне фінансування і допомога, кредити та позики суб'єктів міжнародних економічних відносин, операції з цінними паперами, спеціальні фінансові механізми й інструменти, операції з валютою); 4) виробнича, науково-технічна, технологічна, інжинірингова та інформаційна співпраця [46]».

Таблиця 1.13

Індикатори фінансової безпеки домашніх господарств*

Сфери суспільного і особистого життя	Індикатори
Економічна	<ul style="list-style-type: none"> • ВВП на душу населення; • Рівень інфляції на рік.
Соціальна	<ul style="list-style-type: none"> • Соціальні витрати на душу населення; • Показник соціальної нерівності (квінтільний коефіцієнт диференціації доходів населення); • Рівень споживання на душу населення; • Частка зайнятих у загальній чисельності працездатних; • Рівень безробіття; • Динаміка оплати праці; • Частка неоплаченого боргу з заробітної плати населенню; • Динаміка пенсійного забезпечення;
Освіта та здоров'я	<ul style="list-style-type: none"> • Співвідношення хворих людей до здорових; • Тривалість життя; • Динаміка кількості людей, які одержують освіту; • Частка населення, що навчається у вищих навчальних закладах, у загальній чисельності тих, що навчаються;
Особиста	<ul style="list-style-type: none"> • Зміна особистих витрат на душу населення; • Рівень витрат на товари тривалого користування; • Збільшення сум доходів над сумами витрат на одне домогосподарство.

* Складено авторами на основі аналізу наукової літератури

Автори підтримують думку Лукашевича В.М., який вважає, що «Глобалізація розглядається як комплексне геополітичне, гео економічне і геокультурне явище, що впливає на всі сторони життєдіяльності суспільства [119]».

Тому, соціальний захист домашніх господарств, захист трудових прав мігрантів, фінансових інвесторів в умовах глобалізації формує мегафінансову безпеку домашніх господарств за допомогою впровадження відповідних міжнародних документів для держав, які прагнуть в ЄС і не тільки.

Формування фінансової безпеки на мікрорівні здійснюється з боку юридичних осіб при дотриманні і подальшому поліпшенні трудових прав домогосподарств, дотримання прав домогосподарств як споживачів та інвесторів.

Прагнення до збільшення макро- і мезофінансової безпеки ґрунтується на реалізації відповідної фінансової, соціальної, інвестиційної політики держави, підтвердженої відповідною нормативною базою.

Прагнення до збільшення фінансової безпеки домашнього господарства на нанорівні пов'язане із заходами самого домашнього господарства, який здійснює низку заходів щодо самоосвіти, планування і контролю за власними коштами.

На кожному рівні суб'єкти фінансової безпеки домогосподарств повинні визначити напрями щодо її збільшення, кінцевою метою яких є формування фінансової безпеки домогосподарства на кожному з рівнів (табл. 1.14).

Забезпечення фінансової безпеки здійснюється за рахунок визначених напрямків підвищення фінансової безпеки, які розробляються суб'єктами відповідного рівня фінансової безпеки. На кожному із рівнів суб'єктами фінансової безпеки домогосподарства виступає держава як гарант стабільності суспільного життя і саме домогосподарство, яке самостійно приймає рішення щодо фінансових ризиків, що виникають на кожному з рівнів. При цьому в умовах ринкових відносин роль домашнього господарства у забезпеченні відповідного рівня фінансової безпеки є вирішальною.

В рамках визначених напрямків забезпечення фінансової безпеки домогосподарств кожен із суб'єктів відповідного рівня фінансової безпеки розробляє заходи щодо її підвищення (табл. 1.15).

Таблиця 1.14

**Напрями підвищення фінансової безпеки домогосподарств з
урахуванням ієрархічного підходу***

Рівні фінансової безпеки	Суб'єкти	Напрями підвищення фінансової безпеки домогосподарств
1	2	3
Мегарівень	Іноземні держави, міжнародні фінансові організації і інститути	1. Захист прав людини
	Нац. держава	2. Соціальний захист домогосподарств
	Іноземні юридичні особи (роботодавці)	1. Захист домогосподарств на території іноземної країни 1. Захист домогосподарств як інвестора
	Домогосподарства	2. Захист домогосподарства як трудового мігранта 1. Захист трудової діяльності 2. Соціальний захист 3. Захист майна 4. Захист людського капіталу
Макрорівень	Держава	1. Підвищення фінансового добробуту домогосподарства 2. Майнове забезпечення домогосподарств 3. Розвиток і підтримка людського капіталу
	Юридичні особи (роботодавці)	1. Захист трудових прав найманих працівників 2. Реалізація захисту прав домогосподарств як споживачів товарів та послуг 3. Реалізація захисту домогосподарств як інвесторів
	Домогосподарства	1. Захист трудової діяльності 2. Соціальний захист 3. Захист майна 4. Захист людського капіталу

Продовження табл. 1.14

Мезорівні	Держава	1. Контроль за реалізацією напрямку підвищення фінансового добробуту домогосподарств на регіональному рівні
		2. Контроль за майновим забезпеченням домогосподарств на регіональному рівні
		3. Контроль за розвитком і підтримкою людського капіталу на регіональному рівні
Місцеві органи самоврядування	Юридичні особи (роботодавці)	1. Підвищення добробуту домогосподарств на місцевому рівні
		1. Захист трудових прав найманих працівників
		2. Реалізація захисту прав домогосподарств як споживачів товарів та послуг
Домогосподарства	Домогосподарства	3. Реалізація захисту домогосподарств як інвесторів
		1. Захист трудової діяльності
		2. Соціальний захист
		3. Захист майна
Мікрорівні	Держава	4. Захист людського капіталу
		1. Контроль за захистом фінансово-господарської діяльності домогосподарств
		2. Контроль за захистом домогосподарств як споживачів
		1. Дотримання захисту домогосподарств як найманих працівників
Нанорівень	Домогосподарства	2. Дотримання захисту домогосподарств як інвесторів
		1. Захист трудової діяльності
		1. Формування захисту наявних фінансових ресурсів домогосподарств, майна;
		2. Розвиток людського потенціалу.

* Складено авторами

Таблиця 1.15

**Заходи підвищення фінансової безпеки домогосподарств
з урахуванням ієрархічного підходу***

Рівні фінансової безпеки	Суб'єкти	Заходи підвищення фінансової безпеки домогосподарств
1	2	3
Мегарівень	Іноземні держави, міжнародні фінансові організації і інститути	1. Впровадження міжнародних документів щодо соціальних, трудових стандартів.
	Нац. держава	1. Участь в міжнародних програмах
	Іноземні юридичні особи (роботодавці)	2. Участь в розробках міжнародних трудових і соціальних стандартів
	Домогосподарства	1. Плата гідної оплати праці і забезпечення соціальним пакетом 2. Заходи до збільшення добробуту як інвестора
Макрорівень	Держава	1. Здійснення пошуку більш високооплачуваної праці
		2. Диверсифікація фінансових ресурсів в іноземні фінансові інструменти
		1. Здійснено соціальних стандартів до того рівня, який вивів велику частку населення із-за межі бідності
		2. Забезпечення фінансової стабільності
		3. Забезпечення своєчасною і точною інформацією фінансового, правового характеру
		4. Забезпечення підвищення рівня доходів домогосподарств за рахунок фінансової політики держави
		5. Створення системи захисту від ризиків
		6. Створення системи підвищення фінансово-правової грамотності домогосподарств.

	Юридичні особи (роботодавці)	<ol style="list-style-type: none"> Гідна оплата праці найманих працівників та матеріальна допомога Втілення страхування найманих працівників
	Домогосподарства	<ol style="list-style-type: none"> Використання пільг, субсидій і субвенцій, наданих державою Використання наданих державою гарантованих безкоштовних послуг щодо медобслуговування, розвитку людського капіталу, майнового забезпечення.
Мезорівні	Держава	<ol style="list-style-type: none"> Створення програм розвитку підприємництва в регіонах Заходи щодо створенню інвестиційних програм на державному рівні
	Місцеві органи самоврядування	<ol style="list-style-type: none"> Заходи щодо підвищення фінансової грамотності підприємців (семінари) Заходи щодо створенню інвестиційних програм на регіональному рівні
	Юридичні особи (роботодавці)	<ol style="list-style-type: none"> Приймають участь в програмах розвитку підприємств і інвестиційних програм шляхом створення нових робочих місць
	Домогосподарства	<ol style="list-style-type: none"> Використання потенціалу розвитку регіону з урахуванням його регіональних особливостей
Мікрорівні	Держава	<ol style="list-style-type: none"> Використання регуляторної функції держави у співвідношеннях між роботодавцями і найманими працівниками
	Юридичні особи (роботодавці)	<ol style="list-style-type: none"> Виплата «білої» заробітної плати та її своєчасність Додаткове матеріальне заохочування
	Домогосподарства	<ol style="list-style-type: none"> Збільшення продуктивності праці для збільшення оплати праці Контроль за правильністю нарахування заробітної плати
Нанорівні	Домогосподарства	<ol style="list-style-type: none"> Здійснення фінансового планування Фінансовий контроль за власними фінансовими операціями Підвищення самоосвіти в області економіки, фінансів

* Складено авторами

Здійснені дослідження дозволили ввести поняття «фінансова безпека домашніх господарств», що важливе для розвитку сучасної фінансової науки. Розроблені теоретичні положення та науково-практичні пропозиції будуть використані для оцінки фінансової безпеки у розділах 2 і 3 цієї монографії.

РОЗДІЛ 2

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

2.1. Доходи домогосподарств і напрями їх використання в регіонах України

Оцінку функціонування фінансів домогосподарств здійснюють через оцінку формування і використання доходів, оцінку фінансових потоків, оцінку стану фінансів домашніх господарств. Для цього необхідно розглянути динаміку кількості та складу домогосподарств України, які виступають базою для відповідних досліджень (табл. 2.1).

Необхідно зазначити, що за аналізовані 10 років кількість домогосподарств зменшилась на 588 тис. Середній розмір домогосподарства зменшився з 2,73 до 2,59. Змінився й склад домогосподарств. Так, на 2,5% збільшилось домогосподарств представлених в одній особі. Незначні зміни відбулися з домогосподарствами, в складі яких дві і три особи – збільшення на 0,2% і 3,3% відповідно. Змінився склад домогосподарств із дітьми: збільшилась кількість домогосподарств з однією дитиною на 11,6%, проте з двома і трьома – зменшилась.

Вивчення особливостей функціонування фінансів домашніх господарств у сучасній економіці можливе тільки за умов дослідження матеріального втілення їх фінансових відносин - доходів і витрат.

Формування доходів домашніх господарств має свої особливості, які формуються під впливом регіональної специфіки, економічної діяльності в регіоні, економіко-політичної ситуації в державі, фінансової та соціальної політики, що проводиться, а також загальносвітових процесів.

Дослідження сукупних ресурсів домашніх господарств дозволило виявити таке:

1. Особливості й основні тенденції формування сукупних ресурсів домашніх господарств у різних економіко-політичних умовах держави.
2. Особливості й основні тенденції формування грошових доходів домашніх господарств.
3. Особливості й основні тенденції формування трудових доходів у вигляді заробітної плати залежно від галузевої і територіальної приналежності домашніх господарств та окремих її членів.
4. Особливості формування сукупних ресурсів залежно від територіальної приналежності.

Таблиця 2.1

Динаміка кількості та складу домогосподарств України за 2001-2010 рр.*

казники	Роки									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Кількість домогосподарств, млн. од.	17,638	17,609	17,613	17,634	17,539	17,418	17,341	17,199	17,097	17,050
Середній розмір домогосподарства, осіб	2,73	2,71	2,62	2,62	2,61	2,6	2,6	2,6	2,6	2,59
Розподіл домогосподарств за кількістю осіб у їх складі	%									
одна особа	21,0	20,9	22,4	22,4	22,2	24,6	24,0	23,7	23,2	23,5
дві особи	28,1	29,2	29,6	30,2	29,3	27,2	27,1	27,0	28,6	28,3
три особи	22,1	22,6	23,5	23,3	24,5	23,4	25,0	25,7	25,2	25,4
чотири особи і більше	28,8	27,3	24,5	24,1	24,0	24,8	23,9	23,6	23,0	22,8
Частка домогосподарств із дітьми до 18 років (%)	42,5	41,3	38,9	37,2	37,5	37,7	37,7	37,8	37,8	37,8
Частка домогосподарств без дітей (%)	57,5	58,7	61,1	62,8	62,5	62,3	62,3	62,2	62,2	62,2
Розподіл домогосподарств із дітьми за кількістю дітей у їх складі	%									
одна дитина	61,9	62,3	64,2	65,3	68,3	65,9	68,1	70,7	72,1	73,5
дві дитини	32,5	31,8	30,5	29,5	28,3	29,1	27,9	25,5	24,2	23,5
три дитини і більше	5,6	5,9	5,3	5,2	3,4	5,0	4,0	3,8	3,7	3,0

* Складено авторами на основі даних [182,183]

Для аналізу сукупних ресурсів домашніх господарств Державна служба статистики України використовує такі поняття як «грошові доходи», «загальні доходи», «сукупні ресурси». Сукупні ресурси домогосподарств складаються із загальних доходів, використаних заощаджень, приросту в обстежуваному періоді позик, кредитів, боргів, узятих домогосподарством, а також повернених домогосподарству боргів [58].

$$PCP=ЗД+СЗ+КР+Б \quad (2.1)$$

де PCP – сукупні ресурси домашніх господарств;

ЗД – загальні доходи;

СЗ – суми використаних заощаджень;

КР – приріст позик і кредитів, узятих домогосподарством;

Б – суми повернених боргів домогосподарству.

Загальні доходи домашніх господарств включають такі види доходів: «а) грошові доходи; б) вартість спожитої продукції, отриманої від власного підсобного господарства і заготівлі; у) безготівкові пільги і субсидії на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива; г) безготівкові пільги на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку і т.д. [58]».

Згідно зі статичними даними частка загальних доходів у сукупних ресурсах домашніх господарств впродовж 2000-2010 років коливається в межах 94-96,4% [58].

Структура сукупних ресурсів домашніх господарств України за 2000–2010 роки наведена на рис. 2.1.

За аналізований період вартість спожитої продукції від власного підсобного господарства характеризується постійним скороченням у загальному обсязі сукупних ресурсів. Так, якщо на 2000 рік дане джерело складало 17,1 % від загального обсягу сукупних ресурсів домогосподарств, то в 2010 році він становило всього лише 4,8 %. Це пов'язано із зростанням грошових доходів домогосподарств. Проте, відіграє певну роль у формуванні сукупного доходу, перш за все, сільських домашніх господарств.

Безготівкові пільги, які надаються державою у вигляді субсидій, відіграють незначну роль. За досліджуваний період спостерігаються стрибкоподібні їх зміни у структурі сукупних ресурсів. Максимальна частка складала 3,8 % (2000 рік) від сукупних ресурсів.

Таке джерело, як інші надходження є доходи, наприклад, отримані від родичів, за період з 2000 до 2010 року характеризувалася тенденцією до зниження. Якщо в 2000 році дана позиція займала 11 % сукупних ресурсів, то в 2010 році вона займала лише 4.1 %. Саме ця стаття частково характеризує приховані доходи населення.

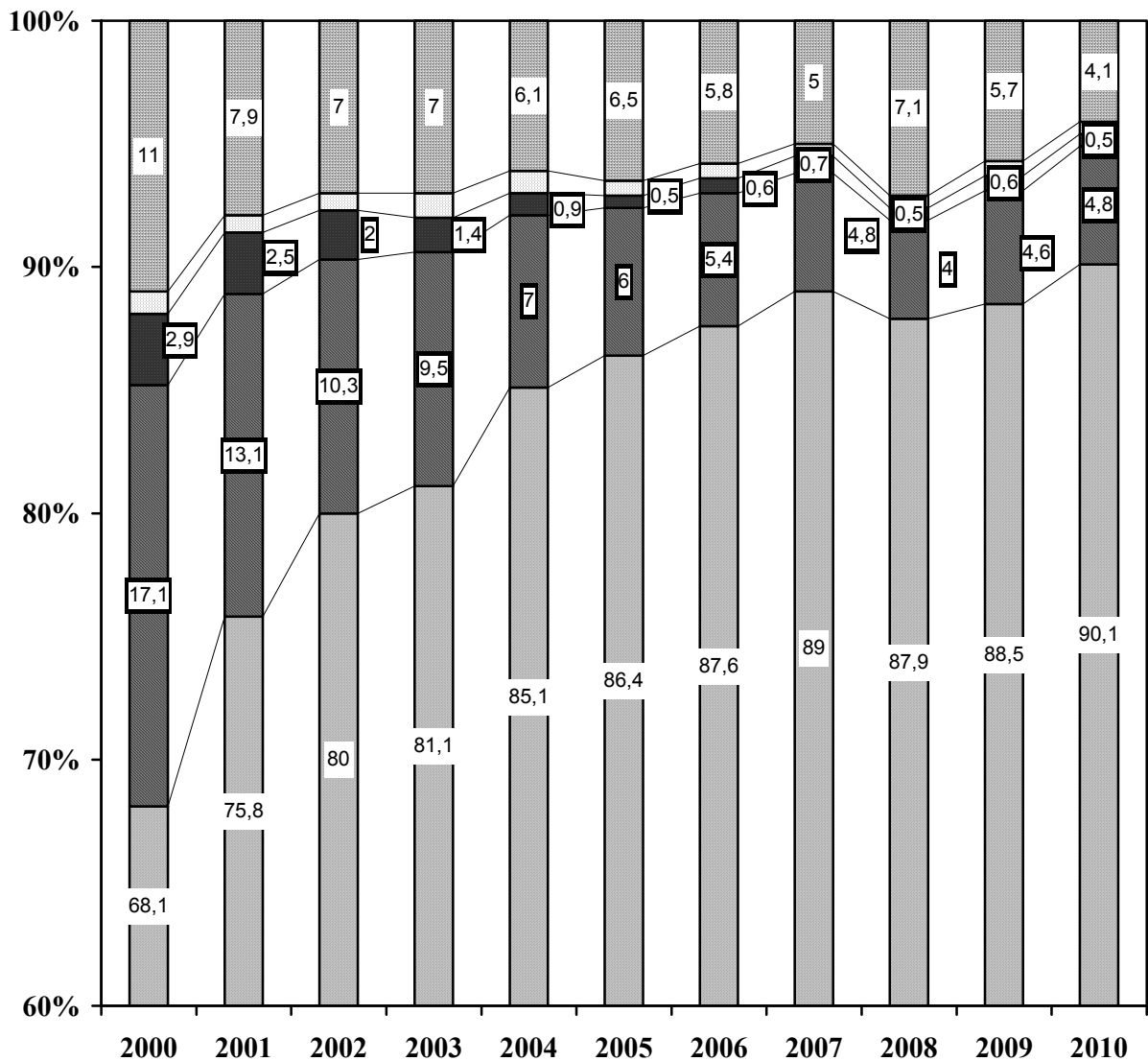
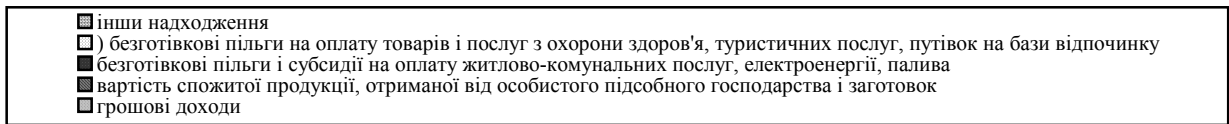

Рис. 2.1. Динаміка змін в структурі сукупних ресурсів домогосподарств України за 2000–2010 рр.
(Складено авторами на основі даних [58])

Як свідчать дані рис. 2.1 грошові доходи домогосподарств переважають у структурі сукупних ресурсів. Для періоду з 2000 року по 2010 року характерна позитивна тенденція зростання грошових доходів у загальному обсязі з 68, 1% в 2000 році до 89 % у 2007 році. У зв'язку з фінансовою кризою, початок якої припадає на кінець 2008 року, зменшується обсяг грошових доходів на 1,1 %. У 2010 році грошові доходи становлять 90,1%.

Таким чином, виявлені тенденції свідчать про те, що наявна така особливість як зміна структури сукупних ресурсів домашніх

господарств залежно від економічного розвитку держави й загальносвітових процесів. Чим вище економічний розвиток країни, тим більша частка грошових доходів в структурі сукупних ресурсів.

«Грошові доходи – це доходи, що складаються з суми грошових і натуральних надходжень, отриманих членами домогосподарства у вигляді оплати праці (за мінусом прибуткового податку й обов'язкових платежів), доходів від підприємницької діяльності й самозайнятості, доходів від власності у вигляді відсотків, дивідендів, продажу акцій та інших цінних паперів, надходжень від продажу нерухомості, особистого й домашнього майна, худоби, продукції власного підсобного господарства й продуктів, отриманих від самозаготівлі, пенсій, стипендій, соціальної допомоги, грошова допомога від родичів і інших осіб, а також інших грошових доходів [58]».

Обсяг, склад і джерела формування грошових доходів домашніх господарств України, їх динаміку характеризують дані табл. 2.2.

На основі наведених даних можна зробити висновки::

1) за цей період відбулося зростання абсолютної величини грошових доходів домогосподарств на суму 2837,8 грн. в середньому на одне домогосподарство, тобто у 10 разів більше в порівнянні з 2000 роком;

2) відбулися зміни у структурі: зміни частки оплати праці незначні з 54,4% (2000 рік) до 53,1% (2010 рік), зокрема, вона продовжує залишатися основним джерелом доходів;

3) позитивні тенденції помітні щодо доходів від підприємницької діяльності, питома вага яких збільшилася від 3,5% до 7%, а також вони помітні щодо соціальних трансфертів, питома вага яких збільшилася від 23,3 до 28,7%.

Така зміна пов'язана: по-перше, із зменшенням частки доходів від продажу сільськогосподарської продукції з 7,8 до 3,7% і грошової допомоги від родичів та інших осіб з 10,9% (2000 рік) до 7,4% (2010 рік); по-друге, з фінансовою політикою, що проводиться, направленою на розвиток середнього і малого бізнесу; по-третє, збільшення грошової допомоги від держави, у тому числі і грошової допомоги з вагітності і пологів. У грошових доходах домашніх господарств відсутня окрема стаття обліку доходів від власності. Разом з тим, в статистичному дослідженні доходів населення дана стаття присутня. Про збільшення доходів від власності переконливо свідчать статистичні дані, згідно з якими за період з 2002 по 2010 рік доходи від власності збільшилися в 6,5 разів [58]. У грошових доходах доходи від власності становлять 3%.

Таблиця 2.2

Обсяг, склад і джерела грошових доходів в середньому на одне домашнє господарство України*

Грошові доходи	Часовий період										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Оплата праці, грн	156,9	212,5	260,3	318,2	412,1	608,8	780	1018,1	1429	1444,3	1661,7
Абсолютне відхилення до попереднього року, грн	-	55,6	47,8	57,9	93,9	290,6	171,2	238,1	410,9	15,3	223,4
Доходи від підприємницької діяльності і самозайнятості, грн	10,1	16,1	19,5	24	40,1	64,7	74,1	104,6	153,3	153,8	215,1
Абсолютне відхилення до попереднього року, грн	-	6	3,4	4,5	16,1	24,6	9,4	30,5	48,7	0,5	61,3
Доходи від продажу сільськогосподарській продукції, грн	22,4	28,6	30,4	38,3	43,8	60,8	50,2	72,4	95,5	87,4	117,9
Абсолютне відхилення до попереднього року, грн	-	6,2	1,8	7,9	5,5	17	-10,6	22,2	23,1	-8,1	30,5
Пенсії, стипендії, соціальна допомога, грн	67,2	93,7	124	130,4	202,4	317,1	381,9	462,8	668,2	783,9	898,5
Абсолютне відхилення до попереднього року, грн	-	26,5	30,3	6,4	72	114,7	64,8	80,9	205,4	115,7	114,6
Грошова допомога від родичів і ін. осіб, грн	31,3	43,7	52,3	63,8	77,5	91,2	114,4	142,9	196,7	199	232,2
Абсолютне відхилення до попереднього року, грн	-	12,4	8,6	11,5	13,7	13,7	23,2	28,5	53,8	2,3	33,2
Всього доходів:	287,9	394,8	486,5	574,6	775,9	1141,7	1411,8	1790,8	2542,8	2668,5	3125,7

* Складено авторами на основі даних Держслужби статистики України [58]

Проведені дослідження й виявлені тенденції свідчать про таку особливість формування грошових доходів домашніх господарств як залежність від фінансово-соціальної політики, що проводиться в державі. Основним джерелом грошових доходів домашніх господарств є оплата праці. Вона є винагородою в грошовій і натуральній формі, яка виплачується роботодавцем найнятому робітникові за виконану роботу.

Місячна заробітна плата членів домашнього господарства може істотно відрізнитися залежно від того, в якому виді економічної діяльності вони зайняті. Середньомісячна заробітна плата, ранжирувана за видами економічної діяльності за 2000, 2010 роки показана в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

**Середньомісячна заробітна плата найманого працівника
України, ранжирувана за видами економічної діяльності в 2000,
2010 роках***

Вид діяльності	Роки		Абсолютне відхилення
	2000	2010	
Всього, грн	230	2239	2009
Фінансова діяльність	560	4601	4041
Діяльність транспорту і зв'язку	336	2726	2390
Державне управління	335	2747	2411
Операції з нерухомим майном	278	2436	2158
Освіта	156	1889	1733
Рибальство	147	1191	1044
Сільське господарство	111	1430	1319

*Розраховано авторами на основі даних Держслужби статистики України [58]

Економіко-статистичний аналіз рівня середньомісячної заробітної плати в Україні дозволяє зробити такі висновки: 1) середньомісячна заробітна плата в Україні відрізняється від її величини за видами економічної діяльності й у бік підвищення й у бік зниження: перевищення середньомісячної заробітної плати в 2009 році, яка складала 1906 грн, у таких видах діяльності як промисловість, вся діяльність у різних видах транспорту, фінансова діяльність та діяльність, пов'язана з операціями з нерухомим майном, а також державне управління; 2) розрив у величині середньомісячної заробітної платі між низькооплачуваними та високооплачуваними галузями зменшується: якщо у 2000 році розрив між фінансовою діяльністю й сільським господарством розмір середньомісячної заробітної плати перевищував в 5 разів, то в 2009 році - в 3,3 рази.

Середньомісячна заробітна плата залежить не тільки від виду економічної діяльності, у якій зайнято домашнє господарство, але й від економічного розвитку регіону, де домашнє господарство здійснює свою трудову діяльність.

Середньомісячна заробітна плата в регіональному розрізі подана в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Середньомісячна заробітна плата найманого працівника в Україні в регіональному розрізі*

Регіон	Роки			
	2000		2010	
	грн	%	грн	%
Україна	230	100	2239	100
АР Крим	225	97,8	1991	88,9
Вінницька	159	69,1	1782	79,6
Волинська	150	65,2	1692	75,6
Дніпропетровська	273	118,6	2369	105,8
Донецька	292	126,9	2549	113,8
Житомирська	164	71,3	1785	79,7
Закарпатська	172	74,7	1846	82,4
Запорізька	289	125,7	2187	97,7
Івано-Франківська	188	81,7	1927	86
Київська	241	104,7	2295	102,5
Кіровоградська	170	73,9	1815	81,1
Луганська	232	101	2271	101,4
Львівська	196	85,2	1941	86,7
Миколаївська	227	98,7	2122	94,8
Одеська	236	103	2046	91,4
Полтавська	220	95,7	2102	93,8
Рівненська	173	75,2	1960	87,5
Сумська	194	84,3	1866	83,3
Тернопільська	135	58,7	1659	74
Харківська	230	100	2060	92
Херсонська	173	75,2	1733	77,4
Хмельницька	156	67,8	1786	79,7
Черкаська	175	76	1835	81,9
Чернівецька	157	68,2	1772	79,1
Чернігівська	177	76,9	1711	76,4
м. Київ	405	176	3431	153,2
м. Севастополь	251	109	2167	96,8

*Розраховано авторами на основі даних Держслужби статистики України [58]

Високого рівня середньомісячної заробітної плати досягнуто в таких великих промислових регіонах, як Дніпропетровська, Донецька, Запорізька обл. та в м. Києві, де середньомісячна заробітна плата перевищує середню по Україні на 39%. Найменший рівень заробітної плати в Тернопільській, Волинській, Чернігівській областях, де середньомісячна заробітна плата нижча, ніж середня по Україні в середньому на 25%.

Держава впливає на доходи домашніх господарств за допомогою законодавчого регулювання рівня мінімальної заробітної плати, мінімального прожиткового мінімуму для різних груп населення. Рівень зміни даних показників встановлюється щорічно з поквартальним підвищенням. Прожитковий мінімум – це вартісна величина набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів і мінімального набору послуг, які необхідні для нормального функціонування організму людини і для задоволення основних соціальних і культурних потреб особи [140].

Мінімальна заробітна плата – це законодавчо встановлений розмір заробітної плати, нижче за яке не може здійснюватися оплата за виконану працівником місячну, почасову норму роботи [141].

Мінімальний прожитковий мінімум з 1 січня 2000 року складав на працездатну особу – 287, 63 грн, а з 1 січня 2010 року – 869 грн, з 1 квітня 2010 – 884 грн, а з 1 грудня 2010 – 922 грн. Так, якщо з 1 квітня 2000 року мінімальна заробітна плата складала 90 грн, то з 1 січня 2010 року вона прирівняна до мінімального прожиткового мінімуму. З 1 січня 2011 року прожитковий мінімум склав – 941 грн.

Співвідношення розміру оплати праці до величини прожиткового мінімуму працездатної особи показує купівельну спроможність заробітної плати населення, що працює.

Динаміку співвідношення середньомісячної оплати праці до прожиткового мінімуму за 11 років наведемо на рис. 2.2.

За досліджуваний період чітко простежується тенденція поступового підвищення коефіцієнта співвідношення середньомісячної оплати праці до прожиткового мінімуму від негативної (у 2000 році) до позитивної (у 2008 році). З 2008 року до 2010 року простежується тенденція зменшення даного коефіцієнта на 0,3 пункти.

Разом з тим велика частина населення вважає своє матеріальне забезпечення за рахунок заробітної плати нижчим, особливо ті, хто зайнятий в галузях, що знаходяться на повному або частковому бюджетному фінансуванні.

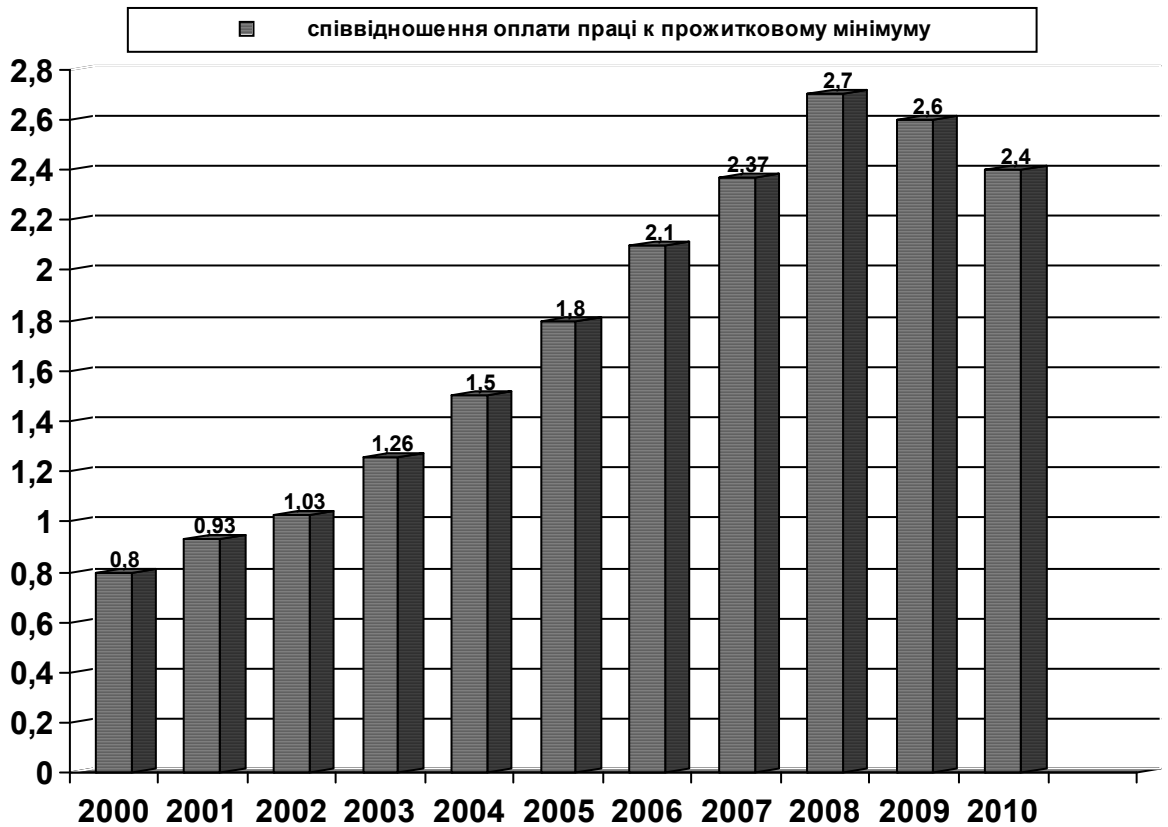

Рис. 2.2. Співвідношення середньомісячної оплати праці до прожиткового мінімуму (Розраховано авторами на основі даних Держслужби статистики України [58])

Про це свідчить також індекс реальної заробітної плати (рис. 2.3).

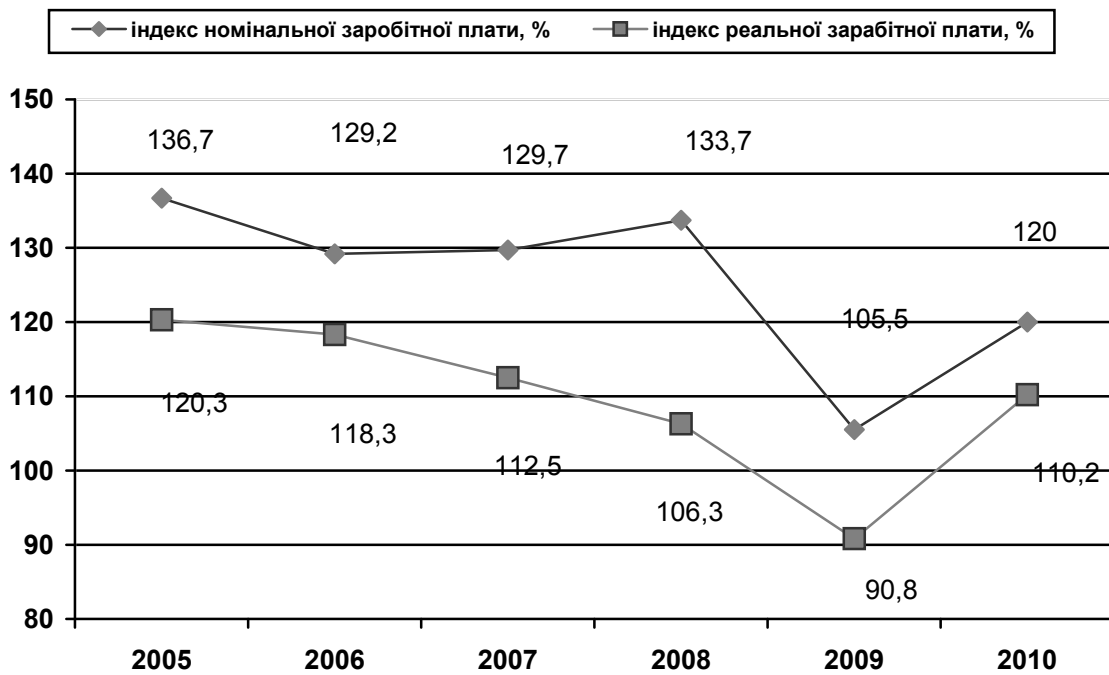

Рис. 2.3. Динаміка індексів реальної і номінальної заробітної плати найманих працівників в Україні у 2005-2010 рр. (Складено авторами на основі даних [58])

Так, зростання реальної заробітної плати з кожним роком уповільнюється, і в 2009 році вона зменшилась на 9,2%. До 2010 року ситуація змінюється на краще, і цей показник зростає на 19,4%.

Таким чином, проведені дослідження вказують на виявлення такої особливості величини заробітної плати, як залежність її від державної політики, від економічного виду діяльності, територіального розміщення домашнього господарства. Динаміка змін в обсязі та структурі джерел формування сукупних ресурсів домашніх господарств спостерігається не тільки в часовому періоді, але і в розрізі окремих регіонів країни.

Обсяг, структура й джерела формування сукупних ресурсів домогосподарств у розрізі регіонів видно з Додатку Б.1.

У регіональному зрізі сукупні ресурси домогосподарств з 2000 по 2008 рік змінюються, не тільки в абсолютному значенні та в структурі, але й у географічному положенні. При цьому максимальна сума сукупних ресурсів на одне домогосподарство в 2000 р. складала 524,55 грн. в Тернопільській області, а мінімальна 327,3 грн. в Миколаївській області (рис. 2.4.).

У 2008 році географічне положення мінімальної й максимальної величини сукупних ресурсів змінюється. Максимальна величина сукупних ресурсів припадає на Закарпатську область, де вона складає 3491,52 грн., а мінімальна величина сукупних ресурсів – 2016,9 грн. спостерігається в Луганській області (рис. 2.5).

Необхідно зазначити, що зростання сукупних ресурсів у західних областях України пов'язане із зовнішньою трудовою міграцією населення, яке виїжджає закордон у пошуках роботи. Згідно з даними НБУ обсяг грошових переказів до України через системи грошових переказів у 2008 р. склав 2,9 млрд. дол. США [132]. Проте, за розрахунками Левшакова С.Ф. «через банки поступило до України близько 1 млрд. дол., неформальними каналами - 7 млрд. дол. США» і указує на те, що «в цю кількість не входить обсяг поштових грошових переказів з країн Європи та Росії [113]».

Цій проблемі в своїх роботах приділяють увагу вітчизняні вчені. Так, Кізима Т.О. вважає, що «останніми роками одним з важливих чинників збільшення доходів домогосподарств (особливо західних областей України) стала трудова міграція закордон [94]». На думку експертів, «близько половини загальної кількості трудових мігрантів припадає на 6 західних областей (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська й Чернівецька), та відповідно, обсяги грошових переказів, які отримують домогосподарства цих регіонів, наближається до 700 млн. євро [78]».

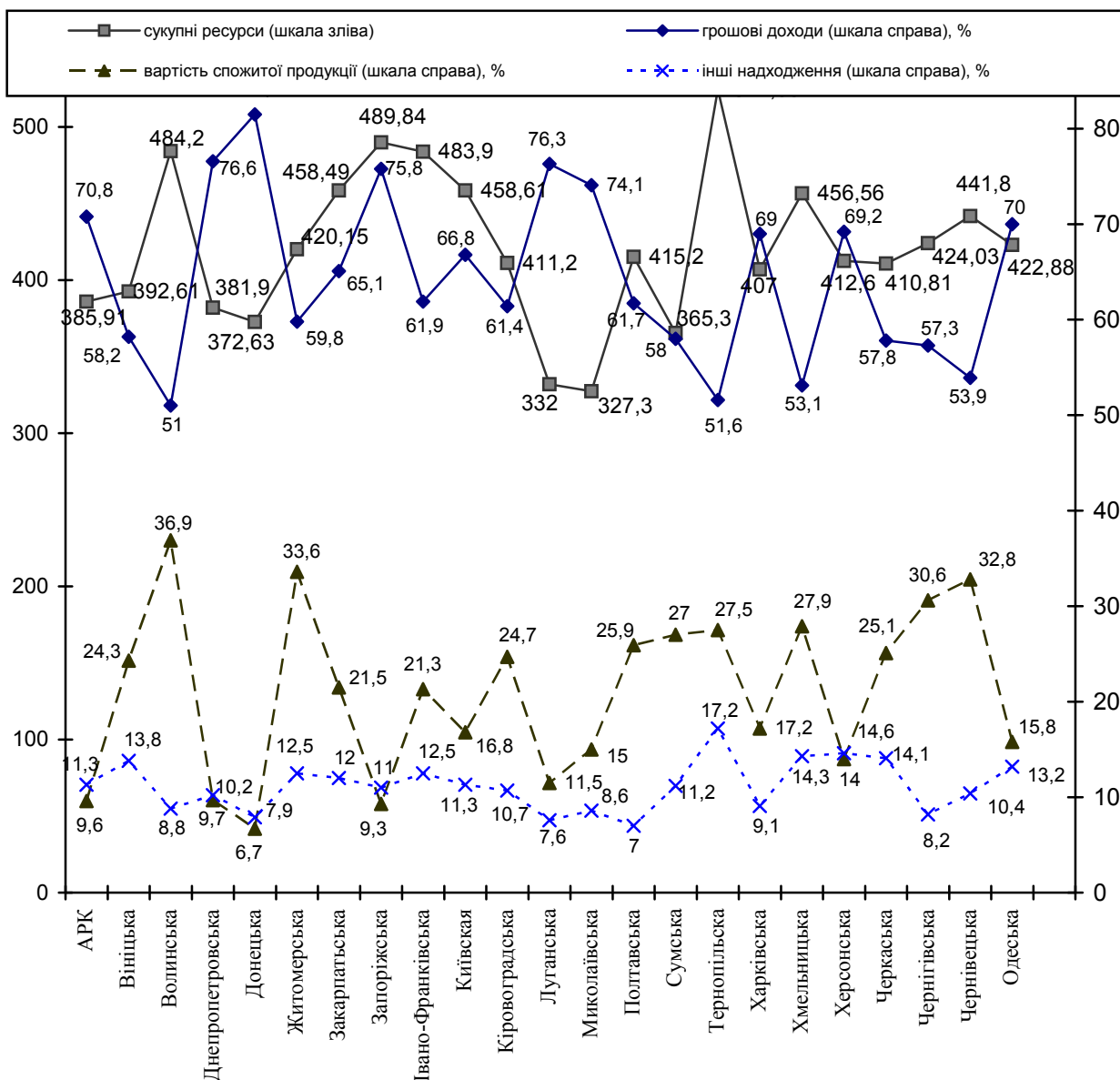

Рис. 2.4. Динаміка змін в обсязі і структурі сукупних ресурсів домогосподарств в регіонах України за 2000 рік.
(Складено авторами на основі даних [58])

Спостерігається тенденція збільшення частки грошових доходів у сукупних ресурсах домогосподарства. У 2000 році мінімальна питома вага грошових доходів у Волинській області - 51%, а максимальна - 81,5 % у Донецькій області. До 2008 року ситуація змінюється: найбільша частка грошових доходів складала 95,8 % у АР Крим, а найменша - 81 % у Хмельницькій області.

Вартість спожитої продукції з власного підсобного господарства в структурі сукупних ресурсів і в регіональному розрізі за аналізований період має такі зміни: різко зменшується питома вага в

структурі сукупного доходу, якщо в 2000 році даний вид джерела варіювався від 6,7 % (Донецька область) до 36,9 % (Волинська область), то в 2008 році - від 1% (АР Крим) до 13,6 % (Волинська область); змінюється і географічне положення, якщо в 2000 році до областей з найбільшою питомою вагою вартості спожитої продукції від власного підсобного господарства відносилися Волинська, Житомирська, Закарпатська, Чернігівська, Чернівецька області, то в 2008 році в лідерах Волинська, Тернопільська, Полтавська області. Особливістю даного розміщення є географічне положення регіонів та рівень їх економічної активності.

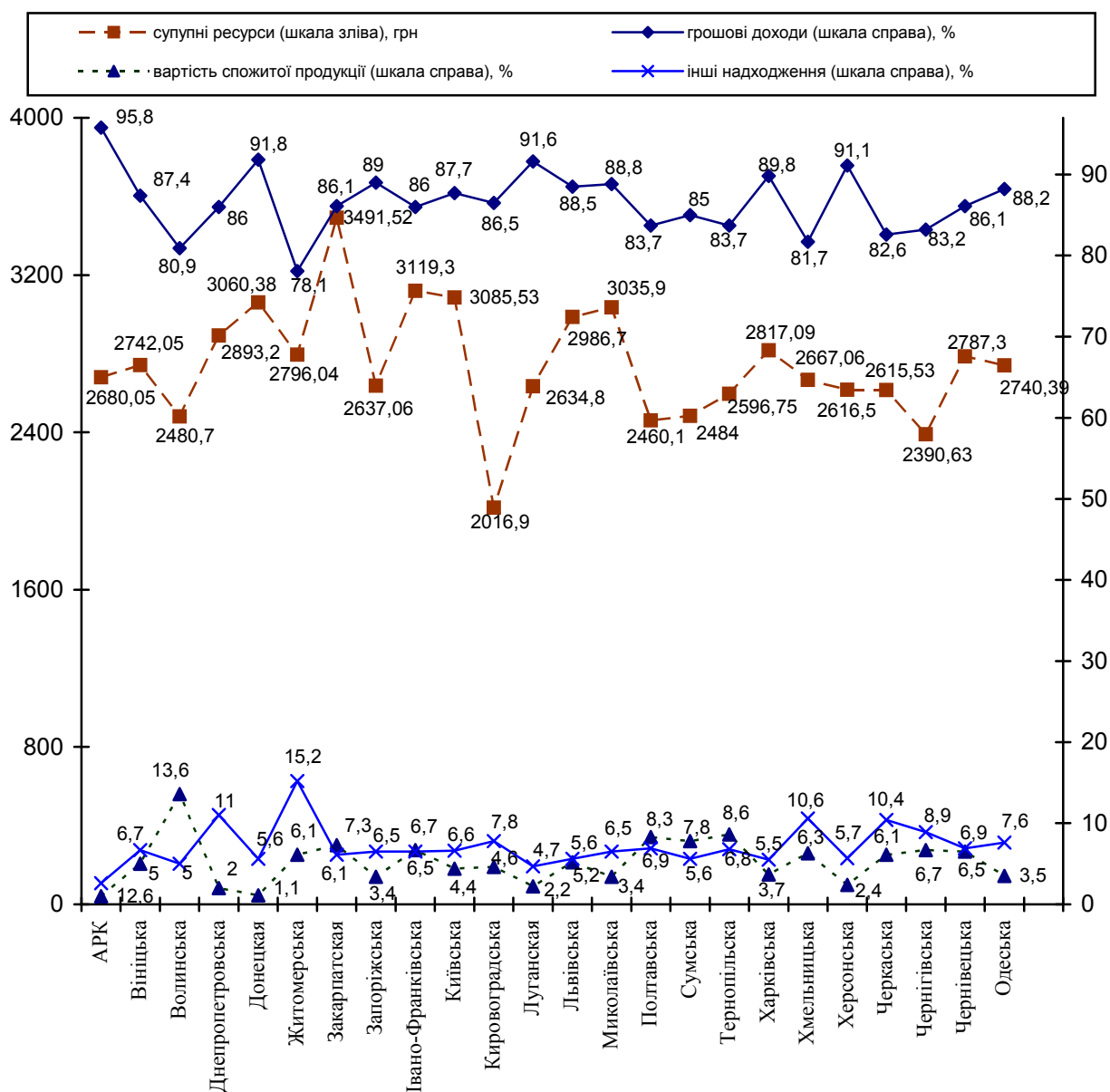

Рис. 2.5. Динаміка змін в обсязі і структурі сукупних ресурсів в регіонах за 2008 рік (Складено авторами на основі даних [58])

У такому виді джерела як «інші надходження» також відбуваються негативні зміни, пов'язані із зменшенням його частки в сукупних доходах домогосподарств. У 2000 році питома вага «інші надходження» в середньому по регіонах складала близько 10 %, то в 2008 році вона складала в середньому близько 7 %.

Регіональні особливості в обсязі та структурі сукупного доходу обумовлені не тільки географічною специфікою регіонів, але й розвитком їх економічної діяльності, рівнем розвитку підприємництва, демографічною ситуацією.

Таким чином, зі здійснених досліджень простежується така особливість як залежність структури сукупних ресурсів та грошових доходів домашнього господарства від його регіональної приналежності.

Такі особливості розглянемо на прикладі одного із специфічних регіонів України – АР Крим. Дослідження проводяться на основі власних статистичних обстежень домогосподарств різних районів АР Крим (Додаток Б.2).

Складність порівняння доходів домогосподарств різних регіонів АР Крим полягає в спеціалізації кожного з регіонів, які умовно можна поділити на курортні райони, сільськогосподарські та промислові. Згідно аналізу даних, кращий рівень життя домашніх господарств в м. Сімферополі, м. Бахчисараї, смт. Чорноморське, де середньомісячний дохід на 1 домогосподарство варіюється в межах 6-7 тис. грн., а середньомісячні витрати – 3,5-4 тис. грн. Низький в р. Джанкой і м. Євпаторія – 4,5-5,6 тис. грн.

Основними джерелами доходів домашні господарства вказують заробітну плату і підприємницький дохід. Проте наявність земельних ділянок і дачних будинків у курортних містах переконливо свідчать про наявність таких прихованих джерела доходу як доходи від власності, які носять, більшою мірою, сезонний характер. Кожне з цих джерел впливає на загальну суму річного доходу домашніх господарств.

Цей вплив можна визначити за допомогою статистичних та економетричних методів, а також розрахувати прогнози збільшення річного доходу за рахунок збільшення заробітних плат або підприємницького доходу. Для відповідних розрахунків можна скористатися методом регресійно-кореляційного аналізу, зокрема регресійною багатофакторною моделлю [226, 73, 176, 110, 72].

Для достовірності розрахунків було обстежено 40 сімейних домашніх господарств, що складаються з 2-3 членів м. Саки АР Крим в межах однієї вікової групи 25-35 років.

За результативну (залежну) змінну (Y_x) буде взята річна сума доходу домашнього господарства, а як причинно-обумовлені незалежні змінні (X_i) будуть узяті: величина річного підприємницького доходу, величина річної заробітної плати, величина річного доходу від власності, величина річного доходу від спожитої й реалізованої сільськогосподарської продукції й продукції тваринництва.

Щоб розрахувати регресійну багатофакторну модель необхідно заздалегідь встановити наявність і силу зв'язку між результативним чинником та всіма іншими змінними, які з ним пов'язані. Для кількісної оцінки залежності між величиною річного доходу, і раніше визначеними змінними (X_i) необхідно розрахувати коефіцієнти парної кореляції, які можуть довести наявність і силу зв'язку між чинниками. Розрахунок парних коефіцієнтів кореляції здійснюється за допомогою комп'ютерної програми Excel.

В результаті розрахунків коефіцієнтів парної кореляції між чинником-результатом і чинниками-ознаками отримано такі значення, що зображені у табл. 2.5.

Аналіз набутих значень коефіцієнтів парної кореляції свідчить про те, що для розрахунків моделі можуть бути відібрані такі показники: 1) величина річного підприємницького доходу (X_1); 2) величина річної заробітної плати (X_2); 3) величина річного доходу від власності (X_3). Сила зв'язку досліджених показників відрізняється, що обумовлене різними обставинами.

Таблиця 2.5

Результати розрахунків коефіцієнтів парної кореляції

Чинники-ознаки	Значення коефіцієнта парної кореляції
1. Величина річного підприємницького доходу	0,8
2. Величина річної заробітної плати	0,5
3. Величина річного доходу від власності	0,7
4. Величина річного доходу від спожитої і реалізованої сільськогосподарської продукції і продукції тваринництва	0,4

* Розраховано авторами

Величина річного доходу від спожитої й реалізованої сільськогосподарської продукції та продукції тваринництва не може бути використана, оскільки значення коефіцієнта парної кореляції даного чинника-ознаки низьке. Коефіцієнти парної кореляції свідчать про те, що причинно-обумовлені змінні не мають з чинником-результатом функціонального зв'язку. Це дозволяє здійснити багатофакторну регресію.

Модель багатофакторної регресії, яка описує кореляційний зв'язок між чинником-результатом (Y_x) і змінними (X_i) має такий вигляд:

$$Y_x = a_0 + a_1X_1 + a_2X_2 + \dots + a_nX_n, \quad (2.2)$$

де Y_x – результативний чинник регресії;

X_{1-n} – причинно-обумовлені змінні;

A_{0-n} – параметри лінійного рівняння.

Розрахунок багатофакторної регресії здійснюється з використанням комп'ютерної програми Excel. На основі комп'ютерних розрахунків були отримані такі параметри лінійного рівняння:

$$Y_x = 19,6770792 + 1,188619X_1 + 0,6320159X_2 + 1,0903138X_3$$

де Y_x – річна сума доходів домашніх господарств, тис. грн

X_1 – величина річного підприємницького доходу, тис. грн;

X_2 – величина річної заробітної плати, тис. грн;

X_3 – величина річного доходу від власності, тис. грн.

Коефіцієнт множинної кореляції $R = 0,947173$ і детерміації $= 0,89714$, значення F-критерію $= 107,5677$ свідчить про високу статистичну достовірність розробленої багатофакторної моделі. Статистичні показники моделі мають такі значення (Додаток Б.3).

З рівняння багатофакторної регресії можливо побачити, що величина річного підприємницького доходу надає більшого впливу на річну суму доходів домогосподарства, тому що підвищення суми підприємницького доходу на 1 тис. грн. забезпечує підвищення річної суми доходів домогосподарства на 1,188619 тис. грн. Також при підвищенні суми річного доходу від власності на 1 тис. грн.. забезпечується підвищення річної суми доходів на 1,0903138 тис. грн. річної суми доходів домогосподарств. Найменше впливає на річну суму доходів домогосподарств величина річної заробітної плати з коефіцієнтом 0,6320159, тому що при підвищенні річної заробітної плати на 1 тис. грн. забезпечить зростання річної суми доходів домогосподарств на 0,6320159 тис. грн.

Виявлені особливості формування грошових доходів домашніх господарств та їх сукупних ресурсів мають практичну цінність, оскільки є основою для підвищення добробуту домогосподарств шляхом реалізації відповідної фінансової й соціальної політики, як на рівні держави, так і на рівні окремого регіону.

Водночас, існує ряд єдиних проблем у формуванні статистичних даних доходів домашніх господарств.

По-перше, відсутність єдиної методологічної бази. Тільки аналіз доходів населення і сукупних ресурсів домашніх господарств дозволяє більш повно освітити склад і структуру доходів домогосподарств.

По-друге, статистика не повністю враховує приховані доходи домашніх господарств, які отримані від тіньової діяльності. Складність виникає: 1) при обліку доходів домашніх господарств, оскільки багато товарів споживаються, не потрапляючи на ринок, не враховується оплата робіт і послуг, що надається домашніми господарствами; 2) виникає проблема обліку тіньової економіки, особливо якщо проводиться вибіркове спостереження домашніх господарств, а не суцільне.

Згідно з Методичними вказівкам розрахунку рівня тіньової економіки використовується даний термін у такому значенні: «Тіньова економіка – незареєстрована в установленому порядку економічна діяльність суб'єкта господарювання, яка характеризується мінімізацією витрат на виробництво товарів, виконання робіт, надання послуг, ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), статистичного анкетування й подачі статистичної звітності, наслідком якого є порушення законодавчо встановлених норм (рівень мінімальної заробітної плати, тривалість робочого часу, умови й безпека праці тощо) [158]».

Для визначення обсягів тіньової економіки використовують такі методи: « 1) «витрати населення – роздрібний товарообіг» ґрунтується на виявленні наявності перевищення споживчих грошових витрат населення на придбання товарів над загальним обсягом продажу населенню товарів усіма суб'єктами господарювання в легальному секторі економіки; 2) фінансовий метод ґрунтується на визначенні тенденцій змін пропорцій між вартістю товарів, робіт, послуг, використаних у процесі виробництва, і валовим доходом підприємства, організації і в країні в цілому; 3) монетарний ґрунтується на визначенні тенденцій зміни співвідношення обсягу готівки до банківських депозитів в періоді, який аналізується до базового (1991 р.); 4) електричний метод ґрунтується на порівнянні приросту внутрішнього споживання електроенергії з приростом ВВП; 5) збитковості підприємств - ґрунтується на визначенні граничних мінімального і максимального коефіцієнтів тіньової економіки як частини ВВП, в межах знаходиться рівень тіньової економіки [159]».

Для щорічного розрахунку рівня тіньової економіки Міністерство економічного розвитку і торгівлі України використовує інтегральний коефіцієнт. Використовуючи інтегральний коефіцієнт тіньового сектору, розглянемо, яка частка тіньового сектору знаходиться в доходах домашніх господарств (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Динаміка частки тіньового сектора в доходах домогосподарств України*

Показники	Період							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Офіційний ВВП, млн. грн	225810	267344	345113	441452	544153	720731	948056	913345
Тіньовий ВВП, в % до офіційного ВВП (інтегральний коефіцієнт)	26,6	30,6	30,7	30,3	29,8	28,8	31,1	39
Доходи населення, млн. грн	185073	215672	274241	381404	472061	623289	845641	894286
Частка доходів населення у ВВП %	82	81	79	86	87	86	89	98
Частка тіньового сектора в доходах домогосподарств %	21,8	24,8	24,3	26	25,9	24,8	27,7	38,2

* Розраховано авторами на основі даних [58, 159].

Так, за нашими розрахунками, частка тіньового сектора в доходах домогосподарств протягом аналізованого періоду збільшується на 5,8 %. У той же час частка тіньового сектора від офіційного ВВП за період 2002-2008 знаходилася в межах 29-30%, а до 2009 року збільшується до 39 %, частка тіньового сектора в доходах домашніх господарств в 2002-2008 рр. - 22-28%, в 2009 - 38,2 %.

Це означає, що саме домашні господарства залишаються основними суб'єктами відтворення тіньового сектора економіки.

Проте необхідно відзначити, що «за наслідками дослідження, проведеного в грудні 2009 року, в якому взяли участь понад 30 провідних економістів України, обсяг національної кримінальної економіки в 2009 році склав 115 млрд. грн. Разом з цією цифрою обсяг вітчизняної тіні вже складає 47 % від ВВП [50]».

«Неформальна економіка», до якої відноситься діяльність домашніх господарств, характеризується низьким рівнем організаційної структури й відносинами зайнятості, заснованими на родинних або соціальних зв'язках. Така діяльність домашніх господарств, як здача квартир, надання приватних робіт і послуг, продаж товарів з приватного виробництва тощо, не враховуються офіційною статистикою, але при цьому формує тіньовий сектор.

Таким чином, уточнимо суму сукупних ресурсів домашніх господарств на суму прихованих доходів:

$$PCP = ЗД + СЗ + КР + Б + СД \quad (2.4)$$

де PCP – сума сукупних ресурсів домашніх господарств, грн.;

ЗД – загальні доходи, що включають оплату праці, доходи від підприємницької діяльності і самозайнятості тощо, грн.;

СЗ – суми використаних заощаджень, грн;

КР – суми приросту позик і кредитів, грн.;

Б – сума боргів, які були повернені домогосподарствам, грн.;

СД – сума прихованих доходів домашніх господарств, грн.

Вважаємо, що до складу прихованих доходів домашніх господарств можна включити такі види доходів:

- частина заробітної плати, яка виплачується неофіційно (у «конвертах»);
- доходи від нелегальної підприємницької діяльності або отримані за рахунок ухилення від податків;
- доходи від операцій з валютою;
- доходи, отримані через поштові перекази від трудової міграції;
- доходи, отримані від продажу (оренда) рухомого майна на вторинному ринку і нерухомого майна;
- доходи, від несплати комунальних послуг;
- доходи, отримані корупційним шляхом;
- доходи, отримані від кримінальної діяльності.

Як видно з переліку видів прихованих доходів, тіньова економіка домашніх господарств формується на базі таких видів доходів як заробітна плата, доходів від підприємницької діяльності, доходів від власності. У зв'язку з цим, автором пропонується збільшити суму грошових доходів у складі загальних на суму прихованих доходів домашніх господарств. Вважаємо, що суму прихованих доходів необхідно розподілити пропорційно їх долі в грошових доходах домашніх господарств.

Всі сукупні ресурси домогосподарств, сформовані за певний проміжок часу витрачаються в різних напрямках. Сукупні витрати домашніх господарств також мають свої особливості використання.

Для аналізу витрат домашніх господарств статистичних даних «витрати і ресурси домогосподарств» недостатньо, що обумовлено неповнотою статистичної інформації, тому нами використані додатково «доходи населення». Державна служба статистики у витрати і заощадження населення включає: «Витрати на придбання товарів і послуг; сплачені доходи від власності, поточні податки на доходи, майно та інші поточні трансферти; накопичення основного капіталу й матеріальних оборотних коштів, а також приріст фінансових активів у вигляді заощаджень у внесках, іноземній валюті та інші [57]».

Напрями витрат населення за 2002-2010 рр. розглянуто в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Напрями витрат населення за 2002 -2010 роки*

Статті витрат населення	Часовий період									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
1. Придбання товарів і послуг, млн. грн	153589	180730	221713	306769	385681	509533	695618	709025	838220	
Абсолютне відхилення до попереднього періоду, млн. грн	-	27141	40983	85056	78912	123852	186085	13407	129195	
Частка в загальних витратах %	91,4	90,6	91,4	91,4	90,1	88,5	87,6	87,1	88,7	
2. Доходи від власності сплачені, млн. грн	334	902	1864	3523	8374	16924	30406	37831	30182	
Абсолютне відхилення до попереднього періоду, млн. грн	-	568	962	1659	4851	8550	13482	7425	-7649	
Частка в загальних витратах %	0,2	0,5	0,8	1	1,9	2,9	3,8	4,6	3,2	
3. Поточні податки на майно, доходи, поточні трансферти, млн. грн	14092	17763	19030	25461	33803	49053	67606	67053	76255	
Абсолютне відхилення до попереднього періоду, млн. грн	-	3671	1267	6431	8342	15250	18553	-553	9202	
Частка в загальних витратах %	8,4	8,9	7,8	7,6	8	8,6	8,6	8,3	8,1	
3.1. Поточні податки на майно, доходи, млн. грн	11054	13789	13553	17774	23396	35598	46926	45368	52329	
Частка в загальних витратах %	6,6	6,9	5,6	5,3	5,7	6,2	5,9	5,6	5,5	
3.2. Внески на соціальне страхування, млн. грн	2080	2584	3647	5064	7134	8326	11987	11796	13788	
Частка в загальних витратах %	1,2	1,3	1,5	1,5	1,7	1,4	1,5	1,5	1,5	
3.3. Інші поточні трансферти, млн.. грн	958	1390	1830	2623	3273	5129	8693	9889	10138	
Частка в загальних витратах %	0,6	0,7	0,7	0,8	0,6	1	1,2	1,2	1,1	
Всього витрати населення, млн. грн	168015	199395	242607	335753	427858	575510	793630	813909	944657	

*Розраховано авторами на основі даних [58]

За аналізований період спостерігається тенденція зростання всіх статей витрат населення, що пов'язано з тенденцією зростання доходів. Проте, частка витрат на придбання товарів і послуг зменшується, але залишається основною статтею витрат населення.

Згідно з даною класифікацією витрат можна спостерігати, яку частку обов'язкові платежі, такі як податки і збори, ставлять в загальних витратах населення. За аналізований період дана стаття коливається і знаходиться в межах 7,6 % - 8,9 %.

Із здійснених розрахунків видно, що основну частину витрат серед податків, займають податки на доходи і майно. Їх частка в загальних сукупних витратах варіюється в межах 5,3-6,9%. Обов'язкові збори до фондів державного загальнообов'язкового соціального страхування складають близько 1,5% від загальних витрат домашнього господарства. Інші поточні трансферти за аналізований період зросли до 1,3 % від усіх сукупних витрат домашнього господарства.

У той же час, така стаття, як доходи від власності (сплачені) зростала і займала 4,6 %.

Добробут домогосподарств безпосередньо пов'язано з податковою політикою, яку проводить держава. Підвищення добробуту домогосподарств залежить від рівня податкового навантаження на них.

Проблеми змісту й оцінки податкового тиску на домашні господарства висвітлені в роботах Кізими Т.О. [95], Рудої М.І. [167], Юрченко Р.В. [231], Сурдул С.В. [186].

Кізіма Т.О. оцінює податкове навантаження на домашні господарства як відношення суми фактичних податкових надходжень від фізичних осіб до бюджетів всіх рівнів і позабюджетні цільові фонди, заборгованостей населення по податках і зборах і загальну суму сплачених податків на споживання помножену на коефіцієнт частини податків на споживання, які оплачує населення до грошових доходів населення [95].

Юрченко Р.В. вважає, що податкове навантаження може бути оцінене на різних рівнях. В даному випадку домогосподарство він відносить до мікрорівня і вважає, що «податкове навантаження на мікрорівні характеризує конкретний рівень вилучення доходів конкретних платників податків за певний період часу, що відносяться до конкретної галузі і знаходяться на конкретній території» [231].

Використовуючи методику розрахунку Кізими Т.О., розрахуємо податкове навантаження на домашні господарства України за 2005-2010 рр. (табл. 2.8).

**Податкове навантаження на домашні господарства України
у 2005-2010 рр***

Показники	Період					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Поточні податки на доходи, майно, млн. грн	17774	23396	35598	46976	45491	52329
Внески на соціальне страхування, млн. грн	5064	7134	8326	1186 2	1162 6	1378 8
Податки на споживання (ПДВ, акциз, мито), млн. грн	4847 1	6637 8	8195 2	1167 99	7854 0	7583 5
Податкове навантаження на домашні господарства	19	21,2	21,5	21,8	18	15

* Розраховано автором на основі даних [58]

Розрахований рівень податкового тиску можна охарактеризувати як середній. Рівень податкового тиску в 2010 році зменшився в порівнянні з кризовим 2008 роком на 6,8 % і досяг рівня нижньої межі податкового тиску в 15%. Це пов'язано із зменшенням сплачених податків на споживання на 65%, обумовлених зменшенням споживання домогосподарствами в умовах кризи.

Ухвалення Податкового кодексу України з 2011 року змінює систему оподаткування, у тому числі і домашніх господарств і в тій чи іншій мірі змінить рівень податкового навантаження на домашні господарства.

Так, податковий тиск окремих домогосподарств зміниться у зв'язку з впровадженням малого прогресивного оподаткування доходу у вигляді заробітної плати. Замість існуючої ставки в 15% тепер використовуються три: 10%, 15% і 17%.

Податок з власників транспортних засобів, який раніше щорічно стягувався з кожного домогосподарства, що має в розпорядженні транспортні засоби, з ухваленням Податкового кодексу стягується тільки з тих домогосподарств, які вперше реєструють транспортний засіб.

Шляхи зменшення податкового навантаження на окремі домогосподарства в умовах дії Податкового кодексу: 1) можливість використання податкової соціальної пільги; 2) використання податкової знижки.

Для домогосподарств виділена інша класифікація витрат. Згідно методологічним поясненням Державної служби статистики України, сукупні витрати домогосподарств – це витрати, які включають фактично сплачені грошові витрати домогосподарств, вартість

натуральних надходжень, суми пільг і безготівкових субсидій. У складі сукупних витрат виділяють: « 1) споживчі сукупні витрати – складаються з грошових витрат, а також вартості спожитих домашнім господарством продовольчих товарів, отриманих від особистого підсобного господарства та у вигляді самозаготівлі або подарованих родичами й іншими особами, суми отриманих пільг і безготівкових субсидій на оплату житла, комунальних продуктів і послуг, суми пільг на оплату телефону, проїзду в транспорті, туристичних послуг, путівок для лікування, оздоровлення і відпочинку, на оплату ліків, вітамінів, інших аптекарських товарів, медичних послуг; 2) неспоживчі сукупні витрати - складаються з грошових і негрошових витрат домашніх господарств на допомогу родичам та іншим особам, витрат на покупку нерухомості, на капітальний ремонт, будівництво житла і господарських споруд, на придбання великої рогатої худоби, коней і багаторічних насаджень для особистого підсобного господарства, на придбання акцій, сертифікатів, валюти, внесків для банківських установ, аліментів, податків, зборів та інших грошових платежів, використаних заощаджень, позик і повернених боргів [58]».

Існуюча структура сукупних витрат домогосподарств детальніше відображає витрати на споживання, але з суми неспоживчих сукупних витрат складно виділити ту частину, яка відображає заощадження, суми обов'язкових платежів тощо.

Досліджувані зміни в обсязі та структурі сукупних витрат домашніх господарств України за 2000–2010 роки наведено в табл. 2.9.

Виходячи зі здійснених досліджень можна зробити такі висновки:

1) за аналізований період відбулося значне зростання сукупних витрат домашніх господарств, пов'язане з таким же зростанням сукупних доходів, якщо в 2000 році сукупні витрати склали 541 грн на одне домогосподарство, то до 2010 року вони збільшилися в 6 разів;

2) змінюється структура сукупних витрат: якщо в 2000 році споживчі сукупні витрати склали 93,3 %, то до 2010 року їх питома вага зменшилася на 3,3 %. Необхідно відзначити, що така зміна відбулася за рахунок зростання неспоживчих сукупних витрат, частка яких збільшилася на відповідне число. Не можна не відзначити, що основну частину споживчих сукупних витрат домогосподарств України складають витрати на продукти харчування і безалкогольні напої. За період з 2000 до 2010 року їх частка в сукупних споживчих витратах зменшується, якщо на початок аналізованого періоду вони склали 64,9 %, то на кінець – на 13,3 % менше. Така ситуація пов'язана із зростанням частки непродовольчих товарів (придбання одягу, взуття, побутової техніки), на які домашні господарства витратили в 2010 році на 9,7% більше в порівнянні з 2000 роком.

Таблиця 2.9

**Сукупні витрати на одно домогосподарство
України за 2000-2010 рр***

Статті витрат	Роки										
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Сукупні витрати, грн	541,3	607,0	658,3	736,8	903,5	1229,4	1442,8	1722,0	2590,4	2754,1	3072,7
1. Споживчі сукупні витрати %	93,3	93,7	92,8	93,3	92,6	91,1	90,5	90,0	86,2	87,8	90,0
1.1. Продукти харчування і безалк. напої, %	64,9	62,6	59,1	58,6	57,5	56,6	53,2	51,4	48,9	50,0	51,6
1.2. Алкоголь, тютюнові вироби, %	3,0	2,8	2,6	2,8	2,8	2,9	2,6	2,6	2,2	3,2	3,3
1.3. Непродовольчі товари і послуги %	25,4	28,3	31,1	31,9	32,3	31,6	34,7	36,0	35,1	34,6	35,1
1.3.1. Житло, вода, електроенергія, газ	-	-	10,5	10,4	9,7	8,5	9,6	10,9	9,1	9,4	9,3
2. Неспоживчі сукупні витрати %	6,7	6,3	7,2	6,7	7,4	8,9	9,5	10,0	13,8	12,2	10,0

*Складено авторами на основі даних [58]

Така стаття, як «алкоголь і тютюнові вироби», відіграють незначну роль в сукупних споживчих витратах. Проте, за 11 років відбувалися коливання: їх частка то зменшувалася до 2,2 % (у кризовий 2008 рік), то збільшувалася до 3,3 % (2010 рік), що обумовлено зростанням споживання та збільшенням цін на дані види товарів за рахунок підвищення акцизів.

У складі непродовольчих товарів і послуг, значну роль відіграють обов'язкові платежі домашнього господарства, пов'язані з оплатою комунальних послуг. Впродовж аналізованого періоду їх частка в сукупних споживчих витратах варіюється в межах 8,5-10,5%, що складає біля $\frac{1}{10}$ від усіх витрат домашніх господарств.

Обсяг інших обов'язкових платежів домашніх господарств, таких як податки та збори, включений до складу неспоживчих сукупних витрат. Представлені статистичні дані не дозволяють виділити цю частину витрат із загального обсягу неспоживчих сукупних витрат.

У регіональному розрізі сукупні витрати домогосподарств наведені в Додатку Б.4. З нього видно, що за період у 10 років сукупні

витрати домогосподарств мають не тільки загальні риси змін, але і специфічні, властиві окремим регіонам. До загальних рис необхідно віднести тенденцію збільшення сукупних витрат за аналізований період часу по всіх регіонах, а також, що сукупні споживчі витрати є основним видом витрат домогосподарств.

Обсяг і структура сукупних витрат домашніх господарств у регіональному зрізі за 2000 рік зображено на рис. 2.6.

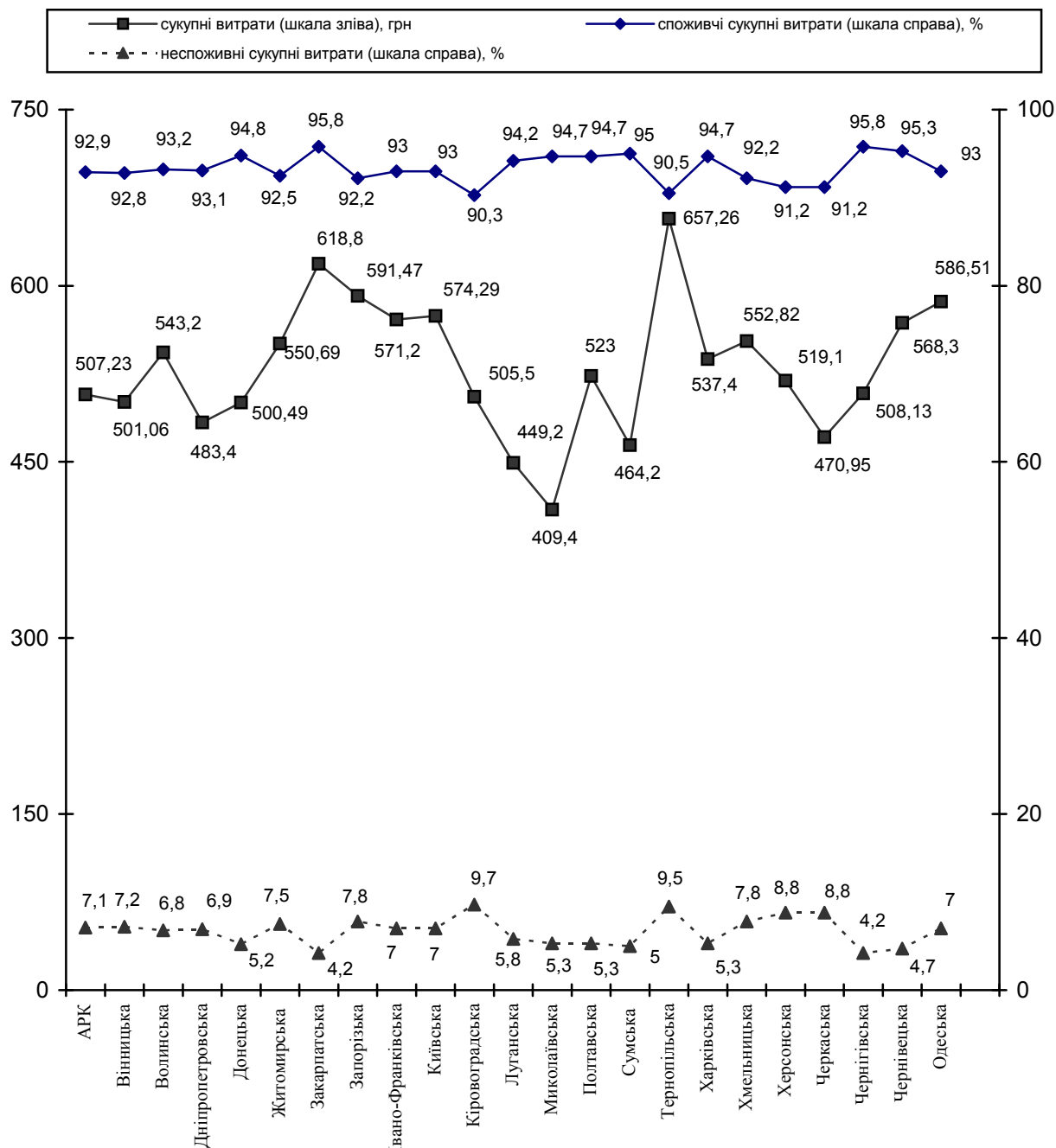

Рис. 2.6. Динаміка сукупних витрат домогосподарств України за регіонами в 2000 році (Складено авторами на основі даних [57])

У регіональному розрізі сукупні витрати домогосподарств мають свої специфічні особливості.

До специфічних рис необхідно віднести: 1) області з найбільшими сукупними витратами: якщо в 2000 році до них відносилися: Тернопільська, Закарпатська, Запорізька області, то в 2008 році – Закарпатська, Івано-франківська, Миколаївська області; 2) регіони з найменшими сукупними витратами: Миколаївська, Сумська, Луганська (2000 рік), в 2008 році їх змінили Полтавська, Кіровоградська, Херсонська області; 3) структура сукупних витрат змінювалася впродовж всього періоду, але, якщо в 2000 році по всіх регіонах сукупні споживчі витрати становили в структурі понад 90 %, то до 2008 року ситуація змінюється.

Сукупні витрати домашніх господарств у 2008 році в регіональному зрізі відображені на рис. 2.7.

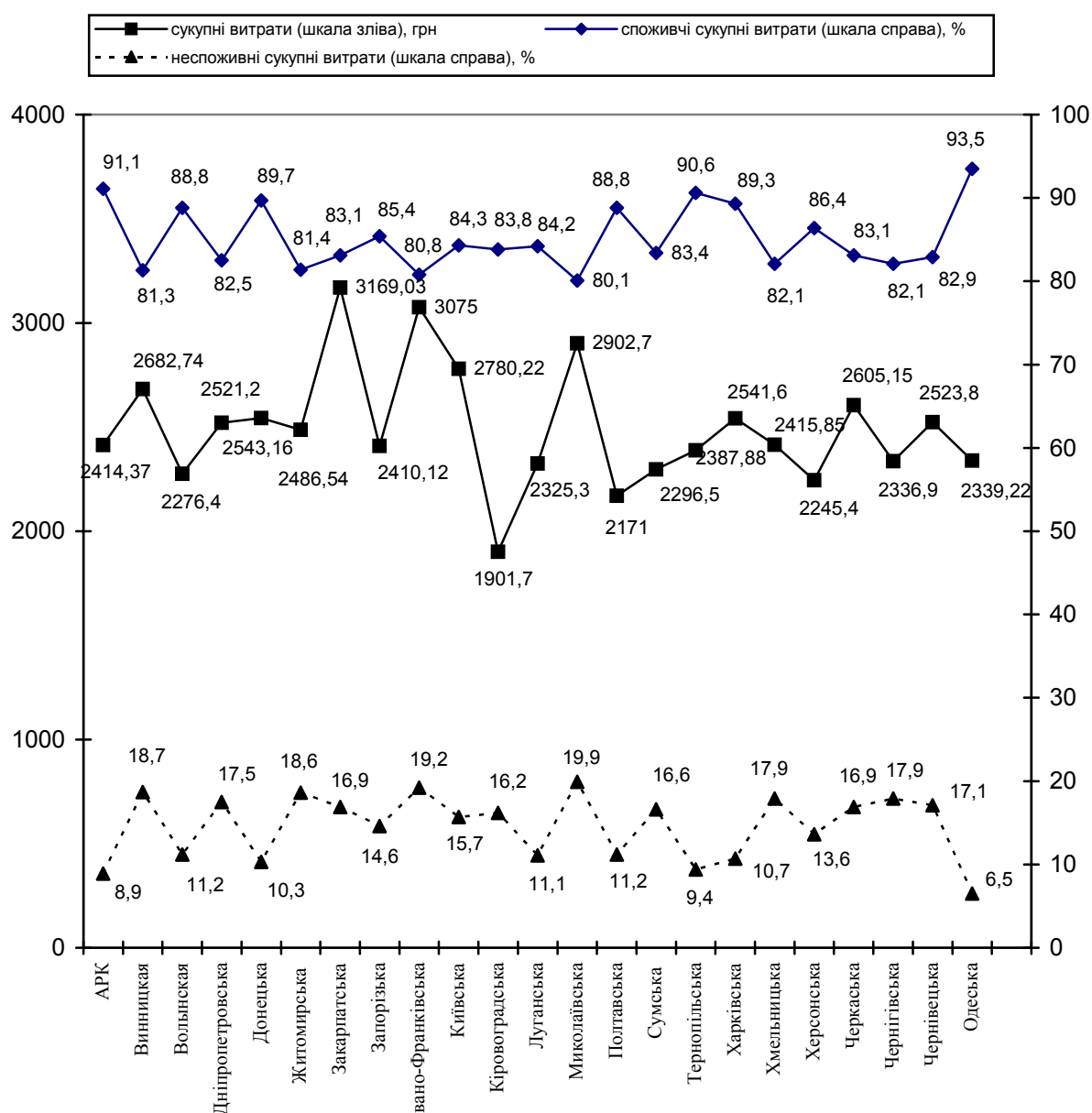

Рис. 2.7. Динаміка сукупних витрат домашніх господарств України за регіонами в 2008 році (Складено авторами на основі даних [57])

Такі регіони як Вінницька, Закарпатська, Івано-Франківська, Житомирська, Миколаївська, Хмельницька, Чернівецька мають приблизно співвідношення споживчих і неспоживчих витрат близько 80-83% і 17-20% відповідно. А в областях Одеська, Тернопільська, АР Крим це співвідношення 90-93 % до 7- 10%.

Як відомо, рівень доходів характеризує обсяг структуру витрат. У західних областях, де високі доходи обумовлені трудовою міграцією, рівень витрат також високий. Цим охарактеризована і структура витрат, оскільки в даних регіонах витрати розподіляються не тільки на задоволення потреб, пов'язаних з їжею, покупкою одягу, але і на поліпшення житла, покупку техніки, рухомого і нерухомого майна. У областях з низьким достатком основна частина грошових коштів розподіляється на продукти харчування, одяг тощо.

Одним з сучасних напрямів вивчення розвитку населення є розвиток людського потенціалу, що припускає збільшення людського капіталу, за рахунок якого відбувається формування частини майна домашнього господарства. Розвиток людського потенціалу відбувається не тільки за рахунок держави, але й за рахунок витрат самого домашнього господарства.

З існуючої структури сукупних витрат домашніх господарств складно виділити витрати на формування людського потенціалу. Тому, на наш погляд, сукупні витрати домашніх господарств можна розглядати по таких статтях витрат як підтримка життєдіяльності і розвитку людського потенціалу. На основі даного розділення в розрізі децельних груп можна буде визначити, яка частка населення витрачає грошові кошти тільки на підтримку життєдіяльності, яка і в якому обсягу на розвиток людського потенціалу.

Для формування витрат на «підтримку життєдіяльності домашнього господарства» можна об'єднати такі статті: продукти харчування; житло, вода, світло; алкогольні напої; меблі, транспорт.

Для формування витрат на «розвиток людського потенціалу» можна об'єднати такі статті витрат:

1. На освіту, зокрема: а) купівля навчальної та професійної літератури; б) витрати на здобуття освіти (середньої, вищої); в) витрати на решту освіти (курси інформатики, іноземних мов, підвищення кваліфікації тощо).

2. На медицину, зокрема: а) купівля медичних товарів; б) оплата медичних послуг; в) оплата лікування; г) витрати на путівки, курсівки в санаторіях, профілакторіях і оздоровлення.

3. Культура і відпочинок, зокрема: а) комплексний відпочинок (оплата путівок на базах відпочинку, пансіонатах, купівля туристичний-екскурсійних послуг); б) купівля устаткування.

Рівень людського капіталу впливає на формування фінансів домашніх господарств через реалізацію фінансового потенціалу домогосподарства і знаходиться під впливом фінансів домашніх господарств.

Та частина доходів, яка залишається у розпорядженні домашнього господарства після сплати обов'язкових платежів і поточного споживання, може бути направлена на заощадження.

«Заощадження – частина грошових доходів населення, яка витрачається на споживання і призначена для забезпечення потреб в майбутньому [199, з 358]». Белозьоров С.А. розглядає заощадження «як процес використання домашніми господарствами частини отриманого доходу на придбання матеріальних благ і послуг з метою задоволення поточних потреб [6, с. 88]». Геронин Н.М. вважає заощадження «відкладеним споживанням [53]».

Кізима Т.О. стверджує: «Заощадження домашніх господарств є частиною доходів населення, яка залишається після оплати обов'язкових платежів і здійснення поточних споживчих витрат і яку члени домашніх господарств вкладають перш за все у фінансові активи з метою отримання майбутніх доходів з метою задоволення майбутніх потреб [95]».

Заощадження домашніх господарств можуть бути розміщені у фінансові і нефінансові активи, що обумовлено їх або функціональною, або цільовою спрямованістю. Так, динаміку і склад заощаджень населення наведено в табл. 2.10.

Тенденції зростання заощаджень спостерігаються за весь аналізований період, за винятком 2006 року, коли загальне зростання заощаджень зменшилося на 1448 млн. грн. Співвідношення вкладень у фінансові і нефінансові активи за досліджуваний період носить неоднорідний характер.

Так, з 2003 по 2005 року спостерігалось зниження накопичень нефінансових активів, які становили близько 10 % всіх заощаджень. З 2006 року спостерігається зростання вкладень в нефінансові активи. У 2008 році накопичення нефінансових активів складала 56,7 %.

У 2009 році ситуація кардинально змінюється і вкладення у фінансові активи в 7 разів перевищують вкладення в нефінансові.

Така зміна пов'язана з рядом причин: 1) внутрішня економіко-політична ситуація в країні; 2) світова фінансова криза; 3) становлення до банківський-кредитних установ у період кризи.

Таблиця 2.10

**Склад і динаміка заощаджень населення
України за 2002-2009 рр.***

№	Форма заощаджень	Часовий інтервал							
		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
1	Накопичення не фінансових активів, млн.грн	2464	1680	3254	4444	7159	9939	29515	10493
	Абсолютне відхилення до попереднього року, млн.грн	-	-784	1574	1190	2715	2780	19576	74978
	Частка в загальній сумі заощаджень %	14,4	10,3	10,3	9,7	16,2	20,8	56,7	13,1
2	Приріст фінансових активів, млн. грн	14594	14597	28380	41207	37044	37840	22496	69884
	Абсолютне відхилення до попереднього року, млн.грн	-	3	13783	12827	-4163	796	-1534	47388
	Частка в загальній сумі заощаджень %	85,6	89,7	89,7	90,3	83,8	79,2	43,3	86,9
2.1	Приріст грошових внесків в цінні папери, млн.грн	10184	21592	20475	53297	54880	94526	91211	25288
	Абсолютне відхилення до попереднього року, млн.грн	-	11408	-1117	32822	1584	39646	-3314	-8868
2.2	Заощадження в іноземній валюті, млн.грн	-825	-3881	13288	7200	17961	19908	3256	75834
	Абсолютне відхилення до попереднього року, млн.грн	-	-3056	17169	-6088	10761	1947	12651	43271
	Всього заощаджень:	17058	16277	31634	45651	44203	47779	5201	80371

*Розраховано авторами на основі даних [58]

За допомогою статистичних і економетричних методів можна визначити обсяг річних витрат домашніх господарств і зробити розрахункові прогнози збільшення або зменшення витрат домашніх господарств.

За результативну змінну (Y_x) буде взята сума річних витрат домашніх господарств, а як причинно-обумовлені незалежні змінні (X_i) будуть узяті: величина річних витрат, пов'язаних з покупкою продуктів харчування; величина річних непродовольчих витрат (одяг, взуття, транспорт, культурні заходи тощо); величина річних комунальних платежів, оренда житла; величина річних податків, зборів; величина річних заощаджень. Для кількісної оцінки залежності між величиною річних витрат домашніх господарств, і раніше певними змінними (X_i) необхідно розрахувати коефіцієнти парної кореляції, які можуть довести про наявність і силу зв'язку між чинниками. Розрахунок парних коефіцієнтів кореляції здійснюється за допомогою комп'ютерної програми Excel.

Розрахунки парних коефіцієнтів кореляції проводилися за даними власних досліджень. В результаті розрахунків коефіцієнта парної кореляції між чинником-результатом і чинниками-ознаками отримали такі значення, представлених в табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Результати розрахунків коефіцієнтів парної кореляції *

Чинники-ознаки	Значення коефіцієнта парної кореляції
1. Величина річних витрат, пов'язана з покупкою продуктів харчування	0,79
2. Величина річних непродовольчих витрат	0,82
3. Величина річних комунальних платежів, оренда житла	0,41
4. Величина річних податків, зборів	0,73
5. Величина річних заощаджень	0,87

* Розраховано авторами

Аналіз отриманих значень коефіцієнтів парної кореляції свідчить про те, що для розрахунків моделі можуть бути відібрані такі показники: 1) величина витрат, пов'язана з покупкою продуктів харчування (X_1); 2) величина непродовольчих витрат (X_2); 3)

величина податків, зборів (X_3); 4) величина заощаджень (X_4). Це пов'язано з тим, що значення коефіцієнтів парної кореляції свідчить про тісний зв'язок між чинником-ознакою і чинником-результатом. Між значеннями показника і результативним чинником існує різної сили кореляційний зв'язок. Це дає можливість здійснити багатофакторну регресію (формула 2.2). Розрахунок багатофакторної регресії здійснено за допомогою комп'ютерної програми Excel. На основі комп'ютерних розрахунків були отримані такі параметри лінійного рівняння:

$$Y_x = 49,0184 + 0,85668X_1 + 0,30456X_2 + 1,1228368X_3 + 1,53135X_4$$

де Y_x – прогнозна річна сума витрат домашніх господарств, тис. грн;

X_1 – величина річних витрат, пов'язана з купівлею продуктів харчування, тис. грн;

X_2 – величина річних непродовольчих витрат, тис. грн;

X_3 – величина річних податків, зборів, тис. грн;

X_4 – величина річних заощаджень, тис. грн.

Коефіцієнт множинної кореляції $R = 0,93379$ і детерміації $= 0,8719$, значення F -критерію $= 61,30$ свідчить про високу статистичну достовірність розробленої багатофакторної регресійної моделі. Статистичні характеристики показників моделі мають такі значення (Додаток Б.5).

З рівняння багатофакторної регресії можливо дійти до висновку, що найбільшого впливу на річну суму витрат має величина заощаджень. Так, підвищення суми заощаджень на 1 тис. грн. забезпечить підвищення річної суми витрат домогосподарств на 1,53135 тис. грн. Величина податків, зборів також має великий вплив на річну суму витрат домогосподарств, тому що при підвищенні суми податків, зборів на 1 тис. грн. забезпечить зростання річної суми витрат на 1,1228368 тис. грн.

Меншого впливу надає величина витрат, пов'язана з купівлею продуктів харчування і величина непродовольчих витрат, які при підвищенні на 1 тис. грн. забезпечать зростанню річної суми витрат на 0,85668 тис. грн. і 0,30456 тис. грн. відповідно.

Про недосконалість статистичного дослідження й формування статистичної інформації свідчить ще один факт. Так, якщо доходи і витрати населення збалансовані, то сукупні доходи і сукупні витрати домогосподарств не мають такої збалансованості (рис. 2.8).

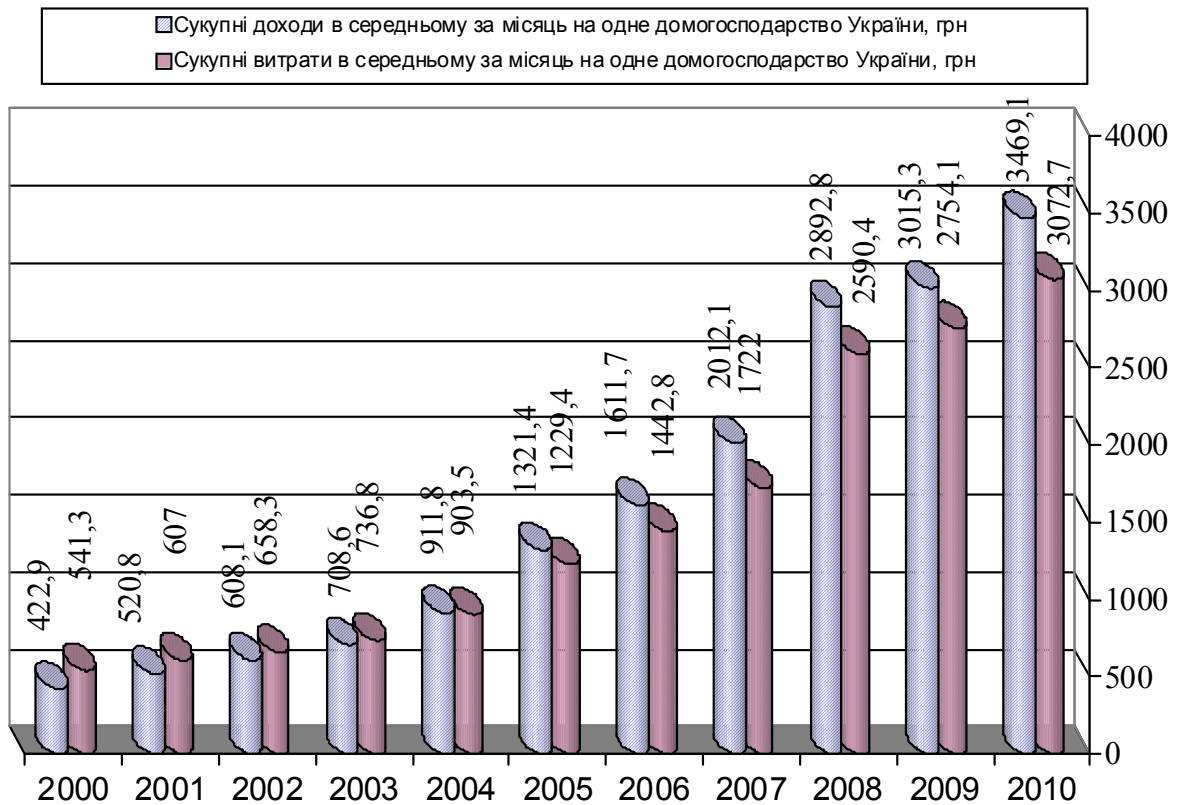

Рис. 2.8. Співвідношення сукупних доходів і витрат домашніх господарств України за 10 років (Складено авторами на основі даних [58])

Період з 2000 по 2010 роки для детальнішого дослідження пропонуємо розділити на два підперіоди. Перший підперіод з 2000 по 2003 роки – перевищення сукупних витрат над доходами.

У цей проміжок часу сума перевищення зменшується з 118,4 грн. (2000 р.) на місяць на одне домогосподарство, що складає 27,9 %, до зменшення на 28,2 грн (2003 р.), частка перевищення – 3,9 %.

Другий підперіод з 2004 року по 2010 рік – перевищення сукупних доходів над сукупними витратами. Даний факт можна пов'язати з реальним зростанням заробітних плат.

Так, у 2004 році сума перевищення складало 8,3 грн. у середньому на місяць на одне домогосподарство, а до 2009 року ця сума збільшилася на 252,9 грн., що склало 30,5 %.

Тільки при повному обхваті статистичною інформацією, що відображає витрати населення і сукупні ресурси домогосподарств, можна детальніше висвітлити склад і структуру доходів та витрат домогосподарств. Необхідно відзначити, що навіть при використанні обох джерел велика вірогідність того, що розрахунки й висновки далекі від реальної ситуації.

Таким чином, проведені дослідження дозволили: по-перше, виявити особливості формування сукупних ресурсів домашніх господарств за різних економіко-політичних умов і визначити їх регіональні особливості формування; по-друге, обґрунтувати необхідність в детальнішому обліку прихованих доходів домогосподарств за рахунок тіньової діяльності; по-третє, визначити особливості використання сукупних ресурсів домашніх господарств, у тому числі і на регіональному рівні; по-четверте, обґрунтувати облік фінансових коштів домашніх господарств для розвитку людського потенціалу.

2.2. Наукові підходи до оцінки фінансових потоків домогосподарств

В даний час достатньо уваги приділяється оцінці фінансових потоків, їх прогнозуванню й управлінню в рамках держави або окремого підприємства. Дослідження фінансових потоків домашніх господарств у вітчизняній фінансовій літературі не проводилися. Разом з тим, завдяки дослідженню фінансових потоків домашніх господарств можна відстежити, звідки поступили необхідні фінансові ресурси і куди були направлені.

Оцінка фінансових потоків домашніх господарств проводиться за допомогою системи показників, на основі яких виявляється обсяг фінансових потоків, напрям їх руху, а також їх інтенсивність. У той же час оцінка фінансових потоків домашніх господарств може проводитися на декількох рівнях: нанорівні, тобто оцінка фінансових потоків окремого домогосподарства; мікрорівні – оцінка фінансових потоків на рівні господарюючих суб'єктів; мезорівні – оцінка фінансового потоку на регіональному рівні; макрорівні – оцінка фінансового потоку на рівні держави.

Належну увагу необхідно приділяти плануванню фінансових потоків домашніх господарств, яке сприяє отриманню інформації про очікувані обсяги надходжень і витрат домашніми господарствами.

В умовах глобалізації економіки і демократизації суспільства, що сприяють іноді настанню кризових ситуацій, виникає необхідність щодо ухвалення вірних фінансових рішень домашніми господарствами. Управління домашніми господарствами власними фінансовими потоками сприяє своєчасному виконанню своїх зобов'язань. Тому на особливу увагу заслуговує система управління фінансовими потоками домашніх господарств. Така увага обумовлена рядом причин: 1) раціональне управління фінансовими потоками

домашніми господарствами сприяє не тільки забезпеченню безперебійної їх фінансово-господарської діяльності, але й фінансово-господарської діяльності інших суб'єктів економіки; 2) фінансовий потік домашнього господарства містить інформацію про обсяг і структуру змін у фінансових активах, зобов'язаннях, про тих, що існують і появу нових фінансових інструментів, про механізми взаємодії домашніх господарств з іншими суб'єктами економіки, а також про залежність домашніх господарств від товарних, сировинних ринків і ринку кредитних ресурсів.

Вважаємо, що оцінку фінансових потоків домашніх господарств необхідно проводити з урахуванням їх диференціації на вхідній і вихідній. Авторами запропонована така послідовність оцінки фінансових потоків домашніх господарств:

1) оцінка динаміки фінансових потоків домашніх господарств: а) усередині сектора домашніх господарств; б) з іншими секторами економіки;

2) оцінка структури фінансових потоків домашніх господарств в розрізі окремих секторів економіки;

3) оцінка динаміки і структури фінансових активів і фінансових зобов'язань домашніх господарств;

4) якісна оцінка фінансових потоків домашніх господарств на основі коефіцієнтів.

У зв'язку з тим, що статистична інформація про сектор домашніх господарств наведена тільки на макрорівні, то й оцінка їх фінансових потоків буде здійснена на відповідному рівні.

Динаміка вхідних фінансових потоків домашніх господарств за 2004-2009 роки в зрізі секторів економіки зображена в Додатку Б.6.

З нього виходить, що фінансові взаємини відбуваються як усередині сектора домашніх господарств, так і з іншими секторами. Так, зростання оплати праці впродовж аналізованого періоду пов'язане з розвитком підприємницької діяльності і реальним зростанням заробітних плат. За аналізований період спостерігається стабільне зростання обсягів фінансових ресурсів за рахунок даного сектора на 88217 млн. грн. у порівнянні з 2004 роком.

Фінансові потоки між домашніми господарствами і нефінансовими корпораціями є одними з основних в економіці країни.

Заробітна плата є одним з вхідних фінансових потоків домашніх господарств. Так, впродовж 5 років спостерігається зростання величини доходів, у 2008 році їх величина склала 320801 млн. грн., що на 207321 млн. грн. більше, ніж в 2004 році.

Приріст фінансових активів домашніх господарств відбувається за рахунок отримання дивідендів домашніми господарствами як власника акцій.

Взаємини сектора загального державного управління і сектора домашніх господарств має величезне значення. Вхідні фінансові потоки домашніх господарств від сектора загального державного управління формують не тільки первинні доходи у вигляді трудових, але і вторинні доходи у вигляді соціальних трансфертів. За аналізований період трудові доходи збільшилися майже в 3,5 разу, в той же час доходи у вигляді соціальної допомоги домашнім господарствам збільшилися в 3,2 рази. Впродовж 5 років сектор загального державного управління має заборгованість перед домашніми господарствами у вигляді субсидій на виробництво. У 2008 році її заборгованість складає 183 млн. грн.

Фінансова взаємодія домашніх господарств і фінансових корпорацій виражена в наступному, так:

1) розміщення вільних грошових коштів фінансових корпорацій у секторі домашніх господарств здійснюється у вигляді надання кредитів, тим самим покриває брак фінансових ресурсів. Загальна сума наданих коштів щорічно збільшувалася і в 2008 році склала понад 280 млрд. грн.;

2) не менш важливим і необхідним фінансовим потоком є оплата праці найманим робітникам, зайнятим у фінансових корпораціях. Так, загальна сума надходжень збільшилася на 18399 млн. грн. у порівнянні з 2004 роком.

Взаємодії сектора «домашні господарства» і некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства незначні, оскільки обсяг фінансового потоку зменшується з 2004 року і до 2008 року складає 2745 млн. грн.

Динаміка вихідних фінансових потоків домашніх господарств за 2004–2009 роки відображена в Додатку Б.7.

Оцінка динаміки вихідних фінансових потоків домашніх господарств усередині сектора відповідає динаміці вхідних фінансових потоків.

Вихідний фінансовий потік домашніх господарств до сектора загального державного управління складається з:

1) перерахованих податків, зборів від домашніх господарств – найнятих робітників, що формують централізовані фонди фінансових ресурсів держави, в сумі більше 192 млрд. грн. в 2008 році, що на 131 млрд. грн. перевищує надходження в 2004 році;

2) податки, пов'язані з виробництвом від домашніх господарств – індивідуальних підприємців, суми яких за аналізований період збільшилися в 2 рази.

Вихідні фінансові потоки домашніх господарств до нефінансових корпорацій направлені на:

1) придбання товарів і послуг. Оскільки основна частина доходів домогосподарств направлена на споживання, то збільшення в досліджуваному періоді даної статті є стабільним і складає 695618 млн. грн. в 2008 році, що на 473905 млн. грн. перевищує величину фінансового потоку в 2004 році;

2) покупку акцій. Вільні фінансові ресурси домашніх господарств повертає і нефінансовий сектор у вигляді покупки акцій та інша участь у капіталі. Проте нерозвинений фінансовий ринок нашої країни не дає можливості високих доходів з даного виду інвестицій. Покупка фінансових інструментів до 2006 року збільшується, але в подальші роки зменшується і до 2008 року його величина складала на 870 млн. грн. менше в порівнянні з 2004 роком.

Фінансовий потік від домашнього господарства до фінансових корпорацій представлений розміщенням вільних фінансових коштів домашніх господарств на депозитних рахунках. В порівнянні з 2004 року обсяг фінансового потоку збільшився в 3 рази.

Оцінка змін структури фінансових потоків показує, який з секторів більшою мірою впливає на формування доходів домашніх господарств, а який з секторів економіки більше впливає на витрати (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Динаміка структури фінансових потоків домашніх господарств в 2004, 2008 рр*

Сектор економіки	Домашні господарства							
	Вхідний				Вихідний			
	Млн. грн		У структурі, %		Млн. грн		У структурі, %	
	2004	2008	2004	2008	2004	2008	2004	2008
Домашні господарства (ДГ)	44457	139028	14	12,5	44457	139028	11,1	13,1
Сектор загального державного управління	97574	321017	30,8	28,7	61306	192595	15,5	18,1
Фінансові корпорації	35994	306322	11,4	27,5	68377	217860	17,4	20,5
Нефінансові корпорації	129250	349233	40,7	31,2	221713	515468	56	48,3
Некомерційні організації, обслуговуючі ДГ	2307	2745	0,1	0,1	-	-	-	-

*Розраховано авторами

За нашим дослідженням, зміни в структурі вхідного фінансового потоку по закінченню чотирьох років виявилися в скороченні фінансових потоків усередині сектора домашніх господарств, сектора загального державного управління і нефінансових корпорацій на користь збільшення фінансового потоку від фінансових корпорацій майже 2,5 рази.

Це свідчить про збільшення залежності домашніх господарств від кредитних ресурсів фінансових корпорацій.

За цей же період відбулися зміни і в структурі вихідного фінансового потоку домашніх господарств. Так, збільшився рух фінансових коштів усередині сектора домашніх господарств, до державного і фінансового сектора в загальному обсязі на 7% за рахунок зменшення фінансового потоку до нефінансових корпорацій.

Фінансові потоки домашніх господарств – зміни в їх фінансових активах і зобов'язаннях. Інструментом дослідження виступає фінансовий рахунок СНР, який відображає баланс фінансових зобов'язань і активів домашнього господарства за певний період. Їх динаміку показано в Додатку Б.8.

З нього виходить, що простежується така тенденція фінансових активів домашніх господарств. Структура фінансових активів за період з 2006 до 2008 року не змінилася, основними складовими залишаються наявні грошові кошти і депозити. У 2007 році частка наявних грошових коштів склала 93,2 %, у 2008 році спостерігається її зменшення на 11% за рахунок впливу фінансової кризи, що охопила країни Європи.

Попит домашніх господарств на цінні папери характеризується збільшенням до 2007 року на 324 млн. грн., що складало більше 2 % їх обсягу від чистих активів і зниженням у 2008 році на 154 млн. грн.

За період з 2006 до 2008 року простежувалась тенденція зменшення попиту на акції та інші інструменти участі в капіталі. Так, якщо в 2006 році домашні господарства придбали акцій на суму 8676 млн. грн., то до 2008 року витрати на їх придбання склали всього 5312 млн. грн., що в структурі чистих активів становить майже 4 %. Що пов'язано з кризою і бажанням домогосподарств використовувати більш ліквідні активи.

Оскільки система страхування в нашій країні до кінця ще не вдосконалена страхові технічні резерви відіграють незначну роль у фінансових активах домашніх господарств – 0,6 % у 2008 році. Проте можна відзначити, що зміни у бік збільшення за даною статтею за аналізований період спостерігаються.

Активи за фінансовим інструментом «інша дебіторська заборгованість» оцінюють заборгованості із заробітної плати, пенсіям та

іншим соціальним трансфертам. За аналізований період спостерігаються стрибкоподібні зміни. У 2006 році даний фінансовий інструмент складав 12,9 % від чистого фінансового активу, в 2007 році відбулося зменшення дебіторської заборгованості на 9735 млн. грн. Фінансова криза, що почалася в 2008 році, привела до збільшення даного фінансового інструменту на 14643 млн. грн., що майже повернуло його обсяг у структурі активів на рівень 2006 року.

Узагальнений аналіз фінансових зобов'язань домашніх господарств характеризується стабільним збільшенням. У розрізі фінансових інструментів як зобов'язання переважають кредити і позики, обсяг яких у чистих зобов'язаннях домашніх господарств становить майже 99 %, а сума збільшення з 2006 по 2008 рік складала 70863 млн. грн. У 2009 році ситуація змінилася і фінансові зобов'язання склали 9124 млн. грн.

Незначну роль в структурі фінансових зобов'язань відіграє «інша кредиторська заборгованість», зміни в якій носять неоднорідний характер. У 2007 році видно зменшення заборгованості на 11 млн. грн. в порівнянні з 2006 роком і збільшення в 2008 році на 65 млн. грн., у зв'язку з пануючою в країні фінансовою кризою.

Отже, за період 2006–2009 рік домашні господарства виступали чистими кредиторами. Це доводить те, що домашні господарства є одними з основних, хто забезпечує накопичення серед секторів в економіці держави. Структура фінансових активів і фінансових зобов'язань істотно не змінилася. Основним структурним фінансовим інструментом у фінансових активах виступають грошові кошти і депозити, а у фінансових зобов'язаннях – кредити і позики.

Дана система оцінки фінансових потоків домашніх господарств дозволяє зробити таке:

- 1) виявити основні тенденції у русі фінансових потоків домашніх господарств за аналізований період;
- 2) виявити зміни в структурі фінансових потоків домашніх господарств;
- 3) виявити «чорні дірки», які необхідно покривати за рахунок інших фінансових коштів і резервів домашніх господарств, за допомогою яких можливе поліпшення фінансового добробуту домашнього господарства.

Якісна оцінка фінансових потоків домашніх господарств здійснюється за допомогою системи показників: 1) коефіцієнта залежності фінансового потоку від ВВП; 2) коефіцієнта ліквідності фінансового потоку; 3) коефіцієнта ефективності фінансового потоку; 4) коефіцієнта достатності фінансового потоку; 5) коефіцієнта збалансованості фінансового потоку.

Дослідження залежності фінансових потоків від ВВП дозволяє розрахувати очікуване значення вхідних і вихідних фінансових потоків домашніх господарств у майбутньому періоді (Додаток Б.9).

Збільшення вхідних і вихідних фінансових потоків домашніх господарств, що знаходяться в залежності від зростання ВВП. Дана залежність може бути описана лінійною функцією.

За період 2004-2008 рр. чітко простежується тенденція зростання валового внутрішнього продукту (ВВП), а у 2009 року у зв'язку з настанням фінансової кризи ситуація змінюється у сторону зниження (рис. 2.9).

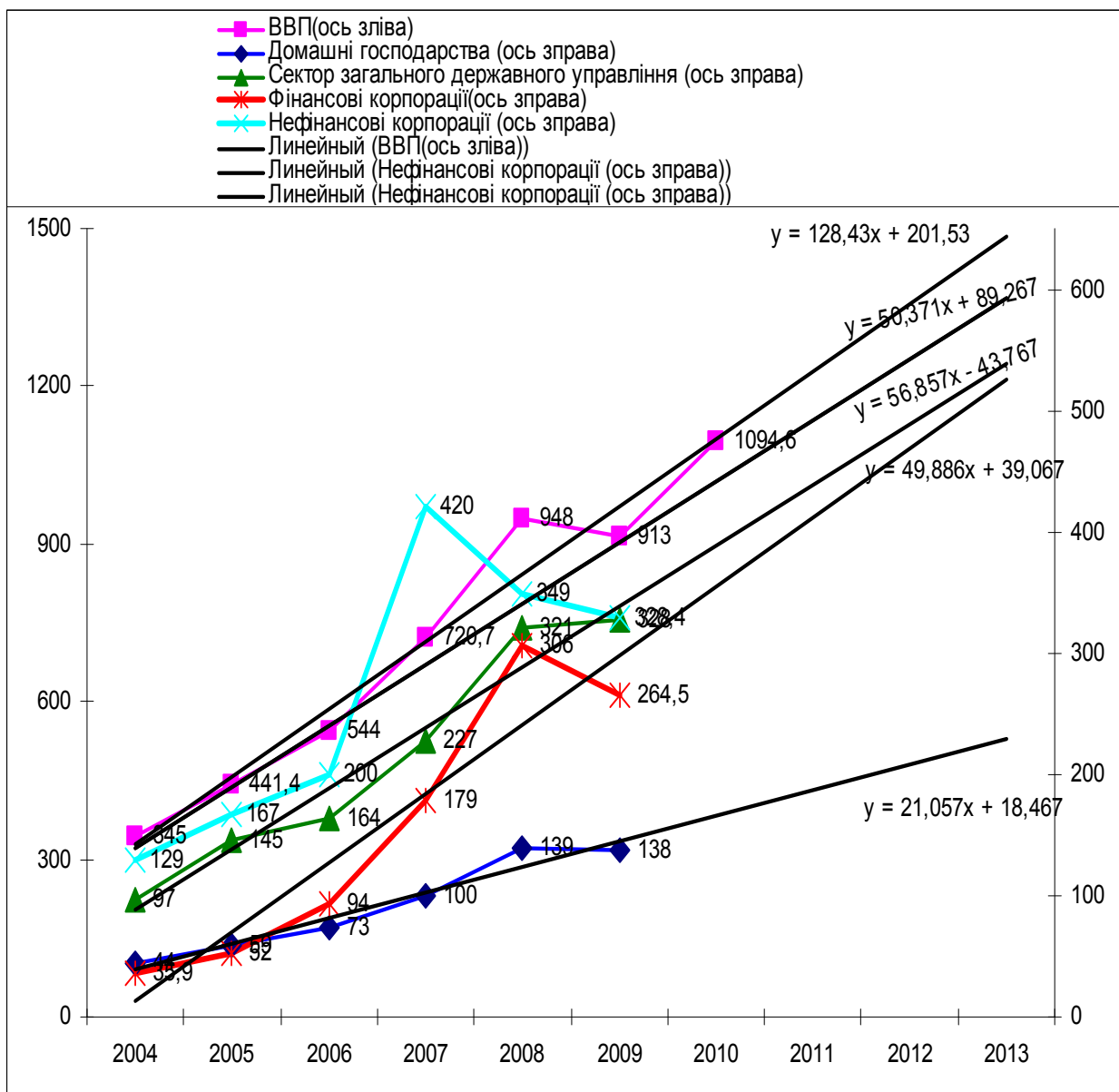

Рис. 2.9. Динаміка зростання ВВП і вхідних фінансових потоків домашніх господарств України від секторів економіки (Складено авторами на основі даних [183,184])

Побудована лінія тренда і отримане лінійне рівняння $y = 128.43x + 201,53$ дозволяє спрогнозувати ВВП на 2012-2013 роки. Параметри даного рівняння означають, що $a_0 = 201,53$ млн. грн. початкове значення в рівнянні тренда; $a_1 = 128.43$ млн. грн. щорічний приріст ВВП.

На підставі лінійного рівняння у 2012 році прогнозована сума ВВП складає 1357,4 млн. грн., а в 2013 році очікується збільшення до 1485,83 млн. грн.

Побудована лінія тренда й отримане лінійне рівняння $y = 50.371x + 89.267$ дозволяють спрогнозувати майбутній обсяг фінансового потоку домогосподарства від нефінансових корпорацій.

Параметри лінійного рівняння: $a_0 = 89.267$ млн. грн. початковий обсяг фінансового потоку в рівнянні тренда; $a_1 = 50.371$ млн. грн. - приріст обсягів фінансового потоку за кожен рік аналізованого періоду.

У 2012 році прогнозований обсяг фінансового потоку від нефінансових корпорацій складе 542,606 млн. грн., а в 2013 році обсяг фінансового потоку збільшиться до 592,977 млн. грн., за умови, що дана тенденція зберігатиметься.

Побудована лінія тренда і отримане лінійне рівняння $y = 49.886x + 39.067$ дозволяють спрогнозувати обсяги фінансового потоку домашнього господарства від сектора загального державного управління. Параметри лінійного рівняння показують: $a_0 = 39.067$ млн. грн. початкове значення в рівнянні тренда; $a_1 = 49.886$ млн. грн. щорічний приріст обсягу фінансового потоку від сектора загального державного управління.

У 2012 році прогнозований обсяг фінансового потоку від сектора загального державного управління складає 488,041 млн. грн, а в 2013 році - 537,927 млн. грн.

Побудована лінія тренда і отримане лінійне рівняння $y = 56.85x - 43.767$ дозволяють спрогнозувати обсяг вхідного фінансового потоку домашнього господарства від фінансових корпорацій. Параметри лінійного рівняння показують, що $a_0 = -43.767$ млн. грн. початкове значення в лінійному рівнянні. Мінус означає, що фінансові потоки від фінансових корпорацій в попередніх періодах були незначні. $a_1 = 56.85$ млн. грн. щорічний приріст обсягів фінансових потоків від фінансових корпорацій.

У 2012 році очікуваний обсяг фінансового потоку від фінансових корпорацій складає 467,883 млн. грн., до 2013 року обсяг фінансового потоку збільшиться до 524,733 млн. грн. при збереженні даної динаміки.

Побудована лінія тренда і отримане лінійне рівняння $y = 21.057x + 18.467$ дозволяють спрогнозувати обсяг фінансового потоку

усередині сектора домашніх господарств. Параметри лінійного рівняння означають: $a_0 = 18.467$ млн. грн. початкове теоретичне значення тренда, $a_1 = 21.057$ млн. грн. щорічний приріст фінансового потоку.

У 2012 році прогнозований обсяг фінансового потоку усередині сектора домашнього господарства складе 207,98 млн. грн., а в 2013 році – 229,037 млн. грн. при збереженні існуючої динаміки показників у майбутніх періодах.

Схожі тенденції вихідних фінансових потоків від ВВП з 2004 по 2008 рік і зниженні показників в 2009 році відображені на рис. 2.10.

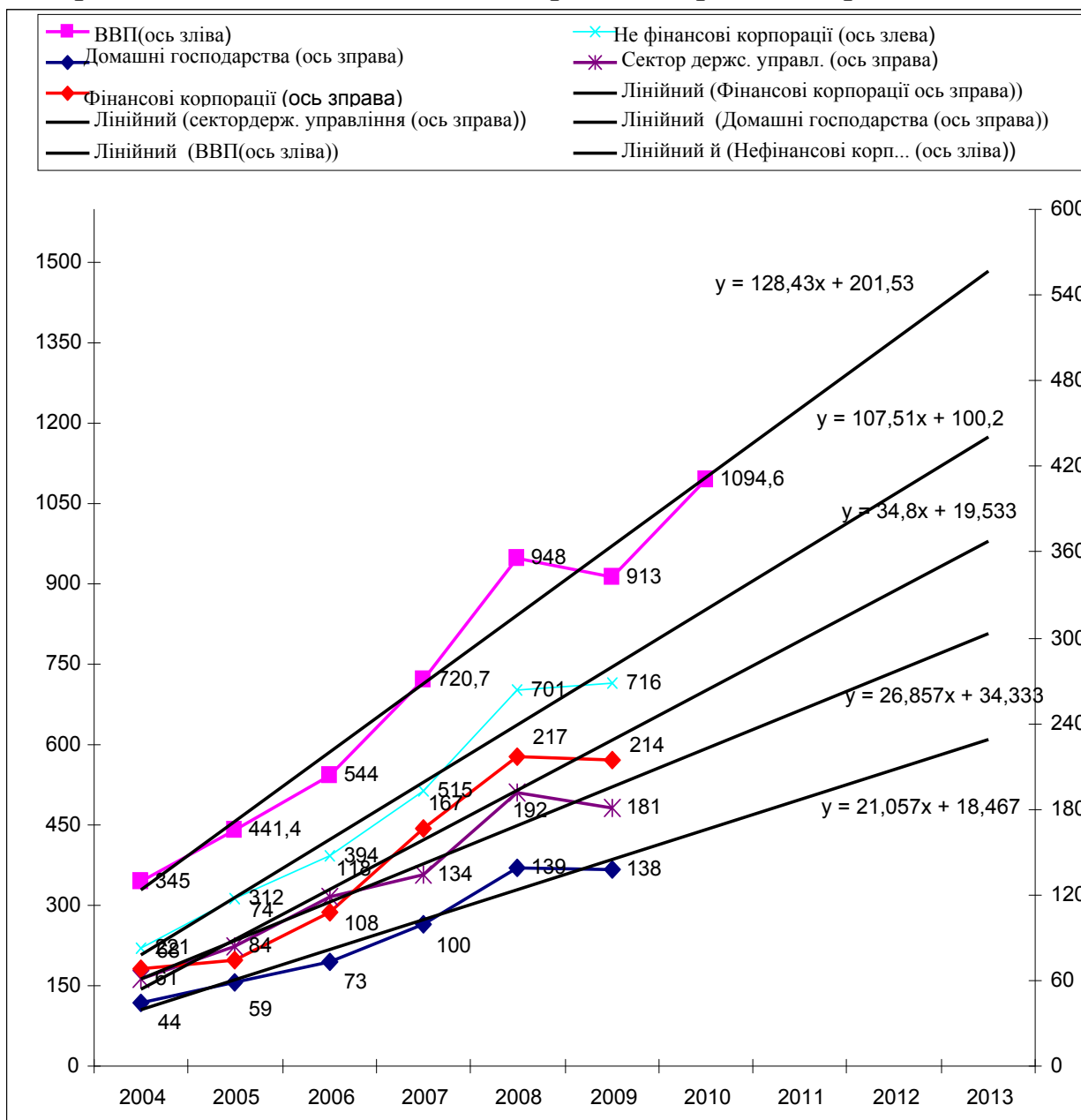

Рис. 2.10. Динаміка зростання ВВП і вихідних фінансових потоків домашніх господарств до інших секторів економіки (Складено авторами на основі даних [183,184])

Прогнозовані обсяги збільшення ВВП і фінансових потоків усередині сектора було розглянуто вище.

Побудована лінія тренда і отримане лінійне рівняння $y = 107.51x + 100.2$ дозволяють спрогнозувати обсяги вихідного фінансового потоку домашнього господарства до нефінансового сектора. Параметри рівняння означають, що $a_0 = 100.2$ млн. грн теоретичне початкове значення рівняння, $a_1 = 107.541$ млн. грн. щорічний приріст обсягів фінансового потоку.

Прогнозований обсяг фінансового потоку домашнього господарства до нефінансових корпорацій в 2012 році складатиме 1067,79 млн. грн, а в 2013 році обсяг збільшиться до 1175,3 млн. грн. Побудована лінія тренда і отримане лінійне рівняння $y = 34.8x + 19.533$ дозволяють спрогнозувати фінансові потоки від сектора домашні господарства до фінансових корпорацій на 2012-2013 рр.

Параметри рівняння означають: $a_0 = 19.533$ млн. грн. початкове значення лінійного рівняння, $a_1 = 34.8$ млн. грн. приріст фінансового потоку за кожен рік аналізованого періоду. У 2012 році прогнозований обсяг фінансового потоку домашнього господарства до фінансових корпорацій складе 332,733 млн. грн., а у 2013 році - 367,533 млн. грн. при збереженні існуючої динаміки показників.

Побудована лінія тренда і отримане лінійне рівняння $y = 26.857x + 34.333$ дозволяють зробити прогноз обсягів фінансових потоків домашніх господарств до сектора загального державного управління. Параметри лінійного рівняння означають: $a_0 = 34.333$ млн. грн. початкове значення в рівнянні, $a_1 = 26.857$ млн. грн. щорічний приріст вихідного фінансового потоку домашнього господарства за аналізований період.

Прогнозований обсяг фінансового потоку домашнього господарства до сектора загального державного управління в 2012 році складе 276,046 млн. грн., в 2013 році прогнозується збільшення обсягу фінансового потоку до 302,9 млн. грн. при збереженні існуючої динаміки показників.

Таким чином, отримані розрахунки свідчать про те, що зростання або зниження ВВП впливає на вхідні й вихідні фінансові потоки домашніх господарств.

Показники якості фінансового потоку оцінюють відповідність відтоку і притоку фінансових коштів домашнього господарства, здатність домашнього господарства своєчасно розраховуватися за

своїми зобов'язаннями, а також ефективно використовувати фінансові кошти. Розрахунок показників ефективності та достатності здійснюється за допомогою показника чистого фінансового потоку.

Методика розрахунку чистого фінансового потоку домашнього господарства така:

$$\text{ЧФП} = \text{Зп} + \text{СВФП} - \text{СвиФП} \quad (2.6)$$

де ЧФП – чистий фінансовий потік домашнього господарства;

Зп – залишок коштів на початок періоду;

СВФП – сукупний вхідний фінансовий потік домашнього господарства;

СвиФП – сукупний вихідний фінансовий потік домогосподарства.

$$\text{ЧП} = \text{СВФП} - \text{СвиФП} \quad (2.7)$$

де ЧП – чистий прибуток домашнього господарства за відповідний період по фінансовому потоку. Тоді:

$$\text{ЧФП} = \text{Зп} + \text{ЧП} \quad (2.8).$$

Динаміка чистого фінансового потоку за 2004-2009 рр. наведена у Додатку Б.10. З даних цього додатку виходить, що впродовж 6 років чистий фінансовий потік має негативне значення. З 2004 по 2006 рік простежується динаміка збільшення негативного значення чистого фінансового потоку. З 2007 по 2008 роки ситуація змінюється у бік зменшення негативного значення фінансового потоку. У 2009 році фінансова криза призвела до збільшення негативного значення фінансового потоку.

У зв'язку з цим, значення коефіцієнтів ефективності і достатності фінансових потоків мають також негативне значення (табл. 2.13).

Це свідчить про недостатність фінансових коштів для повного розрахунку за своїми зобов'язаннями, які виникли у домашнього господарства не тільки за цей періоді, але і з попередній. Найбільші складнощі виникли в 2005 році, коли значення показника склало -2,1, до 2008 року ситуація покращилась і значення коефіцієнта достатності збільшилося на 1,5 пункти, що обумовлено перевищенням притоку фінансових коштів над їх відтоками в 2007-2008 рр.

Коефіцієнт ефективності вхідних і вихідних фінансових потоків має таку ж тенденцію, як і коефіцієнт достатності.

Коефіцієнт ліквідності показує платоспроможність сектора домашнього господарства. Абсолютну ліквідність сектор домашні господарства досягає тільки в 2007 році, а до 2008 року значення показника збільшується на 0,1 пункт.

Таблиця 2.13

**Розрахунок коефіцієнтів ліквідності, ефективності, достатності
фінансових потоків домашніх господарств за 2004-2009 рр.**

Показники	Розрахунок показника	Сектор економіки	Часовий період					
			2004	2005	2006	2007	2008	2009
Коефіцієнт ліквідності фінансових потоків за секторами	Сукупний вхідний фінансовий потік сектора / сукупний вихідний потік сектора	ДГ	1	1	1	1	1	1
		сектор заг.держ.уп.	1,6	1,7	1,4	1,7	1,7	1,8
		Фин. Корп.	0,5	0,7	0,9	1,1	1,4	1,2
		Нефінансовий корп.	0,6	0,5	0,5	0,8	0,5	0,45
Коефіцієнт ліквідності фінансових потоків	Сукупний вхідний фінансовий потік сектора / сукупний вихідний потік сектора	Сектор Домашніх господарств	0,8	0,8	0,76	1	1,1	0,8
Коефіцієнт ефективності (неефективності) вхідних фінансових потоків	Чистий фінансовий потік / сума сукупного вхідного фінансового потоку	Сектор Домашніх господарств	-0,2	-0,4	-0,6	-0,4	-0,2	-0,4
Коефіцієнт ефективності (неефективності) вихідних фінансових потоків	Чистий фінансовий потік / сума сукупного вихідного фінансового потоку	Сектор Домашніх господарств	-0,2	-0,3	-0,5	-0,4	-0,3	-0,4
Коефіцієнт достатності фінансового потоку	Чистий фінансовий потік / сума зобов'язань домашніх господарств	Сектор Домашніх господарств	-0,9	-2,1	-1,7	-1,1	-0,6	-1,1

* Розраховано авторами

Розрахунок коефіцієнта ліквідності в розрізі окремих секторів та усередині сектора «домашні господарства» свідчить про неліквідність фінансових потоків домашніх господарств з нефінансовими корпораціями. З фінансовими корпораціями ліквідність досягається тільки до 2007 року.

За аналізований період фінансові потоки усередині сектора і з загальним сектором державного управління є ліквідними. Управління фінансовими потоками домашніх господарств направлене на підвищення їх ефективності в майбутньому.

Основною метою регулювання фінансових потоків домашніх господарств є: 1) забезпечення збалансованості обсягів вхідних і вихідних фінансових потоків; 2) забезпечення зростання чистого грошового потоку домашнього господарства та досягнення його позитивного значення.

Основними об'єктами регулювання фінансових потоків домашніх господарств виступають: 1) сукупний вхідний фінансовий потік домашнього господарства; 2) сукупний вихідний фінансовий потік домашнього господарства; 3) чистий фінансовий потік домашнього господарства.

Суб'єктом регулювання фінансових потоків виступає саме домогосподарство.

Основними суб'єктами впливу на обсяг фінансових потоків домашніх господарств виступають:

1. На мегарівні: державні органи інших країн, міжнародні фінансові інститути і установи, суспільні організації інших країн, підприємства і домогосподарства інших країн.

2. На макрорівні: вищі органи законодавчої та виконавчої державної влади.

2.1. Органи законодавчої влади: Верховна Рада України, яка приймає відповідні закони, що реалізують фінансово-соціальну, податкову політику держави в Законі України «Про державний бюджет» на відповідний період, в якому визначені мінімальна заробітна плата, мінімальна пенсія, прожитковий мінімум, розмір соціальної допомоги та інше; Податковий Кодекс, в якому визначені розміри ставок за податками; Митний Кодекс України, в якому визначені розміри мита.

2.2. Органи виконавчої влади: Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України, Державне казначейство, НБУ, які є виконавцями фінансово-соціальної та грошово-кредитної політики держави; Державна податкова адміністрація України, яка регулює фінансові потоки домогосподарств за допомогою податків та зборів, Митна служба України, шляхом реалізації митної політики.

2.3. Регулювання фінансових потоків суспільними організаціями.

3. На мезорівні: місцеві органи самоврядування, за допомогою прийняття місцевого бюджету на відповідний період, встановлення розміру місцевих податків та зборів; виконавчі органи державної влади на місцевому рівні, які реалізують фінансово-соціальну політику на регіональному рівні, а також регулюють фінансові потоки за допомогою податкової політики.

4. На мікрорівні: 1) в комерційних підприємствах: власник, вищі органи управління (АО), фінансові служби; 2) в некомерційних підприємствах: бухгалтерській відділ, який розробляє кошториси.

Досягнення збалансованості сукупних вхідних і вихідних фінансових потоків досягається шляхом: а) досягнення збалансованості вхідних і вихідних фінансових потоків домашніх господарств в розрізі окремого сектора економіки; б) досягнення збалансованості в розрізі всіх секторів економіки.

Досягнення збалансованості сукупних вхідних і вихідних потоків домашніх господарств шляхом збалансованості вхідних і вихідних фінансових потоків домашніх господарств по економіці в цілому і з іншим світом можна відобразити за допомогою функціональної моделі (рис. 2.11).

ДГ – сектор домашніх господарств;

СДУ – сектор загального державного управління;

ФК – фінансові корпорації;

НФК – нефінансові корпорації;

ІС – інший світ.

A1, B1, V1, Г1, Д1 - утворюють сукупні вихідні фінансові потоки домашніх господарств усередині сектора (A1) і до інших інституційних одиниць.

A2, B2, V2, Г2, Д2 - утворюють сукупні вхідні фінансові потоки домашніх господарств усередині сектора (A2) і від інших інституційних одиниць.

Сумарний вхідний потік домашнього господарства = $A2 + B2 + V2 + Г2 + Д2$.

Сумарний вихідний потік = $A1 + B1 + V1 + Г1 + Д1$.

$A1 = A2$ - збалансованість усередині сектора домашніх господарств;

$B1 = B2$ - збалансованість з сектором державного управління;

$V1 = V2$ - збалансованість з фінансовими корпораціями;

$Г1 = Г2$ - збалансованість з нефінансовими корпораціями;

$Д1 = Д2$ - збалансованість із іншим світом.

Рівновага моделі: сумарний вихідний потік - сумарний вхідний потік = 0.

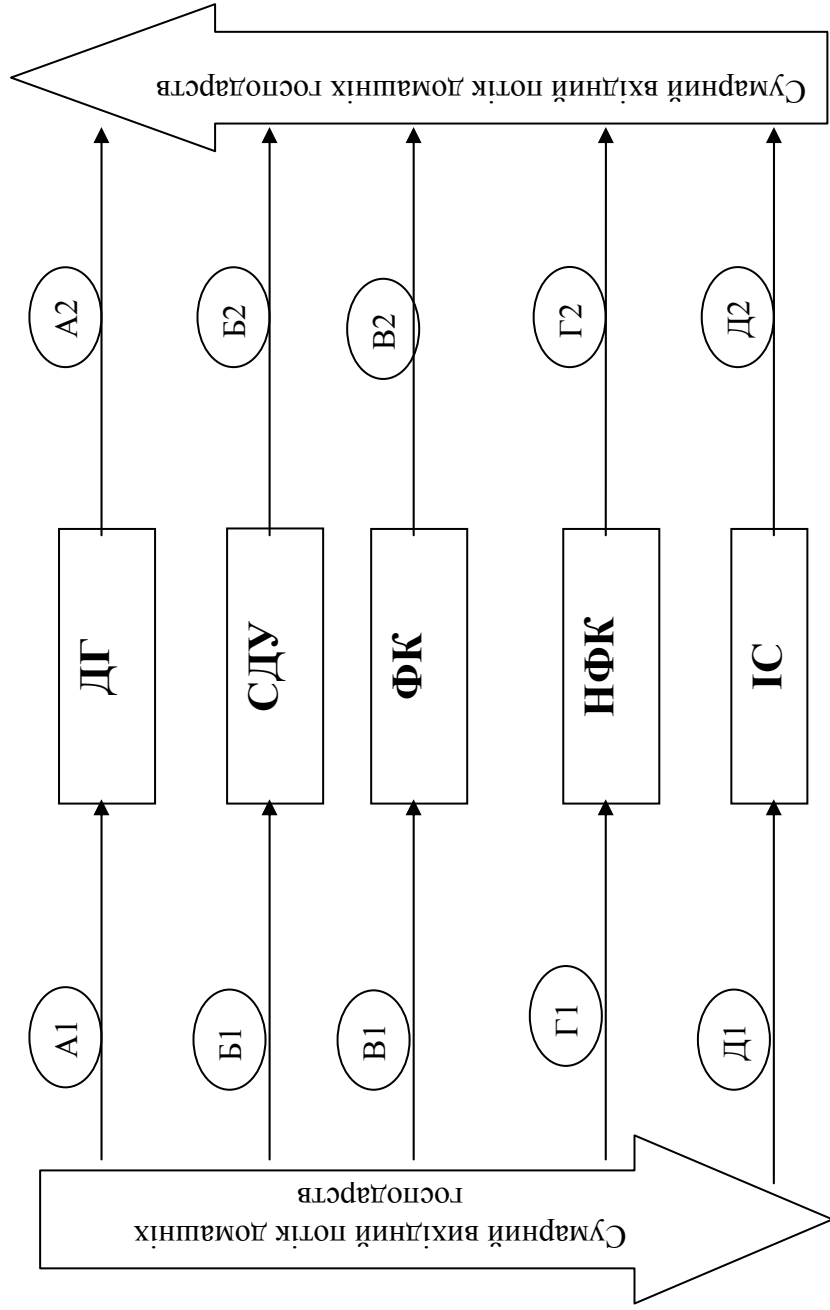

Рис. 2.11. Функціональна модель збалансованості фінансових потоків домашніх господарств (Складено авторами)

Дана модель фінансових потоків домашніх господарств дозволить не тільки показати стосунків між вхідними і вихідними потоками між домашніми господарствами і іншими секторами економіки, але прослідкувати зміни в них за різних економіко-політичних умов усередині країни і за її межами. Інший шлях досягнення збалансованості сукупних вхідних і вихідних фінансових потоків домашнього господарства ґрунтується на тісному взаємозв'язку всіх секторів економіки. Так, проблема незбалансованості вхідних і вихідних фінансових потоків, що існує на сучасному етапі, з нефінансовими корпораціями ($G1 > G2$) може бути вирішена за допомогою таких умов:

$B1 < B2$; $V1 < V2 - DX$ за рахунок СДУ і ФК покривають бракуючу частину ресурсів для споживання;

$D1 < D2$ – характеризує притоку фінансових коштів з ІС.

Дана функціональна модель може бути основою для розробки економіко-математичної моделі, яка відобразить взаємозв'язок між фінансовими показниками і основними визначальними їх чинниками.

Для розрахунку даної моделі необхідні обсяги фінансових потоків не тільки з секторами економіки, але і із іншим світом. На даному етапі, фінансові потоки характеризують взаємини домогосподарств та економіки тільки усередині держави. У той же час фінансові потоки домашніх господарств можуть виникати і з іншим світом. Вони також можуть бути як вхідні, так і вихідні. До вхідних фінансових потоків домашніх господарств від зовнішнього світу можна віднести: допомогу родичів з-за кордону; доходи від трудової діяльності (заробітна плата, підприємницький дохід), доходи від власності (відсотки, дивіденди і т.п.). До вихідних фінансових потоків домашніх господарств відносять: споживчі витрати за кордоном, переміщення капіталу і т.п.

Для удосконалення інституційних секторів економіки, необхідно відобразити рахунок «інший світ» в національних рахунках, який би відображав фінансові взаємини із закордоном, зокрема з домашніми господарствами у вигляді виплати заробітної плати особам-нерезидентам і особам-резидентам за кордоном, отримання доходів від комерційної діяльності нерезидентами на території України, отримання доходів від комерційної діяльності резидентами на території інших держав.

Відсутність необхідної інформації про фінансові потоки домашніх господарств із зовнішнім світом робить оцінку фінансових потоків домашніх господарств не повною. У той же час, існують також проблеми обліку руху фінансових коштів і усередині держави.

Так, неможливо визначити такі вихідні фінансові потоки домашніх господарств до фінансових корпорацій у вигляді плати за використання позикових коштів, які мають вагому частину в структурі сукупного вихідного потоку домогосподарства.

Таким чином, здійснені дослідження і розрахунки дозволили виявити основні тенденції у формуванні вхідних і вихідних фінансових потоків домашніх господарств, а також спрогнозувати їх обсяги в майбутньому періоді. Запропонована функціональна модель дасть змогу здійснити заходи щодо збалансування фінансових потоків домашнього господарства.

2.3. Аналіз стану фінансів домашніх господарств України

Фінансовий стан домашніх господарств залежить не тільки від їх економічної діяльності. Метою оцінки фінансового стану домашнього господарства є пошук потенційних можливостей для поліпшення якості життя, виконання своїх зобов'язань перед іншими суб'єктами економіки і для інвестування.

Оцінка фінансового стану домашніх господарств не може бути повною мірою об'єктивною при розрахунку одного або декількох показників, а тільки за допомогою комплексу показників, який характеризує їх фінансовий стан детальніше. Для проведення оцінки фінансового стану домашнього господарства запропоновано таку систему показників, які можуть бути згруповані в такі групи: група 1 – показники майнового стану домогосподарств; група 2 – показники ліквідності, платоспроможності домогосподарств; група 3 – показники фінансової стійкості і незалежності домашніх господарств від позикових коштів.

Аналіз фінансово-майнового стану домашніх господарств здійснюється шляхом використання вертикального і горизонтального аналізу, оскільки в процесі життєдіяльності домашнього господарства величина та структура активів і джерел їх фінансування змінюється. Розрахунок фінансово-майнового стану домашнього господарства ускладнюється відсутністю інформації, оскільки неможливо визначити існуючу вартість активів, якими розпоряджаються домашні господарства. Системою національних рахунків по інституційних секторах економіки передбачені рахунки накопичення: рахунок капіталу та фінансовий рахунок. Але дані рахунки формуються за рахунок щорічного «чистого заощадження».

Зміни приросту капіталу домашніми господарствами за рахунок заощаджень за 2004-2008 рр. надані в табл. 2.14.

Таблиця 2.14

Показники приросту капіталу домашніх господарств*

Показники	Часовий період				
	2004	2005	2006	2007	2008
1. Активи, млн. грн	31984	46670	45498	49216	53243
Абсолютне відхилення до попереднього періоду	-	14686	-1172	3718	4027
2. Накопичення основного капіталу, млн. грн	3993	5772	9937	13980	30883
Абсолютне відхилення до попереднього періоду	-	1779	4165	4043	16903
У % до всього капіталу	12,5	12,4	21,8	28,4	58
3. Оборотні активи, млн. грн	27991	40898	35561	35236	22360
Абсолютне відхилення до попереднього періоду	-	12907	-5337	-325	-13201
У % до всього капіталу	87,5	87,6	78,2	71,6	42
4. Зміна матеріальних оборотних коштів	580	90	-1244	-2160	962
Абсолютне відхилення до попереднього періоду	-	-490	-1334	-916	3122

*Розраховано авторами на основі даних СНР [58]

Представлені дані дозволяють виявити такі тенденції приросту капіталу домашніми господарствами: 1) простежувалась щорічна тенденція збільшення активів (за винятком 2006 року) з 31984 до 53243 млн. грн.; 2) за аналізований період структура активів змінювалась, що обумовлене поступовим зменшенням частки обігових активів домашніх господарств з 87,5 % від усіх активів до 42 % у 2008 р. і збільшенням вкладень коштів в основні засоби до 58% в 2008 р.; 3) зміни матеріальних оборотних коштів, які стабільними темпами зменшувались до 2008 року і різким збільшенням у 2008 році, коли абсолютне відхилення від попереднього року склало 3122 млн. грн.

Це свідчить про те, що в період кризи домашні господарства прагнуть вкласти свої фінансові кошти в основні засоби.

Аналіз фінансово-майнового стану можна поділити на дві групи: аналіз стану необоротних активів і аналіз стану оборотних активів. Аналіз стану необоротних активів неможливо провести, оскільки в статистичних даних не відображається вартість необоротних активів на певну дату. Дослідження домашніх господарств статистикою обмежується обліком наявності у домашніх господарств тих чи інших основних засобів.

Наявність основних засобів домашніх господарств за 2004–2009 рр. показано в табл. 2.15.

Таблиця 2.15

Динаміка основних засобів домашніх господарств України*

Показники	Часовий період					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Показники житлового фонду домашніх господарств						
Кількість квартир, тис. шт	19075	19132	19107	19183	19255	19288
Абсолютне відхилення до попереднього року, тис. шт	-	57	-25	76	72	33
Кількість домогосподарств, які отримали квартири протягом року, тис. чол.	23	20	20	17	17	11
Абсолютне відхилення до попереднього року, тис. чол.	-	-3	0	-3	0	-6
Кількість кв.м на 1 жителя	21,8	22	22,2	22,5	22,8	23
Абсолютне відхилення до попереднього року, кв. м	-	0,2	0,2	0,3	0,3	0,2
Загальна площа житлового фонду, млн. кв. м	1040	1046,4	1049,2	1057,6	1066,6	1072,2
Абсолютне відхилення до попереднього року, млн. кв. м	-	6,4	2,8	8,4	9	5,6
Кількість кв. м на 1 домогосподарство	59	59,7	60,2	60,9	62	62,7
Абсолютне відхилення до попереднього року, кв. м	-	0,7	0,5	0,7	1,1	0,7
Показники забезпеченості земельними ділянками						
Кількість домашніх господарств, що мають земельні ділянки, тис.	-	10220,3	10105,1	9846,5	9717,3	9684,9
Абсолютне відхилення до попереднього року, тис.	-	-	-115,2	-258,6	-128,3	-32,4
Частка забезпечення ділянками із загальної кількості домогосподарств %	-	58,2	58	56,8	56,5	56,6

Показники забезпеченості автотранспортними засобами						
Наявність мотоциклів і мопедів в середньому на 100 домогосподарств	45	48	47	-	51	-
Абсолютне відхилення до попереднього року, шт	-	3	-1	-	4	-
Наявність легкових автомобілів в середньому на 100 домогосподарств		16	17	-	20	-
Абсолютне відхилення до попереднього року, шт	-	-	1	-	3	-

* Розраховано авторами на основі даних [58]

Життєдіяльність сучасного домашнього господарства практично неможлива без наявності майна. Так, відсутність житла у домашнього господарства характеризує його майновий стан як нестійкий, оскільки саме житло посідає одну з перших ієрархічних сходинок життєвих потреб. За даними табл. 2.13 загальна площа житлового фонду України росте, проте, це зростання незначне - 32,2 млн. кв. м за 6 років. Однією з проблем є незначне зростання будівництва житла. Так, якщо в 2004 році 23 тис. домогосподарств отримали квартири, то в 2008 році тільки 11 тис. домогосподарств.

Сердюк А.В. у своїй науковій праці вказує на дану проблему: «За міжнародними стандартами річний обсяг будівництва житла повинен складати 1 кв.м на людину. Разом з тим останніми роками в Україні на одну людину будується 0,13-0,22 кв.м, що в 2 - 3 рази поступається навіть пострадянським країнам (Росії, Білорусії, Казахстану), не кажучи вже про країни європейського союзу і США [167]».

«Житлова площа на 1 особу в США складає близько 70 кв.м., в Данії - 50,6 кв.м., в Германії - 40,1 кв.м., в Голландії - 41 кв.м., в Австрії - 38,3 кв.м, у Франції - 37,5 кв.м, у Фінляндії - 36,3 кв. м., в Ірландії - 35 кв.м., в Чехії - 28,7 кв. м., в Естонії - 27,7 кв.м [104]».

У регіональному зрізі існують відмінності в забезпеченості житлом. «Краща вона в Черкаській області (25,6 кв.м на 1 особу), Вінницькій (25,6 кв. м), Чернігівській (24,2 кв.м) областях при високому рівні 28,4 кв.м., в Київській. Гірша ситуація в АРК (19,4 кв.м), Волинській області (19,7 кв. м) [108]».

У 2008 р. на 1 жителя України припадає 23 кв.м, що на 1,2 кв.м більше, в порівнянні з 2004 р. За дослідженнями Данилишина Б. і Куценко В. «частина площі до 9 кв.м на одного громадянина складає

15 %. Таким житлом забезпечено переважно бідну частину населення. Найбільш високий рівень забезпечення житлом характерний для населення з високими доходами, більше від 37 % з них мають понад 30 кв.м на одного члена сім'ї [64]». У той же час на одне домогосподарство доводиться 62,7 кв.м (2008г).

Вартість житлового майна домашніх господарств щорічно змінюється, оскільки відбувається зростання або зниження середньої вартості 1 кв.м. Так, якщо в 2007 році середня вартість 1 кв.м. складає 1495 дол. США [177], то в 2008 році – 1634 дол. США [179]. За даними НБУ офіційний курс 1 дол. США в 2007 році складав 5,05 грн, в 2008 р. – 5,26 [135]. Таким чином, загальна вартість житлового фонду в 2007 р. складає 7984,6 млрд. грн, в 2008 р. – 9167,2 млрд. грн.

Автори згодні з точкою зору Гусева А.Б., який вважає, що «ринкові відносини припускають майнову нерівність громадян [60]». Гусев А.Б. запропонував використовувати для визначення житлової нерівності житловий індекс Джінні. Розрахунок даного індексу в Україні стає неможливим через відсутність інформації. На наш погляд, інформація про житлову забезпеченість в розрізі децильних груп населення дозволила б виявити на макрорівні основні тенденції в її змінах.

Згідно з Конституцією України земля є основним національним багатством, яке знаходиться під охороною держави. Право власності на землю гарантується [100]. За аналізований період відбувається зменшення кількості домогосподарств, що мають земельні ділянки, на 535,4 тис. Земельними ділянками забезпечено трохи більше 50% всіх домогосподарств. Вартість земельного майна розрахувати неможливо через відсутність необхідної інформації про загальну площу земель, що знаходяться у домашніх господарств, ні про середню вартість 1 сотки землі в Україні.

За аналізований період спостерігається невелике зростання забезпеченості автомобілями 4 шт. на 100 домашніх господарств. «Краща забезпеченість населення приватними автомобілями в Запорізькій, Полтавській, Харківській, Київській областях. Найменше забезпечені автомобілями домогосподарства Одеської, Чернігівської, Рівненської, Тернопільської областей [108]». «У Європі рівень автомобілізації в середньому складає 400 авто на 1000 жителів, а в Італії він доходить до 600 [71]». Таким чином, майнове забезпечення домашніх господарств України є недостатнім, що обумовлено, з одного боку, украй низькими доходами населення, а з іншого - європейськими цінами на житло, автомобілі тощо. Для визначення вартості майна домашніх господарств необхідно: 1. Провести облік необоротних

активів домашніх господарств в контексті майбутнього перепису населення, а також за допомогою інших державних органів (ДПАУ, ДКЦПФР). 2. На основі класифікації індивідуального споживання за метою визначити вартість основних груп необоротних активів.

Аналіз стану оборотних коштів домашніх господарств також не можливий через повну або часткову відсутність необхідної інформації. Класифікація оборотних коштів домашніх господарств за ступенем ліквідності і джерело інформації про стан кожного елементу оборотних коштів наведена табл. 2.16.

Таблиця 2.16

Класифікація оборотних коштів домашніх господарств з а ступенем ліквідності*

Ступінь ліквідності	Елементи оборотних коштів	Джерело інформації про стан
Високоліквідні	- грошові кошти, зокрема:	НБУ, агрегат М0 (частина грошових коштів, що знаходяться у домашніх господарств не виділяється)
	- готівка	
	- на кредитних картках	НБУ, кредити і депозити домашніх господарств
	- на депозитних рахунках в національній і іноземній валюті	
	- на поточних рахунках в національній і іноземній валюті	
	• золоті злитки	Немає джерела інформації
	• вироби з дорогоцінних металів	Немає джерела інформації
• цінні папери	ДКЦПФР	
Средньоліквідні	- дебіторська заборгованість	ДСС (тільки приріст)
Нізколіквідні	Матеріальні оборотні кошти:	ДСС (тільки приріст)
	- тварини на вирощуванні і відгодівля;	По окремих елементах інформації немає
	- готова продукція;	
	- виробничі запаси	

* Составлено авторами

Сучасна статистична інформація дозволяє тільки проаналізувати щорічний приріст оборотних коштів в секторі домашніх господарств на підставі рахунків накопичення капіталу в розрізі інституційних секторів економіки (табл. 2.17).

Таблиця 2.17

**Показники приросту оборотних коштів домашніх господарств
України за 2005 - 2008 рр.***

Елементи оборотних коштів	Часовий період			
	2005	2006	2007	2008
Матеріальні оборотні кошти	90	-1244	-2160	962
Абсолютне відхилення до попереднього року	-	-1334	-916	3122
Грошові кошти і їх еквіваленти	54278	64136	108146	118262
Абсолютне відхилення до попереднього року	-	9858	44010	10116
Цінні папери	6219	8705	6288	5511
Абсолютне відхилення до попереднього року	-	2486	-2417	-777
Дебіторська заборгованість	922	10824	1089	15732
Абсолютне відхилення до попереднього року	-	9902	-9735	14643
Інші активи	294	286	490	815
Абсолютне відхилення до попереднього року	-	-8	204	325
Всього:	61803	82707	113853	141282

* Розраховано авторами на основі даних [58]

В цілому в секторі домашні господарства спостерігається щорічне збільшення оборотних коштів.

Зростання грошових коштів та їх еквівалентів обумовлене збільшенням соціальних виплат населенню, що сприяло збільшенню не тільки наявної грошової маси у домашніх господарств, але й зростанню депозитів. В той же час нестабільна політико-економічна ситуація в країні призвела до зростання дебіторської заборгованості, що пов'язано із заборгованістю зокрема по заробітних платах перед населенням.

Аналіз ліквідності, платоспроможності домашніх господарств дозволить зробити висновки про наявність необхідних активів домашніх господарств для розрахунків за своїми зобов'язаннями, а також про їх обсяги і своєчасне виконання.

Ліквідність домашнього господарства характеризує його здатність повною мірою відповідати за своїми фінансовими та іншими зобов'язаннями. Кізіма Т.О. для характеристики й оцінки ліквідності пропонує використовувати такі показники: « 1) грошовий агрегат Мд0 - сукупність всієї готівки, яка знаходиться в обігу домашнього господарства; 2) грошовий агрегат домашніх господарств

Мд1 включає Мд0 і фінансові активи у формі внесків на рахунках у банківських установах, валютні кошти, чеки та інше; 3) грошовий агрегат домашніх господарств Мд2 включає грошовий агрегат Мд1 і фінансові активи у вигляді ринкових цінних паперів [93]».

На наш погляд, розрахунок показників ліквідності домашніх господарств на основі виділених агрегатів буде неповним, оскільки на основі його можна розрахувати коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнт платоспроможності. Для розрахунку решти показників необхідно ще 2 елементи оборотних коштів: дебіторська заборгованість і матеріальні оборотні кошти (табл. 2.18).

Таблиця 2.18

Класифікація і порядок розрахунку показників ліквідності та платоспроможності

Показник	Порядок розрахунку
Коефіцієнт швидкої ліквідності	(Грошові кошти + Поточні фінансові інвестиції + дебіторська заборгованість) / поточні зобов'язання
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Грошові кошти і їх еквіваленти / поточні зобов'язання
Коефіцієнт платоспроможності	Грошові кошти / поточні зобов'язання
Коефіцієнт покриття проміжний	(Грошові кошти і їх еквіваленти + дебіторська заборгованість) / короткострокові кредити банків
Коефіцієнт покриття	Поточні активи / поточні зобов'язання

Джерело: [209]

Поточні зобов'язання домашніх господарств включають: 1) короткострокові кредити банків; 2) короткострокова заборгованість за товари, роботи, послуги; 3) поточні зобов'язання перед бюджетом, страховими компаніями, іншими фінансовими і нефінансовими інститутами.

Одна з найважливіших характеристик фінансового стану домогосподарства - фінансова стійкість, яка є здатністю домашнього господарства функціонувати в економічному середовищі, зберігати фінансову рівновагу під впливом негативних чинників зовнішнього і внутрішнього середовища, платоспроможність і право виступати інвесторами.

В умовах ринкової економіки, коли наша країна знаходиться під впливом світових інтеграційних процесів і нестійкості фінансових ринків, світових валют, необхідно зміцнювати стійкість фінансової системи в цілому й окремих її складових.

МВФ розробив показники фінансової стійкості для всіх секторів економіки, у тому числі і для домашніх господарств. Фінансова стійкість домашніх господарств визначається набором показників фінансової стійкості. Згідно даної методології «показники фінансової стійкості - це індикатори поточного фінансового стану і стійкості всього сектора фінансових установ країни, а також сектори корпорацій і сектора домашніх господарств, які є клієнтами фінансових установ [153]».

Для розрахунку показників фінансової стійкості МВФ розробив два звітні документи: звіт про доходи і витрати і балансовий звіт. У цих звітах відображено інформацію про обсяг й структуру доходів і витрат домашніх господарств, про зобов'язання і активи.

Звіт про доходи і витрати домогосподарств за 2006-2009 рр. відображено у табл. 2.19.

Таблиця 2.19

**Фінансовий звіт про домашніх господарств
України за 2006 - 2009 рр.***

Показники	Часовий період			
	2006	2007	2008	2009
1. Заробітна плата працівників і службовців по найму	205120	278 968	371 053	365300
2. Отриманий дохід від власності	13855	20 078	30 901	34654
3. Поточні виплати допомоги	183900	229 040	322 952	364572
4. інші	69186	95 203	131 727	129760
5. Мінус податки, зокрема внески до фондів соціального страхування і інші поточні виплати	33803	49 053	67 375	67053
6. Валовий дохід (1+2+3+4-5)	438258	574236	789258	827233

* Розраховано авторами на основі даних [58]

Форма балансу домашнього господарства наведена в табл. 2.20

Таблиця 2.20

Баланс домашнього господарства України*

	Временной период			
	2006	2007	2008	2009
1. Активи всього (2+3)	93888	129993	171203	150677
2. Нефінансові активи (приріст)	9937	13980	30883	80793
3. Фінансові активи (приріст)	83951	116013	140320	69884
4. Пасиви (7+8)				
5. Кредити і позики	82010	160386	280490	241249
6 Інші зобов'язання (приріст)	1141	1130	1195	48296
7. Борг (5+6)	83151	161516	281685	289545
8. Фінансові похідні інструменти				
9. Чиста вартість активів				
10. Баланс всього (4+9=1)				
11. Виплати на обслуговування борга (відсотки і основна сума)	92671,3	183481,58	325087,91	330557,33
12. Борг, забезпечений нерухомістю	20412	73 084	143 416	132 757

* Розраховано авторами на основі даних: [58, 135]

Окрім даних НБУ про видані кредити домашнім господарствам, решта даних може бути надана як приріст активів, що відбиваються в національних рахунках.

На основі даних фінансових звітів проводиться розрахунок індикаторів фінансової стійкості.

Основні індикатори фінансової стійкості домашніх господарств показано в табл. 2.21.

Індикатори фінансової стійкості домогосподарств*

Індикатори	Основна характеристика	Оцінка показника
Борг / ВВП	Даний ПФС вимірює загальний рівень заборгованості домашніх господарств (зазвичай пов'язаною із споживчими кредитами і іпотекою) щодо ВВП.	У динаміці зменшення
Витрати на обслуговування і виплату боргу / дохід	Даний ПФС вимірює здатність домашніх господарств проводити свої виплати (відсотків і основної суми) в рахунок обслуговування довга	У динаміці зменшення
Борг / Вартість заставного забезпечення	Даний ПФС вимірює рівень кредитного ризику	У динаміці зменшення
Борг / Активи	Даний ПФС вимірює здібність домашніх господарств до виплати суми довга за рахунок фінансових активів, а в деяких випадках і нефінансових.	У динаміці зменшення
Активи / ВВП	Вимірює загальний рівень фінансових і нефінансових активів домашніх господарств по відношенню до ВВП	У динаміці збільшення
Борг / Витрати на обслуговування і виплату боргу	Даний показник показує частку боргу в загальній сумі заборгованості	У динаміці зменшення

* Запропоновано авторами з урахуванням рекомендацій МВФ

Виходячи з отриманих даних, розрахованих за 4 роки, фінансовий стан домашніх господарств можливо охарактеризувати як нестійкий.

Можливий розрахунок показників фінансової стійкості відображено в табл. 2.22.

По-перше, за аналізований період збільшилось боргове навантаження: борг до ВВП зріс у 2 рази і склав 31,7%, борг до доходу збільшився на 9 %. Такий показник в порівнянні з борговим навантаженням домашніх господарств європейських країн незначний. Так, сильне боргове навантаження домашніх господарств у Великобританії, становить 100% ВВП [106]. Як показує дослідження McKinsey, на даний момент, сумарний борг по відношенню до ВВП знизився незначно і лише в небагатьох країнах: США, Великобританії і Кореї. Високий рівень боргового навантаження домашніх господарств в

Швейцарії (180% - частка боргу до розташованого доходу) є наслідком національної системи оподаткування. Але високі рівні боргу домогосподарств в цій країні є стійкими. Криза призвела до того, що домогосподарства США почали знижувати боргове навантаження, і вперше за історію статистики з 1946 приріст боргу в 2009 виявився негативним: рівень боргу скоротився на 1,75% до 13,5 трлн. доларів (125 %) [237]. У Естонії, як і у Фінляндії, співвідношення кредитів на домашнє господарство по відношенню до ВВП складає середній показник по ЄС - близько 50% [52]. Рівень боргу білоруських домашніх господарств по відношенню до ВВП (8.4% на кінець 2007г.) є одним з найнижчих в Європі [151].

Таблиця 2.22

Розрахунок індикаторів фінансової стійкості домогосподарств, %*

Індикатори	Часовий період			
	2006	2007	2008	2009
1. Борг/ ВВП	15,1	22,3	29,6	31,7
2. Борг / дохід	18,9	28,1	35,6	35
3. Витрати на обслуговування і виплату боргу / дохід	21,1	32	41,2	34,1
4. Борг / Витрати на обслуговування і виплату боргу	88,5	87,5	86,2	87,5
5. Борг / Вартість заставного забезпечення	407,4	221	196,4	218,1
6. Дохід / ВВП	80,5	79,6	83,2	90,5

* Розраховано авторами

По-друге, зберігається навантаження на доходи щодо обслуговування поточної заборгованості: витрати на обслуговування і виплату боргу до доходу збільшилися з 21,1 % до 41,2% (кризовий рік), а потім зменшилися на 7%. Згідно даним Економічного огляду СНД в Білорусії і Росії відносно низьким залишається кредитне навантаження на фізичних осіб. Обсяг кредитів фізичним особам в Білорусії 23 % від фонду оплати праці, в Росії - 23 %. У Казахстані відповідний показник складає 58 %, а в Україні - 46 % [229]. За аналізований період збільшилася частка боргу в доходах домашніх господарств на 16%.

По-третє, зменшується борг до вартості заставного майна з 407,4 % до 218,1%, що пов'язане зі зменшенням іпотечного кредитування.

Таким чином, оцінка фінансового стану домашнього господарства була ускладнена повною або частковою відсутністю інформації про стан необоротних і оборотних активів домашніх господарств. Зі здійсненого дослідження можна зробити висновок про те, що фінансовий стан домашніх господарств можна охарактеризувати як нестійкий, що

пов'язано з низькими доходами громадян, незабезпеченістю необхідним майном, збільшенням боргового навантаження.

Фінансовий стан є одним з критеріїв оцінки фінансової безпеки домашнього господарства, тому такий фінансовий стан відображається на ослабленості фінансової безпеки домашніх господарств, що призводить до їх уразливості.

Для чіткішої оцінки фінансової безпеки домашнього господарства скористаємося індикаторами, запропонованими в підрозділі 1.3.

Розрахунок індикаторів фінансової безпеки домогосподарств наведено в табл. 2.23.

Таблиця 2.23

Розрахунок індикаторів фінансової безпеки домогосподарства України*

Індикатори	2007	2008	2009	2010
ВВП на душу населення, грн	15451,07	20444,27	19823,29	23851,3
ВВП на 1 домогосподарство, грн	41562,3	55122,7	53501,8	64024
Інфляція в рік %	16,6	22,3	12,3	9,1
Соціальні витрати (медицину, освіту, соцзахист) на душу населення, грн	418,4	543,6	609,3	666,57
Соціальні витрати на 1 домогосподарство, грн	1125,5	1465,8	1652,6	1789,3
Показник соціальної нерівності (квінтільний коефіцієнт диференціації доходів населення)	2	2,1	2,1	2
Витрати (споживання) на душу населення, грн	12337,8	16968,19	17666,61	18264,7
Частка зайнятих із загальної чисельності працездатних %	93,6	93,6	91,2	91,9
Рівень безробіття %	6,4	6,4	8,8	8,1
Динаміка неоплаченого боргу по заробітній платі населенню, млн. грн	806	669	1187,7	1473,3
Частка хворих людей до загальної чисельності населення	0,7	0,7	0,72	0,72
Середня очікувана тривалість життя, років	68,3	68,3	69,3	70
Динаміка людей, що одержують освіту, тис. чіл	3268,2	3147,4	3023,7	3012,4
Частка населення, що навчається у Вузів (3-4 рів.ак), зі всієї чисельності тих, що навчаються	87,6	88,6	86,5	83,7

* Розраховано авторами по даним [58, 141, 142, 143, 144]

Розрахунок ВВП на душу населення показує рівень економічного розвитку країни й ту кількість товарів і послуг, яка припадає на одну людину. З розрахунків видно, що ВВП на душу населення за 2007-2008 рр росте, що свідчить про збільшення добробуту.

Винятком став кризовий період у країні, коли ВВП зменшився на 33336 млн. грн. Проте це недостатній рівень для європейської країни.

За даними ООН, в 2009 р. Україна знаходилася на 136 місці з виробництву ВВП на душу населення, після таких держав, як Люксембург - 79500, США - 46000, Канада - 38100, Японія - 32600, Норвегія - 57600, Швейцарія - 41200, Данія - 35900, Польща - 17900, Росія - 15100, Білорусія - 12500, Казахстан - 11800, Китай - 6700, Україна - 6300 дол. США [45].

Рівень інфляції відбивається на добробуті домашніх господарств. Згідно зі статистичними даними рівень інфляції в країні постійно змінюється, з 2007 до 2008 року спостерігається збільшення на 5,7 %, потім її рівень знизився в 2,5 разу.

На думку Найдьонова В.С., «основними чинниками інфляції в Україні є зростання доходів населення, що не відповідають можливостям їх товарного забезпечення, занепад виробництва споживчих товарів і зростання витрат виробництва. Населення отримує менше половини - а за деякими розрахунками лише близько 30 % номінальних доходів. Інше з'їдає інфляція і податки [136]».

Проте інфляція відображається не тільки на доходах домашніх господарств, які вони отримують щомісячно (щорічно). Так, Корнєв М.Н. вважає, що «збиток від інфляції мають також власники фінансових активів з фіксованою вартістю. Причому в сучасних умовах одним з основних джерел позикових коштів є заощадження підприємницького і приватного сектора. Тобто інфляція в своєму русі не тільки знижує купівельну спроможність отримуваних доходів, але й ту частину коштів, які зберігаються [102]». Шикіна Н.А. вважає інфляційне навантаження як загрозу соціальної безпеки [224]. Таким чином, інфляція зменшує рівень фінансової безпеки домашніх господарств за рахунок зниження їх рівня доходів і заощаджень.

Не менш важливим показником фінансової безпеки є соціальні витрати держави з розрахунку на одну особу. Під соціальними витратами маємо на увазі витрати держави на медицину, освіту й соціальний захист. Дані табл. 2.20 свідчать про щорічне зростання соціальних витрат держави, за аналізований період вони зросли на 190,9 грн і в 2010 році склали 666,57 грн. Такий рівень державного забезпечення розвитку людського капіталу - мізерний. Як стверджують фахівці, «державна витрачає на охорону здоров'я одного

українця майже 89 доларів, самі українці ще щорічно доплачують по 71 долару кожен. Отримані в сумі 160 доларів повністю відповідають витратам на охорону здоров'я в державах з середнім рівнем доходів, а загальні витрати України на охорону здоров'я вже по факту досягли 7% ВВП [177]». Про необхідний соціальний захист населення в період кризових явищ свідчить Шикіна Н.А. [223].

На думку експертів, «індустріально розвинені країни витрачають на медицину від 7 до 15% валового національного продукту. Якби Україна витратила на свою медицину хоч би 7% свого валового національного продукту, то це склало би \$488 на рік на кожного жителя України (за даними, які Український уряд надає Всесвітній Організації охорони здоров'я). Для порівняння, Німеччина витрачає \$3250 в рік на кожного свого жителя (10% ВВП), Канада - стільки ж, скільки і Німеччина (9.2%ВВП) [227]». Інші ж фахівці вважають, що «в Україні витрати на соціальний захист складають 21% показника внутрішнього валового продукту. Показник в 21% є дуже великим для соціального захисту населення, проте ці кошти витрачаються таким чином, що не допомагають людям вийти з важкого становища або підвищити свій рівень доходів [47]». Всесвітній банк радить Україні не збільшувати витрати на освіту і медицину, а удосконалювати ефективність їх використання [56].

У той же час частка хворих людей в Україні росте. Так, якщо в 2007-2008 роках питома вага хворих людей складала 70 % від всієї чисельності населення, то до 2009 року цей показник збільшився на 2 % і залишається незмінним і в 2010 р.

Тривалість життя населення є віддзеркаленням якості життя. Впродовж 2007-2008 року тривалість життя складала 68,3 року, протягом 2010 року збільшилась на 2 роки. За тривалістю життя Україна займає 150-е місце з 223 країн світу [177].

На думку експертів це «нижче, ніж в країнах Східної Європи на 4 - 5 років, а країнах Західної Європи - майже на 11 -13 років. У різних регіонах України люди старіють по-різному, а діапазон коливань загального показника старіння в окремих областях чималий - від 18,2% в Закарпатській області до 28,8% в Чернігівській. Найвищі показники старіння наголошуються в таких сільськогосподарських областях, як Вінницька (26,2%), Черкаська (26,7%), Полтавська (26,4%), Сумська (25,8%), Житомирська (24,8%), а найнижчі - в Рівненській (19,8%), Івано-франківській (21,4%) і Херсонській (22,5%) [177]».

Значущим показником фінансової безпеки є квінтільний коефіцієнт диференціації доходів населення, який показує

співвідношення мінімального рівня доходів серед 20 % найбільш забезпеченого населення до максимального рівня доходів 20 % найменше забезпеченого населення. Виходячи з приведених даних це перевищення складає в 2 рази, а до кризового періоду збільшується на 0,1 пункт. Такі дані офіційної статистики досить позитивні, але на наш погляд, офіційна статистика не відображає реальний стан речей. В дослідженнях Тохтарової В., яка скоректувала показники Джинні і децельний коефіцієнт диференціації доходів населення на долю тіньового сектора, в 2008 році коефіцієнт Джинні складав 43 %, а квінтільний коефіцієнт - 7,4 рази [193]. Така нерівність прибутків вимагає з боку держави негайного втручання, оскільки є загрозою безпеці держави.

Впродовж 2007-2008 року спостерігається економічна активність населення. Про це свідчать дані рівня безробіття на рівні 6,4 % і частка зайнятих із загальної чисельності працездатних на рівні 93,6 %. Якщо говорити про „світову арену”, то рівень безробіття у нас нижчий, ніж в середньому країнами Євросоюзу, де він дорівнює 7,2%. Для порівняння: в середньому за 9 місяців 2007 року рівень безробіття в деяких країнах - членах ЄС складав: у Португалії - 8,1%, в Іспанії - 8,2%, в Германії і Франції - 8,5%, в Польщі - 10,0%, в Словаччині - 11,3% [59].

У кризовий період рівень безробіття зріс до 8,8%. Проблема нашої країни не рівень безробіття, а рівень оплати праці, як однієї з основних складових сукупного доходу громадян і показника рівня витрат. У дослідженнях Сухорукової Т.Г. і Дудіної Є.С. «рівень заробітної плати в нашій країні складає не 30 - 40% зарплати країн ЄС, а тільки приблизно 4–17%» [190]. Крім низької оплати праці ще однією негативною межею є її заборгованість, яка до кризового періоду в країні виросла до 1187,7 млн. грн.

Складовою розвитку людського потенціалу є рівень освіти.

За аналізований період спостерігається негативна тенденція у сфері освіти. Чисельність населення, що здобуває освіту, щорічно зменшується і до 2010 року склала 3012,4 тис. чоловік. З них, 74 % навчаються у вищих навчальних закладах з 3-4 рівнем акредитації.

Згідно доповідям ПРООН про розвиток людини індекс людського потенціалу, який включає тривалість життя, освіти і отримання фактичного доходу, в Україні за аналізований період зменшився з 76 позиції в 2007 році на 69 (2010 г) [67, 68, 69]. Згідно такого рейтингу Україна входить до переліку країн з середнім рівнем розвитку людського потенціалу.

Проведені дослідження і розрахунки фінансового стану та індикаторів фінансової безпеки свідчать про такі негативні тенденції в зниженні фінансової безпеки домашніх господарств за рахунок: низьких доходів основної маси населення, постійно високого рівня інфляції, неефективного державного забезпечення.

Для збільшення фінансової безпеки домашнього господарства автором пропонуються такі заходи на державному рівні (рис. 2.12).

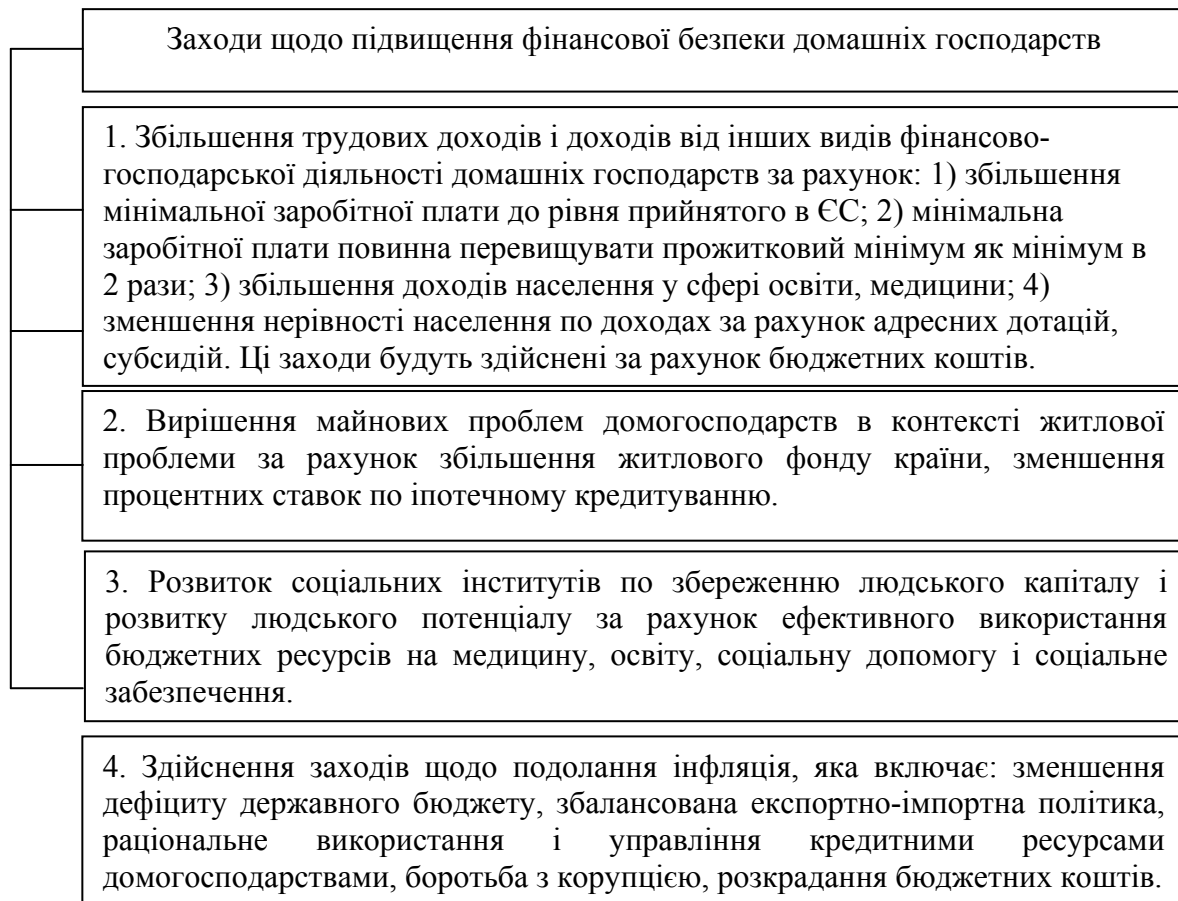

Рис. 2.12. Заходи щодо зміцнення фінансової безпеки домогосподарств (Складено авторами).

Дані пропозиції охоплюють основні проблеми фінансового стану і фінансової безпеки домашніх господарств. Важливою частиною даних пропозицій є державне забезпечення гідної підтримки життєдіяльності і людського капіталу, а також розвиток людського потенціалу.

Здійснені дослідження у сфері оцінки фінансового стану і фінансової безпеки домашніх господарств дозволили виявити відсутність інформаційної бази для їх комплексної оцінки. Виявлені тенденції фінансового стану і фінансової безпеки домашніх господарств мають негативний характер.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСІВ ДОМАШНІХ ГОСПОДАРСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

3.1. Глобалізація економіки та її вплив на фінанси домашніх господарств

Сучасний етап розвитку нашої держави знаходиться під впливом процесів глобалізації та інтеграції, які характеризуються рядом позитивних і негативних тенденцій. Ці процеси впливають на домашні господарства, включаючи їх фінансово-господарську діяльність, що припускає відповідні дослідження з боку фінансової науки.

Домашні господарства, є суб'єктом світової економічної системи, беруть участь в усіх сферах світової економіки. Процеси глобалізації дозволили домашнім господарствам брати участь у створенні й торгівлі товарами та послугами; формуванні й вкладанні фінансових ресурсів; реалізації інтелектуальної власності за межами своєї держави (Додаток В.1).

Глобалізація та інтеграція світової економіки дозволяє домашнім господарствам:

- 1) створити бізнес щодо здійснення торгівлі зарубіжними товарами й отримувати від цього підприємницький прибуток;
- 2) розширювати і удосконалювати бізнес за рахунок виходу на міжнародний ринок;
- 3) створювати підприємства за кордоном з виробництва товарів або надання послуг і отримувати від цього підприємницький дохід;
- 4) брати участь у створенні товарів і надання послуг в рамках глобальної економіки;
- 5) реалізувати об'єкти інтелектуальної власності на міжнародному ринку і отримувати доходи від власності;
- 6) отримувати за кордоном об'єкти інтелектуальної власності для впровадження у власне виробництво з метою збільшення підприємницького доходу;
- 7) використовувати фінансові кошти для інвестування за кордоном в різні об'єкти (нерухомість, фінансові інструменти тощо);
- 8) формувати фінансові ресурси у вигляді заощаджень за кордоном і отримувати доходи від власності (за згодою НБУ).

Отже, участь у міжнародних фінансово-торговельних операціях має позитивний характер для домашніх господарств, оскільки є основою для збільшення їх добробуту за рахунок зростання доходів, фінансових ресурсів і заощаджень.

Домашні господарства як власники чинників виробництва, таких як робоча сила, фінанси, в умовах глобалізації економіки здійснюють їх рух за межі національної держави. Найбільш ефективним такий рух можна спостерігати в країнах Євросоюзу. Одночасно, можна спостерігати і зворотний процес, коли домашні господарства привертають на територію національної держави чинники виробництва домашніх господарств інших держав. Даний рух чинників виробництва відображений у Додатку В.2.

Рух такого чинника виробництва як робоча сила здійснює такий позитивний вплив на домашнє господарство:

1) підвищення добробуту домашніх господарств за рахунок отримання високих доходів від оплати праці в країнах з розвинутою економікою, де оплата праці в рази вища, ніж в Україні;

2) збільшення доходів від підприємницької діяльності при використанні праці найманих робітників, що приїхали з бідних країн, шляхом скорочення витрат щодо оплати праці;

3) реалізація своїх потенційних можливостей в процесі трудової міграції, які не можна з тих чи інших причин реалізувати в Україні.

Проте трудова міграція має і негативні наслідки:

1) зростання рівня безробіття, що веде до зменшення доходів домашніх господарств;

2) нелегальна міграція не сприяє отриманню високих доходів, а в окремих випадках має місце відсутність оплати праці і порушення прав людини;

3) з країни виїжджають найбільш мобільні і активні громадяни, які могли б істотно підвищити ефективність національного господарства.

Отже, з одного боку, в умовах глобалізації трудова міграція має позитивний вплив шляхом збільшення добробуту домогосподарств, з іншого боку, несе в собі певні ризики втрати частини або всього доходу, а також виїзд за кордон найбільш активних громадян.

Процеси глобалізації мають безпосередній вплив на рух приватного капіталу (фінансових коштів). Це пов'язано з тим, що глобалізація збільшує мобільність капіталу домогосподарств і дозволяє йому функціонувати в тому середовищі, де йому найвигідніше.

Позитивні сторони руху капіталу вітчизняних домогосподарств за межі національного фінансового ринку:

а) стабільний дохід домогосподарств від розміщення фінансових коштів на депозитних рахунках у банках інших країн;

б) розміщення частини фінансових коштів домогосподарств у цінних паперах зарубіжних компаній і отримання відсотків та дивідендів від них;

в) вигідний продаж тих, що є у володінні цінних паперів зарубіжних корпорацій;

г) створення домогосподарствами приватних підприємств за кордоном і отримання прибутку від здійснення господарської діяльності;

Рух капіталу від зарубіжних домогосподарств до національного фінансового ринку або його вкладення в підприємства нефінансового сектора дає можливість створювати нові робочі місця, що скорочує безробіття і сприяє підвищенню доходів вітчизняних домашніх господарств.

У той же час, рух фінансових коштів домогосподарств в умовах глобалізації має й негативні наслідки. Відкритість міжнародним фінансовим потокам призводить до нестабільності фінансових ринків і посиленню фінансових криз. Світова фінансова криза спричиняє ризик втрати або зменшення капіталу домогосподарств.

Ще одна проблема полягає в тому, що рух фінансових коштів із зарубіжних країн у вигляді прямих іноземних інвестицій у національну економіку є нестабільним, тим самим створюючи ризики втрати частини доходів вітчизняних домогосподарств.

Глобалізація економіки стирає кордони держав, тим самим сприяє входженню в національну економіку великих корпорацій, які поглинають або витісняють вітчизняні підприємства, що несе ризик втрат доходів домогосподарств.

Разом з тим існує ще одна проблема – «витік капіталу».

Казак Ю.Г., Якубовский С.А. розглядають дану проблему так: «Наявність в Україні активів, які контролюються закордонними інвесторами, призводить до відтоку капіталу з країни у зв'язку з вивозом доходів від іноземних капіталовкладень. За цією статтею платіжного балансу в період з 1996 до 2008 року з України було вивезено 24,1 млрд. дол. При цьому слід зазначити, що вивіз фінансових ресурсів з України за цією статтею платіжного балансу, як в Польщі і Грузії, обумовлений і відтоком капіталу, пов'язаним з виплатою відсотків за портфельними інвестиціями, включаючи державні боргові зобов'язання, і кредитам. Вивіз капіталів за межі

України призводить до надходжень до країни капіталу у вигляді іноземних інвестицій. При цьому суми доходів українських інвесторів за межами (12,8 млрд. дол. за період з 1996 до 2008 року) значно менше доходів, вивезених іноземними інвесторами з національної економіки, і сальдо доходів від закордонних інвестицій України постійно набуває негативних значень [82]».

Так, вивезені фінансові кошти не дозволяють державі повною мірою реалізувати соціально-економічну політику, направлену на підвищення добробуту домогосподарств.

Отже, рух капіталу домогосподарств такий як трудова міграція має свої наслідки, які, з одного боку, мають позитивний результат підвищення добробуту домогосподарств, а з іншого боку - мають великий ризик втрати капіталу або збільшення витрат.

Участь домашніх господарств в міжнародних фінансово-кредитних і валютних операціях відбувається в рамках торгових операцій, коли домашнім господарствам необхідно здійснювати розрахунки за отримані товари і надані послуги або з ними проводять дані операції в іноземній валюті. В процесі здійснення господарської діяльності домогосподарство може звернутися до фінансово-кредитних установ для відкриття рахунків, отримання кредитів, здійснення інших фінансово-кредитних операцій.

Участь домашніх господарств у міжнародних фінансово-кредитних і валютних операціях відбувається в рамках руху приватного капіталу. Це, перш за все, оплата праці в іноземній валюті і перекази грошових коштів, що здійснюються з однієї держави в іншу; відкриття депозитних рахунків з метою отримання відсотків, покупка цінних паперів і отримання дивідендів через банківську систему.

Домашні господарства як власники підприємств здійснюють виробничу, науково-технічну, інформаційну співпрацю в рамках обміну досвідом.

Вплив міжнародних фінансово-кредитних інститутів в умовах глобалізації економіки має для фінансів домашніх господарств, переважно, негативний характер. Канов А.А. розглядає їх вплив таким чином: «Так, наприклад, надання кредитів Україні Міжнародним валютним фондом (МВФ) в 2010р. обумовлене вимогою підвищення цін на газ для населення, що зафіксовано в меморандумі між нашою країною і цією міжнародною фінансовою організацією. Світовий банк, у свою чергу, вносить пропозиції щодо скорочення дефіциту державного бюджету країни в 2010р. за допомогою скорочення максимальних пенсій, урізання доходів

пенсіонерів, що працюють, введення податку з пенсій та ін. [84]». Такі вимоги скорочують доходи домашніх господарств і збільшують їх витрати, що веде до зниження фінансової безпеки домогосподарств.

Таким чином, фінанси домашніх господарств відчувають вплив глобалізації через макрорівень (держава), мікрорівень (підприємства) і нанорівень (рис. 3.1).

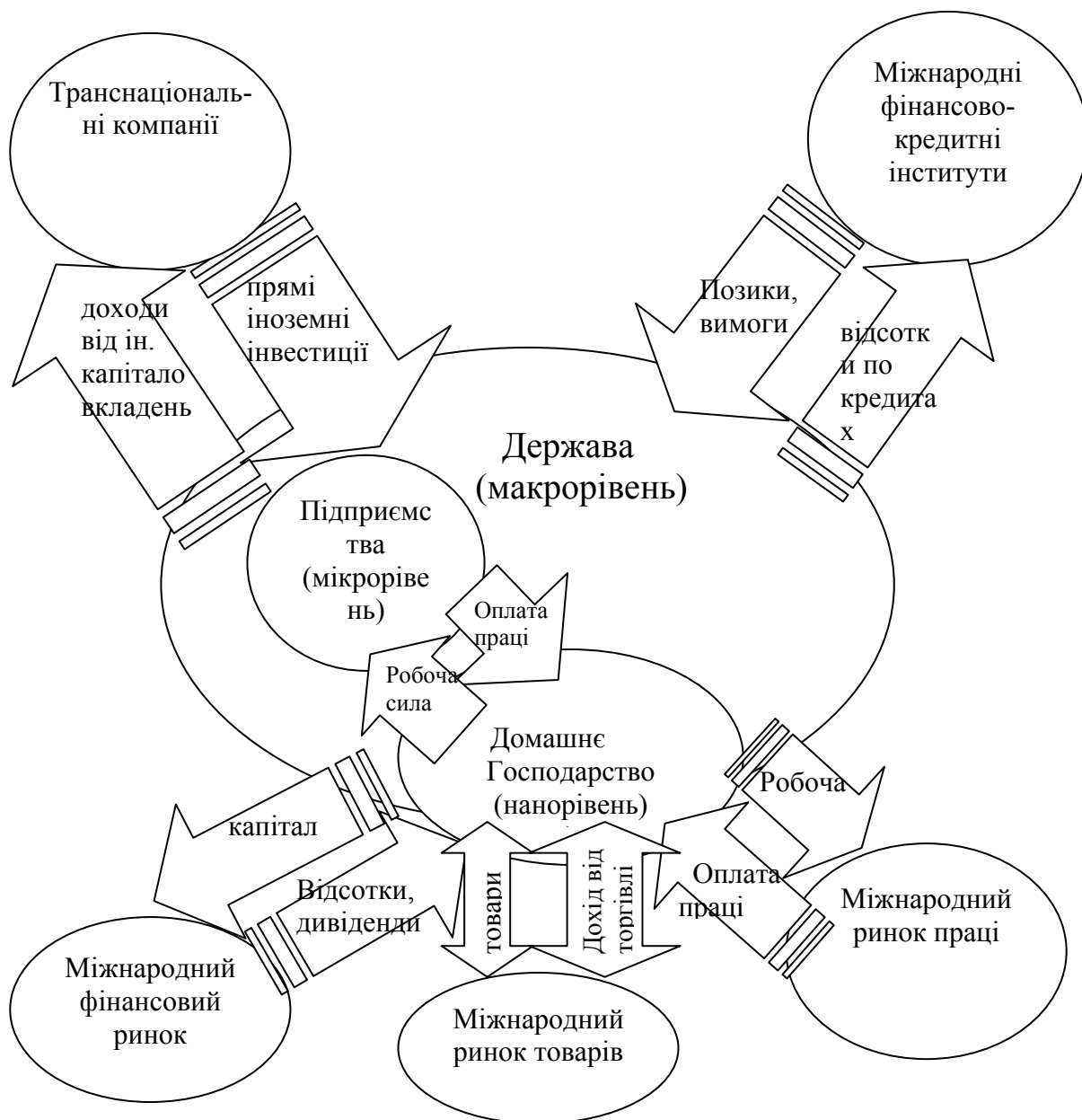

Рис. 3.1. Вплив глобалізації на фінанси домашніх господарств (Складено авторами)

Вплив глобалізації на фінанси домашніх господарств на нанорівні можна визначити як прямий, оскільки відбувається безпосередня взаємодія домашнього господарства з зовнішнім міжнародним середовищем.

Вплив глобалізації економіки через мікрорівень здійснюється через підприємства, в які направлені прямі інвестиції, тому воно також є непрямим.

Вплив глобалізації на фінанси домашніх господарств на макрорівні можна визначити як непряме, оскільки здійснюється через інститут держави, взаємодія (позитивна або негативна) якої з зовнішнім міжнародним середовищем відповідно (позитивно або негативно) відбивається на фінансах домашніх господарств через соціально-економічну та фінансово-кредитну політику держави. А також відбивається у ряді прийнятих державою нормативно-правових актах, які регулюють різні сфери господарської діяльності домашніх господарств.

Позитивний вплив виявляється у напрямі використання кредитів на розвиток економіки держави в цілому, що сприяє збільшенню добробуту домогосподарств. Негативні - в збільшенні боргового навантаження.

Розглянутий вище вплив глобалізації економіки необхідно оцінити. Оцінка впливу глобалізації дозволить:

1) в умовах позитивного впливу підвищити добробут домашніх господарств;

2) в умовах негативного впливу сформувати для домашніх господарств систему забезпечення їх фінансової безпеки.

Оцінити вплив процесів глобалізації економіки на фінанси домашніх господарств досить складно. У сучасній науці не існує відповідної методики.

Ми вважаємо, що прямий вплив глобалізації економіки на фінанси домашніх господарств можна оцінити за допомогою таких показників:

1. Обсяг грошових переказів громадян України, що працюють за кордоном, через банківську систему і поштові відділення, які характеризують рівень трудової міграції.

2. Обсяг і структура грошових переказів за кордон громадянами інших держав, що здійснюють трудову діяльність на території України;

3. Обсяги і структура наявної іноземної валюти у домогосподарств.

4. Частка наявної іноземної валюти в загальному обсяги готівки у домашніх господарств.

5. Обсяги і структура депозитів і кредитів домашніх господарств в іноземній валюті.

6. Обсяги і структура поточних рахунків домогосподарств в іноземній валюті.

7. Обсяги і структура руху приватного капіталу вітчизняного домашнього господарства.

8. Обсяги руху приватного капіталу домашнього господарства відносно ВВП.

9. Обсяг і структура міжнародних операцій домашніх господарств з патентами, ноу-хау, ліцензіями.

10. Обсяг і структура міжнародних валютних операцій домашніх господарств з оплати товарів, послуг.

11. Співвідношення прямих іноземних інвестицій з доходами домашніх господарств.

12. Співвідношення прямих іноземних інвестицій з депозитами і кредитами домашніх господарств.

Непряний вплив глобалізації можна оцінити за допомогою таких показників:

1. Обсяг і структура міжнародних прямих іноземних інвестицій.

2. Співвідношення прямих іноземних інвестицій з внутрішніми інвестиціями.

3. Обсяг і структура отриманих міжнародних кредитів.

4. Співвідношення отриманих міжнародних кредитів до ВВП країни.

5. Співвідношення отриманої суми іноземних кредитів державою до суми кредитів, отриманих домогосподарствами усередині країни.

Запропонована система показників певною мірою визначає впливи глобалізації економіки на фінанси домашніх господарств. Запропоновані показники можна об'єднати в групи, що дасть можливість точніше охарактеризувати певну сферу впливу глобалізації економіки на домогосподарства і визначити індивідуальний індекс у кожній сфері.

Для розрахунку індексів використовуємо базовий показник - доходи домашніх господарств (табл. 3.1).

В даному випадку ми можемо визначити, за рахунок якої сфери глобалізації економіки, переважно, здійснюється вплив глобалізації на фінанси домашніх господарств.

З проведених розрахунків видно, що великий вплив на фінанси домашніх господарств має непрямий вплив через державні позики й прямі іноземні інвестиції, де індивідуальний показник дорівнює 9,46.

Таблиця 3.1

**Розрахунок інтегральних індексів у кожній сфері впливу
глобалізації економіки в 2010 р***

Сфера впливу глобалізації економіки	Показники	Млрд. грн	Індекс	Значення
Міжнародна торгівля товарами, послугами	1.Обсяг купівлі іноземної валюти	13,44	1. Наявна валюта / доходи	0,12
	2. Обсяг депозитів в іноземній валюті	132,169	2. Депозити/доходи	1,2
	3. Обсяг кредитів в іноземній валюті	136,431	3. Кредити/доходи	1,2
			Індивідуальний індекс (k1)	2,52
Рух чинників виробництва	1. Обсяг грошових переказів	27,136	1. Грошові переклади/доходи	0,25
			Індивідуальний індекс (k2)	0,25
Міжнародні фінансово- кредитні установи	1. Сума кредитів від міжнародних організацій	123,426	1. Сума кредитів від міжнародних організацій / кредити домашніх господарств в іноземній валюті	0,9
	2. ПП	357,664	▪ ПП/доходи	3,24
			▪ ПП/ депозити	2,7
			▪ ПП/ кредити	2,62
			Індивідуальний індекс (k3)	9,46
Інтегральний індекс впливу (Iв)				1,81

* Розраховано авторами на основі даних [15, 60, 61]

З розрахованих індексів впливу глобалізації можна визначити інтегральний індекс впливу глобалізації на фінанси домашніх господарств (Iв):

$$I_{\text{в}} = \sqrt[n]{i_{k1} * i_{k2} * i_{k3} * \dots * i_{nm}} \quad (3.1)$$

де $I_{\text{в}}$ – інтегральний індекс впливу глобалізації на фінанси домашніх господарств;

$i_{k1}, i_{k2}, i_{k3}, i_{nm}$ – індивідуальні індекси по кожній сфері впливу глобалізації економіки;

n – кількість показників.

Чим вище значення індексу, тим вище рівень впливу глобалізації на фінанси домашніх господарств і, навпаки. Якщо інтегральний індекс приймає значення від 0 до 2, це свідчить про низький вплив глобалізації економіки; від 2 до 5 - середній вплив; понад 5 - сильний вплив. У нашому випадку розрахований інтегральний індекс впливу дорівнює 1,81 і це свідчить про те, що в даному випадку глобалізація економіки має помірний вплив, який надає можливість розвитку країні та підвищення добробуту домогосподарств. Динаміка даного індексу дозволяє виявити певні економічні тенденції у впливові глобалізації на фінанси домашніх господарств і визначити її взаємозв'язок із зовнішньою і внутрішньою політикою держави.

У той же час, відсутність решти необхідних статистичних даних робить розрахунок інтегрального показника не досить достовірним.

Так, трудові мігранти, що працюють за кордоном, не завжди використовують грошові перекази, якщо їх міграція здійснюється на 1-3 місяці. Збільшення наявної іноземної валюти за рахунок трудових доходів мігрантів складно визначити, якщо частина її використовується як наявні заощадження.

Рух капіталу також не завжди можна врахувати, особливо якщо він здійснює рух у незначних розмірах. Покупка цінних паперів, інвестиційних паїв або їх спадкоємство не враховане.

Для цього існує 2 варіанти вирішення даних проблем:

1. Використання ефективнішого вибіркового обстеження домашніх господарств.

2. Створення єдиної автоматизованої бази «домашні господарства України» на рівні держави з управлінням у кожній області і на районному рівні. Доступ до неї повинен бути у: а) Пенсійного фонду, що формує перелік домогосподарств, що одержують пенсійне забезпечення; б) Державної служби зайнятості, що формує перелік домогосподарств, що одержують допомогу з безробіття; в) Управління праці та соціального захисту, що формують перелік домогосподарств, що одержують різну соціальну допомогу; г) ДПАУ;

д) інші. На кожне домогосподарство повинна бути складена картка, в якій передбачено: 1) склад домогосподарства; 2) власність домогосподарств (нефінансові активи); 3) доходи і витрати; 4) фінансові активи (цінні папери; депозити, з урахуванням вимог світової спільноти та інші фінансові активи).

Створення єдиної бази вирішить багато соціальних проблем, зокрема вирішення адресності соціальної допомоги держави.

Глобалізація не тільки стирає кордони між рухом капіталів з різних країн, але й сприяє формуванню нової моделі поведінки, яка притаманна зарубіжним домогосподарствам. Формування певної фінансової поведінки у домашніх господарств є їх реакцією на ті процеси, які відбуваються в світовій спільноті.

За певних соціально-економічних умов усередині держави домашні господарства вибирають ту чи іншу модель фінансової поведінки щодо використання фінансових коштів [6, 18, 93], а також щодо їх формування [40].

Така модель фінансової поведінки для домашніх господарств стає традиційною. Вплив глобалізації економіки на традиційну модель фінансової поведінки трансформує її в іншу.

Модель фінансової поведінки домашніх господарств щодо формування, розподілу і використання фінансових ресурсів в умовах впливу глобалізації економіки відображено на рис. 3.2

За позитивного впливу глобалізації економіки домогосподарства формують стратегію формування ресурсів за рахунок прибутку від власності та трудову стратегію формування фінансових ресурсів, завдяки якій підвищується рівень добробуту домогосподарств за рахунок високої оплати праці за кордоном і доходом від підприємницької діяльності.

При цьому, при розподілі й використанні фінансових ресурсів домогосподарства вибирають 3 моделі: споживчу, інвестиційну, ощадну. Навіяна зарубіжна модель споживчої поведінки проникла у свідомість вітчизняних домогосподарств, які майже всі фінансові кошти направляють на споживання продовольчих і непродовольчих товарів.

Ощадна модель фінансової поведінки припускає накопичення ліквідних фінансових активів у різних формах. Інвестиційна модель припускає вкладення фінансових коштів і формування інвестиційного портфеля.

За позитивного впливу глобалізації економіки на традиційну модель фінансової поведінки трансформує її в раціональну модель фінансової поведінки, яка дозволяє розширити можливості формування й використання фінансових коштів домогосподарства.

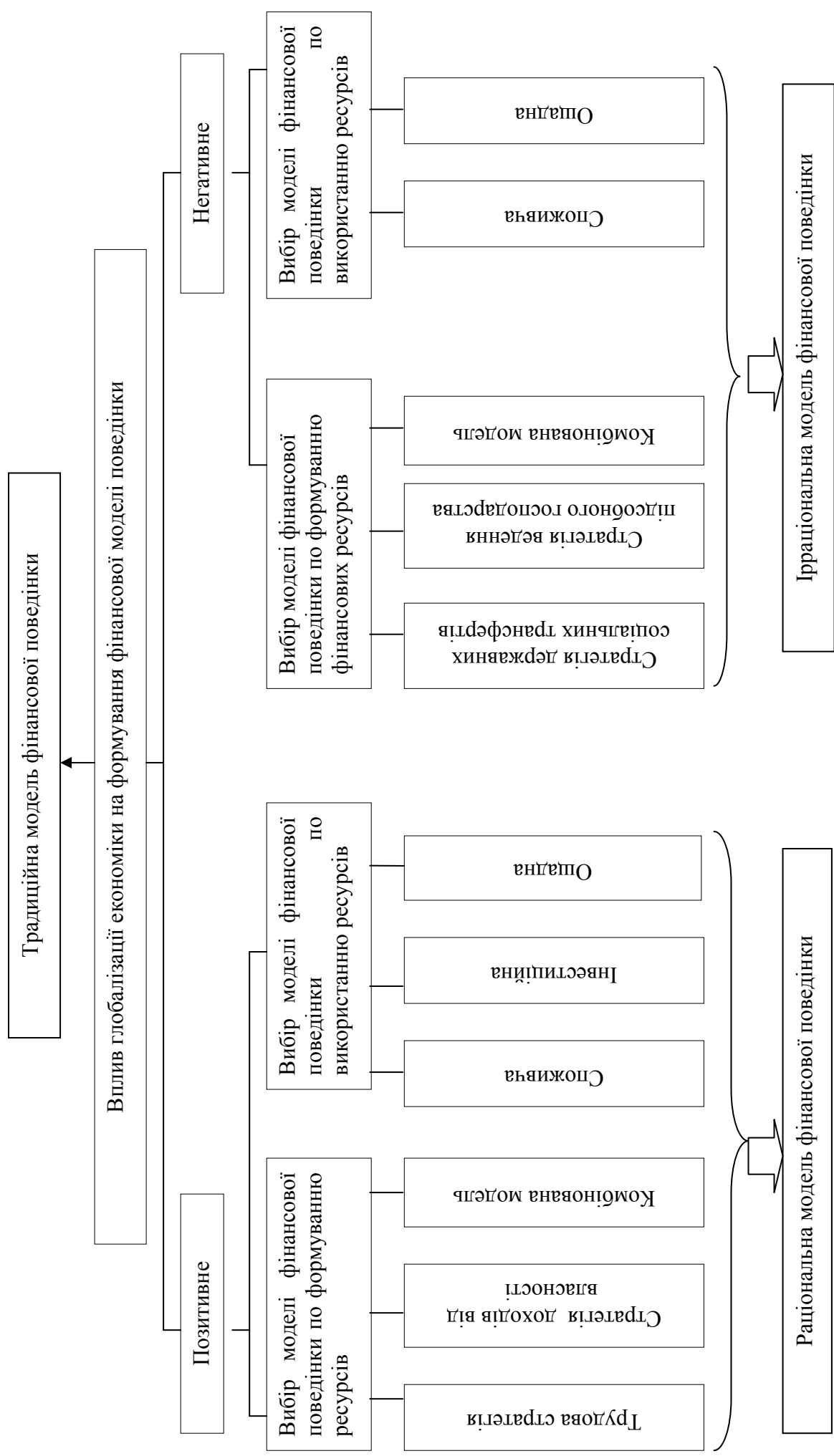

Рис. 3.2. Формування фінансової поведінки в умовах глобалізації економіки (Складено авторами)

За негативного впливу глобалізації, наприклад, світової фінансової кризи, що охопила всі держави, вітчизняні домогосподарства вибирають альтернативні моделі фінансової поведінки з формування фінансових ресурсів: стратегія державних соціальних трансфертів і стратегія ведення підсобного господарства.

Крім того, змінюються й моделі фінансової поведінки з розподілу й використання фінансових ресурсів.

Так, при зменшенні доходів за несприятливих умов, переважає споживча модель поведінки, а недовіра до фінансового сектора примушує використовувати таку модель фінансової поведінки як ощадну (наявні грошові кошти в національній та іноземній валюті).

За негативного впливу глобалізації економіки на традиційну модель фінансової поведінки вона перетвориться в ірраціональну модель фінансової поведінки, яка зменшує можливості домашніх господарств з формування та використання фінансових коштів.

Таким чином, розглянуті процеси впливу глобалізації на фінанси домашніх господарств дозволили визначити основні їх напрямки. Це дало можливість сформулювати систему показників для оцінки даних процесів впливу на фінанси домашніх господарств і на основі їх розрахувати інтегральний індекс впливу глобалізації на фінанси домашніх господарств.

3.2. Шляхи збільшення фінансових ресурсів домогосподарств

Фінансово-господарська діяльність домашніх господарств повинна бути спрямована на зростання їх добробуту за рахунок збільшення фінансових ресурсів, що утворюються як частина сукупних і грошових доходів.

Управляючи своїми фінансами, домашні господарства формують і вирішують певні стратегічні й тактичні цілі.

Стратегічні цілі спрямовані на формування фінансової безпеки, тобто формування коштів для використання їх в довгостроковому періоді. До даних цілей можна віднести:

- 1) вкладення фінансових коштів до недержавного пенсійного фонду з метою забезпечення фінансовими коштами в майбутньому;
- 2) вкладення фінансових коштів у довгострокове страхування життя з метою забезпечення фінансовими коштами в майбутньому;
- 3) формування різноманітних фондів цільового характеру (для придбання квартири, для навчання членів домогосподарства, для здійснення заходів в довгостроковому періоді, пов'язаних з різними подіями в життєдіяльності домогосподарства);

Тактичні цілі спрямовані на формування фінансового захисту, тобто створення певного резерву коштів для їх короткострокового використання. До таких цілей необхідно віднести формування різноманітних фондів:

- 1) задоволення споживчих цілей, пов'язаних з придбанням побутової техніки, меблів тощо;
- 2) здійснення ремонту квартири;
- 3) здійснення різних заходів (святкування ювілеїв, підготовка дитини до школи, тощо);
- 4) здійснення поїздок туристичного спрямування або планування відпустки.

Збільшення фінансових ресурсів домашніх господарств у цілому залежить від збільшення їх структурних компонентів.

Дану пряму залежність за рахунок власних коштів можна відобразити за допомогою формули:

$$\Delta\Phi P = \Delta\Pi ДХ + \DeltaСБ, \text{ за умови } \Delta\Phi P > 0, \Delta\Pi ДХ > 0, \DeltaСБ > 0 \quad (3.2)$$

де $\Delta\Phi P$ – зміна суми фінансових ресурсів домашніх господарств;

$\Delta\Pi ДХ$ – зміна суми прибутку домашніх господарств;

$\DeltaСБ$ – зміна суми заощаджень.

Першим структурним компонентом є прибуток домогосподарств. Більшою мірою зростання прибутку залежить від збільшення частини загальних доходів шляхом державного регулювання мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсії, прожиткового мінімуму, розміру стипендії, різної соціальної допомоги, а також збільшення доходів від підприємницької діяльності та від власності.

Іншими структурним компонентом фінансових ресурсів домашніх господарств є заощадження. Трансформація сформованих заощаджень домашніх господарств, які можуть інвестуватися у фінансові і нефінансові активи, змінює вартість активів.

Отриманий прибуток домашнього господарства за поточний і минулий період повинен бути раціонально розміщений, тобто вкладений у ті фінансові інструменти, які забезпечують приріст фінансових ресурсів. Фінансові ресурси домашніх господарств можна збільшити за рахунок наступного використання наявного прибутку:

- 1) створення нового приватного бізнесу, коли вкладені фінансові ресурси приносять дохід від підприємницької діяльності;

- 2) використання можливостей фінансового ринку для досягнення приросту фінансових ресурсів домашніх господарств, шляхом вкладення коштів у різні фінансові інструменти;

3) вкладення фінансових ресурсів у власність, право володіння й розпорядження якою приносить не тільки дохід, але формує прибуток домашнього господарства.

Створення нового приватного бізнесу вимагає певних фінансових вкладень. Якщо власних фінансових ресурсів недостатньо, то домашні господарства вдаються до зовнішніх джерел коштів. Такий спосіб збільшення фінансових ресурсів має свої позитивні і негативні сторони. До першого можна віднести те, що правильно організований бізнес може принести великий дохід. До другого - фінансова неграмотність, відсутність необхідних навичок може призвести до отримання збитків від діяльності, що здійснюється, або втрати тих фінансових ресурсів, які було направлено на створення бізнесу за його банкрутства.

Збільшення фінансових ресурсів з використанням можливостей фінансового ринку шляхом вкладення коштів у фінансові інструменти зображено на рис. 3.3.

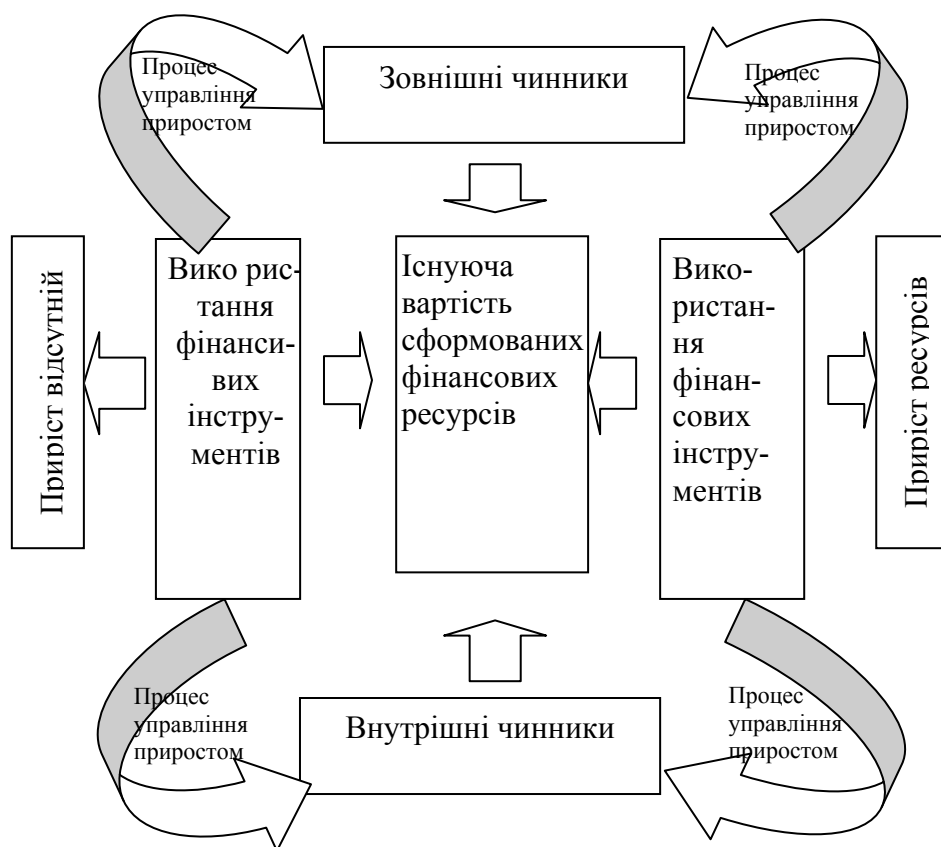

Рис. 3.3. Збільшення фінансових ресурсів домашніх господарств за рахунок використання можливостей фінансового ринку (Складено авторами)

В даному випадку, частина або весь прибуток домашнього господарства, що розподіляється, спрямовується на заощадження.

Трансформацію (приріст) заощаджень домашніх господарств можна записати у вигляді формули.

$$\Delta CB = \Delta FA + \Delta NFA, \text{ за умови } \Delta FA > 0, \Delta NFA > 0 \quad (3.3)$$

де ΔFA – зміна фінансових активів домашніх господарств;

ΔNFA – зміна нефінансових активів домашніх господарств.

На сучасному етапі функціонування домашніх господарств збільшення їх фінансових ресурсів за рахунок інвестування сформованих заощаджень залежить від безлічі чинників, основним з яких є рівень доходів населення, наявність майна та власності, фінансова грамотність домашніх господарств, ефективне управління особистими фінансами, ступінь фінансової активності домашніх господарств.

Можливості інвестування у фінансові активи обумовлені наявністю вільних фінансових ресурсів і доступністю відповідних фінансових інструментів.

Вибір фінансового інструменту домашніми господарствами обумовлений не лише метою (фінансовий захист, фінансова безпека), яку ставить перед собою домашнє господарство, але й рівень прибутковості, ступінь ризику, ліквідності.

Порівняльна характеристика прибутковості фінансових інструментів з урахуванням інфляції наведена в табл. 3.2.

Ці дані дозволяють зробити такі висновки щодо прибутковості фінансових інструментів:

1. Вкладення фінансових коштів у наявну іноземну валюту є збитковими. Так, з урахуванням коливання курсу валют та інфляції загальні фінансові втрати від вкладень склали від 11 % до 16 %. Проте, у домашнього господарства повинні бути резерви (хоч і незначні) в іноземній валюті, оскільки вона стабільніша.

При обвалі національної валюти, такі резерви можуть бути і прибутковими, навіть з урахуванням інфляції.

2. В аналізованому періоді середня ставка за депозитами у національній валюті склала 15,7 %, тому прибутковість річних вкладень перевищила рівень інфляції на 6,6 %. При використанні даного фінансового інструменту можливо здійснити диверсифікацію вкладання грошових коштів з урахуванням відкриття декількох депозитів з різними умовами.

3. Середня ставка за депозитами в іноземній валюті склала 7,5 %, але з урахуванням падіння курсу валют протягом року та інфляцією

реальна прибутковість річних депозитів склала від 3,6 % до 8,6 %. Водночас такі вкладення необхідно робити в рамках створення депозитного портфеля домашнього господарства, оскільки можливі коливання курсу іноземної валюти у бік збільшення, що з урахуванням довгострокового вкладення можуть бути прибутковими.

Таблиця 3.2

Фінансові інструменти та їх прибутковість для збільшення фінансових активів домашніх господарств в 2010 р.*

Фінансові інструменти	Фінансові інститути.	Прибутковість фінансових інструментів	Інфляція	Колівання курсів валют, цін на метал	Реальна прибутковість
Строкові внески в гривнах	Комерційні банки	15,7%	9,1%	-	6,6%
Поточні внески в гривнах		11-12%	9,1%	-	1,9%-2,9%
Термінові внески в ін. валюті	Комерційні банки	7,5%	9,1%	-2% до -7%	-3,6% до -8,6%
Поточні внески в ін. валюті		6-7%	9,1%	-2% до -7%	-4,1 % до -10,1%
Внески в драг. металах		0,5-5%	9,1%	+25%	16,4% до 20,9
Готівка в дол. США	-	-	9,1%	-2%	-11,1%
Готівка в Євро		-	9,1%	-7%	-16,1%
Страхові поліси (накопичувальне страхування життя)	Страхові компанії	От 5 % до 20%	9,1%	-	- 4,1% до 9,9%
Цінні папери (акції, облігації)	ПФТС	61% (курс ПФТС на кінець року / курс ПФТС на початок)	9,1%	-	51,9%
Накопичувальні пенсійні рахунки	Недержавні пенсійні фонди	От 2% до 60%	9,1%	-	-7,1% до 50,9%
Пай у фондах (акції, облігації)	ПФ	От 2% до 95%	9,1%	-	-7,1% до 85,9%

* Розраховано авторами на основі даних [136, 153, 197]

4. Вкладення в рахунки з дорогоцінних металів є малодохідними від 0,5 % до 5 %, але постійне зростання цін на дорогоцінні метали може збільшити їх прибутковість до 30 %. Реальна прибутковість на дані депозити досягає 20%. Вибір даного фінансового інструменту повинен бути для вкладень середньострокового або довгострокового періоду, інакше можна не тільки не отримати дохід, але й втратити частину своїх заощаджень

5. Прибутковість недержавних пенсійних фондів, пайових інвестиційних фондів, страхових компаній в цілому характеризується позитивно. Вибір таких фінансових інструментів, як вкладення коштів до недержавних пенсійних фондів, придбання поліса довгострокового страхування життя має довгостроковий характер. Вкладення до пайових фондів можуть носити короткостроковий і середньостроковий характер, оскільки можуть бути продані у будь-який момент.

На жаль, в даний час, в статистичній інформації не відображена структура фінансових активів домашніх господарств. Тоді як в інших країнах вивчення таких даних проводиться. Відомо, що структура фінансових активів населення Німеччини дуже нагадує японську: близько 40% фінансових активів припадає на банківські депозити, на акції 6%, облігації 11%. Значна частина припадає на страхові накопичення (36%) та інструменти інститутів спільного інвестування (11%) [222]. Так, в Росії структура фінансових активів домашніх господарств представлена таким чином: строкові банківські внески в рублях 57,3%, внески на вимогу 25,5 %, строкові внески в іноземній валюті 6,3 %, вкладення у нерухомість 5,2 %, цінні папери 2,5 %, паї в ПФХ 1,1 %, накопичувальне пенсійне страхування 1,1 %, дорогоцінні метали 1% [18].

Для формування статистичних даних для дослідження структури фінансових активів домашніх господарств необхідна реалізація таких пропозицій для державної служби статистики України:

1. Сформувати інформацію у кожній окремій статті: наявні кошти домашніх господарств; строкові банківські внески в національній валюті; строкові банківські внески в іноземній валюті, внески на вимогу в національній валюті, внески на вимогу в іноземній валюті, цінні папери, паї в інститутах сумісного інвестування, накопичувальне страхування, вкладення в дорогоцінні метали;

2. Для формування інформації держслужбою статистики України необхідна співпраця з НБУ, Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг, Українською асоціацією інвестиційного

бізнесу, що дозволить повною мірою сформувати необхідні статистичні дані.

З урахуванням інформації, що подається, можна скласти таку структуру фінансових активів домашніх господарств (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Структура фінансових активів домашніх господарств у 2009 г.*

Фінансові активи	Млн. грн	Питома вага, %
Залишки у внесках на рахунках домашніх господарств	214098	98,2
Внески в НПФ	31,8	0,2
Страхові платежі	640,9	0,3
Вартість чистих активів ІСІ, належних фіз. особам	3276,8	1,3
ВСЬОГО:	218047,5	100

* Розраховано авторами на основі даних [136, 152, 196]

Використання того чи іншого фінансового інструменту для домашнього господарства має переваги і недоліки, які необхідно враховувати. Їх систематизація наведена в табл. 3.4.

Вкладення фінансових ресурсів у власність має позитивні й негативні сторони для домогосподарств. Одним з найбільш прибуткових нефінансових активів є нерухоме майно (квартири, будинки, земля).

Таблиця 3.4

Переваги і недоліки використання фінансового інструменту для домашніх господарств *

Фінансові інститути / фінансові інструменти	Переваги	Недоліки
Банківські установи (депозити, поточні рахунки)	1) інформованість про банківський сектор; 2) гарантоване повернення депозитів за рахунок фонду гарантування внесків населення; 3) додаткові послуги в банківському секторі.	1) для дрібних і середніх банків - недовіра з боку населення; 2) низька прибутковість по депозитах; 3) залежність платоспроможності банківської системи від ризиків фінансової системи; 4) низька ліквідність у разі дострокового відгуку депозиту (втрата доходу); 5) банки приймають дорогоцінні метали від домогосподарств у вигляді лому.

Продовження табл. 3.4

Недержавні пенсійні фонди (накопичувальні рахунки)	<p>1) індивідуальний підхід до суми можливих інвестицій, залежно від доходу домогосподарства;</p> <p>2) середні і низькі ризики, пов'язані з жорстким державним контролем за диверсифікацією коштів;</p> <p>3) звільнення від оподаткування до досягнення обумовленого пенсійного віку, а при його досягненні - обкладення 60 % виплат.</p>	<p>1) неможливість отримання грошових коштів до настання обумовленого строку в договорі;</p> <p>2) грошові кошти можуть бути знецінені при прибутковості нижче за інфляцію;</p> <p>3) невисокий ступінь довіри з боку домогосподарств.</p>
Страхові компанії (страховий поліс)	<p>1) індивідуальний підхід до суми можливих інвестицій, залежно від доходу домогосподарства;</p> <p>2) середні і низькі ризики, пов'язані з жорстким державним контролем за диверсифікацією коштів;</p>	<p>1) формування фінансового резерву відбувається впродовж довгого періоду часу (від 5 років і вище);</p> <p>2) непрогнозований дохід;</p> <p>3) складність вилучення власних фінансових ресурсів, при яких він втрачає частину суми і отримує тільки викупну (накопичені за вирахуванням витрат компанії).</p>
Інститути сумісного інвестування	<p>1) прибутковість від вкладень залежить не від терміну (як в банківському секторі), а від зростання вартості чистих активів ІСІ;</p> <p>2) середні і низькі ризики, пов'язані з жорстким державним контролем за диверсифікацією коштів;</p> <p>3) можливість отримання доходу щодня (відкритий ПФФ), раз на місяць (інтервальний ПФФ) або після закінчення терміну роботи фонду (закритий ПФФ).</p>	<p>1) сумнівна ліквідність;</p> <p>2) дохід від ПФФ оподатковується;</p> <p>3) домогосподарство несе ризик втрати майна під впливом ринкових чинників.</p>

* Складено авторами

Динаміка середніх цін на житлову нерухомість у м. Києві і Сімферополі за 10 років зображена на рис. 3.4.

За 8 років ціна за 1 квадратний метр на житловій нерухомості в м. Києві зросла в 11,3 рази. Фінансова криза, що охопила світову економіку, знизила вартість квадратного метра.

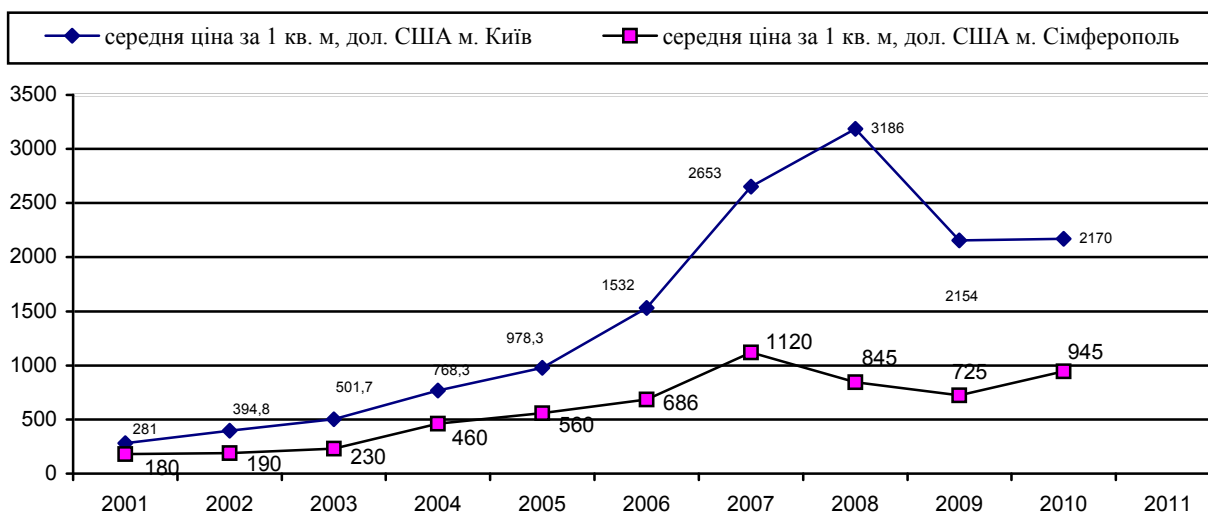

Рис. 3.4. Динаміка середніх цін на житлову нерухомість в м. Києві і м. Сімферополі (Складено авторами за розрахунками на підставі даних [1])

Але, зіставленні з початком аналізованого періоду, ціна зросла в 10 разів і склала 2170 доларів США за 1 квадратний метр.

Динаміка середньої ціни за 100 метрів квадратних земельної ділянки за 5 років в м. Києві і м. Сімферополі зображена на рис.3.5.

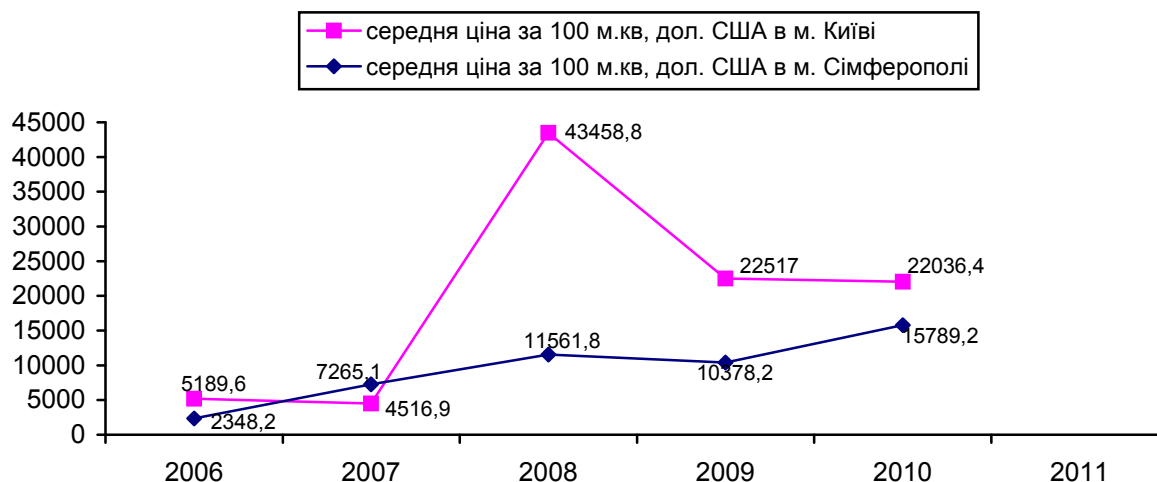

Рис. 3.5. Динаміка середніх цін за 100 м. кв. землі в м. Києві і м. Сімферополі (Складено авторами за даними Асоціації фахівців з нерухомості України [1])

За період з 2006 до 2008 року середня ціна виросла у 8,4 рази, потім спостерігається тенденція зменшення цін до 22036,4 доларів

США за 100 м² землі в 2010 році. Проте, за 5 років з урахуванням впливу фінансової кризи ціна 100 м² землі зросла в 4 рази.

До позитивних сторін можна віднести: 1) отримання стабільного доходу від здачі в оренду; 2) низький ризик втрати капіталу; 3) збільшення вартості капіталу. Негативними сторонами вкладення в нефінансові активи є: 1) низька ліквідність активів; 2) домогосподарство несе додаткові витрати на утримання нерухомого майна, за винятком ситуацій, коли орендар самостійно несе дані витрати.

Таким чином, кожен зі способів збільшення капіталу має свої позитивні і негативні сторони. Проте, збільшення фінансових ресурсів за рахунок створення власного бізнесу пропонується тільки тим домашнім господарствам, які мають певні навички й готові до витрат фінансових коштів і часу для того, аби довести бізнес до того рівня, щоб він приносив прибуток. Використання даного способу збільшення капіталу носить середньостроковий і довгостроковий характер, оскільки прибутковість може відрізнятись залежно від сфери господарської діяльності.

Збільшення капіталу шляхом використання інструментів фінансового ринку можливе для всіх домогосподарств залежно від ступеня їх фінансової грамотності. Від вибору фінансового інструменту залежить, який характер носитимуть дані вкладення - короткостроковий, середньостроковий або довгостроковий. Збільшення капіталу шляхом придбання власності може використовувати не кожне домогосподарство, оскільки воно припускає великі витрати фінансових коштів.

Великого значення при виборі інструменту інвестування для домашніх господарств набуває розмір розташовуваних фінансових ресурсів, необхідних для інвестування в нього. І тільки потім, прибутковість і ступінь ризику, яким володіє фінансовий інструмент. Використовуючи другий і третій спосіб збільшення фінансових ресурсів пропонуємо сформулювати портфель фінансових і нефінансових активів, що понизить ризику.

У результаті проведених досліджень нами було виявлено мінімальне допустиме вкладення фінансових коштів у той чи інший фінансовий інструмент з урахуванням збільшення його вартості у 2011 році:

1. З досліджень експертів видно що, мінімальне вкладення в такий дорогоцінний метал, як золото для відкриття рахунку в дорогоцінному металі складає 20 г, якщо на момент розрахунку ціна за 1 г золота складає 370 грн., то необхідний мінімальний обсяг фінансових ресурсів складає 7400 грн. [17].

2. Мінімальна сума вкладень в банківський внесок у національній валюті складає 200 грн. [179].

3. Придбати страховий поліс з накопичувального страхування життя на мінімальну суму в 500 грн. на рік можна в СК «Юпітер Вієнна Іншуранс Груп» [101].

4. Мінімальні вкладення в інвестиційний пай можуть складати від 1000 грн., але при сплаті податку і агентської винагороди таке вкладення може не виправдати довіру, тому рекомендована мінімальна сума вкладень складає 5000 грн. [123].

5. Згідно з законодавством мінімальні вкладення до недержавного пенсійного фонду формуються на рівні 10% мінімальної заробітної плати, тобто на рівні 100 грн. на місяць або 1200 грн. на рік [161].

6. Вкладення в нерухоме майно вимагає достатньо великих фінансових витрат, близько 23 900 доларів США (190961грн) при покупці однокімнатної квартири в новобудові в м. Сімферополі [185].

Отже, для максимально високої диверсифікації вкладень необхідна сума фінансових коштів 205261 грн. і вище. Максимальна диверсифікація вкладень передбачає вкладення у всі прибуткові фінансові інструменти: дорогоцінні метали, банківський внесок, страховий поліс з накопичувального страхування життя, інвестиційний пай, рахунок в недержавному пенсійному фонді, вкладення в нерухомість.

Висока диверсифікація вкладення коштів характеризується використанням таких фінансових інструментів, як рахунки в дорогоцінному металі, банківські депозити, страховий поліс, інвестиційний пай, рахунок у недержавному пенсійному фонді. Для високої диверсифікації коштів необхідно від 100 тис. грн., але менше ніж 210000 тис. грн. Середня диверсифікація характеризується вкладенням у фінансові інструменти, окрім металевих рахунків, нерухомості. Для неї необхідне мінімальне вкладення фінансових коштів у розмірі 10000 грн., але менше 100 тис. грн.

Низька диверсифікація вкладень характерна для домашніх господарств, у яких розмір фінансових ресурсів, направлених на фінансові вкладення в прибуткові фінансові інструменти, рівний або більше 10000 грн., але менше 10 тис. грн. Максимальне розміщення в рамках низької диверсифікації здійснюється в такі фінансові інструменти: банківський депозит, страховий поліс накопичувального страхування, рахунок в недержавному пенсійному фонді (або інвестиційний пай, страховий поліс, банківський внесок). Мінімальне розміщення здійснюється в два фінансові інструменти. Українська низька диверсифікація фінансових вкладень або її відсутність характерна при використанні двох або одного фінансового інструменту, що пов'язано з мізерною сумою фінансових ресурсів, які розташовуються для інвестування. Їх розмір менше ніж 1 тис. грн.

Пропонована диверсифікація фінансових ресурсів наведена на рис. 3.6.

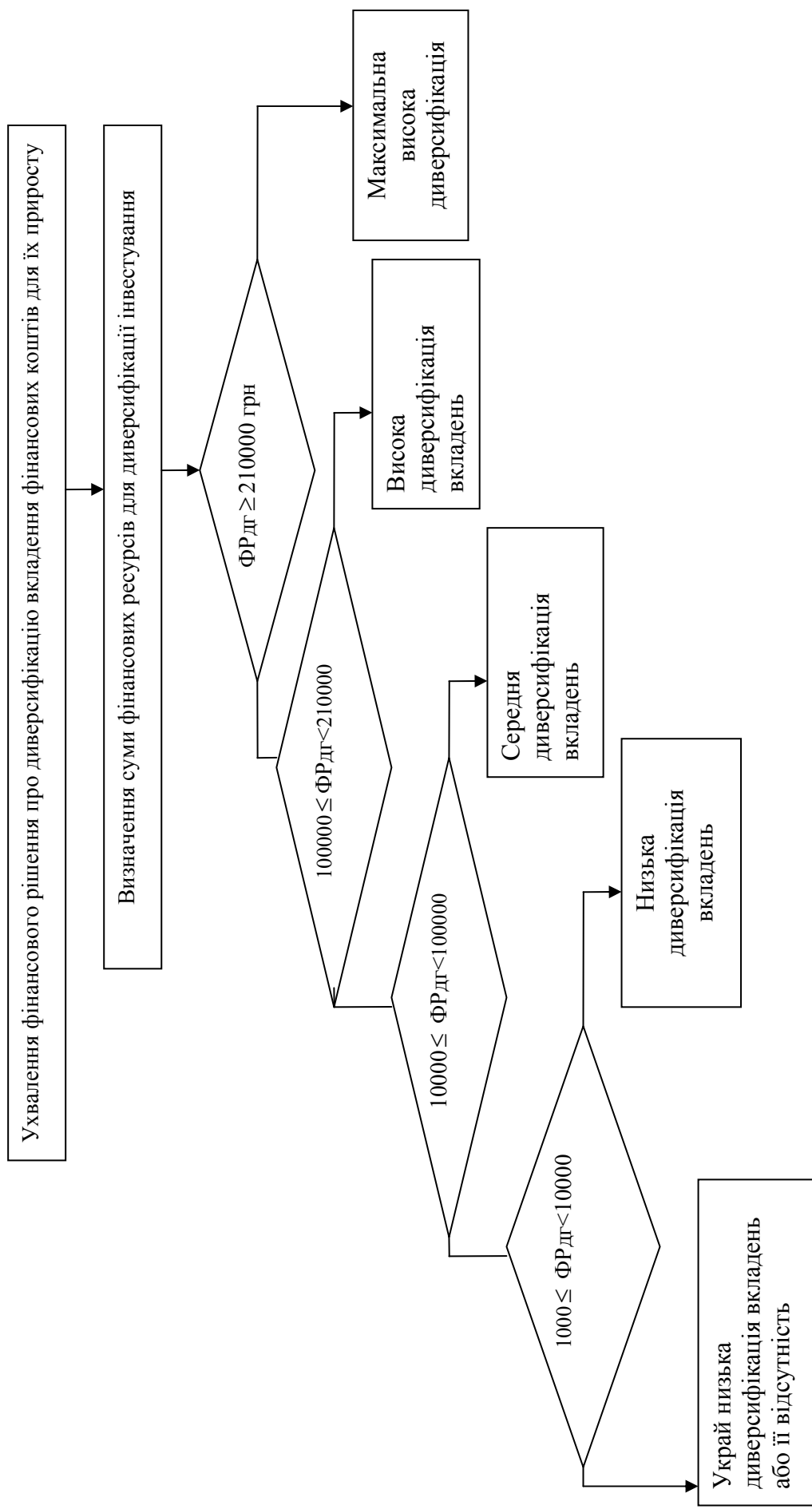

Рис. 3.6. Запропонований алгоритм ухвалення рішень щодо диверсифікації вкладень з урахуванням фінансових ресурсів домашніх господарств (Складено авторами)

З урахуванням диверсифікації виділено чотири інвестиційні портфелі домашніх господарств, які включають фінансові і нефінансові активи, і розраховано їх вартість: надприбутковий, високоприбутковий, середньоприбутковий, низькоприбутковий, малодохідний, збитковий.

Кожний з перерахованих інвестиційних портфелів має совою прибутковість, яку можна розрахувати за допомогою формули [61]:

$$R_{\text{портфель}} = W_1R_1 + W_2R_2 + \dots + W_nR_n \quad (3.4)$$

де $R_{\text{портфель}}$ – очікувана прибутковість портфеля;

W_n – питома вага і-того інструмента;

R_n – очікувана прибутковість і-того інструменту.

Прибутковість кожного інвестиційного портфеля домашнього господарства представлено в табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Прибутковість інвестиційних портфелів*

Фінансові інструменти	Портфель 1		Портфель 2		Портфель 3		Портфель 4		Портфель 5	
	вартість	W	вартість	W	вартість	W	вартість	W	вартість	W
Банківський внесок	200	0,0009	200	0,02	200	0,03	200	0,1	200	0,28
Внесок в дорогоцінний метал	7400	0,04	7400	0,5	-	-	-	-	-	-
Страховий поліс	500	0,002	500	0,04	500	0,07	500	0,3	500	0,72
Інвестиційний пай	5000	0,02	5000	0,3	5000	0,7	-	-	-	-
НПФ	1200	0,006	1200	0,08	1200	0,2	1200	0,6	-	-
Нерухомість	190961	0,9	-	-	-	-	-	-	-	-
	205261	1	14300	1	6900	1	1900	1	700	1
R (прибутковість), %	55,2		17,9		16		15,7		9	

* Розраховано авторами

Аналіз вартості та прибутковості виділених портфелів вказує, що надприбутковий і високоприбутковий портфелі, які здатні не тільки зберегти капітал, але й приростити його, малодоступні основній масі домогосподарств. Більшій частині домогосподарств доступні малодоходні і низькоприбутковий портфелі, в яких знаходяться фінансові інструменти, що дозволяють тільки зберегти вкладення домашніх господарств, але не сприяють їх помітному приросту з урахуванням інфляції.

Середньоприбутковий портфель оптимальний не тільки для збереження заощаджень, але і для їх приросту, але не завжди доступний для середньостатистичного домогосподарства.

Величина фінансових ресурсів домашніх господарств і вибраний інвестиційний портфель дають можливість для розрахунку суми приросту фінансових ресурсів.

Для розрахунку доходу домашніх господарств при формуванні інвестиційного портфеля використовується така формула:

$$W = \sum_{i=1}^n X_i \times Y_i \quad \max, \quad (3.5)$$

де W – дохід домашнього господарства від формування портфеля;

n – кількість фінансових інструментів;

X_i – величина вкладених фінансових коштів в i -тий фінансовий інструмент;

Y_i – дохід фінансового інструменту на 1 гривню вкладених фінансових ресурсів;

X_1 – фінансові вкладення в банківські внески;

X_2 – інвестиції у внески в дорогоцінному металі;

X_3 – вкладення в інвестиційний пай;

X_4 – покупка страхового поліса накопичувального страхування життя;

X_5 – вкладення в нерухоме майно.

В процесі здійснення фінансових вкладень домашнє господарство стикається з ризиком втрати даних фінансових ресурсів, втратою або неотриманням прибутку, доходу. Втрата фінансових ресурсів домашніми господарствами призводить до ослаблення фінансового захисту і фінансової безпеки домашнього господарства. Існує декілька способів подолання ризику і зміцнення фінансової безпеки домашнього господарства: 1) диверсифікація фінансових вкладень; 2) страхування фінансових ризиків.

Таким чином, в процесі усестороннього дослідження розглянуті основні прибуткові фінансові інструменти для фінансових вкладень у фінансові і нефінансові активи та виявлені найбільш прибуткові серед них, їх позитивні і негативні сторони застосування на практиці. Розроблені практичні рекомендації для створення інвестиційного портфеля домашнього господарства з урахуванням фінансових ресурсів, що розподіляються, для інвестування.

3.3. Забезпечення фінансової безпеки домашніх господарств

Забезпечення фінансової безпеки домашніх господарств спрямоване на підвищення їх фінансових можливостей та фінансову стабільність. До основних напрямів забезпечення фінансової безпеки домашніх господарств необхідно віднести: 1) збільшення доходів домашніх господарств; 2) балансування доходів і витрат домогосподарств; 3) використання самострахування; 4) страхування з використанням можливостей страхових організацій; 5) правовий захист домашніх господарств.

Перший напрям передбачає здійснення низки заходів з боку домашніх господарств. Для збільшення доходів пропонуємо домашньому господарству здійснити наступні заходи:

1. Пошук більш високооплачуваної трудової діяльності за фахом.

2. Створення приватного бізнесу, тим самим отримання доходів від підприємницької діяльності. Використовувати не тільки власні фінансові ресурси, але і позикові фінансові кошти.

3. Здійснити диверсифікацію джерел доходів. Пошук нових джерел доходів, що дозволяють збільшити загальну їх суму. Виявити потенційні джерела доходів та ухвалити фінансові рішення про їх реалізацію.

4. Використовувати прибуткові фінансові інструменти для отримання доходів від власності, інвестування коштів та ін.

Другий напрям обумовлений тим, що домашнім господарствам необхідно балансування доходи та витрати.

В рамках даного напрямку необхідно чітко здійснювати планування як доходів, так і витрат домашнього господарства, включаючи окремих його членів. Планування щотижневих доходів і витрат членами домашнього господарства дають можливість скласти план доходів і витрат домашнього господарства на короткостроковий (Додаток В.3), середньостроковий і довгостроковий період (місяць, квартал, рік тощо) (Додаток В.4).

Складений план доходів і витрат домашнього господарства дозволяє: 1) виявити можливості членів домогосподарства з формування доходів і потреби у витратах і в наступному періоді балансувати їх; 2) визначити напрями використання доходів домашніх господарств; 3) виявити резерви для майбутніх непередбачених витрат; 4) раціональне управління борговим навантаженням; 5) виявити періоди дефіциту фінансових коштів.

В рамках загального плану доходів і витрат можна виділити окремі напрями використання фінансових коштів: 1) витрати,

спрямовані на забезпечення життєвих потреб (харчування, одяг, взуття, побутова техніка, меблі, транспорт тощо); 2) витрати, пов'язані з проведенням культурного відпочинку, розважальних заходів; 3) витрати, пов'язані зі здійсненням обов'язкових платежів; 4) витрати, пов'язані з погашенням боргів; 5) витрати, пов'язані із забезпеченням фінансової безпеки (страхові премії).

Планування витрат домашніх господарств у рамках їх доходів дає можливість не тільки збільшити добробут домашніх господарств за рахунок збільшення їх прибутку, але й реалізувати поставлені перед собою цілі.

Третім напрямом забезпечення фінансової безпеки виступає самострахування домашніх господарств. Самострахування передбачає: 1) формування резерву власних фінансових коштів домашніх господарств, що мають короткостроковий, середньостроковий і довгостроковий характер; 2) забезпечення захисту фінансовим резервам з використанням ощадних фінансових інструментів; 3) ухвалення раціональних фінансових рішень в рамках величини доходів і (або) фінансових ресурсів; 4) уникнення ситуацій, у яких можлива втрата частини доходу або фінансових ресурсів; 5) раціональні фінансові рішення з розміщення фінансових ресурсів.

Формування фінансових резервів передбачає створення певних цільових і нецільових фондів домашніх господарств, які мають короткостроковий, середньостроковий і довгостроковий характер.

Цільові фонди мають цільовий характер і формуються для конкретних цілей (фонд ремонту житла, фонд відпустки, фонд весілля та ін.). Нецільові фонди (так звані «про чорний день») не мають конкретних цілей використання, але створюються для фінансування непередбачених витрат при настанні несприятливих подій в життєдіяльності домогосподарств (хвороба, умисне і ненавмисне нанесення збитку майну домогосподарства, збиток від стихійних лих тощо).

Формування фінансових резервів домашніх господарств здійснюється за рахунок чистого прибутку домашнього господарства, виходячи з поставлених ними цілей використання даних фінансових коштів (рис. 3.7).

Домогосподарство може самостійно встановити розмір відрахувань від чистого прибутку, які можуть бути як фіксовані, так і в процентному співвідношенні. Відрахування можуть бути щотижневі, щомісячні, щоквартальні тощо.

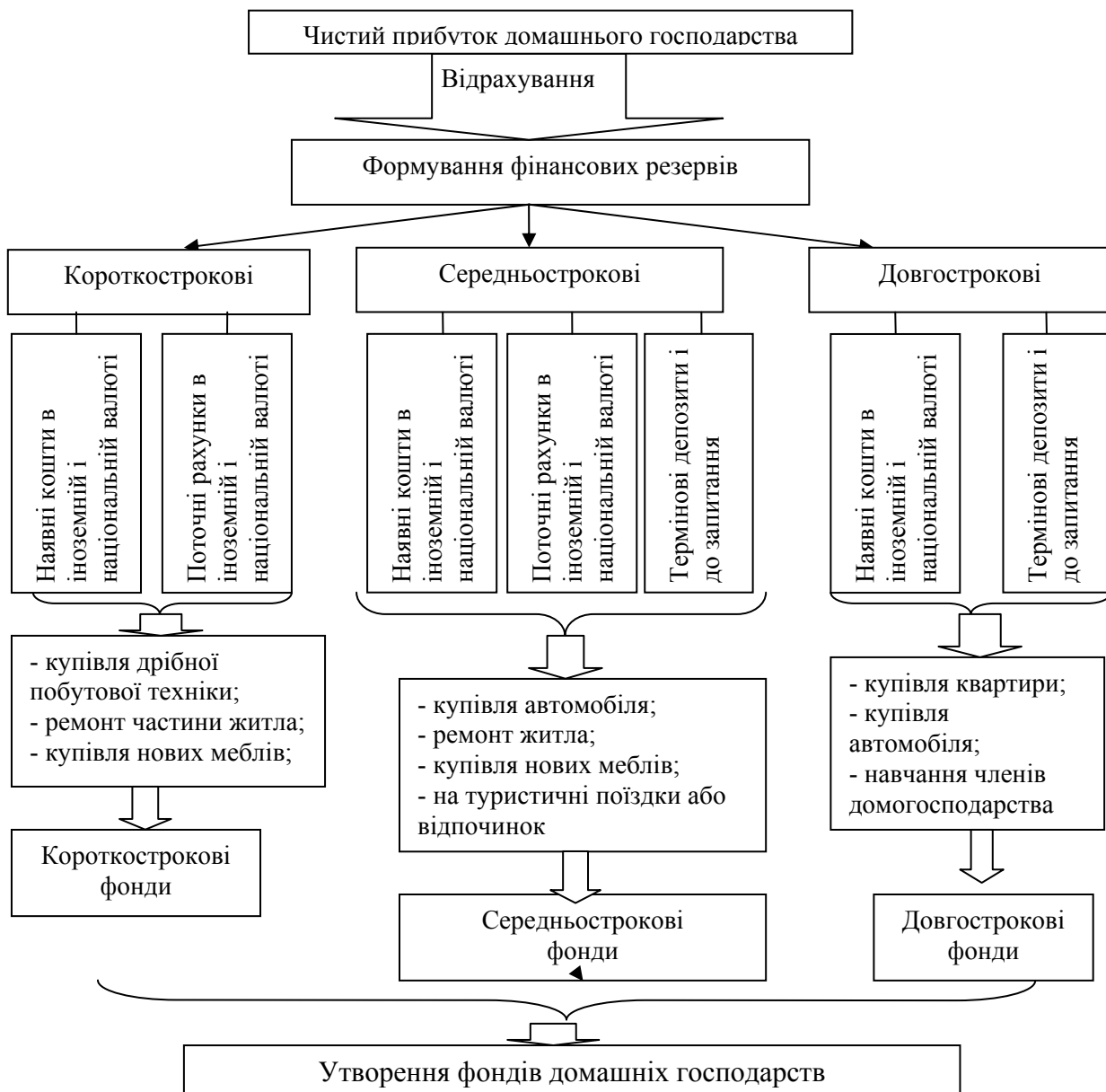

Рис. 3.7. Формування фінансових резервів домашніх господарств
(Складено авторами)

Сформовані фінансові резерви є заощадженнями домашніх господарств, які залежно від цільової спрямованості можуть бути розміщені у фінансові активи (наявні фінансові кошти в національній та іноземній валюті, депозити в національній та іноземній валюті, цінні папери та ін.) і нефінансові активи (рухоме, нерухоме майно, людський капітал, тощо).

Основою формування фінансової безпеки домогосподарства є вкладення фінансових коштів у людський капітал. Такі вкладення домогосподарства сприяють в майбутньому збільшенню їх доходів. Ефективність даних вкладень була розглянута в теоріях людського

капіталу, розроблених Т. Шульцем [232] і Г. Бекером [230]. В Україні цю проблематику розглядала Кізима Т.О. [95], Шикіна Н.А. [222].

Оскільки фінансові кошти схильні до інфляції, необхідно використовувати ощадні фінансові інструменти з метою збереження або навіть примноження вартості сформованих цільових і нецільових фондів. Четвертим напрямом діяльності щодо зміцнення фінансової безпеки домашніх господарств виступає страхування з використанням можливостей страхових організацій (зовнішнє страхування).

Зовнішнє страхування домашніх господарств представлено: 1) загальнообов'язковим державним страхуванням; 2) корпоративним страхуванням; 3) добровільним страхуванням домашніми господарствами.

Держава забезпечує фінансовий захист домашніх господарств за допомогою формування відповідних цільових соціальних фондів. Їх в Україні 4: Пенсійний фонд, Фонд загальнообов'язкового соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонд загальнообов'язкового соціального страхування на випадок безробіття, Фонд загальнообов'язкового соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Формування даних фондів відбувається, в першу чергу, від єдиного соціального внеску домашніх господарств – найманих працівників; а також за рахунок обов'язкових відрахувань працедавців і дрібних приватних підприємців.

Необхідність забезпечення страхового захисту за рахунок держави обумовлено рядом причин:

1. Особливістю функціонування ринкової економіки є наявність в ній значної кількості домашніх господарств, члени яких працюють як наймані робітники. Домашнє господарство не завжди застраховане від настання таких страхових випадків, як тимчасова втрата працездатності, втрата роботи, унаслідок скорочення робочих місць, нещасних випадків на виробництві, настання пенсійного віку. Дані події спричиняють собою ризик втрати всього або частини доходу. В даному випадку, підтримка держави для домашнього господарства стає необхідною.

2. За відсутності необхідних фінансових ресурсів важко забезпечити страховий захист за рахунок соціальної підтримки громадських організацій. У той же час, державний захист надає всеосяжний характер, тоді як громадські організації, вибірково (хто більше має потребу).

3. Зниження ризиків за рахунок добровільного особистого страхування не завжди можливе через відсутність необхідних фінансових ресурсів для оплати страхових внесків, які є достатньо високими. При державному обов'язковому страхуванні охоплюється більшість домогосподарств із різним рівнем доходу.

Казнова М.І. в своїх дослідженнях розглядає зарубіжний досвід медичного страхування: «В даний час для країн з розвинутою системою страхування здоров'я надходження коштів до фонду медичного страхування від держави складає в середньому близько 80 %, від підприємств 15 %, від громадян 5 % [83]».

«У таких країнах як, Франція, Німеччина, Бельгія, Нідерланди, Данія застосовується система обов'язкового страхування здоров'я, а для деяких груп населення – добровільного державного або приватного страхування. У Германії 90 % населення охоплено державним страхуванням на випадок хвороби, а 10 % – приватними формами страхування. У Франції 98 % населення охоплено обов'язковим страхуванням [96]».

«У США медичне страхування добровільне і майже повністю здійснюється працедавцями. Страхування від хвороб – найбільш поширений вид страхування за місцем роботи, проте наймачі зовсім не зобов'язані його надавати. Не всі американські службовці отримують таку страховку. Все ж таки в найбільших компаніях медичне страхування є майже невід'ємною умовою, і в 1990 р. ним було охоплено близько 75% населення США [130]».

На сучасному етапі держава не може повністю забезпечити фінансовий захист домашніх господарств, тому вся сукупність ризиків повинна бути забезпечена за рахунок колективного страхування.

Світовий досвід показує, що страхування фінансових ризиків, пов'язаних з життям і здоров'ям людей, доцільно розподілити між державою, підприємствами, домашніми господарствами, це дає можливість сформувати повний страховий захист членів домашнього господарства.

У нашій країні існує досвід корпоративного страхування. «Серед всієї різноманітності страхових корпоративних програм умовно можна виділити три види: пенсійне страхування, накопичувальне страхування життя і добровільне медичне страхування [103]».

Виграє від даного виду страхування як працедавець, так і населення- наймані працівники. Працівник в даному випадку, отримує страховий захист в особистому страхуванні за рахунок коштів підприємства. Працедавець отримує таку перевагу, як ефект

програми «Золоті наручники», суть якого полягає в тому, що «підприємство обумовлює накопичувальну програму і соціальні пільги для людини при прийомі на роботу, а потім надає йому вибір – продовжувати кар'єру в цій компанії, або перервати трудову діяльність з пропорційною виплатою, або відсутністю такої, згідно з угодою [46]».

В умовах, коли держава і підприємства не можуть повною мірою сформувати страховий захист і всі витрати, пов'язані з настанням страхових випадків, переносяться на «плечі» членів домашніх господарств, виникає необхідність самостійно забезпечити страховий захист за рахунок добровільного страхування.

Для страхування системи фінансових ризиків домашніх господарств необхідно сформувати страховий портфель, який би включав ряд страхових послуг.

Формування страхового портфеля домогосподарств відбувається у декілька етапів (рис. 3.8).

Рис. 3.8. Етапи створення страхового портфеля домогосподарства і управління ним (Складено авторами)

Перший етап припускає ухвалення фінансового рішення для витрачання частини своїх фінансових ресурсів на забезпечення свого фінансового захисту за рахунок страхування.

На другому етапі відбувається аналіз якості та асортименту страхових продуктів, що існують на страховому ринку, запропонованих страховиками і вибір серед них тих, які забезпечують потреби домогосподарств у фінансовому захисті.

На третьому етапі домашнє господарство приймає рішення про розмір страхового портфеля, тобто кількість страхових продуктів, які він містить.

Четвертий етап припускає розрахунок кожного страхового продукту, який домашнє господарство хоче придбати і в цілому вартість страхового портфеля.

П'ятий етап – це вибір страхової компанії або декількох страхових компаній на підставі проведених досліджень про державну реєстрацію, ліцензування діяльності і кількість років на страховому ринку України.

Шостий етап – формування страхового портфеля, яке зводиться до структурного формування. Структура страхового портфеля домашнього господарств визначається співвідношенням між формами страхування, обов'язкового і добровільного, і системою видів відібраних страхових продуктів.

Сьомий етап – це щорічний моніторинг нових страхових послуг і включення їх до в страхового портфеля після закінчення дії попередніх договорів.

Ідеальна модель страхового портфеля домашнього господарства передбачає поєднання двох форм страхування (обов'язкового і добровільного) і значної кількості договорів в різних галузях страхування: особисте страхування, майнове, соціальне, відповідальності, фінансових ризиків (рис. 3.9).

Така модель страхового портфеля не доступна для рядового домашнього господарства, оскільки передбачає великі фінансові витрати на його формування при придбанню великої кількості страхових продуктів.

У той же час, для формування індивідуального страхового портфеля домашнього господарства необхідно визначити рівень страхового ризику. Кожен вид ризику можна описати певною кількістю чинників (зовнішніх і внутрішніх).

Зовнішні чинники відображають певні характеристики соціально-економічного стану країни, регіону. Внутрішні чинники

відображають певні характеристики фінансового стану, фінансової активності домашнього господарства тощо.

Рис. 3.9. Структура ідеального страхового портфеля домашнього господарства (Складено авторами)

Наявність страхового ризику обумовлена наявністю об'єкту страхування.

Кожна група з певного виду страхування визначається розрахунком показників, що характеризують існуючий об'єкт страхування: a_1 - показник групи майнового страхування; a_2 - показник групи особистого страхування; a_3 - показник групи страхування відповідальності; a_4 - показник групи страхування фінансових ризиків.

На кожен групу відповідного виду страхування мають вплив як внутрішні, так і зовнішні чинники, що ведуть до виникнення ризику втрати фінансових коштів з настанням страхового випадку. Індекс впливу (b) зовнішніх і внутрішніх чинників розраховується з допомогою: 1) кількості зовнішніх чинників (d), 2) внутрішніх

чинників (m), 3) вірогідності впливу зовнішніх чинників (k), 4) вірогідності впливу внутрішніх чинників (r).

Пропонуємо для розрахунку індексу впливу використовувати таку шкалу оцінки впливу чинників: 1) зовнішні чинники - 100; 2) внутрішні - 50.

Таким чином, індекс впливу для першої групи розраховується таким чином:

$$b_1 = 100/d[(1-k_1)+(1-k_2)+\dots+(1-k_d)] + 50/m[(1-r_1)+(1-r_2)+\dots+(1-r_m)] \quad (3.6)$$

де b_1 – коефіцієнт впливу;

d – кількість зовнішніх чинників;

k_1, k_2, k_d – відповідні зовнішні чинники, що впливають на групу ризику;

m – кількість внутрішніх чинників;

r_1, r_2, r_m – відповідні внутрішні чинники, що впливають на групу ризику.

Розрахунок індексу впливу для інших груп страхування є аналогічним.

У теоретичному плані, індекс може мати базове значення. Якщо припустити, що кожна група страхування має один зовнішній і один внутрішній чинник впливу, оцінений в 0%, то індекс матиме максимальне значення 150. У сукупності по чотирьом групах значення індексу буде 600.

Розрахунок загального індексу виникнення ризику, унаслідок впливу зовнішніх і внутрішніх чинників дає можливість визначення необхідності у формуванні страхового портфеля домашнього господарства:

$$T = \frac{\sum_{i=1}^n b_n}{600} \quad (3.7)$$

де T – загальний індекс виникнення ризику;

n – кількість індексів.

Якщо значення показника низьке - це свідчить про максимальний рівень ризику, велика вірогідність того, що домашнє господарство використовує декілька страхових продуктів, а це веде до створення страхового портфеля. Чим вище значення показника ризику домашнього господарства, тим менша вірогідність створення страхового портфеля, а використання тільки одного страхового продукту.

Для формування страхового портфеля домашнього господарства необхідно: 1) оцінка загального ризику домашнього господарства; 2) наявність певної кількості фінансових коштів домашніх господарств для придбання страхових продуктів; 3) бажання використовувати зовнішнє страхування.

П'ятим напрямом забезпечення фінансової безпеки є забезпечення правового захисту. Правовий захист домашнього господарства здійснюється за рахунок нормативно-правових актів, що приймаються на рівні держави. Дані правові акти забезпечують регулювання відносин у сфері діяльності домашніх господарств.

Суб'єктами забезпечення правового захисту фінансової безпеки домашніх господарств виступають: 1) держава в особі відповідних органів, що здійснюють контроль і нагляд за виконанням даних актів; 2) підприємства, установи, організації, які є виконавцями відповідних актів; 3) домашні господарства, які в процесі своєї діяльності є виконавцями відповідних актів.

Основними законодавчими актами, що регулюють відносини у сфері правового захисту, є:

1) Конституція України, що визначає основні права домогосподарств;

2) Цивільний кодекс України, який регулює цивільно-правові відносини між домашніми господарствами і юридичними особами;

3) КЗоП, що регулює трудові відносини між домашніми господарствами найманими робітниками та працедавцями в особі інших домогосподарств і юридичних осіб;

4) Податковий кодекс, який регулює відносини щодо сплати обов'язкових платежів, а також надання відповідних пільг між державою й домашніми господарствами;

5) Земельний кодекс, який регулює земельні відносини оренди, володіння земельних ділянок домашніми господарствами;

6) Процесуальні кодекси України, які регулюють дії домашніх господарств у момент рішення спірних питань щодо його майнових і немайнових прав: Кодекс адміністративного судочинства України, що регулює процес розгляду судових справ адміністративного порядку; Господарський процесуальний кодекс України, який регулює відносини під час суперечок у судовому і досудовому порядку між юридичними особами і фізичними особами-підприємцями; Кримінальний процесуальний кодекс України, встановлює порядок розгляду та розгляд кримінальних справ при скоєнні кримінальних злочинів, зокрема встановлює порядок накладення фінансових санкцій та конфіскації майна;

7) інші кодекси України, що зачіпають діяльність домашніх господарств, у відповідності з їх спрямованістю;

8) закони і підзаконні акти, що конкретизують норми чинного законодавства України відносно домашніх господарств;

9) локальні (місцеві) нормативні акти, що регулюють діяльність домашніх господарств на місцевому рівні;

10) цивільно-правові договори, що регулюють відносини домашніх господарств з іншими суб'єктами;

11) міжнародні нормативні акти, ратифіковані державою.

Впровадження виявлених напрямів здійснюється у формі:

- відповідних семінарів щодо вирішення цієї проблематики у соціальних інститутах держави, інших державних служб та установах, громадських організаціях;

- відповідні публікації в ЗМІ на місцевому, регіональному та державному рівні щодо певних рекомендацій потому та іншому напряму забезпечення фінансової безпеки домогосподарств;

- відповідні телевізійні програми, телемости, «круглі столи», для проведення яких запрошуються відповідні спеціалісти з даної проблематики;

- тематичні і аналітичні статті, відповіді спеціалістів, обговорення на форумах в мережі Інтернет;

- введення в навчальні програми учбових закладів курсів з відповідною тематикою для підвищення фінансової грамотності населення.

Таким чином, запропоновані напрями забезпечення фінансової безпеки домогосподарств є взаємозалежною і взаємодоповнюючою системою, яка охоплює всі сфери діяльності домогосподарства. Тільки за умови повного використання рекомендованих напрямів забезпечується достатній захист домогосподарства.

ВИСНОВКИ

У монографії здійснено теоретичне узагальнення та запропоновані практичні рекомендації щодо становлення і розвитку фінансів домашніх господарств у фінансовій системі держави, що дозволило сформулювати такі положення.

1. Перехід нашої держави до ринкових відносин, процеси глобалізації та економічної інтеграції сприяють розвитку фінансової системи і окремих її сфер, у тому числі і фінансів домашніх господарств. Теоретичне узагальнення поглядів учених щодо трактування поняття «фінанси домашніх господарств» дозволило уточнити соціально-економічну сутність фінансів домашніх господарств як сукупність специфічних відносин, заснованих на грошових і соціально-психологічних взаємозв'язках, що виникають між домашнім господарством і зовнішнім середовищем, а також усередині домашнього господарства, пов'язаних з формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів в процесі соціально-економічної діяльності. У процесі дослідження виокремлено основні функції фінансів домашніх господарств: розподільна, ресурсоформуєча, соціально-регулюєча, інвестиційна, контрольна. Уточнення функцій і їх змісту дозволило встановити взаємний вплив і взаємозв'язок фінансів домашніх господарств з іншими сферами фінансової системи.

2. Як важлива складова фінансової системи держави, фінанси домашніх господарств мають свої специфічні ознаки: характерні особливості і методи мобілізації коштів для формування фінансових ресурсів і основні напрями їх використання, формування частини ВВП і його розподіл, а також задоволення своїх соціальних і економічних потреб. На основі дослідження з'ясовані елементи взаємозв'язку фінансів домогосподарств з іншими сферами фінансової системи, які дозволяють не тільки теоретично переосмислити дані поняття, але і розширити загальнотеоретичні знання у фінансовій науці і знайти практичне їх застосування.

3. Всі процеси, що відбуваються у фінансовій системі держави впливають на стан фінансів домашніх господарств. На основі систематизації поглядів вчених на сучасну теорію фінансової безпеки, запропоновано нове поняття «фінансова безпека домашніх господарств», яку пропонуємо визначати як частину соціально-економічних і правових відносин, що забезпечують такий стан фінансів домашніх господарств, при якому вони стійкі до зовнішніх загроз та

ризиків, незалежні в ефективному формуванні і в раціональному використанні фінансових ресурсів для реалізації своїх функцій.

Виявлено чинники фінансової безпеки домашніх господарств, а також визначено поняття «фінансовий ризик домашніх господарств». Фінансова безпека домашніх господарств показана у вигляді ієрархічної системи. Запропоновані індикатори фінансової безпеки домашнього господарства, які мають практичне значення для встановлення її рівня і розробки напрямів і заходів щодо її підвищення з урахуванням рівнів ієрархії.

4. Одним із елементів взаємозв'язку фінансів домашніх господарств з іншими сферами фінансової системи є доходи і витрати. На основі здійсненого дослідження виявлено особливості формування сукупних ресурсів домашніх господарств, до яких віднесено: залежність від регіональної специфіки, залежність від економічної діяльності в регіоні, залежність від економіко-політичної ситуації в країні, залежність від фінансової і соціальної політики держави, загальносвітових процесів. Встановлено, що формування ресурсів домогосподарств здійснюється також за рахунок прихованих доходів. Відповідно до цього запропоновано враховувати такі особливості для прогнозування доходів домогосподарств на основі регресійної моделі.

5. В процесі дослідження з'ясовано, що сформовані доходи домашнього господарства за певний період витрачаються за такими напрямками: придбання товарів і послуг, поточні податки на доходи, майно, поточні трансферти, витрати, пов'язані з оплатою комунальних послуг (житло, вода, електроенергія), заощадження. Виявлені напрями дозволяють спрогнозувати суму майбутніх витрат домогосподарства на певний період часу на основі регресійної моделі.

6. Запропоновано науковий підхід щодо оцінки фінансових потоків домогосподарств. Аналіз фінансових потоків здійснюється у такій послідовності: 1) оцінка динаміки фінансових потоків домашніх господарств; 2) оцінка структури фінансових потоків домашніх господарств у зрізі окремих секторів економіки; 3) оцінка динаміки та структури фінансових активів і фінансових зобов'язань домашніх господарств; 4) якісна оцінка фінансових потоків домашніх господарств на основі коефіцієнтів, завдяки якій була визначена ліквідність домогосподарств. Запропоновані моделі прогнозу руху фінансових коштів і збалансування фінансових потоків домогосподарств.

7. Фінансовий стан домашнього господарства залежить не тільки від фінансово-господарської діяльності домогосподарства, але й від

діяльності держави. Запропонована комплексна оцінка фінансового стану домашнього господарства, яка здійснюється через систему показників, об'єднаних у три групи: аналіз майнового стану, аналіз ліквідності та платоспроможності, аналіз фінансової стійкості й незалежності від позикових коштів. Обґрунтовано, що фінансово-майновий стан домашніх господарств є недостатнім. На основі розрахунків індикаторів фінансової стійкості та фінансової безпеки домашніх господарств встановлено: збільшення боргового навантаження, залежність від позикових фінансових коштів, ослаблення фінансової безпеки.

8. Виявлено вплив глобалізації на фінанси домашніх господарств через систему показників. Запропоновано розрахунок інтегрального індексу впливу глобалізації економіки на фінанси домашніх господарств. Пристосовуючись до нових умов, які мають позитивний або негативний вплив, домашні господарства вибирають відповідну фінансову поведінку. Відтак, запропоновано функціональну модель фінансової поведінки домогосподарств при формуванні, розподілі та використанні фінансових ресурсів.

9. Для підвищення добробуту домашніх господарств запропоновані підходи щодо збільшення фінансових ресурсів за допомогою: створення нового бізнесу, використання можливостей фінансового ринку, вкладення фінансових коштів у власність. Виявлено переваги та недоліки фінансових інструментів, а також придбання власності. Запропоновано формування інвестиційного портфеля домашнього господарства з урахуванням його прибутковості, рівня ризику в рамках наявних фінансових коштів домашніх господарств.

10. Обґрунтовано пропозиції щодо забезпечення фінансової безпеки домашніх господарств, які необхідно здійснювати за напрямками: збільшення доходів, балансування доходів та витрат домогосподарств, здійснення самострахування, страхування з використанням можливостей страхових організацій, правовий захист домашніх господарств. Відповідно до цього запропоновано планування доходів і витрат домогосподарств, формування різноманітних фінансових резервів та необхідного страхового портфеля. У роботі запропоновано впровадження виявлених напрямів забезпечення фінансової безпеки через засоби масової інформації, державні програми, мережу Інтернет у формі тематичних семінарів, телевізійних програм, телестовів, публікацій, тематичних та аналітичних статей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асоціація фахівців з нерухомості України. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.asnu.net/pages/view/111/>
2. Астахова І.Е. Управління фінансовим ризиком / І.Е.Астахова, І.О.Караченцева, Л.М.Кметик [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Fkd/2008_5/R%202/Astahova_Karache
3. Балабанов И.Т. Риск — менеджмент / И.Т. Балабанов. — Финансы и статистика, 1996. – 415 с.
4. Барановський О.І. Фінансова безпека / О.І. Барановський. – К.: Фенікс, 1999. – 338 с.
5. Барулин С.В. Сущность финансов: новые реалии / С.В.Барулин, Т.М. Ковалева // Финансы и кредит. - 2004. - №5(143), С.3-7
6. Белозеров С.А. Финансы домашнего хозяйства: инвестиционный аспект / С.А. Белозеров. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. Ун-та, 2006. – 194 с.
7. Безгубенко Л.И. Финансовая система Украины в условиях экономики переходного периода / Л.И. Безгубенко // Финансы Украины. - 1996. - №9.- С.13 - 19
8. Бескоровайная Н.С. Инвестиционная функция финансов домашних хозяйств в региональном воспроизводстве / Н.С. Бескоровайная // Вестник СевКавГТУ. Серия «Экономика». – 2003. -№ 3 (11). - С. 32-38.
9. Боди З., Мертон Р. Финансы / З.Боди, Р. Мертон: Пер с англ. - М.: Изд. дом «Вильяме». – 2003 -380 с.
10. Болотіна Є. В. Домогосподарство в умовах інституціоналізації перехідної економіки України / Є. В. Болотіна // Вісник ДДМА. - 2009. - № 2 (16). – С. 30-36
11. Болотина Е.В. Экономическая роль домохозяйств в создании национального продукта / Е.В Болотина., Е. Е.Семеренко // Вісник ДДМА, 2006. - № 1Е (6).- С. 28-33.
12. Большая советская энциклопедия (в 30 т) изд 3-е/ Главный редактор А.М. Прохоров. - М., «Советская энциклопедия», 1988. – 1050 с.
13. Бондарчук К.П. Динаміка та структура формування доходів населення України протягом 2001-2007 років / К.П. Бондарчук [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vz/2009_11.pdf

14. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк. - Киев: Эльга, Ника-Центр, 2006. - 199 с.
15. Булатов А.С. Экономика / А.С. Булатов [Електроний ресурс]. – Режим доступу: [http:// wwwbooks.ru/authors/bulatov](http://wwwbooks.ru/authors/bulatov)
16. Буряковський В.В. Кількісні критерії оцінки невизначеності макроекономічних фінансових потоків / В.В. Буряковський, О.М. Грабчук // Фінанси України. — 2006. — № 6. — С. 149-157.
17. Буруль Елена. Что будет с золотом в 2011 году / Елена Буруль // Деньги. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: [http://dengi.ua/clauses/74747_ Chto_budet_s_zolotom_v_2011_godu.html](http://dengi.ua/clauses/74747_Chto_budet_s_zolotom_v_2011_godu.html)
18. Бутенко А.А. Трансформация финансовых активов домохозяйств в российской экономике: автореферат диссертации на соискание ученой степени канд. экон. наук: 08.00.10 / А.П. Бутенко. – М., 2008. - 22 с.
19. Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник / О.Д. Василик. – К.: НІОС, 2000. – 250 с.
20. Великий тлумачний словник української мови / Упоряд. Т.В. Ковальова; Худож.- оформлювач Б.П. Бублик. – Харків, Фоліо, 2005. – 767 с.
21. Витун С.Е. Практикум по курсу «Теория финансов» / С.Е.Витун, А.И.Чигрина. – Гродно : ГрГУ, 2008. – 111 с.
22. Вітлінський В.В. Концептуальні засади ризикології у фінансовій діяльності / В.В.Вітлінський // Фінанси України. — 2003. — № 3. — С. 7
23. Вітлінський В.В. Ризикологія в економіці і підприємстві: Монографія / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко. — К.: КНЕУ, 2004. — 480 с.
24. Воробьев Ю.Н. Финансы домашних хозяйств: современные приоритеты / Ю.Н. Воробьев // Итоговая научно-практическая конференция преподавателей, аспирантов и студентов Национальной Академии природоохранного и курортного строительства за 2006-2007 учебный год. – Симферополь: Таврия. - 2007. - № 9. – С. 136
25. Воробйов Ю.М. Теоретичні засади формування і використання фінансових ресурсів в соціально-економічній системі держави / Ю.М. Воробйов // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2009. - № 4, С. 16-24.
26. Воробйов Ю.М. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник / Ю.М. Воробйов. – Сімферополь: Таврія, 2004. – 632 с.

27. Воробьев Ю.Н. Страхование в Украине: тенденции и особенности развития / Воробьев Ю.Н., Воробьева Е.И., Ворошило В.В. // Экономика и управление. – 2006. - №2-3, С. 20-26.
28. Воробьев Ю.Н. Финансовые потоки домашних хозяйств: сущность и классификация / Ю.Н. Воробьев, В.В. Ворошило // Культура народов Причерноморья. – 2011. - № 213. – С. 30-34.
29. Ворошило В.В. Финансы домохозяйств на современном этапе развития Украины / В.В. Ворошило // Экономика и управление. – 2007. - №6, С. 7-12.
30. Ворошило В.В. Бюджет домохозяйства: сущность, финансовые ресурсы формирования, государственное регулирование / В.В. Ворошило // Культура народов Причерноморья. – 2007. - № 121, С. 30-33.
31. Ворошило В.В. Финансы домашних хозяйств как неотъемлемая часть финансовой системы государства / В.В. Ворошило: материалы Всеукраинской научно-практической конференции [«Финансы, денежное обращение и кредит в повышении благосостояния населения Украины»], (Симферополь, 26 октября 2007), Симферополь, «Национальная академия природоохранного и курортного строительства» - 2007. – С. 72-74.
32. Ворошило В.В. Страхование домохозяйств: виды и уровень развития / В.В. Ворошило // Экономика и управление. – 2008. - №1, С. 68-73.
33. Ворошило В.В. Финансовые решения домашних хозяйств в условиях мирового финансового кризиса / В.В. Ворошило // Экономика и управление. – 2008. - №5, С. 107-112.
34. Ворошило В.В. Типология финансовых решений домашних хозяйств / В.В. Ворошило // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. – 2008. - № 1, С. 40-42.
35. Ворошило В.В. Коммерческие банки на рынке сбережений домашних хозяйств / В.В. Ворошило: материалы Всеукраинской научно-практической конференции [«Финансы, денежный оборот и кредит в повышении благосостояния населения Украины»] (Симферополь), Симферополь «НАПКС». - 2008. – С. 78-80.
36. Ворошило В.В. Формирование депозитного портфеля домохозяйств в условиях финансового кризиса / В.В. Ворошило // Экономика и управление. – 2009. - № 2-3. - С. 113-118.
37. Ворошило В.В. Финансовая активность домашних хозяйств / В.В. Ворошило // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. – 2009. - № 2. - С. 21-22.

38. Ворошило В.В. Финансовое поведение домохозяйств в современных условиях развития экономики / В.В. Ворошило: материалы научно-практической конференции [«Финансы, денежное обращение и кредит в повышении благосостояния населения АР Крым»], (Симферополь, 6 февраля 2009 г.) Симферополь «НАПКС» - 2009. - С. 30-34.
39. Ворошило В.В. Финансовые ресурсы домохозяйств: сущность и классификация / В.В. Ворошило // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. – 2010. - № 1. - С. 31-35.
40. Ворошило В.В. Финансовая безопасность домашнего хозяйства: теоретические основы / В.В. Ворошило // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. – 2010. - № 2 - С. 39-43.
41. Ворошило В.В. Финансовое поведение домашних хозяйств в условиях нестабильности / В.В. Ворошило // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. – 2010. - № 4(9). - С. 40-44.
42. Ворошило В.В. Роль банковского кредитования в финансовом обеспечении домохозяйств / В.В. Ворошило: материалы научно-практической конференции, посвященной 50-летию академии, [«Финансово-учетные проблемы современной экономики»], (Симферополь, 23 марта 2010) Симферополь НАПКС. - 2010. – С. 22-25.
43. Ворошило В.В. Роль инвестиционной функции финансов домашних хозяйств в экономике государства / В.В. Ворошило: материалы научно-практической конференции [«Современные проблемы финансов и учета»], (Симферополь 21-23 марта 2011), Симферополь, НАПКС. - 2011. – С.10-11.
44. Ворошило В.В. Оценка финансовой безопасности домашних хозяйств и направления ее обеспечения / В.В. Ворошило // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. – 2011. - № 4. – С. 35-37
45. ВВП на душу населения по ППС 2009 . [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://iformatsiya.ru/tab1/20-vvp-na-dushu-naseleniya-ro-pps-2009.html>
46. Владимирова И.Г. Глобализация мировой экономики: проблемы и последствия / И.Г. Владимирова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.cfin.ru/press /management/2001-3/10.shtml>
47. В Украине слишком много денег идет на соцзащиту населения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ua.all-biz.info/news/index.php?>

48. ВБ рекомендує обмежитися в расходах на образование и медицину. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.liga.net/news/N0809156.html>
49. В Украине средняя продолжительность жизни – 67 лет. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://glavnoe.ua/news/n11966>
50. Газета «Дело». [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/business/1084255-delo-35-ukrayinskoyi-ekonomiki-perebuvaе-v-tini>
51. Гладун О.М. Домогосподарство як елемент економічної системи / О.М. Гладун. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/naukma/Sn/2003_22-/48_gladun_om.pdf
52. Гнатишин Й. П. Доходи і видатки сільських домогосподарств / Й. П. Гнатишин // Сучасні проблеми економіки сільського господарства та АПК. - Суми, 2003. - Ч.2. - С.26–33.
53. Геронин Н.Н. Финансы домашних хозяйств в развитии инвестиционного процесса в России: диссертация на соискание ученой степени канд. экон. наук: 08.00.10 / Н.Н. Геронин. -М., 2004. – 210 с.
54. Гордієнко Л. А. Фінансова політика регулювання доходів домогосподарств / Л. А. Гордієнко // Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю. - Черкаси, 2004. - С.17–19.
55. Гордієнко Л.А. Регіональна специфіка доходів і витрат домогосподарств / Л.А.Гордієнко. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Menegment/2007_606/57.pdf
56. Горбулін В.П. Засади національної безпеки України: Підручник / В.П. Горбулін, А.Б. Качинський.– К.: Інтертехнологія, 2009. – 272 с.
57. Горбач Л.М. Страхова справа: Навч. Посібник / Л.М. Горбач. – 2-ге вид., виправлене. – К.: Кондор, 2003. – 252 с.
58. Государственный комитет статистики Украины. Официальный сайт. – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
59. Государственная служба занятости. Официальный сайт. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dcz.gov.ua/control/ru/publish/article;jsessionid=01CE0B6C1005B4C7B983C99D7446FCE0?art_id=81148&cat_id=10047342

60. Гридчина М.В. Финансовый менеджмент: Курс лекций / М.В. Гридчина. — Киев: Межрегиональная академия управления персоналом. - 1999. - 155 с.
61. Гусев А.Б. Доходное и жилищное неравенствограждан: механизм поддержания социальной стабильности / А.Б. Гусев. [Электроний ресурс]. – Режим доступа: http://www.urban-planet.org/article_17.html
62. Дадашев А.З. Финансовая система России / Дадашев А.З., Черник Д.Г. - М.: Инфра. - 1997. -248 с.
63. Даль В. Толковый словарь живого великого русского языка / В. Даль: Т 1-4. – М.: Рус.яз. - 1989. – 699 с.
64. Данилишин Б. Соціальна безпека – підґрунтя сталого розвитку / Б.Данилишин, В.Куценко. [Электроний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/all/herald/2010-01/a3.pdf>
65. Денисова Д.Е. Воспроизводственные функции домохозяйства и их поддержка государством: автореф. дис. на соискание ученой степени кандидата экономических наук: 08.00.01/ Д.Е. Денисова.Российский государственный технологический университет им. К. Э. Циолковского. – М. - 2003. - 28с.
66. Дмитриева Е.А.Финансы домохозяйств: Учебное пособие / Е. А. Дмитриева; Магадан. Ин-т экономики. – Магадан: Кордис. - 2007. - 61 с.
67. Доклад о развитии человека в 2007/2008 / Официальный сайт ООН. – [Электроний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/russian/esa/hdr/2007>
68. Доклад о развитии человека в 2009 / Официальный сайт ООН [Электроний ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/development/hdr/2009/hdr_2009_complete.pdf
69. Доклад о развитии человека в 2010 / Официальный сайт ООН. [Электроний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/ru/development/hdr/2010/hdr>
70. Домострой: Сборник / Сост. В. Колесов, Т. Рогожникова. – М.: Худож. лит.- 1991. – 319 с.
71. Дубова С.В. Методы ограничения легкового транспорта в городах / С.В.Дубова, А.Ю.Васильева, В.А.Сильчук. [Электроний ресурс]. – Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/MTP/2009_32/pdf/3225dubo.pdf
72. Економетрія: підруч. / С. І. Наконечний, Т. О. Терещенко, Т. П. Романюк. - 2-ге вид., доп. та перер. - К.: Изд-во КНЕУ. - 2000. – 296 с.
73. Елисеева И.И. Эконометрика: Учебник / И.И.Елисеева. - М.: Финансы и статистика, 2001. 344 с.

74. Єрмошенко М. М. Економічна та соціальна політика. Економічна безпека України: проблеми та перспективи (Матеріали круглого столу) / М. М. Єрмошенко // Основні засади підвищення фінансової безпеки держави. – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/book/journal/ekon.htm#b2>
75. Ефимов В.С. Финансы. Часть 1 / В.С. Ефимов. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.e-college.ru/xbooks/xbook076/book/index/index.html?go=part-008*page.htm
76. Завгородній А. Г. Фінансово - економічний словник. / А. Г. Завгородній., Г. Л. Вознюк. – К.: Знання. - 2007.- 1072 с.
77. Задорожная Я.Г. Экономическая природа и сущность финансовых потоков предприятий / Я.Г. Задорожная // Научно-Технический сборник. – 2006. - № 73. - С. 176-180.
78. Зовнішня трудова міграція населення України / Український центр соціальних реформ. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.openukraine.org/doc/ВК-MIGR-END.pdf>
79. Зухба Е.Н. Институт домохозяйства в системе отношений собственности / Е.Н. Зухба. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Npdntu_ekon/2009_36_1
80. Иващенко Г.В. О понятии «безопасность» / Г.В. Иващенко // Теоретический журнал CREDO. – 2000, - № 24. – С. 13-15.
81. Іванюк Т. І. Заощадження домогосподарств – вагоме джерело інвестування в національну економіку/ Т. І. Іванюк // Проблеми і перспективи розвитку фінансової системи України. - К. - 1998. - С.161–166.
82. Казак Ю.Г. Устойчивость платежных балансов Польши, Грузии и Украины в условиях мирового финансово-экономического кризиса / Ю.Г.Казак, С.А. Якубовский. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2010_3/tom3/734.pdf
83. Казнова М.И. Страховые отношения в социальной сфере: зарубежный опыт и его использование в Украине / М.И.Казнова. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vsntu/2009/econom/98->
84. Канов А.А. «Новая экономика» и ее основные черты / А.А. Канов [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/UZTNU_econ/2010_1/Kanov.html
85. Капустина Е.И. Экономическое поведение домашних хозяйств при формировании сбережений: автореферат на получение степени

- к.э.н. 08.00.01 / Е.И. Капустина. Восточно-Сибирский государственный технический университет, Улан-Удэ, 2007. - 11 с.
86. Карпінський Б. А. Фінансова система: навчальний посібник / Карпінський Б. А., Герасименко В. О.– Київ: «Центр навчальної літератури». - 2003. – 184 с.
 87. Кашин ю.и. Оборот денег домашних хозяйств: проблемы отражения и макроанализа / ю.и. Кашин.- М.: МБИ, 2003. - 244 с. - С. 16
 88. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс . - М.: Экономика. - 1993. – 315 с.
 89. Кізіма Т. Домогосподарство як елемент економічної системи: сутність, еволюція та функції в умовах ринку / Т. Кізіма // Вісник ТНЕУ.- 2008. - № 3, С.22-36
 90. Кізіма Т. О. Домогосподарство як інституційна економічна одиниця та суб'єкт фінансових відносин / Т. О.Кізіма. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nznuoa/ekonomika/2008_10_2.pdf
 91. Кізіма Т.О. Доходи домогосподарств: інтерпретація сутності та проблеми детінізації / Т.О. Кізіма. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apre/2009_5_1/46.pdf
 92. Кізіма Тетяна. Витрати домогосподарств України: сутнісно-аналітичний аспект / ТетянаКізіма // Вісник ТНЕУ. - 2009.- № 2. - С. 63-67.
 93. Кізіма Т.О. Роль соціальних трансфертів у формуванні сукупних ресурсів домогосподарств України / Т.О. Кізіма. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/Portal/soc_gum/Eir/2008_4/50-54.pdf
 94. Кізіма Т. Стратегії та моделі фінансової поведінки домашніх господарств у сучасних умовах / Т. Кізіма. // Світ фінансів. — 2009. - №2(19). – С. 88 – 96.
 95. Кізіма Т.О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку / Т.О. Кізіма; [вст.слово С.І. Юрія]. – К.: Знання. - 2010. – 431 с.
 96. Кинд Ф. Союз частных медицинских страховых компаний в Германии / Ф. Кинд // Медицинское страхование. — 1997. — №1(3). — С. 42–43.
 97. Кириленко О.П. Фінанси: теорія та вітчизняна практика: Навч. посіб. / О.П.Кириленко– Тернопіль: Астон. - 2002. – 215 с.

98. Клапків М.С. Страхування фінансових ризиків: Монографія / М.С.Клапків. – Тернопіль: Економічна думка, Карт-баш. – 2002. – 570 с.
99. Концепція національної безпеки України, схвалена постановою Верховної Ради від 16 січня 1997 року. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
100. Конституція України. № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EА%2F96-%E2%F0>.
101. Компанія страхування життя «Універсальна». Офіційний сайт. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.universalna-life.com.ua/index.php?m=cmi&id=56&lng=2&cmiid=22>
102. Корнев М.Н. Анализ инфляционных процессов в Украине / М.Н. Корнев. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/eprom/2009_45/st_45_04.pdf
103. Корпоративное страхование – основная составляющая соцпакета. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://med-insurance.com.ua/review/60>
104. Косов Н.С. Основы макроэкономического анализа: учебное пособие / Н.С. Косов. - Тамбов: Издат-во Тамб. Гос. Тех. Ун-та, 2006. – 144 с.
105. Кравченко В.І. Фінансування будівництва житла: Новітні тенденції / В.І. Кравченко, К.В. Паливода– К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія». -2006. – 131 с.
106. Кредитование в Британии остаётся ахиллесовой пятой, хотя производство замечательно растёт. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://forexpro.com.ua/fundamentalnyj_analiz_rynka_forex_foreks.php?id=7415
107. Кривий М.В. Доходи та витрати населення карпатської зони в контексті регіонального розвитку / М.В.Кривий. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vpu/Ekon/2009_7/15.pdf
108. Крупка М. Проблеми соціально-економічного розвитку України в умовах глобалізації / М. Крупка, В. Дорош. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/freu/2009_19/10.pdf
109. Кундицький О. Фінансова база видатків домогосподарств у перехідній економіці України / О. Кундицький // Наукові записки. - Тернопіль, 2003. - Вип.12, ч.2. - С.31–33.

110. Курс социально-экономической статистики: Учебник для вузов / В.Л. Соколин, М.Г. Назаров, М.Р. Ефимова и др.; Под ред. М.Г. Назарова. М.: Финстатинформ. - 2002. - 973 с.
111. Лавриненко Л. М. Аналіз кінцевих споживчих витрат домогосподарств у валовому внутрішньому продукті України / Л. М. Лавриненко // Київський держ. ун-т технологій та дизайну. Вісник. - К., 2001. - Вип.2. - С. 36–39.
112. Лапуста М.Г. Риски в предпринимательской деятельности / М.Г. Лапуста, Л.Г. Шаршукова. –М.: ИНФРА-М. - 1998. – 224 с.
113. Леоненко П.М., Юхименко П.И., Ильенко А.А. и другие. Теория финансов: Учебное пособие/ под ред. О.Д. Василика. – Киев: Центр учебной литературы. - 2005. – 480 с.
114. Левшаков С.Ф. Анализ предоставления услуг денежных переводов в Украину почтовыми организациями Европы / С.Ф.Левшаков. [Электроний ресурс]. – Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/Portal/soc_gum/pprbsu/texts/2009_26/26.1.25.pdf
115. Левчаев П.А. Обеспечение стоимостного прироста финансовых ресурсов экономических субъектов в условиях инновационной экономики: теория и методология исследования: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора экономических наук, 08.00.10, Орел – 2007. – 18 с.
116. Литовских А.М. Финансовый менеджмент: Конспект лекций / А.М.Литовских, Таганрог: Изд-во ТРТУ. - 1999. – 76с.
117. Литвак М. Л. Заощадження домогосподарств - внутрішнє джерело економічного зростання / М. Л. Литвак // Донецький держ. техн. ун-т. Наукові праці. Вип.34: Сер. Економічна. – Донецьк. - 2001. - С.180–185.
118. Литвак М. Л. Теорія економіки домогосподарства та її роль в аналізі мікро та макроповедінки господарюючих суб'єктів (на прикладі робіт Г. Бекера) / М. Л. Литвак // Теоретичні та прикладні питання економіки. - К. - 2004. - Вип.5. - С.213–218.
119. Лукашевич В.М. Глобалістика / В.М. Лукашевич. – Львів «Новий світ – 2000». - 2007, – 400 с.
120. Любимцев Ю. Финансовые потоки как объект индикативного планирования и регулирования / Ю.Любимцев, В. Дудкин // Российский экономический журнал.- 1998. -№ 3. - С. 78-80.
121. Мазная Е.А. Домашнее хозяйство в системе экономических отношений общества: автореферат на соискание уч. Ст. к.э.н. 08.00.01 / Е.А. Мазная. Самарский государственный университет, Самара. - 2006. - 22 с.

122. Марец О.Р. Домогосподарство в умовах ринкової трансформації економіки України: автореферат на здобуття наукового ступеня к.е.н. 08.01.01 / О.Р. Марец. Львівський національний університет ім. І. Франка, Львів, 2004 - 24 с.
123. Матычак Татьяна. Как выбрать ПИФ для инвестирования средств / Татьяна Матычак. - Электронный доступ: <http://finans.net.ua/content/view/12896/53/>
124. Мацкуляк Д.И. О финансовой безопасности в системе общественных интересов России / Д.И. Мацкуляк // Проблемы современной экономики, № 3. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.m-economy.ru>
125. Мельник А. Сектор домогосподарств у сучасній економічній системі: теоритичні та емпіричні аспекти / А. Мельник, Н. Ціщик. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vtneu/2008_3/pdf/melnyk,%20tsishchyk.pdf
126. Микитенко І. Формування сукупних доходів і витрат у домогосподарствах / І. Микитенко // Економіка АПК. -2002. -№ 6. - С. 107-111
127. Министерство торговли и экономического развития Украины. Официальный сайт. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=97980
128. Мікроекономіка / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання. - 2007. - 677 с.
129. Миляков Н.В. Финансы: Учебник— 2-е изд / Н.В.Миляков. — М.: ИНФРА-М. - 2004. — 543 с.
130. Мировой рейтинг доходности сдачи жилья в аренду. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://newsme.com.ua/business/realstate/736281/>
131. Мироненко О.В. Домашние хозяйства в системе социально-трудовых отношений: автореферат на соискание уч. Ст. к.э.н. 08.00.05 / О.В. Мироненко. Дальневосточный государственный университет путей сообщения, Хабаровск - 2008.- 20 с.
132. Мішура В.Б. Порівняльний аналіз еволюції поглядів на природу та роль домогосподарств / Мішура В.Б., Пономарьова Л.М., Нарижна Л.Д., Хижняк А.О. // Вісник ДДМА. – 2007. – № 2Е (10). – С. 101-105.
133. Можайкина Н.В. Социально-экономическая сущность категории домохозяйства / Н.В.Можайкина // Вісник Міжнародного слав'янського університету. – 2008. - № 1. – С. 88-92.

134. Мочерний С. Домогосподарства як економічна категорія/ С. Мочерний// Тернопільський держ. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Наукові записки. Сер.: Економіка. – Тернопіль. - 2001. - Вип.9. - С.5–8.
135. Мунтіян В. І. Теоретичні засади економічної безпеки / В. І.Мунтіян// Національна програма забезпечення економічної безпеки в контексті стратегії соціально-економічного розвитку України: Матеріали круглого столу. Рада національної безпеки і оборони України, Національний ін-т українсько-російських відносин / Сергій Івановіч Пірожков (ред.) – К., 2001, - С. 53-57.
136. Национальный банк Украины. - Официальный сайт [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>
137. Найденов В.С. Инфляция в Украине – следствие безответственной политики / В.С. Найденов. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Venu/2008_2/42.pdf
138. Небава М.І. Теорія макроекономіки / М.І. Небава.[Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://posibnyku.vstu.vinnica.ua/macro_ek/1_4.htm
139. Нехотин Д.В. Управление финансовыми потоками холдинга: Автореферат на соискание уч. ст. к.э.н. / Д.В. Нехотин. Волгоград: ВГУ. - 2004. – 18 с.
140. О Всеукраинской переписи населения: Закон Украины № 2058 III от 19.10.2000 [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
141. О прожиточном минимуме: Закон Украины № 966-XIV.от 15.07.1999 -[Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>
142. Об оплате труда: Закон Украины № 108/95-ВР от 24.03.95г [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua/>
143. О государственном бюджете на 2007 год: Закон Украины № 489-V от 19.12.2006 г. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=489-16>
144. О государственном бюджете на 2008 год: Закон Украины от 28.12.2007 № 107-VI. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=107-17>
145. О государственном бюджете на 2009 год: Закон Украины № 835-VI от 26.12.2008. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=835-17>
146. О государственном бюджете на 2010 год: Закон Украины № 2154-14 от 27.04.2010. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2154-17>

147. Ожегов С.И. Словарь русского языка: Ок. 57000 слов / Под ред. Доктора филологических наук, проф. Н.Ю. Шведовой. – 14-е изд., стереотип. – М: Рус. Яз. - 1983. – 816 с
148. Опарін В.М. Фінанси.(Загальна теорія): Навч. Посібник / В.М. Опарін. – К. - 2001.- с. 5
149. Опарін В.М. Фінансова система України: теоретико-методичні аспекти: Моногр. / В.М. Опарін.- К.: КНЕУ. - 2005. – С. 87-88
150. Осипов Ю.М. Финансовая экономика как высшая форма бытия экономики / Ю.М Осипов. Материалы к докладу на международной научной конференции «Финансовая экономика: концепция, структуры, менеджмент». - М.: МГУ, апрель 2000 г. - С. 56.
151. Основи економіки: Навч. посібник / Беляєв О.О. та інш. – К., 2006. – с. 119-127
152. Отчет о стабильности финансовой системы Беларуси. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.infobank.by/1120/Default.aspx>
153. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення за 9 місяців 2010 року. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/npf_3kv__2010.pdf
154. Показатели финансовой устойчивости. Руководство по составлению — Вашингтон, округ Колумбия, США: Международный Валютный Фонд. - 2007 год.
155. Попов М.В. Домашнее хозяйство: эволюционно - функциональный поход: автореферат на соискание ученой степени к.э.н. 08.00.01 / М.В. Попов Волгоградский государственный технический университет, Волгоград. – 2003. - 24 с.
156. Популярна юридична енциклопедія / Кол. Авт.: В.К. Гіжевський, В.В. Головченко В.С. Ковальський (кер.) та ін. – К.: Юрінком Інтер. - 2002. – 528с
157. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'я: Закон України № 1768-III від 1 червня 2000 року
158. Про державну допомогу сім'ям з дітьми:Закон України № 2811-XII від 21.11.1992
159. Про затвердження Класифікації інституційних секторів економіки України:Наказ Державного комітету України №96 від 18.04.2005. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
160. Про затвердження Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки:Наказ Міністерства економіки України №123 от 18.02.2009. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/file/link/135879/file>

161. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України № 47-48 от 9.07.2003. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15>
162. Программы развития системы национальных счетов: Постановление Кабинета Министра Украины от 07.04.2003 г. №475. - [Електроний ресурс]. – Режим доступу: rada.gov.ua/
163. Практикум по курсу «Теория финансов» / С.Е.Витун, А.И.Чигрина. – Гродно: ГрГУ, 2008. – 111 с.
164. Ревак І. О. Механізм забезпечення фінансової безпеки України: теоретичний аспект / О.І. Ревак // Науковий вісник, 2009. - № 2.- С. 2-10.
165. Ревак І.О.Об'єкти та суб'єкти фінансової безпеки – базові складові системи фінансової безпеки держави / І.О.Ревак. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Natural/Vetp/2010_29/10rioofs.pdf
166. Романенко О.Р. Фінанси: Підручник / О.Р. Романенко– К: Центр навчальної літератури. - 2004. – 312 с,
167. Рудая М. І. Податкові відносини домогосподарств як специфічного сектору економічної системи держави / М. І.Рудая. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evd/2010_3/14.pdf
168. Сабанти Б.М. Теория финансов / Б.М. Сабанти - М.: Менеджер. - 1998. – 450 с.
169. Сабанти Б.М. О «финансах домашних хозяйств». Сборник научных трудов. Выпуск 2 / Под ред. проф. Б.М. Сабанти. - СПб.: Изд-во СПбГУЭФ. -2002. - С.6-10.
170. Сердюк А.В. Підвищення доступності житла / А.В. Сердюк // Вісник ВПІ. - 2010. - № 1. – С. 39-47.
171. Сеницина Л.М. Сущность и роль домохозяйства в работах русских экономистов / Л.М. Сеницина, М.В Попов [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.e-rej.ru/Articles/2007/Sinitsina_Popov.pdf
172. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
173. Скибина А.С. Некоторые аспекты методологии исследования доходов домашних хозяйств / А.С. Скибина. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vcpi/TPtEV/2009_5/5_2009/15_Skibina.pdf
174. Скібіна А С.Динаміка, тенденції й системність формування доходів домашніх господарств в умовах трансформації економіки в Україні / А С. Скібіна. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/APE/2009_11/190-199.pdf

175. Соболев М.Г. Институциональные основы формирования экономической системы домохозяйства: автореф. Дис. На соискание ученой степени кандидата экономических наук: 08.00.01 / М.Г. Соболев. Волгоградский государственный университет. – Владикавказ. - 2005. – 25 с.
176. Соколов Б.И. О принципах выведения понятия «Финансы» / Б.И. Соколов // Материалы международной научной конференции [Актуальные проблемы экономической науки и хозяйственной практики] - СПб. - 2004. - С. 85-88.
177. Социально-экономическая статистика: Практикум: Учеб. пособие / Под ред. В.Н. Салина, Е.П. Шпаковской. - М.: Финансы и статистика. - 2004. -156с.
178. Средняя продолжительность жизни в Украине – 68 лет. [Электроний ресурс]. – Режим доступа: http://revisor.od.ua/news/Srednyaya_prodogitelnost_gizni_v_Ukraine__68_le-012866/
179. Сравнение процентных ставок по срочным вкладам с выплатой процентов в конце срока. Украинский банковский портал. [Электроний ресурс]. – Режим доступа: <http://banker.ua/bankservices/35/>
180. Средневзвешенная стоимость квадратного метра недвижимости в 2007 году. [Электроний ресурс]. – Режим доступа: <http://yus.kiev.ua/>
181. Средневзвешенная стоимость недвижимости в 2008 году. [Электроний ресурс]. – Режим доступа: <http://finans.net.ua/conetent/view/9910/>
182. Станкевич Ю.Ю. Формирование основных источников получения доходов современных домохозяйств / Ю.Ю. Станкевич // Фінансова система України. Збірник наукових праць. – Острог: Видавництво Національного університету “Острозькаакадемія”, 2008. – Випуск 10. – Ч. 2. – 350 с.
183. Статистичний щорічник України за 2008 рік / за ред. О.Г. Осауленка // Київ: ТОВ «Август Трейд», 2009. – 566 с.
184. Статистичний щорічник України за 2009 рік / за ред. О.Г. Осауленка // Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – 566 с.
185. Строительная компания «Монолит». Официальный сайт [Электроний ресурс]. – Режим доступа: <http://monolit.crimea.ua/calc/>
186. Сурдул С.В. Податкове навантаження як регулятор впливу на стан підприємств та економіку / С.В. Сурдул [Электроний ресурс]. – Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nv/2009_15.pdf

187. Суспільні фінанси України: Навч. посіб. /За ред. М. І. Карліна. – Луцьк: РВВ “Вежа” ВНУ ім. Л. Українки. - 2008. – 260 с
188. Сухоруков А.І. Фінансова безпека держави / А.І. Сухоруков, О.Д. Ладюк: Навчальний посібник. — К.: Центр учбової літератури. - 2007 — 192 с.
189. Сухоруков А.І. Проблеми фінансової безпеки України / А.І. Сухоруков: Монографія / (Передмова акад. НАН України С.І. Пирожкова). – К.: НІМБП. - 2004. - 117 с.
190. Сухорукова Т.Г. Современные подходы к управлению заработной платой на отечественных предприятиях / Т.Г. Сухорукова, С.Е. Дудина. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vetp/2010_32/10ctglem.pdf
191. Таран О.В. Сучасні питання проблематики ризиків фінансової сфери діяльності підприємств: теоретичні узагальнення та прикладний аналіз / О.В. Таран. Харків: Константа. – 2004. – 108 с.
192. Торгай Н.З. Экономическая безопасность домашних хозяйств в условиях транзитивной экономики: автореферат на соискание ученой степени кандидата экономических наук. 08.00.01 / Н.З. Торгай. Челябинск. - 2010. – 27 с.
193. Тохтарова Валерія. Диференціація населення по доходах з урахуванням тіньового сектора / Валерія Тохтарова. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.library.tane.edu.ua/images/nauk_vydannya/WSWIBR.pdf
194. Транскордонні перекази у 2008 році [Текст] // Вісник НБУ. – 2008. – № 3(157). – С. 42–45.
195. Тютюкіна Е.Б. Финансовые потоки: сущность и признаки классификации / Тютюкіна Е.Б и Афашагов К.М // Вестник финансовой академии. - 2007. -№ 4. - С.24.
196. Украинская О.А. Сущность и классификация финансовых рисков / О.А.Украинская // Финансы, учет, банки. - 2007. - №13.- С.170-183.
197. Украинская ассоциация инвестиционного бизнеса. Официальный сайт. - [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uaib.com.ua/>
198. Фетисов В.Д. Финансы граждан. / В.Д. Фетисов.Н. Новгород: Изд-во ННГУ им. Н.И. Лобачевского, 2000. - 130 с.
199. Федоренко В.Г., Діденко О.М., Ружемський М.М., Іткін О.Ф. Політична економія: Підручник / За наук. Ред. д.є.н. проф. В.Г. Федоренка. – К.: Алерта, 2008 . – 478 с.
200. Філей С.М. Концептуальні аспекти фінансових ризиків та методи управління ними / С.М. Філей. [Електроний ресурс]. – Режим

доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/natural/NVUU/Ekon/2009_28_2/statti/35.htm

201. Филин С.А. Финансовый риск и его составляющие для обеспечения процесса оценки и эффективного управления финансовыми рисками при принятии финансовых управленческих решений / С.А.Филин // Финансы и кредит. — 2002. — № 4 (94). — С. 9-23.
202. Фінанси: Підручник / за ред. С.І. Юрій, В.М. Федосов. — К.: Знання. - 2008. — 611 с.
203. Финансы / Под ред. В.М. Родионовой. — М: Финансы и статистика. - 1995. — 432 с.
204. Фінанси (теоретичні основи) / За ред. М.В. Грінчиної, В.Б. Захожая. — К. - 2002. — 312 с.
205. Финансы. Денежное обращение. Кредит / Под ред. А.П. Ковалева. — Ростов-на-Дону: Феникс. - 2001. — 416 с.
206. Финансы: учеб. - 2-е изд., перераб. и доп. / под ред. В. В. Ковалева.—М.: ТК Велби, Изд-во Проспект. - 2007.—610 с.
207. Финансы, денежное обращение и кредит. Учебник. / Под ред. В.К. Сенчагова, А.И. Архипова. -М.: «Проспект». - 1999. — 227 с.
208. Финансы. Денежное обращение. Кредит: Учебник для вузов.- 2-е изд. / Под ред. проф. Г.Б. Поляка. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001.- 512 с.
209. Финансы. Денежное обращение. Кредит: Учебник для вузов. / Под ред. проф. Л.А. Дробозиной. М.: ЮНИТИ. - 2000. - С.64.
210. Финансы: Учебник / Под ред. проф. А.М. Бабич, Л.Н. Павловой - М.: ИД ФБК-Пресс. - 2000. - 760 с.
211. Финансы: Учебник / Под ред. С.И. Лушина, В.А. Слепова. - М.: Изд-во Российской экономической академии им. Г.В. Плеханова. - 2000.-383 с.
212. Финансы: Пер. с англ. - М.: ЗАО «Олимп-Бизнес». - 1998. — 510 с.
213. Финансовая система и экономика / Под.ред. В. В. Нестерова, Н. С. Желтова. — М.: Финансы и статистика. - 2004. — 429 с.
214. Финансовый рынок Германии. [Электроний ресурс]. — Режим доступа: <http://www.globfin.ru/articles/finsyst/german.htm>
215. Фінанси підприємств: Підручник / А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк та ін.; кер. кол. авт. і наук. ред.. проф. А.М. Поддєрьогін.- 6-те вид., пероб. Та допов. — К.: КНЕУ. - 2006.- 552 с.
216. Финансы предприятий: Учебник / Под ред. М.В. Романовского. СПб.: Изд. дом «Бизнес-пресса», -2000. - 297 с.
217. Харрис Л. Денежная теория / Л. Харрис - М.: Прогресс. - 1990.-750 с.
218. Ходжаян А. О. Доходи домогосподарств та населення як фактор і передумова забезпечення сталого економічного зростання / А. О.

- Ходжаян // Теория і практика сучасної економіки. – Черкаси. - 2004. - С.62–64.
219. Хорошева А. С. Условия обеспечения финансовой безопасности государства / А. С. Хорошева // Финансы, учет, банки. - 2008.- № 14, С. 92-96.
220. Чернов А. Ю. Личные финансы. Доходы и расходы семейного бюджета / А. Ю.Чернов. - М.: Перспектива. - 1995. - С. 9
221. Шерстюк Л. І. Сучасна структура доходів домогосподарств та проблемії дослідження / Л. І. Шерстюк // Проблеми розвитку державних і місцевих фінансів. - К. - 2003. - С.382–386.
222. Шикіна Н.А., Коцюрубенко Г.М. Фінанси домогосподарств як основа розвитку людського капіталу / Н.А. Шикіна, Г.М.Коцюрубенко // [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vdnuet/econ/2011_3/Shikina.pdf
223. Шикіна Н.А. Соціальний захист населення в умовах фінансово-економічної кризи / Н.А. Шикіна // Вісник соціально-економічних досліджень. Вип. 37. / Одеса: ОДЕУ, 2009. - С.77-87
224. Шикіна Н.А. Інфляційне навантаження як загроза соціальній безпеці країни / Н.А. Шикіна // Вісник соціально-економічних досліджень. Вип. № 3 (43). / Одеса: ОДЕУ, 2011. - С.143-149.
225. Шкура И.С. Деятельность институциональных инвесторов в Украине / И.С. Шкура. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.nbu.gov.ua/Articles /KultNar/knp80/pdf/knp80_168-170.pdf](http://www.nbu.gov.ua/Articles/KultNar/knp80/pdf/knp80_168-170.pdf)
226. Шокун В.В. Финансовая система страны: состояние и направления реформирования / В.В. Шокун // Э.У.-1997 - №1 – с. 9-15.
227. Экономика украинской медицины и ее перспективы. [Електроний ресурс]. Режим доступу: <http://healthcare.management.com.ua/2009/01/03/ekonomyka-ukraynskoj-medycynyiy-ee-perspektyvyi/>
228. Экономическая статистика. 2-е изд. доп.: Учебник / под ред. Ю.Н. Иванова. – М.: ИНФРА-М. - 2001. – 480 с.
229. Экономическое обозрение СНГ: Белорусь, Казахстан, Россия, Украина (БКРУ). 2010. - № 1 [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fundeh.org/files/publications/163/byull_17_1_bkru.pdf
230. Эстония: Дно будет U–образным. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kn.kz/news.php?news=17179>
231. Юрченко В.Р. Регулирование налоговой нагрузки как фактор развития производства: автореф. дисс. на соискание ученой степени

- канд. экон. наук: спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / В.Р. Юрченко. — Москва: Российская академия государственной службы при Президенте Российской Федерации, 2007. — 22 с.
232. Янин О.Е. Финансы, денежное обращение и кредит: учеб. Для студ. Проф. Уч. Заведений— 3-е изд. Стер. / О.Е.Янин.— М.: Издательский центр «Академия». — 2006. - 192 с.
233. Янель Ю.А. Заощадження домогосподарств України та їх мотивація / Ю.А. Янель // Економіка. Фінанси. Право. -2006. -№ 6. - С. 9-13.
234. Янова В.В. Экономика. Курс лекций: Учебное пособие для вузов / В.В. Янова. — М: Издательство «Экзамен». - 2005. — 384 с.
235. Ячменников В.В. Управление финансовыми потоками предприятия: автореферат на соискание уч. ст. к.э.н. 08.00.10 / В.В. Ячменников СГСЭУ, Саратов. - 2005. - 12 с.
236. Becker G.S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education / G.S. Becker/ - 2nd ed. — London: University of Chicago Press, 1983. - 268p.
237. McKinsey Global Institute “Debt and deleveraging: The global credit bubble and its economic consequences”, January 2010.
238. Shultz T. Investment in Human Capital / T. Shultz. — New-York, 1971. - 395p.

Додаток А.1

Систематизація наукових підходів до визначення поняття «фінансова система» та її складових*

Ознаки	Автор	Основний зміст	Сфери ФС	Зауваження
1	2	3	4	5
1. Сукупність фінансових відносин	Романенко О.Р. [166, с. 21]	Фінансова система - це сукупність окремих, але взаємозв'язаних між собою сфер і ланок фінансових відносин, що мають особливості мобілізації і використання фінансових ресурсів, відповідний апарат управління і правове забезпечення.	Фінансовий ринок, фінанси суб'єктів господарювання, державні фінанси, міжнародні фінанси, страхування	Згідно даному визначенню, фінанси домашніх господарств не можна виділити в окрему сферу фінансової системи через відсутність апарату управління.
	Поляк Г.Б. [208, с. 73]	«фінансова система є сукупністю фінансових відносин, виступаючих у вигляді взаємозв'язаних і взаємодіючих категорій, ланок, сфер, які розподіляють і використовують фонди грошових коштів господарюючих суб'єктів, домогосподарств, держави, а також спеціальних фінансових інститутів»	Фінанси господарюючих суб'єктів, фінанси домогосподарств, фінанси держави, фінансовий ринок	У даному визначенні не розкрита організаційна структура фінансової системи.
	Безгубенко Л. [7, с.14]	«Фінансова система - це сукупність окремих, але взаємозв'язаних між собою ланок фінансових відносин, які виникають в різних сферах виробничої і невиробничої діяльності в процесі вартісного розподілу і перерозподілу ВВП і національного доходу з метою формування, розподілу і використання фінансових ресурсів (які здійснюються у фондовій і нефондовій формах при перевазі першої) для задоволення суспільних інтересів і потреб»	Фінанси держави, приватні фінанси, фінанси підприємств	У даному визначенні розкрита внутрішня структура фінансової системи, але при цьому відсутня організаційна .

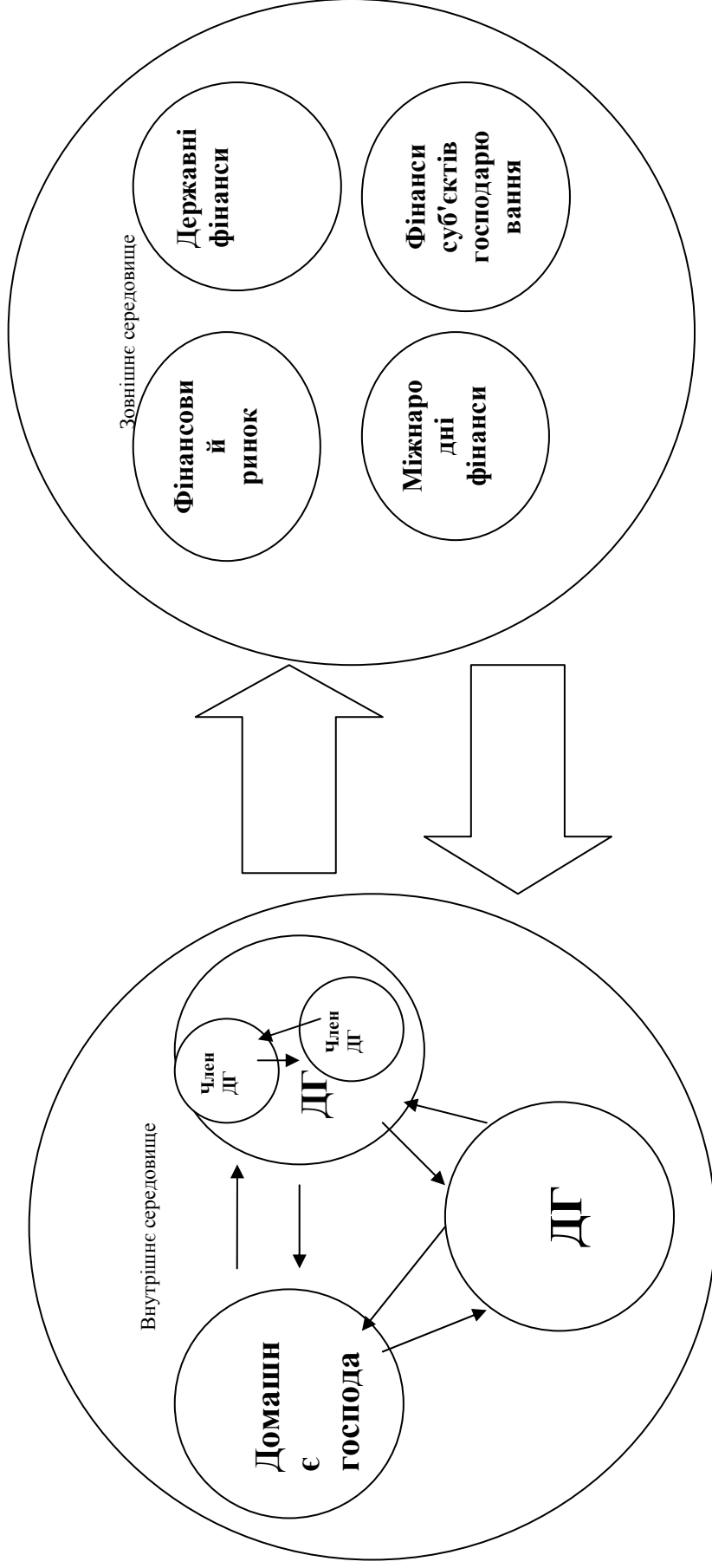
Продовження додатку А.1

1	2	3	4	5
2. Сукупність фондів фінансових ресурсів	Василик О.Д. [19, с. 20]; Леоненко П.М., Юхименко П.І., Ільєнко А.А. и др.[112, с. 127].	«Сукупність різноманітних видів фондів фінансових ресурсів, сконцентрованих у розпорядженні держави, нефінансового сектора економіки (господарюючих суб'єктів), окремих фінансових інститутів і населення (домогосподарств) для виконання покладених на них функцій, а також для задоволення економічних і соціальних потреб»	Державні фінанси, фінанси підприємницьких структур, фінансовий ринок, фінанси домогосподарств, страхові та резервні фонди.	Система є відповідними елементами і взаємодією між ними. З даного визначення взаємодія відсутня.
3. Форма організації грошових відносин	Іванов В.В. [205, с. 14]	Фінансова система є формою організації грошових відносин між всіма суб'єктами відтворювального процесу з приводу розподілу і перерозподілі сукупного суспільного продукту	Фінанси організації, фінанси домогосподарств, публічні фінанси.	Відображена тільки внутрішня структура фінансової системи
4. Чинник впливу	Шокун В.В. [218, с. 9]	Сукупність чинників конституційного впливу держави на розподіл СОП і його основній частині НД, внаслідок чого формуються централізовані і децентралізовані фонди грошових коштів.	Фінанси держави, фінанси підприємств.	Автором здійснюється ототожнення фінансової системи з фінансовим механізмом, завдяки якому відбувається розподіл і перерозподіл

Продовження додатку А.1

1	2	3	4	5
5. Внутрішня організаційна структура	Опарін В.М. [1468 с. 35],	По внутрішній структурі фінансова система - сукупність відособлених взаємозв'язаних сфер і ланок, які відображають специфічних форми і методи фінансових відносин. По організаційній структурі фінансова система - сукупність фінансових органів і інститутів, які управляють грошовими потоками.	фінанси суб'єктів підприємництва, державні фінанси, страхування, фінансовий ринок	Друга частина визначення категорію фінансова система на фінансовий механізм, який формується для управління фінансовими потоками.
	Юрій С.І., Федосов В.М. [202, с. 37]	По внутрішній структурі фінансова система - сукупність окремих, але взаємозв'язаних сфер і ланок фінансових відносин, які мають певні особливості в мобілізації і використанні фінансових ресурсів, а також відповідний апарат управління і нормативно-правове забезпечення. По організаційній структурі фінансова система - сукупність фінансових органів і інститутів, які здійснюють управління грошовими потоками і фондами грошових коштів.	Фінанси держави, фінанси суб'єктів господарювання, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок, міжнародні фінанси	Згідно даному визначенню фінанси домогосподарств неможливо виділити у фінансовій системі, оскільки вони не мають відповідного апарату управління.
	Грінчина М.В., Захожа В.Б. [204, с. 16]	Фінансова система визначається, з одного боку, певними сферами фінансових відносин, з іншої - різних інститутів, які забезпечують функціонування, взаємодію цих сфер і процес управління ними.	Фінанси держави, фінанси підприємств, фінанси домогосподарств	Друга частина визначення замінює категорію фінансової системи на фінансовий механізм, який формується для управління фінансовими потоками.

* Складено на основі аналізу фінансової літератури.

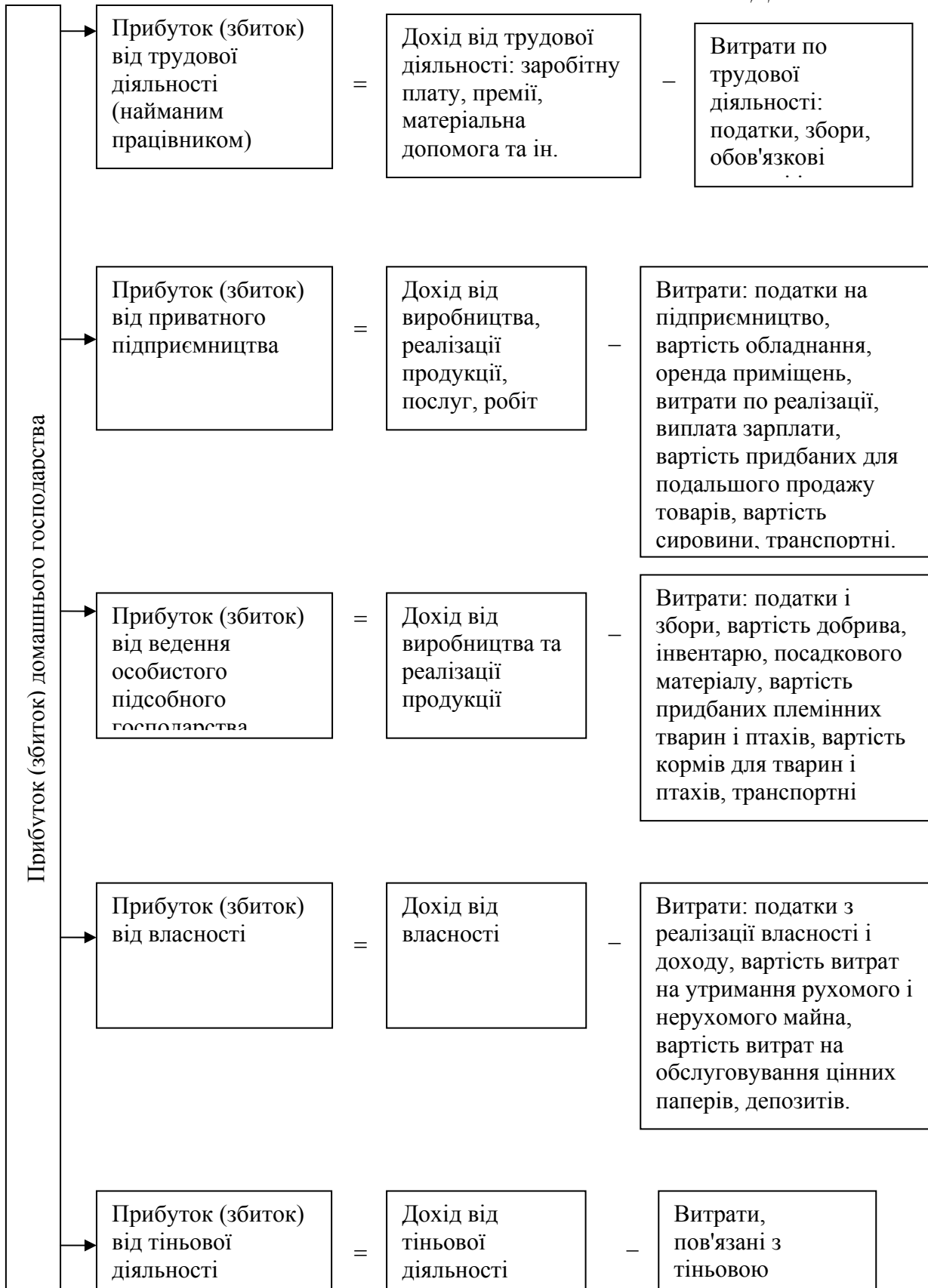

Взаємозв'язок внутрішніх і зовнішніх фінансових відносин (Складено авторами)

Існуючі підходи до визначення категорії «фінансові ресурси»*

Автор	Зміст категорії
Воробійов Ю.М. [25, с. 21]	Фінансові ресурси - сукупність коштів (у грошовій і не грошовій формі), які створюються і формуються унаслідок розподілу і перерозподілу валового внутрішнього (суспільного) продукту на рівні як окремої держави, так і всієї світової економіки суб'єктами господарювання, домашніми господарствами, державною і місцевою владою з метою забезпечення їх цілеспрямованого продуктивного використання у фондовій і не фондовій формі, що дає можливість отримувати доходи і прибутки від їх володіння і розпорядження на користь як окремих осіб (фізичних і (або) юридичних), так і всього суспільства.
Поддєрьогін А.Н. [215, с. 10]	Грошові кошти, які є у розпорядженні підприємств. До фінансових ресурсів належать грошові фонди і та частина грошових коштів, яка використовується в не фондовій формі.
Левчаєв П.О. [115, с. 20]	Фінансові ресурси - поточні і потенційно можливі кошти, які при необхідності можуть бути прийняті і використані економічними суб'єктами як знаки розподілюваної вартості з метою підтримки бажаних пропорцій функціонування.
Поляк Г.Б [208, с. 64]	Фінансові ресурси - це сукупність фондів грошових коштів, що знаходяться у розпорядженні господарюючих суб'єктів, держави, домашніх господарств, формовані в результаті економічної і фінансової діяльності.
Василик О.Д. [19, с. 55]	Фінансові ресурси - це грошові фонди, які створюються в процесі розподілу і перерозподілу і використання валового внутрішнього продукту, який створюється впродовж певного часу в державі.
Ковальов В.В. [206, с. 11]	Сукупність грошових коштів, що знаходяться у розпорядженні населення, господарюючих суб'єктів, держави, органів місцевого самоврядування, є фінансові ресурси.
Бланк І. А. [14, с. 30]	Сукупність акумульованих власних і позикових грошових коштів і їх еквівалентів у формі цільових грошових фондів, призначених для забезпечення його господарської діяльності в майбутньому періоді.
Романенко О.Р. [166, с. 80]	Під фінансовими ресурсами слід розуміти акумульовані підприємством грошові кошти з різних джерел, які знаходяться в господарському обігу і необхідні для покриття його потреб.
Родіонова В. М. [203, с. 35]	Грошові доходи, накопичення і надходження, що формуються в руках суб'єктів господарювання і держави і призначені на цілі розширеного відтворення, матеріальне стимулювання тих, що працюють, задоволення соціальних потреб, потреб оборони і державного управління.

* Складено авторами на основі вивчення наукової літератури.

Формування прибутку домашнього господарства (Складено авторами)

Фінансові інструменти, що обслуговують домашні господарства*

Сегмент фінансового ринку	Назва фінансового інструмента	Характеристика фінансового інструмента	Які домогосподарства обслуговуються	Які фінансові потоки обслуговують
1	2	3	4	5
Кредитний ринок	Грошові кошти	Наявні грошові кошти, які знаходяться у розпорядженні домогосподарств .	Всі домогосподарства	1) фінансові потоки між домогосподарствами (оплата послуг, товарів, робіт, заробітна плата);
	Банківські картки	Це загальноприйнятій в міжнародній практиці інструмент розрахунку, а також фінансовий механізм, що дозволяє оперативно розпоряджатися грошовими коштами на банківському рахунку.	Всі домогосподарства	2) фінансові потоки між домогосподарством і комерційними та некомерційними підприємствами;
	Банківські вклади	Це грошові кошти, передані їх власником або іншою особою за його дорученням у готівковій або безготівковій формі на рахунок власника для зберігання на певних умовах.	Всі домогосподарства	3) між домогосподарством і інститутами держави скрізь банківську систему; 4) між домогосподарством і інститутами фінансового ринка
	Банківські рахунки	Рахунки, на яких обліковуються власні кошти, вимоги, зобов'язання банку стосовно його клієнтів і контрагентів та які дають можливість здійснювати	Всі домогосподарства	1) між домогосподарством і інститутами фінансового ринка.
				1) фінансові потоки між домогосподарствами (оплата послуг, товарів, робіт, заробітна плата); 2) фінансові потоки між

Продовження дод. А.5

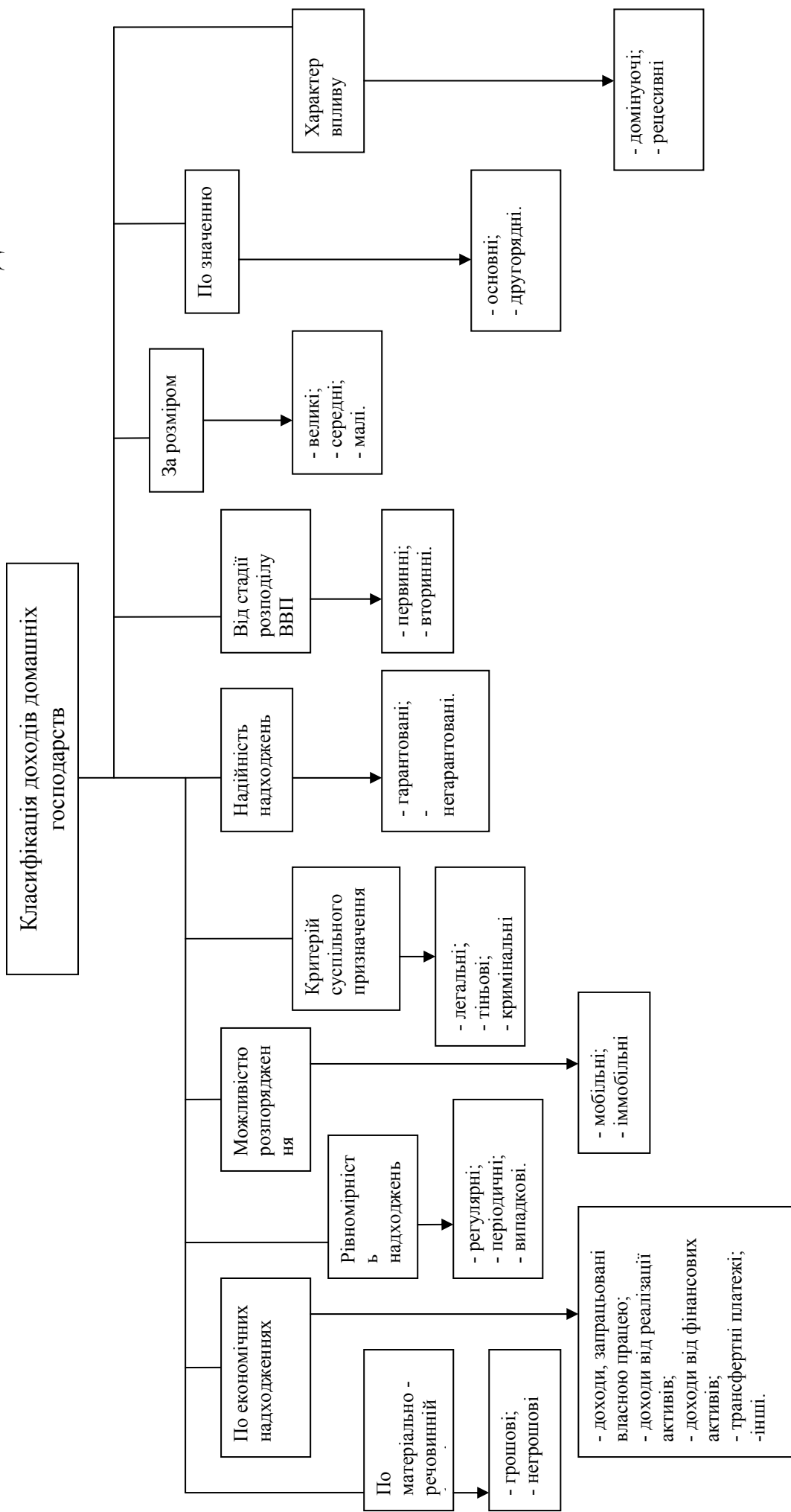
	переказ коштів за допомогою банківських платіжних інструментів			домогосподарством і комерційними та некомерційними підприємствами; 3) між домогосподарством і інститутами держави
Чеки	Грошовий документ встановленої форми, що містить наказ власника поточного рахунку в банці (або іншому кредитно-фінансовому інституті) про виплату після його пред'явлення позначеної в нім суми грошей.	Переважно домогосподарства - приватні підприємці	Потоки між домогосподарствами (приватні підприємства пред'являють чеки на заробітну плату найманих працівників в банківську установу).	
Акредитив	Грошове зобов'язання комерційного банку, що видається їм за дорученням клієнта-покупця провести розрахунок на користь покупця або іншого комерційного банку в межах визначеної в нім суми проти вказаних документів.	Тільки домогосподарств - приватних підприємців	1) фінансові потоки між домогосподарством (приватним підприємцем) і комерційними підприємствами.	
Вексель	безумовне грошове зобов'язання боржника (векселедавця) сплатити після настання позначеного в нім терміну певну суму грошей власникові векселя (векселедержателеві).	Всі домогосподарства	1) фінансові потоки між домогосподарствами (оплата послуг, товарів, робіт, заробітна плата); 2) фінансові потоки між домогосподарством і комерційними підприємствами.	
Залогові документи	Вони є оформленим борговим зобов'язанням, що забезпечує отриманий фінансовий або комерційний кредит у формі застави. У разі порушення позичальником умов кредитної угоди, власник цього	Всі домогосподарства	1) фінансові потоки між домогосподарствами; 2) фінансові потоки між домогосподарством і комерційними та некомерційними підприємствами; 3) між домогосподарством і інститутами	

Продовження дод. А.5

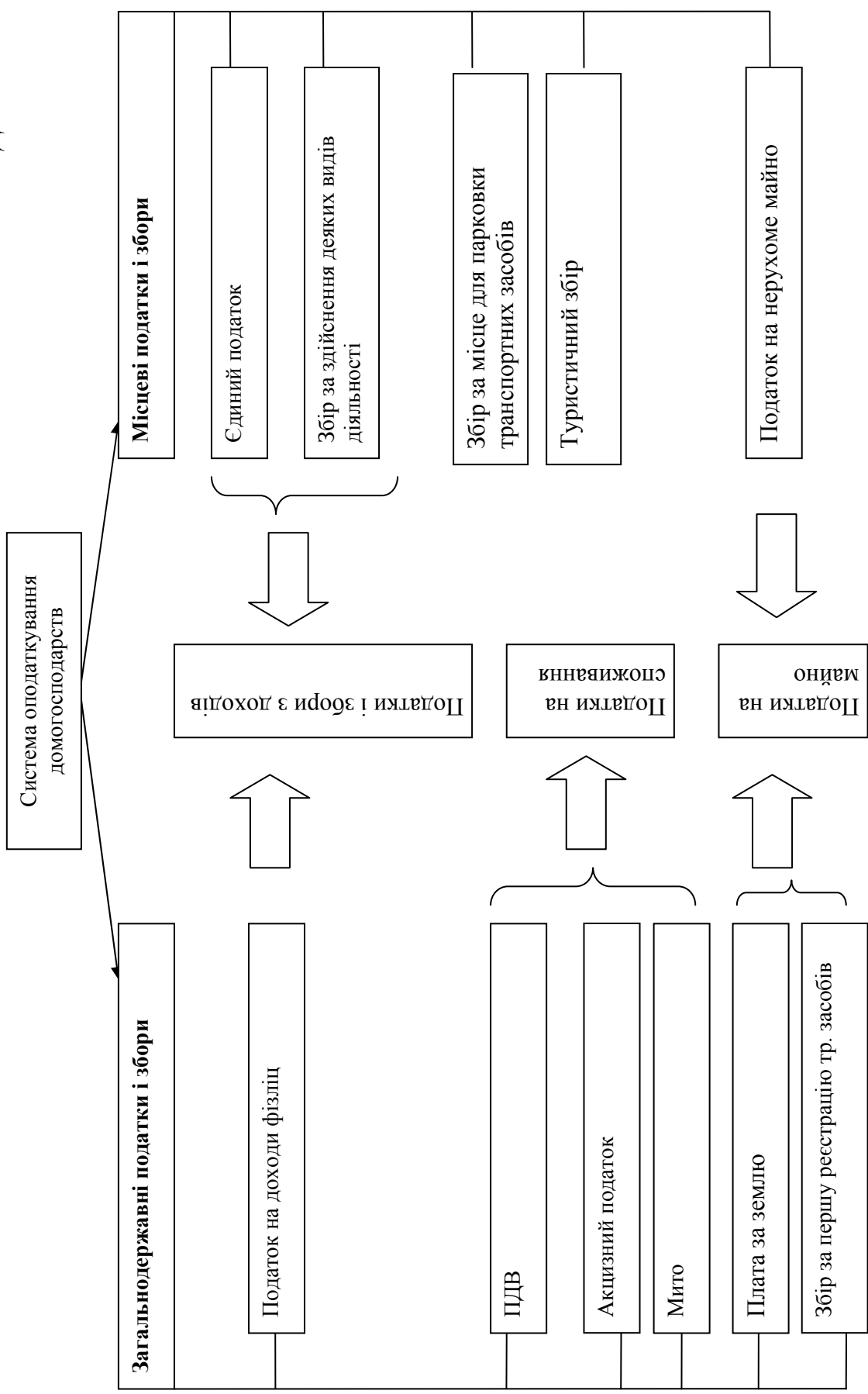
		боргового зобов'язання має право продати їх в рахунок погашення його боргу або отримати обумовлену в нім власність.		держави.
Ринок цінних паперів	Акції	Представляють собою цінний папір, що засвідчує участь її власника у формуванні статутного фонду акціонерного суспільства і дає право на отримання відповідної частки його прибутку у формі дивіденду.	Всі домогосподарства	1) фінансові потоки між домогосподарством і комерційними підприємствами; 2) між домогосподарством і державою (якщо підприємство державне); 3) між домогосподарством та інститутами фінансового ринка.
	Облігації	Вони є цінним папером, що свідчить про внесення її власником грошових коштів, і підтверджуючим обов'язком емітента відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного паперу в передбачений в ній термін з виплатою фіксованого відсотка (якщо інше не передбачене умовами випуску).	Всі домогосподарства	1) фінансові потоки між домогосподарством і підприємствами; 2) між домогосподарством і інститутами державою; 3) між домогосподарством і інститутами фінансового ринка.
	Заощаджувальні (депозитні) сертифікати	Вони є письмовим свідоцтвом банку (або іншого кредитно-фінансового інституту, що має ліцензію на їх випуск) про депонування грошових коштів, яке підтверджує право вкладника на отримання після встановленого терміну депозиту і відсотка по йому.	Всі домогосподарства	1) між домогосподарством і інститутами фінансового ринка.
	Інвестиційні сертифікати	Цінний папір, який випускається інвестиційним фондом чи інвестиційною компанією і дає право	Всі домогосподарства	1) між домогосподарством і інститутом фінансового ринка.

		на отримання <u>прибутку</u> у вигляді <u>дивідендів</u> або за рахунок зростання курсової вартості самого сертифіката.			
Валютний ринок	Валютні кошти	Наявні грошові кошти в іноземній валюті	Всі домогосподарства	1) між домогосподарством і іноземними домогосподарствами, підприємствами (оплата послуг, робіт, оплата праці); іноземною державою (оплата візи).	
	Документарний валютний акредитив	використовується в розрахунках по зовнішньоторговельних підприємствах (платежі по цьому документу проводяться за умови надання в банк необхідних комерційних документів: рахунку-фактури, транспортних і страхових документів, сертифікатів якості і інших);	Тільки домогосподарств - приватних підприємств в	1) між домогосподарством (підприємцем) і іноземними комерційними підприємствами.	
	Банківські рахунки в валюті	Рахунки, на яких обліковуються власні кошти в іноземній валюті, вимоги, зобов'язання банку стосовно його клієнтів і контрагентів та які дають можливість здійснювати переказ коштів за допомогою банківських платіжних інструментів	Всі домогосподарства	1) між домогосподарством і іноземними домогосподарствами, підприємствами (оплата послуг, робіт, оплата праці).	
Страховий ринок	Страхові полюси	Контракти на конкретні види страхових послуг	Всі домогосподарства	1) між домогосподарством і фінансовим ринком.	
Ринок золота	Золото	Дорогоцінний метал, який використовується в банківських операціях	Всі домогосподарства	1) між домогосподарством і інститутами фінансового ринка.	

* Складено авторами на основі аналізу фінансової літератури

Класифікація доходів домашніх господарств (Складено авторами)

Система оподаткування домогосподарств України на початок 2012 року (Складено авторами)

**Формування сукупних ресурсів домогосподарств
України за регіонами***

Регіон	Статті формування	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
АР Крим	1. Всього сукупних доходів середньому за місяць, в грн, в т.ч.	385,91	459,84	594,05	648,87	837,44	1121,62	1449,00	1924,30	2680,05
	1.1. Грошові доходи %	70,8	76,7	84,5	90,1	91,6	94,3	95,2	95,7	95,8
	1.2. Вартість спожитої продукції отриманої від подс.госп.	9,6	7,8	4,1	3,2	1,9	1,7	1,1	0,7	1,0
	1.3. Пільги і субсидії в безготівковій формі на оплату ЖКГ	1,7	1,7	1,0	0,9	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4
	1.4. Пільги на оплату в безготівковій формі товарів і послуг	0,7	0,4	0,2	0,7	0,5	0,6	0,3	0,3	0,4
	1.5. інші надходження	11,3	5,6	4,6	3,6	2,8	2,1	2,5	2,7	2,6
Вінницька область	1. Всього сукупних доходів середньому за місяць, в грн, в т.ч.	392,61	470,63	588,40	616,35	810,45	1158,86	1407,39	1823,52	2742,05
	1.1. Грошові доходи %	58,2	71,3	74,8	75,6	81,6	82,9	82,6	83,6	87,4
	1.2. Вартість спожитої продукції отриманої від подс.госп.	24,3	18,1	13,4	15,3	9,3	9,1	8,6	7,1	5
	1.3. Пільги і субсидії в безготівковій формі на оплату ЖКГ	3,2	2,2	1,5	1,1	0,7	0,6	0,6	0,5	0,5
	1.4. Пільги на оплату в безготівковій формі товарів і послуг	0,5	1,2	0,7	0,9	0,7	0,6	0,6	0,5	0,4
	1.5. інші надходження	13,8	7,2	9,6	7,1	7,7	6,8	7,6	8,3	6,7

Продовження дод. Б.1

Волинська область	1. Всього сукупних доходів середньому за місяць, в грн, в т.ч.:	484,2	553,7	640,0	663,4	815,5	1213,6	1417,2	1706,3	2480,7
	1.1. Грошові доходи %	51,0	60,6	64,5	65,2	74,1	77,1	79,1	80,3	80,9
	1.2. Вартість спожитої продукції отриманої від подс.госп.	36,9	30,3	26,9	26,6	18,2	16,5	15,1	14,5	13,6
	1.3. Пільги і субсидії в безготівковій формі на оплату ЖКГ	2,9	2,2	1,4	1,1	0,8	0,6	0,5	0,6	0,3
	1.4. Пільги на оплату в безготівковій формі товарів і послуг	0,4	0,3	0,2	0,8	0,7	0,4	0,5	0,4	0,2
	1.5. інші надходження	8,8	6,6	7,0	6,3	6,2	5,4	4,8	4,2	5,0
Дніпропетровська область	1. Всього сукупних доходів середньому за місяць, в грн, в т.ч.:	381,9	479,5	592,8	716,3	935,2	1271,2	1609,7	1941,8	2893,2
	1.1. Грошові доходи %	76,6	81,5	85,2	84,1	87,8	88,8	89,9	93,6	86,0
	1.2. Вартість спожитої продукції отриманої від подс.госп.	9,7	9,1	6,0	6,8	4,1	3,8	2,9	2,2	2,0
	1.3. Пільги і субсидії в безготівковій формі на оплату ЖКГ	2,6	2,0	1,8	1,3	0,8	0,4	0,5	0,7	0,4
	1.4. Пільги на оплату в безготівковій формі товарів і послуг	0,9	0,5	0,5	1,1	1,1	0,7	0,7	0,5	0,6
	1.5. інші надходження	10,2	6,9	6,5	6,7	6,2	6,3	6,0	3,0	11,0
Донецька область	1. Всього сукупних доходів середньому за місяць, в грн, в т.ч.:	372,63	491,25	566,06	682,11	916,56	1325,45	1598,67	2109,17	3060,38
	1.1. Грошові доходи %	81,5	85,7	88,8	89,4	90,5	91,7	93,2	93,9	91,8
	1.2. Вартість спожитої продукції отриманої від подс.госп.	6,7	5,4	5,0	3,9	2,2	2,2	1,6	1,5	1,1
	1.3. Пільги і субсидії в безготівковій формі на оплату ЖКГ	2,6	1,9	1,9	1,0	0,9	0,5	0,7	0,9	0,7
	1.4. Пільги на оплату в безготівковій формі товарів і послуг	1,3	1,0	0,8	1,5	1,2	1,0	1,0	0,7	0,8
	1.5. інші надходження	7,9	6,0	3,5	4,2	5,2	4,6	3,5	3,0	5,6

Продовження дод. Б.1

Житомирська область	1. Всього сукупних доходів середньому за місяць, в грн, в т.ч.:	420,15	472,25	556,90	586,37	845,39	1198,03	1487,97	1854,70	2796,04	
	1.1. Грошові доходи %	59,8	72,5	74,9	79,3	82,5	85,4	86,4	85,4	78,1	
	1.2. Вартість спожитої продукції отриманої від подс.госп.	33,6	23,8	15,3	14,3	11,2	8,3	6,8	6,8	6,6	6,1
	1.3. Пільги і субсидії в безготівковій формі на оплату ЖКГ	5,5	3,3	3,9	2,0	1,8	1,2	0,6	0,6	0,5	0,8
	1.4. Пільги на оплату в безготівковій формі товарів і послуг	0,6	0,8	1,2	1,3	1,3	0,8	1,0	1,0	0,9	0,5
Закарпатська область	1.5. інші надходження	12,5	7,5	7,6	6,4	6,7	6,4	5,5	6,8	15,2	
	1. Всього сукупних доходів середньому за місяць, в грн, в т.ч.:	458,49	596,26	603,09	851,93	1163,11	1659,94	2072,5	2458,05	3491,52	
	1.1. Грошові доходи %	65,1	77,7	80,6	73,4	80,5	81	83,8	86,8	86,1	
	1.2. Вартість спожитої продукції отриманої від подс.госп.	21,5	12,5	13,4	17,1	14,1	12,8	10,2	9	7,3	
	1.3. Пільги і субсидії в безготівковій формі на оплату ЖКГ	0,9	1,2	0,5	0,4	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2	0,3
Запорізька область	1.4. Пільги на оплату в безготівковій формі товарів і послуг	0,5	0,5	0,3	0,5	0,3	0,4	0,4	0,2	0,2	
	1.5. інші надходження	12	8,1	5,2	8,6	4,9	5,6	5,3	3,8	6,1	
	1. Всього сукупних доходів середньому за місяць, в грн, в т.ч.:	489,84	607,44	649,39	812,31	902,89	1264,13	1590,79	1887,63	2637,06	
	1.1. Грошові доходи %	75,8	83,0	83,8	83,8	86,9	89,0	89,7	91,2	89,0	
	1.2. Вартість спожитої продукції отриманої від подс.госп.	9,3	7,2	6,6	5,3	5,9	4,7	3,9	3,6	3,4	
	1.3. Пільги і субсидії в безготівковій формі на оплату ЖКГ	1,7	1,6	1,4	1,1	0,9	0,3	0,4	0,6	0,4	
	1.4. Пільги на оплату в безготівковій формі товарів і послуг	2,1	1,6	1,6	1,6	1,4	0,7	1,0	0,6	0,7	
	1.5. інші надходження	11,1	6,6	6,6	8,2	4,9	5,3	5,0	4,0	6,5	

Продовження дод. Б.1

Львівська область	1. Всього сукупних доходів середньому за місяць, в грн, в т.ч.:	483,9	572,1	675,4	770,2	917,9	1454,7	1719,7	2086,6	3119,3	
	1.1. Прошові доходи %	61,9	71,1	75,1	76,6	78,9	80,1	82,9	83,4	86,0	
	1.2. Вартість спожитої продукції отриманої від подс.госп.	21,3	16,3	13,6	13,2	13,1	13,1	13,1	10,9	9,3	6,7
	1.3. Пільги і субсидії в безготівковій формі на оплату ЖКТ	3,9	2,5	2,7	1,8	0,8	0,4	0,4	0,5	0,6	0,4
	1.4. Пільги на оплату в безготівковій формі товарів і послуг	0,4	0,2	0,5	0,3	0,4	0,2	0,2	0,4	0,2	0,4
1.5. інші надходження	12,5	9,9	8,1	8,1	6,8	6,2	6,2	5,3	6,5	6,5	
Київська область	1. Всього сукупних доходів середньому за місяць, в грн, в т.ч.:	458,61	601,90	691,35	741,66	919,68	1320,18	1585,35	2035,10	3085,53	
	1.1. Прошові доходи %	66,8	75,7	79,6	81,6	83,4	87,0	82,6	87,6	87,7	
	1.2. Вартість спожитої продукції отриманої від подс.госп.	16,8	11,3	9,1	9,3	9,2	6,4	6,4	5,7	5,7	4,4
	1.3. Пільги і субсидії в безготівковій формі на оплату ЖКТ	3,9	3,4	2,3	2,0	1,1	0,8	0,8	0,9	1,0	0,7
	1.4. Пільги на оплату в безготівковій формі товарів і послуг	1,2	0,9	0,4	1,5	0,8	1,1	1,1	0,5	0,4	0,6
1.5. інші надходження	11,3	8,7	8,6	5,6	5,5	4,7	4,7	10,3	5,3	6,6	
Кіровоградська область	1. Всього сукупних доходів середньому за місяць, в грн, в т.ч.:	411,2	501,2	520,5	629,8	751,3	992,9	1303,7	1546,7	2016,9	
	1.1. Прошові доходи %	61,4	66,8	75,5	77,2	79,1	83,8	82,9	86,3	86,5	
	1.2. Вартість спожитої продукції отриманої від подс.госп.	24,7	19,0	14,5	11,5	9,8	8,3	8,3	6,9	5,8	4,6
	1.3. Пільги і субсидії в безготівковій формі на оплату ЖКТ	2,6	1,8	2,4	1,1	0,9	0,7	0,7	0,6	0,5	0,6
	1.4. Пільги на оплату в безготівковій формі товарів і послуг	0,6	0,2	0,2	0,4	1,3	0,7	0,7	0,6	0,5	0,5
1.5. інші надходження	10,7	12,2	7,4	9,8	8,9	6,5	6,5	9,0	6,9	7,8	

Продовження дод. Б.1

Луганська область	1. Всього сукупних доходів середньому за місяць, в грн, в г.ч.:	332,0	418,7	521,6	642,6	837,6	1219,0	1388,7	1744,9	2634,8
	1.1. Грошові доходи %	76,3	79,5	84,3	84,9	89,3	90,1	90,3	92,7	91,6
	1.2. Вартість спожитої продукції отриманої від подс.госп.	11,5	10,1	7,2	5,7	3,6	4,1	3,9	3,0	2,2
	1.3. Пільги і субсидії в безготівковій формі на оплату ЖКТ	3,9	3,5	2,6	1,4	1,1	0,8	0,9	1,2	1,0
	1.4. Пільги на оплату в безготівковій формі товарів і послуг	0,7	0,5	0,7	1,1	0,9	0,6	0,4	0,3	0,5
	1.5. інші надходження	7,6	6,4	5,2	6,9	5,1	4,4	4,5	2,8	4,7
Львівська область	1. Всього сукупних доходів середньому за місяць, в грн, в г.ч.:	492,7	566,5	684,5	790,6	954,7	1400,43	1776,60	2115,20	2986,70
	1.1. Грошові доходи %	61,6	67,5	75,4	76,2	82,5	84,7	85,1	87,4	88,5
	1.2. Вартість спожитої продукції отриманої від подс.госп.	23,9	17,9	14,7	13,7	10,1	8,1	7,4	6,1	5,2
	1.3. Пільги і субсидії в безготівковій формі на оплату ЖКТ	4,2	3,9	2,2	1,4	0,7	0,4	0,3	0,5	0,3
	1.4. Пільги на оплату в безготівковій формі товарів і послуг	0,5	0,5	0,7	0,6	0,6	0,7	0,6	0,5	0,4
	1.5. інші надходження	9,8	10,2	7,0	8,1	6,1	6,1	6,6	5,5	5,6
Миколаївська область	1. Всього сукупних доходів середньому за місяць, в грн, в г.ч.:	327,3	500,0	594,7	828,6	1022,7	1572,7	1801,0	1903,6	3035,9
	1.1. Грошові доходи %	74,1	81,6	81,9	81,2	84,4	88,3	87,9	89,3	88,8
	1.2. Вартість спожитої продукції отриманої від подс.госп.	15,0	9,0	7,0	8,2	6,1	5,0	5,2	4,6	3,4
	1.3. Пільги і субсидії в безготівковій формі на оплату ЖКТ	1,9	1,4	1,3	0,6	0,6	0,4	0,3	0,4	0,4
	1.4. Пільги на оплату в безготівковій формі товарів і послуг	0,4	0,3	0,5	0,9	0,9	0,5	0,9	0,6	0,9
	1.5. інші надходження	8,6	7,7	9,3	9,1	8,0	5,8	5,7	5,1	6,5

Продовження дод. Б.1

Одеська область	1. Всього сукупних доходів середньому за місяць, в грн, в т.ч.:	422,88	440,99	532,58	673,81	901,42	1350,51	1501,20	1968,41	2740,39	
	1.1. Грошові доходи %	70,0	77,3	84,0	85,6	88,8	89,9	88,7	89,9	88,2	
	1.2. Вартість спожитої продукції отриманої від подс.госп.	15,8	13,1	8,3	7,3	5,6	5,4	5,4	5,4	3,7	3,5
	1.3. Пільги і субсидії в безготівковій формі на оплату ЖКГ	0,7	1,4	1,0	0,7	0,4	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4
	1.4. Пільги на оплату в безготівковій формі товарів і послуг	0,3	0,2	0,3	0,4	0,5	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3
	1.5. інші надходження	13,2	8,0	6,4	6,0	4,7	4,0	4,0	5,3	5,7	7,6
Полтавська область	1. Всього сукупних доходів середньому за місяць, в грн, в т.ч.:	415,2	505,1	569,7	652,7	843,3	1237,4	1427,8	1775,8	2460,1	
	1.1. Грошові доходи %	61,7	66,7	74,1	75,3	82,2	83,9	84,1	86,8	83,7	
	1.2. Вартість спожитої продукції отриманої від подс.госп.	25,9	23,4	16,0	14,1	10,7	8,9	8,9	9,9	7,9	8,3
	1.3. Пільги і субсидії в безготівковій формі на оплату ЖКГ	5,0	2,6	2,8	2,3	1,5	0,9	0,9	0,8	1,1	0,8
	1.4. Пільги на оплату в безготівковій формі товарів і послуг	0,4	0,4	0,8	0,8	0,5	0,3	0,3	0,5	0,3	0,3
	1.5. інші надходження	7,0	6,9	6,3	7,5	5,1	6,0	6,0	4,7	3,9	6,9
Сумська область	1. Всього сукупних доходів середньому за місяць, в грн, в т.ч.:	365,3	508,3	556,5	631,1	819,1	1164,7	1407,6	1753,7	2484,0	
	1.1. Грошові доходи %	58,0	65,9	72,8	76,7	78,5	83,3	83,0	83,9	85,0	
	1.2. Вартість спожитої продукції отриманої від подс.госп.	27,0	20,5	15,2	12,9	12,3	9,0	9,0	9,6	9,7	7,8
	1.3. Пільги і субсидії в безготівковій формі на оплату ЖКГ	3,6	3,5	3,1	2,0	1,2	0,7	0,7	0,8	1,1	1,0
	1.4. Пільги на оплату в безготівковій формі товарів і послуг	0,2	0,4	0,6	0,7	0,7	0,4	0,4	0,6	0,6	0,6
	1.5. інші надходження	11,2	9,7	8,3	7,7	7,3	6,6	6,6	6,0	4,7	5,6

Продовження дод. Б.1

Дніпропетровська область	1. Всього сукупних доходів середньому за місяць, в грн, в т.ч.:	524,55	644,03	711,17	827,08	765,23	1221,90	1399,74	1937,82	2596,75
	1.1. Грошові доходи %	51,6	55,7	66,3	69,3	75,5	81,9	80,5	80,3	83,7
	1.2. Вартість спожитої продукції отриманої від подс.госп.	27,5	24,1	20,0	16,6	13,8	10,8	11,4	9,5	8,6
	1.3. Пільги і субсидії в безготівковій формі на оплату ЖКГ	3,3	3,1	2,0	1,0	0,8	0,5	0,6	0,6	0,7
	1.4. Пільги на оплату в безготівковій формі товарів і послуг	0,4	0,1	0,2	0,7	0,4	0,3	0,6	0,5	0,2
	1.5. інші надходження	17,2	17,0	11,5	12,4	9,5	6,5	6,9	9,1	6,8
Харківська область	1. Всього сукупних доходів середньому за місяць, в грн, в т.ч.:	407,0	530,5	605,2	700,2	916,6	1306,4	1613,0	1998,9	2817,09
	1.1. Грошові доходи %	69,0	75,2	80,1	83,0	88,3	89,4	89,7	91,5	89,8
	1.2. Вартість спожитої продукції отриманої від подс.госп.	17,2	15,0	11,4	8,9	5,7	4,9	5,2	3,8	3,7
	1.3. Пільги і субсидії в безготівковій формі на оплату ЖКГ	3,8	3,1	2,9	1,6	1,0	0,6	0,6	0,9	0,6
	1.4. Пільги на оплату в безготівковій формі товарів і послуг	0,9	0,6	0,6	1,1	0,7	0,6	0,6	0,7	0,4
	1.5. інші надходження	9,1	6,1	5,0	5,4	4,3	4,5	3,9	3,1	5,5
Херсонська область	1. Всього сукупних доходів середньому за місяць, в грн, в т.ч.:	412,6	166,8	551,3	678,7	914,5	1335,1	1560,1	1961,1	2616,5
	1.1. Грошові доходи %	69,2	78,3	79,1	81,3	86,9	85,9	86,1	90,2	91,1
	1.2. Вартість спожитої продукції отриманої від подс.госп.	14	8,6	10,3	8,1	5,1	4,4	4,4	4	2,4
	1.3. Пільги і субсидії в безготівковій формі на оплату ЖКГ	0,5	4,1	0,4	0,8	0,5	0,5	0,2	0,3	0,4
	1.4. Пільги на оплату в безготівковій формі товарів і послуг	1,7	1,8	1,3	1,1	0,3	0,2	0,3	0,3	0,4
	1.5. інші надходження	14,6	9	8,9	8,7	7,2	9	9	5,2	5,7

Продовження дод. Б.1

Хмельницька область	1. Всього сукупних доходів середньому за місяць, в грн, в т.ч.:	456,56	501,78	582,63	652,12	884,26	1218,39	1542,88	1871,15	2667,06	
	1.1. Грошові доходи %	53,1	64,3	69,7	73,7	80,3	81,2	82,7	85,9	81,7	
	1.2. Вартість спожитої продукції отриманої від подат.госп.	27,9	19,6	18,6	15,5	9,6	8,7	8,7	8,3	7,0	6,3
	1.3. Пільги і субсидії в безготівковій формі на оплату ЖКГ	4,2	3,9	3,3	1,7	1,4	0,7	0,7	0,8	1,2	0,7
	1.4. Пільги на оплату в безготівковій формі товарів і послуг	0,5	0,5	0,3	0,7	0,9	1,1	1,1	0,6	0,5	0,7
	1.5. інші надходження	14,3	11,7	8,1	8,4	7,8	8,3	8,3	7,6	5,4	10,6
Черкаська область	1. Всього сукупних доходів середньому за місяць, в грн, в т.ч.:	410,81	460,68	552,40	623,31	868,05	1238,08	1531,13	1964,63	2615,53	
	1.1. Грошові доходи %	57,8	69,3	74,6	74,6	77,0	83,1	82,5	83,6	82,6	
	1.2. Вартість спожитої продукції отриманої від подат.госп.	25,1	18,6	15,0	13,7	11,7	8,3	8,3	7,6	6,8	6,1
	1.3. Пільги і субсидії в безготівковій формі на оплату ЖКГ	2,3	2,4	1,5	1,2	0,7	0,6	0,6	0,7	0,7	0,6
	1.4. Пільги на оплату в безготівковій формі товарів і послуг	0,7	0,3	0,5	0,5	0,7	0,5	0,5	0,4	0,4	0,3
	1.5. інші надходження	14,1	9,4	8,4	10,0	9,9	7,4	7,4	8,8	8,5	10,4
Чернівецька область	1. Всього сукупних доходів середньому за місяць, в грн, в т.ч.:	441,8	547,7	607,4	756,6	934,3	1267,8	1583,8	2069,8	2787,3	
	1.1. Грошові доходи %	53,9	63,1	70,3	71,9	81,6	84,4	86,1	84,9	86,1	
	1.2. Вартість спожитої продукції отриманої від подат.госп.	32,8	25,3	22,8	18,4	8,8	7,9	7,9	6,8	7,1	6,5
	1.3. Пільги і субсидії в безготівковій формі на оплату ЖКГ	2,5	1,7	1,1	0,6	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,0
	1.4. Пільги на оплату в безготівковій формі товарів і послуг	0,4	0,6	0,2	0,7	0,7	0,4	0,4	0,3	0,2	0,2
	1.5. інші надходження	10,4	9,3	5,6	8,4	8,6	7,0	7,0	6,5	7,4	6,9

Продовження дод. Б.1

Чернівецька область	1. Всього сукупних доходів середньому за місяць, в грн, в т.ч.	424,03	491,36	559,22	629,77	749,82	1092,93	1397,92	1716,78	2390,63
	1.1. Грошові доходи %	57,3	66,0	69,8	73,3	79,7	81,1	84,1	86,2	83,2
	1.2. Вартість спожитої продукції отриманої від подс.госп.	30,6	24,1	18,5	15,5	11,5	10,4	8,3	7,3	6,7
	1.3. Пільги і субсидії в безготівковій формі на оплату ЖКГ	3,0	2,6	2,6	1,7	1,2	0,7	0,8	1,2	0,6
	1.4. Пільги на оплату в безготівковій формі товарів і послуг	0,9	0,4	0,7	1,2	0,9	0,5	0,5	0,6	0,6
	1.5. інші надходження	8,2	6,9	8,4	8,3	6,7	7,3	6,3	4,7	8,9

* Складено авторами на основі даних [58]

Обстеження домашніх господарств в розрізі окремих міст АР Крим *

Город/ снт	Середньо місячний сукупний дохід на 1 домогосп одарство (тис. грн)	Середньо місячний сукупний дохід на 1 члена домогосп одарства (тис. грн)	Домогосподарства отримують дохід за рахунок трудової діяльності як:			Середньо місячні сукупні витрати на 1 домогосподарство (тис. грн)	Середня сума заощаджень на 1 домогосподарство (тис. грн)	Середня сума заощаджень на 1 члена домогосподарства (тис. грн)	Наявність автомобіля на 1 домогосподарство (шт)	Наявність ділянки землі на 1 домогосподарство (шт / соток)	Наявність житла на 1 домогосподарство **			
			Найняті робітники	ППЗ працівників найму	Змішаний						Будинок (шт)	квартира (шт)	дача (шт)	
Город/ снт														
м. Сімферополь	6,4	1,5	0,6	0,2	0,2	3,9	0,9	22,5	5,4	0,7	0,6 / 4,2	0,7	0,6	-
м. Євпаторія	4,5	1,1	0,4	-	0,6	3,8	0,9	4,5	1,1	0,4	0,6 / 3,6	0,2	0,8	0,2
м. Бахчисарай	6,5	1,3	0,3	0,3	0,3	4,5	0,9	10,5	2,1	1,5	0,67 / 5	0,67	0,67	-
м. Джанкой	5,6	1,7	1,0	-	-	4,0	1,2	11,7	3,5	1,5	0,67 / 2,7	1,0	-	-
снт Чорноморське	7,0	2,0	-	0,5	0,5	3,5	1,2	3,5	1	1,5	0,5 / 4,5	1,0	-	0,5

* Обстеження 50 домогосподарств.

** В даному випадку врахована не тільки наявність квартири, будинку, але і дачних будинків.

Результати регресійного аналізу статистичних даних

ВИВІД ПІДСУМКІВ

<i>Регресійна статистика</i>	
Множинний R	0,947173403
R- квадрат	0,897137455
Нормований R-квadrat	0,888797248
Стандартна помилка	14,69923431
Спостереження	41

Дисперсійний аналіз

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значущість</i>	
					<i>F</i>	<i>F</i>
Регресія	3	69725,69802	23241,89934	107,567776	2	2,50697E-18
Остагok	37	7994,497105	216,0674893			
Разом	40	77720,19512				

	<i>Коефіцієнт</i> <i>и</i>	<i>Стандартна</i> <i>помилка</i>	<i>t-</i> <i>статистика</i>	<i>P-</i> <i>Значення</i>	<i>Верхні</i>		<i>Нижні</i>	
					<i>95%</i>	<i>95,0%</i>	<i>95%</i>	<i>95,0%</i>
Y- пересічення	19,6770792	7,352543687	2,676227444	0,01102907	34,574748	4,779410712	34,5747476	95,0%
Змінна X 1	1,188619428	0,106504173	11,16030854	2,11868E-13	1,4044174	0,972821478	1,40441737	8
Змінна X 2	0,632015923	0,156125361	4,048131059	0,00025299	0,948356	0,315675896	0,94835595	
Змінна X 3	1,090313762	0,169859072	6,418931578	1,70482E-07	1,4344809	0,746146593	1,43448093	1

Напрями використання сукупних ресурсів домогосподарств в регіонах України*

Регіон	Статті витрат	Роки										
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11		
АРК	Сукупні витрати, грн	507,23	512,31	542,02	578,35	740,57	1001,95	1305,40	1712,76	2414,37		
	1. Споживчі сукупні витрати %	92,9	97,0	95,3	96,6	96,0	94,6	93,5	92,5	91,1		
	2. Неспоживчі сукупні витрати %	7,1	3,0	4,7	3,4	4,0	5,4	6,5	7,5	8,9		
Він- ницька	Сукупні витрати, грн	501,06	573,79	692,55	685,13	884,10	1249,21	1441,75	1775,23	2682,74		
	1. Споживчі сукупні витрати %	92,8	92,5	90,1	93,8	89,6	90,9	88,8	88,2	81,3		
	2. Неспоживчі сукупні витрати %	7,2	7,5	9,9	6,2	10,4	9,1	11,2	11,8	18,7		
Волин- ська	Сукупні витрати, грн	543,2	600,7	665,9	730,1	834,9	1104,2	1215,5	1484,8	2276,4		
	1. Споживчі сукупні витрати %	93,2	92,9	93,5	91,2	92,9	93,3	91,4	92,8	88,8		
	2. Неспоживчі сукупні витрати %	6,8	7,1	6,5	8,8	7,1	6,7	8,6	7,2	11,2		
Дніпро- петров- ська	Сукупні витрати, грн	483,4	594,2	638,5	729,9	907,4	1175,8	1406,9	1591,2	2521,2		
	1. Споживчі сукупні витрати %	93,1	95,3	93,8	95,5	94,5	94,5	92,4	91,6	82,5		
	2. Неспоживчі сукупні витрати %	6,9	4,7	6,2	4,5	5,5	5,5	7,6	8,4	17,5		
Донець ка	Сукупні витрати, грн	500,49	595,40	616,59	711,44	896,69	1208,58	1375,12	1693,78	2543,16		
	1. Споживчі сукупні витрати %	94,8	95,6	96,0	95,5	94,4	93,2	93,9	93,7	89,7		
	2. Неспоживчі сукупні витрати %	5,2	4,4	4,0	4,5	5,6	6,8	6,1	6,3	10,3		

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Жито- мир- ська	Сукупні витрати, грн	550,69	591,14	646,41	655,99	874,01	1121,70	1348,32	1595,00	2486,54
	1. Споживчі сукупні витрати %	92,5	94,7	90,3	93,5	90,0	88,6	86,9	87,7	81,4
	2. Неспоживчі сукупні витрати %	7,5	5,3	9,7	6,5	10,0	11,4	13,1	12,3	18,6
Закар- патська	Сукупні витрати, грн	618,80	553,53	498,46	715,28	985,04	1364,09	1737,55	2058,65	3169,03
	1. Споживчі сукупні витрати %	95,8	88,8	94,1	96,8	96,1	95,6	91,0	90,7	83,1
	2. Неспоживчі сукупні витрати %	4,2	11,2	5,9	3,2	3,9	4,4	9,0	9,3	16,9
Запо- різька	Сукупні витрати, грн	591,47	625,52	678,88	844,25	871,05	1181,31	1353,40	1635,74	2410,12
	1. Споживчі сукупні витрати %	92,2	91,7	90,6	88,5	88,3	89,3	88,6	87,7	85,4
	2. Неспоживчі сукупні витрати %	7,8	8,3	9,4	11,5	11,7	10,7	11,4	12,3	14,6
Івано- Фран- ківська	Сукупні витрати, грн	571,2	559,0	662,4	758,0	919,1	1418,1	1665,6	1935,8	3075,0
	1. Споживчі сукупні витрати %	93,0	91,2	91,1	92,7	91,8	90,9	91,8	89,4	80,8
	2. Неспоживчі сукупні витрати %	7,0	8,8	8,9	7,3	8,2	9,1	8,2	10,6	19,2
Київ- ська	Сукупні витрати, грн	574,29	685,46	701,77	725,28	889,92	1131,61	1304,81	1714,48	2780,22
	1. Споживчі сукупні витрати %	93,0	91,5	89,5	92,6	92,4	93,3	92,5	88,2	84,3
	2. Неспоживчі сукупні витрати %	7,0	8,5	10,5	7,4	7,6	6,7	7,5	11,8	15,7
Кірово- град- ська	Сукупні витрати, грн	505,5	549,3	555,9	632,9	809,9	962,9	1245,0	1355,8	1901,7
	1. Споживчі сукупні витрати %	90,3	88,4	89,5	85,5	90,6	90,7	88,1	85,2	83,8
	2. Неспоживчі сукупні витрати %	9,7	11,6	10,5	14,5	9,4	9,3	11,9	14,8	16,2
Луган- ська	Сукупні витрати, грн	449,2	490,0	531,9	633,6	761,7	1068,7	1124,9	1339,6	2325,3
	1. Споживчі сукупні витрати %	94,2	94,3	93,9	93,6	92,7	92,8	90,4	88,9	84,2
	2. Неспоживчі сукупні витрати %	5,8	X	X	6,1	6,4	7,3	7,2	9,6	11,1

Продовження додатку Б.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Львівська	Сукупні витрати, грн	-	-	-	-	-	1325,75	1591,16	1829,29	2639,28
	1. Споживчі сукупні витрати %	-	-	-	-	-	93,3	91	91,4	88,5
Миколаївська область	2. Неспоживчі сукупні витрати %	-	-	-	-	-	6,7	8,9	8,6	10,7
	Сукупні витрати, грн	409,4	517,1	665,1	886,7	1050,0	1555,8	1705,2	1818,5	2902,7
Одеська	1. Споживчі сукупні витрати %	94,7	92,1	89,1	90,8	91,0	85,9	84,4	88,5	80,1
	2. Неспоживчі сукупні витрати %	5,3	7,9	10,9	9,2	9,0	14,1	15,6	11,5	19,9
Полтавська	Сукупні витрати, грн	586,51	606,86	650,91	701,45	802,78	1169,20	1329,38	1608,35	2339,22
	1. Споживчі сукупні витрати %	93,0	94,8	95,6	95,2	94,5	93,6	93,9	94,5	93,5
Сумська	2. Неспоживчі сукупні витрати %	7,0	5,2	4,4	4,8	5,5	6,4	6,1	5,5	6,5
	Сукупні витрати, грн	523,0	604,5	635,0	720,8	842,2	1171,3	1321,2	1519,5	2171,0
Тернопільська	1. Споживчі сукупні витрати %	94,7	95,1	94,1	93,5	92,9	92,2	91,2	90,4	88,8
	2. Неспоживчі сукупні витрати %	5,3	4,9	5,9	6,5	7,1	7,8	8,8	9,6	11,2
Харківська	Сукупні витрати, грн	464,2	555,4	562,9	599,5	838,9	1077,3	1248,8	1529,0	2296,5
	1. Споживчі сукупні витрати %	95,0	91,6	92,6	91,2	87,4	90,7	89,6	88,3	83,4
Хмельницька	2. Неспоживчі сукупні витрати %	5,0	8,4	7,4	8,8	12,6	9,3	10,4	11,7	16,6
	Сукупні витрати, грн	657,26	734,02	776,34	951,90	908,98	1177,76	1274,18	1843,32	2387,88
Чернівецька	1. Споживчі сукупні витрати %	90,5	92,2	91,3	89,8	91,9	89,3	91,3	90,4	90,6
	2. Неспоживчі сукупні витрати %	9,5	7,8	8,7	10,2	8,1	10,7	8,7	9,6	9,4
Черкаська	Сукупні витрати, грн	537,4	647,2	684,1	714,6	884,9	1168,7	1365,9	1586,3	2541,6
	1. Споживчі сукупні витрати %	94,7	96,3	96,0	95,5	95,2	93,8	94,6	94,2	89,3
Чернігівська	2. Неспоживчі сукупні витрати %	5,3	3,7	4,0	4,5	4,8	6,2	5,4	5,8	10,7

Продовження додатку Б.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Херсонська	Сукупні витрати, грн	519,1	562	587,4	706,7	879,5	1165,5	1326,8	1702	2245,4
	1. Споживчі сукупні витрати %	91,2	90,3	90,8	87,8	91,9	88,1	90,2	86,9	86,4
	2. Неспоживчі сукупні витрати %	8,8	9,7	9,2	12,2	8,1	11,9	9,8	13,1	13,6
Хмельницька	Сукупні витрати, грн	552,82	565,25	601,30	654,37	868,93	1194,94	1432,56	1569,39	2415,85
	1. Споживчі сукупні витрати %	92,2	89,9	88,0	91,6	88,9	87,3	88,0	84,5	82,1
	2. Неспоживчі сукупні витрати %	7,8	10,1	12,0	8,4	11,1	12,7	12,0	15,5	17,9
Черкаська	Сукупні витрати, грн	470,95	505,13	618,96	665,37	927,85	1217,73	1406,61	1874,85	2605,15
	1. Споживчі сукупні витрати %	91,2	92,0	88,9	92,4	91,4	90,0	87,7	83,5	83,1
	2. Неспоживчі сукупні витрати %	8,8	8,0	11,1	7,6	8,6	10,0	12,3	16,5	16,9
Чернівецька	Сукупні витрати, грн	568,3	624,2	676,8	800,3	927,5	1258,5	1512,1	1746,2	2523,8
	1. Споживчі сукупні витрати %	95,3	95,8	94,9	93,1	90,0	89,8	90,2	88,0	82,9
	2. Неспоживчі сукупні витрати %	4,7	4,2	5,1	6,9	10,0	10,2	9,8	12,0	17,1
Чернігівська	Сукупні витрати, грн	508,13	544,13	589,27	640,7	761,72	1054,86	1272,26	1468,61	2336,90
	1. Споживчі сукупні витрати %	95,8	93,7	92,5	92,5	92,3	89,0	88,6	86,5	82,1
	2. Неспоживчі сукупні витрати %	4,2	6,3	7,5	7,5	7,7	11,0	11,4	13,5	17,9

* Складено автором на основі даних [57]

Результати регресійного аналізу статистичних даних

ВИВІД ПІДСУМКІВ

<i>Регресійна статистика</i>	
Множинний R	0,933799063
R- квадрат	0,871980691
Нормований R-квадрат	0,857756323
Стандартна помилка	16,62468522
Спостереження	41

Дисперсійний аналіз

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значущість</i>	
					<i>F</i>	<i>F</i>
Регресія	4	67770,50941	16942,62735	61,3018946	1,4242E-15	
Залишок	36	9949,68571	276,3801586			
Разом	40	77720,19512				

	<i>Коефіцієнти</i>	<i>Стандартна помилка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-значення</i>	<i>Верхні</i>		<i>Нижні</i>	
					<i>95%</i>	<i>95,0%</i>	<i>95%</i>	<i>95,0%</i>
Y-пересічення	49,01847783	7,32202903	6,694657673	8,285E-08	63,8682409	34,1687148	63,86824087	63,86824087
Змінна X 1	0,856683364	0,278639223	3,074525385	0,00400835	1,4217899	0,29157683	1,421789897	1,421789897
Змінна X 2	0,304561525	0,445096554	0,684259455	0,4981929	1,20725917	0,59813612	-0,5981361	1,20725917
Змінна X 3	1,122836869	0,906996002	1,237973339	0,223739	2,96231001	0,71663627	-0,7166363	2,962310007
Змінна X 4	1,531350077	0,26101005	5,867015762	1,0463E-06	2,06070299	1,00199716	1,00199716	2,06070299

Додаток Б.6
Фінансові потоки між домашніми господарствами і інституційними секторами економіки за 2004-2009 рр*

млн. грн

Сектор економіки	Домашнє господарство						
	Вхідний потік						
	Фінансові кошти		Аналізований період				
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
Домашні господарства (ДГ)	Оплата праці	79	423	3632	4721	6433	7160
	Абсол. відхил-я до поперед. періоду	-	344	3209	1089	1712	727
	Оплата товарів і послуг	44378	58967	69652	95921	132595	131567
Сектор загального державного управління	Абсол. відхил-я до поперед. періоду	-	14589	10685	26269	36674	-1028
	Оплата праці	34151	48414	64405	85341	114653	124340
	Абсол. відхил-я до поперед. періоду	-	14263	15991	20936	29312	9687
	Соціальна допомога і поточні транс ферти	63535	97162	99996	142681	206547	204101
	Абсол. відхил-я до поперед. періоду	-	33627	2834	42685	63866	-2446
	Субсидії на виробництво	-112	-149	-85	-96	-183	-2
Фінансові корпорації	Абсол. відхил-я до поперед. періоду	-	-37	64	-11	-87	181
	Оплата праці	7433	9654	12208	19096	25832	23299
	Абсол. відхил-я до поперед. періоду	-	2221	2554	6888	6736	-2533
	Видані кредити	28650	35 659	82 010	160 386	280490	241 249
	Абсол. відхил-я до поперед. періоду	-	7009	46351	78376	120104	-39241
Фінансові корпорації	Доходи від власності (отримані)	8337	11072	13855	20078	28432	34654
	Абсол. відхил-я до поперед. періоду	-	2735	2783	6223	8354	6222
	Оплата праці	113480	156348	186530	240413	320801	293746
Некомерційні організації, обслуговуючі ДГ	Абсол. відхил-я до поперед. періоду	-	42868	30182	53883	80388	-27055
	Оплата праці	2307	1761	1856	2365	2745	2798
	Абсол. відхил-я до поперед. періоду	-	-546	95	509	380	53

*Складено авторами на основі даних [57, 126].

Додаток Б.7

**Фінансові потоки між домашніми господарствами і інституційними секторами економіки України
за 2004-2009 рр.***

млн. грн

Сектор економіки	Домашнє господарство									
	Фінансові кошти	Вихідний потік								
		2004	2005	2006	2007	2008	2009			
Домашні господарства (ДГ)	Оплата праці	79	423	3632	4721	6433	7160			
	Абсол. Відхл-я до поперед. періоду	-	344	3209	1089	1712	727			
	Оплата товарів і послуг	44378	58967	69652	95921	132595	131567			
Сектор загального державного управління	Абсол. Відхл-я до поперед. періоду	-	14589	10685	26269	36674	-1028			
	Податки на доходи, майно і сплачені поточні трансферти	60381	83224	117602	133126	190666	179706			
	Абсол. Відхл-я до поперед. періоду	-	22843	34378	15524	57540	-10960			
Фінансові корпорації	Податки, пов'язані з виробництвом	925	1125	1260	1476	1929	2153			
	Абсол. Відхл-я до поперед. періоду	-	200	135	216	453	224			
	Розміщення депозитів	-	74 778	108 860	167 239	217860	214 098			
Нефінансові корпорації	Абсол. Відхл-я до поперед. періоду	-	-	34082	58379	50621	-3762			
	Придбання товарів і послуг	22171	306769	385681	509533	695618	712679			
	Абсол. Відхл-я до поперед. періоду	-	85056	78912	123852	186085	17061			
Нефінансові корпорації	Покупка акцій	-	5982	8676	5935	5511	3679			
	Абсол. Відхл-я до поперед. періоду	-	-	2694	-2741	-424	-1832			

* Складено авторами на основі даних [58,127]

Зміна у фінансових зобов'язаннях і активах домашніх господарств за 2006-2009 рр.*

	Часовий період													
	2005		2006		2007		2008		2009		відхилення, млн. грн	Уд. вага, %		
	Млн. грн	Уд. вага, %	Млн. грн	Уд. вага, %	Млн. грн	Уд. вага, %	Млн. грн	Уд. вага, %	Млн. грн	Уд. вага, %				
Зміна у фінансових активах	61713	100	83951	100	22238	116013	100	32062	140320	100	24307	79008	100	-61312
Готівка і депозити	54278	87,9	64136	76,3	9858	108146	93,2	44010	118262	84,3	10116	74155	93,8	-44107
Цінні папери, окрім акцій	237	0,4	29	0,03	-208	353	0,3	324	199	0,14	-154	-528	-	-727
Акції і інші види участі в капіталі	5982	9,7	8676	10,3	2694	5935	5,1	-2741	5312	3,8	-623	4207	5,2	-1105
Страхові технічні резерви	294	0,5	286	0,3	-8	490	0,4	204	815	0,6	325	510	0,5	-305
Інша дебіторська заборгованість	922	1,5	10824	12,9	9902	1089	0,9	-9735	15732	11,2	14643	664	0,5	-15068
Зміна у фінансових зобов'язаннях	20506	100	46907	100	26401	78173	100	31266	117824	100	39651	9124	100	-108700
Кредити і позики	19355	94,4	45766	97,6	26411	77043	98,6	31277	116629	98,9	39586	-39172	-	-78758
Інша кредиторська заборгованість	1151	1,9	1141	2,4	-10	1130	1,4	-11	1195	1,1	65	48296	-	47098
Зміна в зобов'язаннях і чистому багатстві (+, -)	41207		37044		-4163	37840		796	22496			69884		

*Розраховано авторами на основі даних [58]

Продовження дод. Б.9

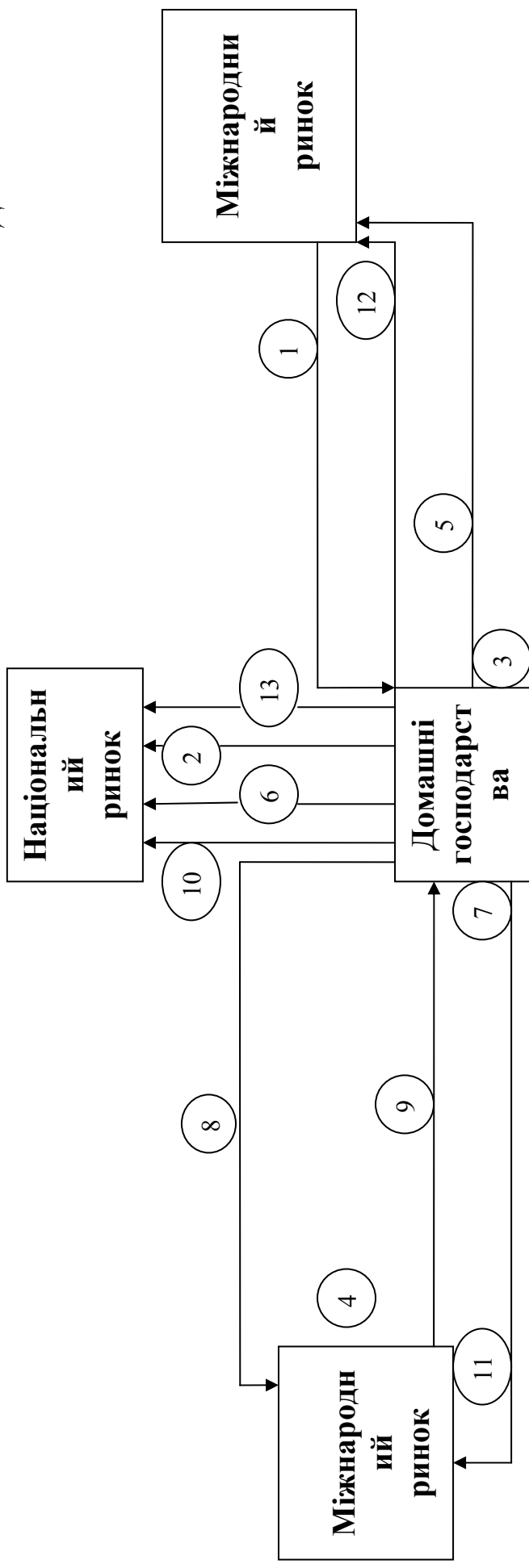
Нефінансові корпорації	Оплата праці	0.33	0.35	0.34	0.33	0.34	0.32	Придбання товарів і послуг	0.64	0.69	0.71	0.71	0.73	0.78
	Доходи від власності (отримані)	0.02	0.03	0.03	0.03	0.03	0.04		Покупка акцій	-	0.01	0.02	0.01	0.005
Некомерційн і організації, що обслуговують ДГ	Оплата праці	0.007	0.004	0.003	0.003	0.003	0.003							

* Розраховано авторами

Продовження дод. Б.10

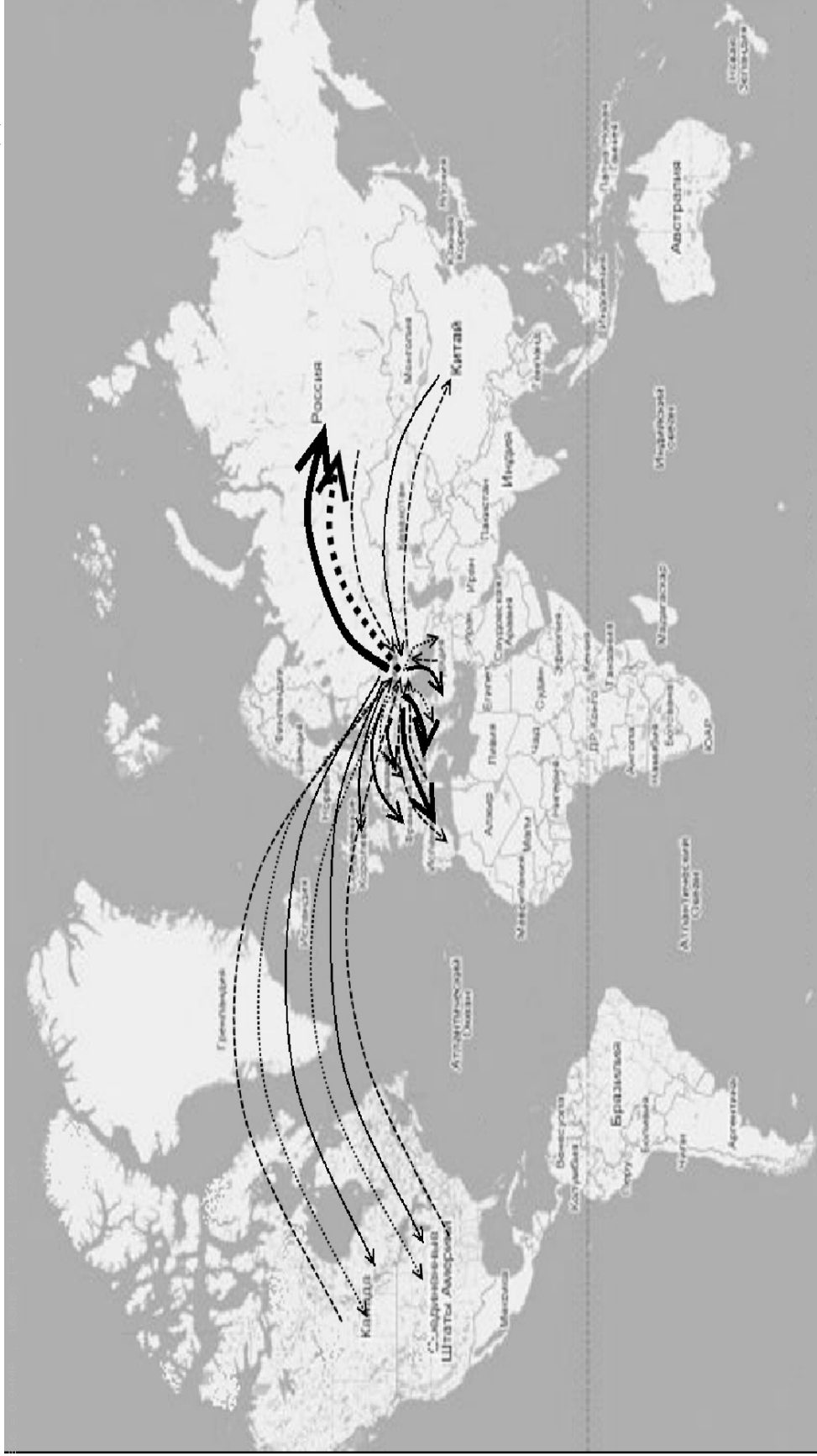
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Некомерційні організації, що обслуговують ДГ	Фінансовий потік	2307	1761	1856	2365	2745	2798	-					
	Чистий прибуток (збиток)	2307	1761	1856	2365	2745	2798						
	Сукупний фінансовий потік	316926	426744	534059	931292	1118345	1062912	395853	531268	695363	917951	1064951	1251042
	Чистий прибуток (збиток)	-78927	-104524	-161304	13341	53394	-188130						
	Чистий фінансовий потік	-78927	-183451	-344755	-331414	-278020	-466150						

* Розраховано авторами

1. Використання фінансових коштів для покупки товарів домашніми господарствами за кордоном;
2. Надходження фінансових коштів від продажу придбаних товарів на внутрішньому ринку;
3. Виробництво вітчизняних товарів домашніми господарствами;
4. Участь в створенні товарів і послуг за кордоном;
5. Надходження фінансових коштів від продажу вітчизняних товарів за рубіж;
6. Надходження фінансових коштів від продажу вітчизняних товарів на внутрішньому ринку;
7. Створення об'єктів інтелектуальної власності;
8. Надходження фінансових коштів від продажу об'єктів інтелектуальної власності на зовнішньому ринку;
9. Використання фінансових коштів для покупки об'єктів інтелектуальної власності за кордоном;
10. Надходження фінансових коштів від продажу об'єктів інтелектуальної власності на внутрішньому ринку або впровадження у власне виробництво;
11. Формування фінансових ресурсів за кордоном;
12. Використання фінансових ресурсів для інвестування за кордоном;
13. Використання фінансових ресурсів для інвестування на внутрішньому ринку.

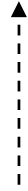
Здійснення фінансово-торгових операцій домогосподарствами в умовах глобалізації (Складено авторами)

Рух робочої сили

Рух капіталу

Рух фінансових коштів у вигляді доходів від трудової діяльності, доходів від власності

План доходів і витрат домогосподарством на короткостроковий період*

Тис. грн

Стаття доходів	період					Стаття витрат	період				
	1 кв	2 кв	3 кв	4 кв	рік		1 кв	2 кв	3 кв	4 кв	рік
1. Доходи від трудової діяльності	16	19	24	17	77	1. Обов'язкові платежі	15,3	11	13,7	15,3	55,3
1.1. Дохід від підприємницької діяльності	10	13	18	11	52	1.1. Податки і збори, пов'язані з підприємницькою діяльністю	3,6	3,6	4,2	3,6	15
1.2. Заробітна плата	6	6	6	6	24	1.2. Податки і збори із заробітної плати	0,9	0,9	0,9	0,9	3,6
2. Соціальні трансфери						1.3. Податки на майно	-	-	-	-	-
2.1. Пенсія						1.4. Оплата комунальних послуг	3,2	2,8	2,8	3,2	12
2.2. Стипендія	-	-	-	-	-	1.5. Штрафи, пені	-	-	-	-	-
2.3. Допомога	-	-	-	-	-	1.6. Оплата боргів і(або) кредитів	6	6	6	6	24
3. Доходи від власності	0,8	1,8	20,8	5,8	29,2	1.7. Інші обов'язкові платежі (страхові внески, внески в НПФ)	0,8	0,8	0,8	0,8	3,2
3.1. Доходи від фінансових активів	0,8	0,8	0,8	0,8	3,2	2. Продовольчі витрати	6	6	5	8	25
3.2. Доходи від нефінансових активів	-	1	20	5	26	3. Непродовольчі витрати	4,2	4,2	8,1	4,2	17,7
3.3. Реалізація нефінансових активів	-	-	-	-	-	3.1. Одяг, взуття	3	4	3	4	11
4. Інші доходи	1	0,1	0,3	3	4,4	3.2. Витрати на транспорт	0,2	0,2	0,1	0,2	0,7
4.1. Допомога родичів	1	-	-	3	4	3.3. Побутова техніка	-	-	5	-	5
4.2. Інше	-	0,1	0,3	-	0,4	4. Інші витрати	1	-	-	-	1
5. ВСЬОГО:	17,8	20,9	45,1	25,8	110,6	5. Формування резервів	-	-	9,6	-	12,6
						5.1. Наявні кошти в національній валюті	-	-	-	-	8,7

Продовження дод. .5

					5.2. Наявні кошти в іноземній валюті	-	-	3,6	-	3,6
					5.3. Первинна сума банківського внеску	-	-	6	-	6
					5.4. Покупка цінних паперів	-	-	-	-	-
					6. ВСЬОГО:	25,5	21,2	36,4	27,5	110,6

* Складено авторами

План доходів і витрат домогосподарства на середньостроковий і довгостроковий період*

		Тис. грн.	
Статті доходів	Сума, грн.	Статті витрат	Сума, грн.
1. Сукупні поточні доходи	56	1. Сукупні поточні витрати	49
2. Сформовані грошові резерви середньострокового і довгострокового характеру		2. Використання грошових резервів середньострокового і довгострокового характеру	
2.1. Наявні грошові кошти в національній валюті	15	2.1. Покупка або будівництво житла (будинок, квартира)	40
2.2. Наявні грошові кошти в іноземній валюті	40	2.2. Покупка автотранспорту	40
2.3. Банківські внески в національній і іноземній валюті	280	2.3. Покупка земельної ділянки	240
ВСЬОГО:	391	2.4. Навчання членів домогосподарств	8
		3. Формування нових резервів	14
		ВСЬОГО:	391

* Складено авторами

Для нотаток

Наукове видання

**ВОРОБІЙОВ Юрій Миколайович
ВОРОШИЛО Вікторія Вікторівна**

**ФІНАНСИ ДОМАШНІХ ГОСПОДАРСТВ
У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ ДЕРЖАВИ**

Монографія

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 13,5. Наклад 300 пр. Зам. № 65.

ВИДАВНИЦТВО ДРУКАРНЯ «АРИАЛ».
95034, м. Сімферополь, вул. Декабристів, 21, оф. 105,
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3562 від 28.08.2009 р.
E-mail: it.arial@yandex.ru

Віддруковано з оригінал-макету у друкарні ФОП Бражнікової Н.А.
97513, смт Гвардійське, вул. Н-Садова, 22.
тел. (0652) 70-63-31, 050-648-89-34.
E-mail: braznikov@mail.ru